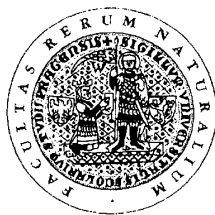

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Filosofie a dějiny přírodních věd

Mgr. Iva Lelková

Athanasius Kircher (1602-1680) a jeho vliv na přírodní filosofii v Českých zemích

Athanasius Kircher (1602-1680) and his influence on the natural philosophy in the Czech lands

Disertační práce

Školitel: doc. PhDr. Jan Horský, Ph.D.

Praha, 2011

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval/a samostatně a že jsem uvedl/a všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 23.6.2011

Obsah:

1. Úvod	4
1.1. Teoretická východiska, metoda a materiál	7
2. Přehled literatury k životu a dílu Athanasia Kirchera (1602–1680)	13
3. Athanasius Kircher – stručná biografie	38
4. Athanasius Kircher – autobiografie	58
4.1. Několik poznámek ke Kircherově autobiografii	65
5. Kircherovi korespondenti v Českých zemích	69
6. Nová přírodní filozofie v Kircherově korespondenci s Českými zeměmi	119
7. Philipp Jakob Sachs von Löwenheim (1627–1672)	155
8. Analogie pohybu zemských vod a pohybu krve v lidském těle	168
8.1. Theodor Moretus (1602-1667) a jeho <i>Tractatus physico-mathematicus de aestu maris</i>	171
8.2. William Harvey (1578-1657) – krevní oběh-cirkulace-analogie	174
8.3. Athanasius Kircher a jeho zpodobnění geokosmu	177
8.4. <i>Oceanus macro-microcosmicus</i> a Sachsova verze analogie	181
8.5. Aristotelské a platónské pojetí analogie	188
9. Závěr	196
10. Přílohy	
10.1. Stručná synopse Kircherovy autobiografie	200
10.2. Tabulka poměru počtu odeslaných dopisů a počtu korespondentů v Českých zemích a deseti nejfrekventovanějších městech Kircherovy korespondence	210
10.3. Tabulka Kircherovy korespondence z Českých zemí – chronologicky	211
10.4. Znázornění sympatie mezi makro- a mikrokosmem	218
10.5. Díla Athanasia Kirchera v chronologickém pořadí podle data prvního vydání	219
11. Seznam použitých pramenů, literatury a zkratk	226
12. Resumé	256

1. Úvod

V posledních desetiletích se osobnost a dílo Athanasia Kirchera těší zvýšenému zájmu odborné veřejnosti. Důvodů, proč tomu tak je právě v této době, může být mnoho. Mohou souviset jak se současným vyšším zájmem o určení a posouvání hranic mezi vědou a nevědou v přírodních vědách a mezi jednotlivými obory vůbec, tak s obecnými trendy v historiografii, které se stále méně zaměřují na kanonické postavy a události dějin a více se soustředí na aspekty a osobnosti buď zcela neznámé, zato však zosobňující nějakým způsobem paradigma doby, nebo aktéry v historii dříve často opomíjené. Zájem je věnován například vztahu periferie a centra, roli žen a rodiny v dějinách, dějinám maskulinity nebo dějinám mentalit. V dějinách vědy se tyto trendy projevují především právě přehodnocením pozitivistického pohledu na vědeckou revoluci a její hlavní postavy. Známým příkladem jsou studie Betty Jo Dobbs zabývající se Newtonovým zájmem o okultní vědy a alchymii.¹ Stejně tak významnými jsou díla věnovaná sociálním a politickým aspektům vědy.² To, oč je v současné době v dějinách vědy zájem, není věda samotná, ale to, co je na její hranici a co ji definuje.

Kircher se stává ideálním studijním materiálem právě proto, že rozhodně není kanonickou postavou dějin vědy; zároveň je možné říci, že jakkoli je výjimečný, je typickým představitelem své doby. Typický svou příslušností k jezuitskému řádu a vzděláním, ale také zájmem o kuriozity všeho druhu, umělé jazyky, encyklopedie a mnoho dalšího.

Kircher se pohybuje mezi aristotelismem, novoplatonismem a učením Raimonda Lulla, s vírou v moc experimentu a zároveň s představou, že dokonalé vědění bylo ztraceno v průběhu času a úkolem učence je snažit se ho znovu odhalit ze starých hieroglyfů, studiem hermetických spisů nebo pomocí univerzálního jazyka. Toto znovu nabyté učení

---

¹ B. J. DOBBS, *The Foundations of Newtons Alchemy, or the Hunting of the Green Lyon*, Cambridge 1975.

B. J. DOBBS, *The Janus Faces of Genius: The Role of Alchemy in Newton's Thought*, Cambridge 1998.

² S. SHAPIN, S. SCHAFFER, *Leviathan and the Air-Pump, Hobbes, Boyle, and the Experimental Life*, Princeton 1985. B. LATOUR, *The Pasteurization of France*, Cambridge 1988.

pak držet a nešířit, aby bylo chráněno před další degradací a zneužíváním. Kircherovi chybí víra v budoucnost, protože to nejlepší již bylo a bylo to ztraceno, a jediná cesta k univerzálnímu vědění je cestou návratu. Přesto ve svých více než třiceti dílech přináší řadu zcela nových informací a to především archeologických, geografických a etnografických. Velkou zásluhu na tom má především jeho široká síť korespondentů, kterou mohl využívat jak k získávání zpráv z astronomických pozorování či měření magnetických deklinací z nejvzdálenějších koutů světa, tak k přejímání zpráv o zvycích, písmu, obyvatelstvu, fauně a flóře z málo známých či zcela neznámých oblastí.

Kircher jistě byl stejně jako jeho slavné muzeum výjimečným dokladem své doby. Přestože jeho díla nechyběla v téměř žádné větší knihovně barokní Evropy, se na něj v průběhu času zapomnělo. Občas se objevují kritické hlasy související se zvýšeným zájmem o marginální či málo známé postavy dějin vědy. Bývá vytýkáno, že zájem badatelů těmito osobnostem přikládá význam, který, ať již ve své době nebo pro vývoj vědy, neměly. Jediným způsobem, jak čelit podobným námitkám, je smysl pro kontext, a to nejen dobový, ale i doby, v níž bádání probíhá. Je tedy třeba nezapomínat, že Kircher byl současníkem Roberta Boyla, Barucha Spinozy, Reného Descarta, Jana Amose Komenského, Galilea Galileiho, Johanna Hevelia, Christiana Huygense, Nicolase Stena a dalších. V průběhu jeho života vznikaly učené společnosti a první vědecké časopisy, proběhla třicetiletá válka na kontinentu a občanská válka v Anglii.

To a mnoho dalšího ovlivňovalo Kircherův život přesto, že ho většinu strávil v Římě, kam se dostal, když prchal před švédskými vojsky z Říše. V samém centru katolického světa, získávaje zprávy od cestovatelů a korespondentů, je Kircherova osobnost a dílo také skvělou příležitostí ke studiu vztahů a toku informací mezi centrem a periferií.

Stejně tak se Kircher stává předmětem studia sociální podmíněnosti úspěšnosti experimentu. Kircher ve svém díle rozhodně nepodceňuje roli experimentu a pozorování, přesto je například jeho kontroverze s Francescem Redim o existenci spontánní generace zvířat (především hmyzu) a léčebných účincích takzvaného hadího kamene dokladem, že experiment sám o sobě neměl velkou výpovědní hodnotu. Kameny, dovezené z dálného východu v sedmnáctém století, měly léčit hadí uštknutí. Jen velmi obtížně se experimentu připisovala obecně akceptovatelná výpovědní hodnota a významnou roli v její věrohodnosti hrála interpretace. Opakovatelnost a opakovaný výsledek sám o sobě nebyl ještě zárukou jeho věrohodnosti. Tu bylo třeba podpořit interpretací a sociálním souhlasem. Redi po

mnoho let opakoval pokusy s různými druhy a dávkami jedu a vyslovil nedůvěru k pozorováním a experimentům provedeným mimo kontrolované podmínky (tropické klima, nadmořská výška a další proměnné), přesto se musel dlouho hájit proti jedinému experimentu, který s kamenem provedl Kircher a při kterém uštknutý pes přežil.³ Šlo mimo jiné i o to, jak vysvětlit tuto výjimku, tedy experiment, který bychom označili za nevydařený.

Nebyl to tedy experiment samotný nebo pozorování, čím se Kircher lišil. Vzhledem k jeho připoutání k Římu mu nezbývalo nic jiného, než důvěřovat zprávám a pozorováním z opačných konců světa, a to přesto, že byly často zkreslené. Navíc pro něho čínská, mayská nebo incká kultura byly dokladem původního propojení lidstva a dokonalého vědění před potopou a zmatením jazyků. Podobnost hieroglyfů s čínským či mayským písmem to podle něho dokládala. Zprávy a pozorování z těchto oblastí, vycházející z tradiční moudrosti, pro něho tak byly něčím jako cesta v čase. Vzdálené geograficky bylo vzdálené i časově. To vše Kirchera podporovalo v hledání takzvané *prisca sapientia* uchovávané v hermetických spisech, o jejichž autentičnosti a stáří nepochyboval, přestože Isaac Causabon obojí na začátku sedmnáctého století zpochybnil. Kirchera je možné považovat za jeden z dokladů, jak významné bylo hermetické a magické myšlení pro formování moderní vědy. Mechanistická filozofie se do značné míry rozvinula právě ve snaze vysvětlit okultní kvality, jako je například působení na dálku (magnetismus, gravitace...). A právě v tom Kircherovi pomáhal novoplatónský interpretační rámec.

Není tedy divu, že Kircher připisoval účinnost hadího kamene působení sympatických substancí. Nechápal svět jako hodinový stroj, ale jako oduševnělý celek stvořený Bohem pro dobro člověka. Proto, daleko spíše než pro kryptokopernikánské založení, odmítal umístit Slunce do středu vesmíru. Kusánské terminologií lze říci, že středem i obvodem Kircherova světa je Bůh a člověk jako jeho dílo. Díky tomu tvoří všech rozmanitých třicet dva dochovaných děl, zabývajících se magnetismem, hudbou, teorií světla, Noemovou Archou, kosmologií, geologií, egyptologií nebo sinologií, celek. V tomto myšlenkovém rámci jeho experimenty a pozorování uspějí stejně jako Boylovy experimenty v rámci mechanistické filozofie.

---

³ M. BALDWIN, *The Snakestone Experiments: An Early Modern Medical Debate*, in: *Isis*, 86, n. 3 (1995), s. 394–418.

Ačkoli jak v současnosti, tak v průběhu Kircherova života hrála klíčovou roli pro šíření Kircherova jména a díla jeho korespondence, po celé osmnácté a devatenácté století zcela zapadla a jediné Kircherovy dopisy, které byly brány v potaz, byly ty, v nichž Kircher poslal svému příteli Hieronymu Ambrosiovi Langenmantelovi svoji autobiografii.⁴ Tou se budeme zabývat v jedné z následujících kapitol. To, co z korespondence nebylo oficiálně vydáno tiskem nebo alespoň uspořádáno, přestalo na dlouhou dobu existovat. Teprve rostoucí a zdokonalující se státní správa a národní obrození v mnoha zemích vedlo k pořádání a zhodnocení rukopisných sbírek a korespondence. Srovnáme-li Kircherovu korespondenci, obsahující v současné době zhruba 2200 dopisů přijatých a asi 350 odeslaných, s korespondencemi jeho současníků Nicolase Fabriho de Peiresca (1580–1637) – 3200 dopisů, Marina Mersenna (1588–1648) – 1100 dopisů, Henriho Oldenburga (1617?–1677) – 3100 dopisů⁵ nebo Jana Amose Komenského (1592–1670) – 600 dopisů, zjistíme, že je zcela jistě srovnatelná, ba dokonce svým objemem mimořádná.⁶ Kircher tedy byl součástí Res publica litteraria anebo byl alespoň jejím tématem a České země rozhodně neležely na periferii jeho zájmu.

1.1. Teoretická východiska, metoda a materiál

I z tohoto důvodu se chceme pokusit o zmapování způsobů a typů šíření Kircherova vlivu v Českých zemích.

Už jen pojem „vliv“ vyvolává při této formulaci řadu otázek, které si žádají odpovědi.

Nejenom při pokusu o vymezení tohoto termínu, ale i v celkové koncepci práce máme na mysli Lévy-Bruhla, který navrhuje: „*Místo toho, abychom si představovali, že primitivní národy myslí tak, jak bychom mysleli my na jejich místě, což může vést k pravděpodobným,*

---

⁴ HIERONYMUS AMBROSIUS LANGENMANTEL (ed.), *Fasciculus epistolarum adm. R.P. A.K. S.J., viri in mathematicis et variorum idiomatum scientiis celebratissimi*, Augusta Vindelicorum 1684.

⁵ R. A. HATCH, Between Erudition and Science: The Archive and Correspondence Network of Ismael Boulliau, in: M. Hunter (ed.), *Archives of The Scientific Revolution, The Formation and Exchange of Ideas in Seventeenth-Century Europe*, Woodbridge 1998, s. 51–55.

⁶ Korespondenci definujeme jako výměnu dopisů mezi dvěma a více lidmi, která je obvykle určována ve vztahu k jednomu z nich. (M. HUNTER, Introduction, in: M. Hunter (ed.), *Archives of The Scientific Revolution*, op. cit., s. 16.)

ale téměř vždy špatným hypotézám, je třeba se pokusit zcela blokovat vlastní mentální zvyklosti a objevit myšlení primitivního člověka z jeho kolektivních reprezentací a vztahů mezi těmito reprezentacemi.“⁷

Přestože nemůžeme blokovat své předporozumění danému tématu, chceme se pokusit nevnášet naše mentální vzorce, zkušenosti a emocionální prožívání do myšlení a jednání lidí, které je nám natolik vzdálené, že by závěry takto učiněné nemohly být jiné než zcestné. O to víc v případě, kdy se pokoušíme hodnotit vliv osobnosti s tak rozporuplnou pověstí nejen mezi svými současníky, ale i následovníky. Každá doba vložila do hodnocení osobnosti a díla Athanasia Kirchera obraz svých myšlenkových vzorců a nelze si dělat iluze, že jeho současné hodnocení je něčím jiným, než další takovou výpovědí o současném způsobu vnímání světa. Hned první kapitola se právě proměnami Kircherovy pověsti a jeho obrazu v průběhu času bude zabývat.

Ačkoli si uvědomujeme, že dokonalé oproštění od vlastních predispozic není možné, přesto se chceme pokusit tento nárok následovat s myšlenkou Luciena Febvra, že člověk šestnáctého století musí být srozumitelný ne ve vztahu k nám, ale ve vztahu ke svým současníkům.⁸ Jde tedy znovu o to, posuzovat ho vzhledem k reakcím jeho současníků a produkci jeho díla, protože ta vypovídá do značné míry o svých čtenářích a tvoří s nimi interaktivní celek.

V té souvislosti, snažíme-li se zachytit vliv, nevyhneme se také termínu, který jde s tímto ruku v ruce, a to je termín „populární“. Cítíme potřebu se s tímto termínem vyrovnat. V souvislosti s dílem Athanasia Kirchera nemáme na mysli blízkost tohoto slova se slovem „lidový“. Je totiž nejprve třeba definovat skupinu, ke které se Kircherova literární produkce či jakýkoli jiný kontakt mohl dostat. Omezíme-li se na dobu Kircherova života, kterou je vymezena i tato práce, pak je třeba vzít v úvahu nejenom míru gramotnosti, ale také počet výtisků a jejich cenu, způsoby čtení a zvyklosti knihovních výpůjček. V případě osobního kontaktu se jedná o to, kdo a za jakých okolností se mohl setkat s Kircherem osobně. Kdo se účastnil korespondenčního styku atd. Proměnné, které tak mohly ovlivnit množství či

---

⁷ R. CHARTIER, *Intellectual History or Sociocultural History?*, in: D. La Capra, S. L. Kaplan (edd.), *Modern European Intellectual History. Reappraisals & New Perspectives*, New York 1982, s. 20.

⁸ Tamt., s. 20.

sociální status osob, které byly Kircherem v jakékoli podobě ovlivněny, jsou natolik komplexní, že se tohoto termínu vzdáváme.

Zároveň se zde na povrch dostává jiný problém. Roger Chartier upozorňuje na to, že svůj význam získává dílo právě skrze své čtenáře, strategie interpretace, které konstruují znaky díla, a že autorská interpretace je pouze jednou z mnoha.⁹ Připustíme-li interrelační vztah mezi Kircherovým dílem a jeho čtenáři, pak jeho dílo představuje soubor, kterému rozuměli, a Kircher naopak produkoval ideje, které byly určeny k tomu, aby jim jeho čtenáři rozuměli. Dochází tak k zacyklení kruhu, který je však omezen svými aktéry a je synchronní. Když je tento křehký vztah porušen, autor přestane produkovat díla, kterým čtenáři rozumí a čtenáři přestanou rozumět dílu. Přitom určit příčiny tohoto předělu je stejně obtížné jako určit, co vede ke změně diskurzu. To neznamená, že by dnešní čtenář nemohl Kircherovu dílu rozumět po svém způsobu, nicméně vzhledem k chybějící synchronicitě je tento vztah mezi dílem a čtenářem nenávratně narušen a porozumění omezeno.

Bylo by možné položit mnoho dalších otázek a vymezit řadu dalších pojmů. V případě dějin idejí a dějin vědy, k nimž se v této práci hlásíme, se jazyk nejeví jako motor porozumění, které je již tak omezené, ale jako možný zdroj neporozumění. Otázkou tak je, jak vůbec jazyk používat, abychom neutonuli v definování a zároveň přes narativnost neztratili cestu k porozumění.

Zde se vymezování nevyhneme. Chceme-li mluvit o vlivu, dostáváme se totiž opět na tenký led jazyka a přiřazování významů.

V první kapitole načrtneme vliv diachronní, tedy ten, který mělo Kircherovo dílo v dějinách. Nepůjde přitom právě o vliv ve smyslu „populární“, tedy jak moc se v daných obdobích o Kircherovi psalo, jak četné byly odkazy na jeho dílo, ale spíše jaké prvky, motivy a témata z jeho komplexního odkazu byly v tom kterém období vyzdvihovány a jak byly interpretovány. Diachronní vliv lze tedy chápat jako badatelsky konstituovaný význam díla.

Další dvě kapitoly nabídnou stručný Kircherův životopis a rozbor jeho vlastní autobiografie. Životopis má poskytnout především referenční rámec jak pro srovnání s Kircherovým viděním svého vlastního života a osoby, tak pro pozdější rozbor jeho korespondence.

---

⁹ Tamt., s. 37.

Analýza Kircherovy autobiografie má prozkoumat možnosti korekce jeho vlastního obrazu pro potenciálního čtenáře, její účel a strategie jejího šíření.

Jedním ze způsobů, kterým Kircher mohl interpretaci svých textů a stejně tak šíření svého vlivu ovlivnit, byla korespondence. Na základě souboru asi sto sedmdesáti dopisů uložených v Pontificia Università Gregoriana, přístupných v digitalizované podobě,¹⁰ které byly Athanasiu Kircherovi z Českých zemí vymezených územním stavem k prosinci 1638 zaslány, si položíme otázku zda, do jaké míry a v jakém smyslu můžeme v případě Kircherovy korespondence s Českými zeměmi mluvit o vlivu. Nakolik se jednalo o vliv ideový, nakolik šlo o běžnou řádovou korespondenci nebo jakým způsobem Kircher vytvářel komunikační síť sloužící k získání finanční podpory. Rozbor dopisů s přírodně-filozofickým obsahem přitom bude mít za úkol zhodnotit, jakým způsobem kontakt s Kircherem ovlivňoval experimentální praxi, popřípadě volbu témat učenců ve středoevropském prostoru.

Korespondenci zde tedy považujeme za další rovinu vlivu, která mohla a nemusela přejít do roviny vlivu myšlenkového, jenž bude námětem závěrečné kapitoly.

V ní budeme analyzovat čtyři staré tisky. Athanasius Kircher je autorem dvou z nich. *Iter Extaticum II* z roku 1657¹¹ je fiktivní cestou autora s andělem Hydrielem pod povrch země a na dno oceánů a zároveň je svým způsobem předmluvou k mnohem většímu Kircherovu projektu *Mundus subterraneus*¹², který jako jeden z prvních pojednává celostně o zemi a jejích geologických procesech. Dalším dílem je *Tractatus physico-mathematicus de aestu maris*¹³ od jednoho z nejdůležitějších Kircherových korespondentů v Českých zemích, matematika Theodora Moreta, který se, jak ostatně název napovídá, v díle zabývá

---

¹⁰ Digitalizaci provedl kolektiv spolupracovníků pod vedením Nicka Wildinga a Michaela Johna Gormana ve spolupráci s Istituto e Museo di Storia della Scienza ve Florencii, Pontificia Università Gregoriana v Římě a European University Institute ve Fiesole pod názvem *The Athanasius Kircher Correspondence Project*: <http://archimede.imss.fi.it/kircher/30.1.2011>. Sbíрка je přístupná prostřednictvím softwaru Luna Insight.

¹¹ ATHANASIUS KIRCHER, *Iter extaticum II*, Romae 1657.

¹² ATHANASIUS KIRCHER, *Mundus subterraneus in XII libros digestus*, tom. I-II, Amsterodami 1664–1665.

¹³ THEODOR MORETUS, *Tractatus physico-mathematicus de aestu maris*, Antverpiae 1665.

pohybem mořských vod. Posledním dílem, které budeme srovnávat s dílem Athanasia Kirchera především, je *Oceanus macro-microcosmicus*¹⁴ od vratislavského lékaře, člena Academia naturae curiosorum a také Kircherova korespondenta Philippa Jakoba Sachse von Löwenheim. Ten v této knize představil analogii pohybu vody v přírodě a pohybu krve v lidském těle pod vlivem objevů a experimentů Wiliama Harveye a zpodobnění geokosmu Athanasia Kirchera.

Jak takový vliv definovat je znovu předmětem sporu. Patří sem jak explicitní odkazy ke Kircherovu dílu, tak diskuze s těmito odkazy, stejně jako obdoby myšlenkových rámců, kde je nejsložitější určit, nakolik jde o vliv konkrétní myšlenky či díla a nakolik jde o sdílení něčeho, co bychom mohli nazvat duchem doby, mentalitou, diskurzem nebo paradigmatem.

O vlivu zde tedy pojednáváme v širokém smyslu slova, ačkoli si uvědomujeme rozdíl mezi tím, že někdo věděl, kdo Kircher je, měl ve své knihovně jeho díla, setkal se s ním v průběhu své kavalírské cesty a zařadil se tím vším do určité společnosti, nicméně nejevil hlubší zájem o myšlenky obsažené v Kircherově díle, a tím, když někdo vědomě polemizoval nebo rozvíjel myšlenky z Kircherových děl. K tomu také přidáváme vliv zamýšlený, který měla mít Kircherova autobiografie. Je třeba zároveň zmínit, že vliv chápe každý obor bádání trochu odlišně. Jinak mu bude rozumět filosof a jinak historik. Vzhledem k tomu, že se v této práci spojují a kříží přístupy více oborů, nelze jinak, než přistupovat k vlivu ze širší perspektivy.

Cílem tohoto sledování vlivu v jeho širokém pojetí je mimo jiné podložit či vyvrátit často velmi obecná tvrzení týkající se role Athanasia Kirchera ve střední Evropě, pronášená v díle *The making of the habsburg Monarchy 1550–1700* od R. J. W. Evanse, který o Kircherovi tvrdil například, že „enjoyed immense respect in Central Europe“¹⁵ nebo ho spolu s Kasparem Schottem označil jako: „Two key figures never went to Vienna at all, though they became closely associated with it, and erected the nearest thing to a thoroughgoing

---

¹⁴ PHILIPP JAKOB SACHS VON LÖWENHEIM, *Oceanus Macro-microcosmicus, seu Dissertatio epistolica de analogo motu aquarum ex et ad oceanum, sanguinis ex et ad Cor. ad... Thomam Bartholinum, Medicum etc.*, Vratislaviae 1664.

¹⁵ R. J. W. EVANS, *The Making of the Habsburg Monarchy 1550–1700*, Oxford 1979, s. 287.

*philosophical rationale (or rather irrationale) for it.*¹⁶ Stejně tak tvrzení, že jeho knihy „were purchased all over the dynasty“¹⁷ nebo že „Kircher’s subtlety and vainglory, insights and confusions, mirror the whole credulous élite culture of Central European society.“¹⁸

Právě východiska a projevy tohoto zrcadlení a analogie budou nití, která bude spojovat tuto práci v jeden celek. Analogii jako metodě se budeme věnovat v poslední kapitole, analogický bude i náš přístup k realitě doby, ve které Kircher žil a k níž nemáme jiného přístupu než skrze texty a artefakty, které zanechala. Na realitu této doby tak nemůžeme usuzovat jinak než analogicky. Díky tomu přiznáme analogii působnost překračující epistémy.

Tato práce si všímá nejen toho, nakolik se sociální aspekty podílely na šíření Kircherova vlivu, ale snaží se rozebírat také to, nakolik mohly sociální vazby a okolnosti ovlivňovat šíření Kircherových přírodně filosofických myšlenek, nakolik můžeme jeho myšlenky považovat za originální přínos a nakolik za projev obecného myšlenkového rámce.

Přes jistou inspiraci silným programem sociologie vědeckého bádání, který vychází z teze o empirické nedourčenosti teorií a teze o zatíženosti pozorování teorií, se zde nehlásíme k žádné ze současných škol dějin vědy. To je dáno do značné míry rozsahem tématu, které obsahuje jak internalistické, tak externalistické aspekty, což znamená, že je pozornost věnována jak epistemickému, tak sociokulturnímu kontextu. Rozlišení tohoto typu nepovažujeme v této práci za podstatné.

Stejně tak není tématem této práce obhajovat či vyvracet tezi o kontinuitě či diskontinuitě dějin a vědeckých teorií.

Na závěr tohoto úvodu chceme zmínit, že Daniel Špelda ve své knize *Proměny historiografie vědy* uvádí celou řadu anachronismů, kterých by se historik dějin vědy neměl dopouštět.¹⁹ Ačkoli jsme si všech těchto anachronismů, do nichž můžeme upadnout, vědomi a máme nejlepší vůli se jich vyvarovat, je neúspěch takového pokusu téměř jistý. Už jen pojem

---

¹⁶ Tamt., s. 316.

¹⁷ Tamt., s. 317.

¹⁸ Tamt., s. 435.

¹⁹ D. ŠPELDA, *Proměny historiografie vědy*, Praha 2009.

„věda-vědecký“ je pro námi zkoumané období anachronismem, zároveň je ale velmi obtížné ho v jistých okamžicích nahradit například termínem „přírodní filozofie-přírodně filozofický“. V tom případě musíme například vyloučit matematiku. Ačkoli by používání dobových termínů mělo zamezit zkreslení a posunutí významů, které nastává, jsou-li použity termíny současné, zároveň občas stěžuje porozumění současnému čtenáři. Přesto se pokusíme tam, kde je to jen možné a kde jsme si toho vědomi, podobným anachronismům vyhnout.

2. Přehled literatury k životu a dílu Athanasia Kirchera (1602–1680)²⁰

Jako úvod k tomuto stručnému a výběrovému přehledu literatury k životu a dílu Athanasia Kirchera nám nejlépe poslouží reakce a názory na jeho osobu a dílo v korespondenci a deníkových záznamech jeho současníků.

Přirozeně se v dopisech určených jemu objevuje hlavně chvála a i John Evelyn, návštěvník Kircherova slavného muzea, ve svém deníku uvádí: „*Fater Kercherus...shew'd us many singular courtesies...with Dutch patience shew'd us his perpetual motions...and a thousand other crotchets and devises...*“²¹ Dokonce i jeho první patron Peiresc přes nedůvěru, kterou choval ke Kircherovým jazykovým schopnostem, píše o jeho povaze v dopise kardinálovi Barberinimu z roku 1633: „*...che porta su'l fronte li segni evidentissimi della summa sua pietà et innocenza di vita, et nulla di meno quella magnanimità et acutezza d'ingegno...*“²² Stejně tak kladně se o jeho povaze vyjadřují další cestovatelé jako Bathasar de Monconys nebo Philipp Skippon.²³ Osobní kontakt tedy Kircherovi zcela jistě zajišťoval přízeň, nezbavil však zcela pochybností o odborných kvalitách jeho díla. Robert Southwell jako by ve svém dopise Robertu Boylovi mluvil za mnohé další: „*Certainly he is a person of*

---

²⁰ Tato kapitola vyšla jako článek: I. LELKOVÁ, Poslední polyhistor? Přehled literatury k životu a dílu Athanasia Kirchera, in: *Studia Comeniana et historica* 40, č. 83–84, (2010), s. 46–68.

²¹ W. BRAY (ed.), *The Diary of John Evelyn from 1641 to 1706*, London 1891, den 8. 11. 1644.

²² J. E. FLETCHER, Athanasius Kircher: a man under pressure, in: *Athanasius Kircher und seine Beziehungen zum gelehrten Europa seiner Zeit*, Wiesbaden 1988, s. 2.

²³ Tamt., s. 2.

*vast parts and of as great industry. He is likewise one of the most naked and good men that I have seen, and is very easy to communicate whatever he knows: doing it, as it were, by a maxim he has...On the other side he is reputed very credulous, apt to put in print any strange, if plausible, story, that is brought unto him. He is philosopher enough, to give some kind of reason or other for whatever you will demand of him“.*²⁴

I Marin Mersenne navázal po osobním setkání a návštěvě jeho muzea s Kircherem přátelství a zajímal se především o jeho názory na hudební teorii a historii. Spolu s Toricellim a dalšími se však nemálo pobavil Kircherovým řešením kvadratury kruhu. Descartes v dopise Constantinu Huygensovi v reakci na četbu Kircherova díla zabývajícího se vlastnostmi magnetu *Magnes* zhodnotil, že Kircher je „*charlatan who knows lot of tricks*“ spíše než učenec.²⁵

Z korespondence pocházejí také zprávy o obavách týkajících se proveditelnosti Kircherových experimentů. Poté, co se Henri Oldenburg pokusil neúspěšně zopakovat experiment popisovaný v Kircherově díle zabývající se geologií *Mundus subterraneus*,²⁶ napsal v dopise Boylovi: „*that the very first experiment singled out by Kircher had failed and it is likely that the next will do so too.*“²⁷ Starožitník John Bargrave, který měl stejně jako všichni ostatní o Kircherovi po osobním setkání jen to nejlepší mínění, musel své nadšení trochu přehodnotit po setkání s norimberským řemeslníkem, který „*...spoke bitterly to me against Father Kercherius saying that it has cost him above thousand pounds to put his optick speculations into practice, but he found his principles false and shewed me a great basket of glasses of his failings.*“²⁸ A nakonec již jednou citovaný Robert Southwell poznamenal k pokusu o reprodukování Kircherových slunečnicových hodin fungujících na bázi magnetu následující: „*In Italie somme made some dials on the flower of the sonne but*

---

²⁴ R. Southwell to R. Boyle, Rome 30 March 1661, in: R. BOYLE, *Works*, London 1772, VI, s. 299–300.

²⁵ P. FINDLEN, *The Last Man Who Knew Everything...or Did He?: Athanasius Kircher, S. J. (1602–1680) and His World*, in: P. Findlen (ed.), *Athanasius Kircher. The Last Man Who Knew Everything*, New York, London 2004, s. 22. [L. Roth (ed.), *Correspondence of Descartes and Constantyn Huygens (1635–1647)*.,Oxford: 1926, Descartes to Hygens, 14 January 1643, s. 187.]

²⁶ ATHANASIIUS KIRCHER, *Mundus subterraneus in XII libros digestus...*, tom.I-II, Amsterodami 1665.

²⁷ A. RUPERT HALL, MARIE BOAS HALL (edd), *The Correspondence of Henry Oldenburg*. Madison 1966, letters 2: 567 (London, October 12, 1665), 2: 615 (London, November 1665).

²⁸ J. E. FLETCHER, *Athanasius Kircher: a man under pressure*, op. cit., s. 6.

*in Oxwerd tryalle was made that they would not doe.*²⁹ V tomto případě je však třeba brát v potaz, že reprodukovatelnost experimentu byla obecným problémem doby, a že Kircher zdaleka nebyl jediným, kdo se s podobnou kritikou setkával.

Postupně se kritika přesunula z korespondence do tištěných děl. Po slavné kontroverzi s Francescem Redim³⁰ nebo s řadou alchymistů kvůli odmítání přirozených příčin transmutace kovů a nesrozumitelnosti alchymistických děl³¹ se ještě v průběhu jeho života objevily v tisku výtky k jeho geografické práci.³² Z per řady Kircherových žáků vznikala v reakci na to obranná či oslavná pojednání,³³ ani ta však k utichnutí výtek nepřispěla a kritické poznámky se hromadily.

Kircher se svým dílem nezapadal do osvícenského rámce a kritika obojího často sloužila k vymezování a definování cílů a metod „nové vědy“. Navíc nebylo zcela jasné, jak nakládat s odkazem univerzálních učenců v období stále více specializujících se oborů. Jedním z oborů Kircherova bádání, který zaznamenal v osmnáctém století mimořádný rozkvět, byla egyptologie. Kircherova zakládající role v egyptologických bádáních byla nepopiratelná až do objevení Rosettské desky v roce 1799.³⁴ Vlastně nikdo po něm nepodnikl pokus o rozluštění hieroglyfů především proto, že zcela chyběla metoda, jak k takovému pokusu

---

²⁹ Tamt., s. 7.

³⁰ FRANCESCO REDI, *Esperienze intorno alla generazione degli'insetti fatte da Francesco Redi*, Firenze 1668; FRANCESCO REDI, *Esperienze intorno a diverse cose naturali*, Firenze 1671.

³¹ Např. JOHN WEBSTER, *Metallographia*, London 1671, s. 30; SALOMON DE BLAWENSTEIN, *Interpellatio brevis... pro lapide philosophorum contra anti-Chymisticum Mundum subterraneum P. Athanasii Kircheri jesuitae*, Wien 1667.

³² RAFAELLE FABRETTI, *Dissertazione sopra alcune correzzioni del Lazio del P. Atanasio*. In: *Sagi di dissertazioni accademiche*, tom. III, Roma 1741, s. 221–236.

³³ GIORGIO SEPI (ed.), *Romani Collegi Societatus Jesu Musaeum celeberrimum...* Amsterodami 1678; JOHANN STEPHAN KESTLER, *Physiologia Kircheriana experimentalis...*, Amsterodami 1680; GIOSEFO PETRUCCI, *Prodromo apologetico alli studi chircheriani*, Amsterodami 1677; CASPAR KNITTEL, *Via regia*, Praegae 1682.

³⁴ Ke Kircherovým egyptologickým dílům patřila: *Prodromus Coptus*, Romae 1636; *Lingua Aegyptiaca restituta*, Romae 1644; *Rituale ecclesiae Aegyptiacae*, Rome 1647; *Obeliscus Pamphilius*, Romae 1650; *Oedipus Aegyptiacus*, Romae 1654–1655; *Obelisci Aegyptiaci interpretatio (Obeliscus Alexandrinus)*, Romae 1666; *Sphinx mystagoga*, Amsterodami-Romae 1676.

přistoupit. Kircher ve svých bádáních přišel s teorií o koptickém původu řečtiny, která byla široce kritizována. Správně však rozpoznal vztah mezi koptštinou a staroegyptštinou.³⁵ Kircherova teorie rozluštění hieroglyfů se zcela zakládala na jeho víře v autentičnost hermetických spisů a existenci „prisca sapientia“. Díky tomu pokládal hieroglyfy za písmo, které Hermes Trismegistos vytvořil, aby tuto starou moudrost zaznamenal. Písmo mělo být známo pouze vybrané skupině kněžích, kteří se měli starat o jeho čistotu a zabránit, aby se jeho znalost rozšířila mezi lid, to se však nakonec stalo a tak pouze nejstarší obelisky obsahují starou moudrost v čisté podobě. Obecně tedy podle Kirchera nesloužily hieroglyfy k běžným záznamům, ale k uchování posvátných pravd a s touto základní premisou k jejich výkladu přistupoval.

Egyptologická bádání byla v osmnáctém století silně ovlivňována filosofickými a především teologickými otázkami, jak také dokazuje nevole teologů k Newtonovým studiím chronologie. Teologicky motivované je také dílo vydavatele díla Alexandra Popea, Williama Warburtona, *The Divine Legation of Moses*.³⁶ Kniha byla napsána jako argument proti deistům a jejich tvrzení, že ve Starém zákoně není žádná zmínka o víře v nesmrtelnost. To také Warburton vůbec nevyvracel a místo toho napadl nepřítele z jiné pozice. To, že Mojžíš neučil doktrínu o nesmrtelnosti a budoucím království, která je nezbytná pro existenci státu, dokazuje, že byl židovský stát pod ochranou zvláštní prozřetelnosti. Dále dokazuje, že řecké zákonodárství bylo inspirováno egyptským a že náboženství potřebuje stát stejně jako stát náboženství, a protože Warburton identifikuje pravdu a užitečnost, dochází k závěru, že pokud užitečnost vychází od náboženství (užitečnost myšlenky nesmrtelnosti a království nebeského), pak je náboženství nebo vztah stvořeného a stvořitele pravdivý.³⁷ Jeho egyptologické úvahy jsou pak součástí tohoto rámce, ve kterém je zjevení stejně jako myšlenka budoucího království součástí stupňovitého vývoje a Kircher mu k tomu slouží jako odrazový můstek. Mimořádně důvtipně kritizuje jeho názor, že hieroglyfy sloužily k uchování staré moudrosti a místo toho tvrdí, že se jednalo o druhý vývojový stupeň písma, které se používalo k zaznamenávání denních záležitostí. Revoluční je na tomto místě

---

³⁵ E. IVERSEN, *The Myth of Egypt and its Hieroglyphs in European Tradition*, New Jersey 1993, s. 99.

³⁶ WILLIAM WARBURTON, *The divine legation of Moses demonstrated in nine books*. The fourth edition, London 1765, vol. IV.

³⁷ A. W. EVANS, *Warburton and the Warburtonians. A Study in Some Eighteenth-Century Controversies*, Oxford 1932, s. 61.

jeho obecná úvaha, že se hieroglyfy vyvinuly z dřívějšího obrázkového písma, podobného mexickému, a na základě této úvahy byl Warburton schopen chápat hieratické písmo jako odvozené z hieroglyfů a dále jeho vývoj k abecednímu písmu, tedy vzájemnému přibližování se zvuku a znaku. Chápání vývoje písma v jeho historických a antropologických souvislostech bylo přitom v tomto období nepochybně mimořádným počinem.

Zatímco byla v průběhu času myšlenka symbolického významu hieroglyfů zavržena, jiná Kircherova teze o příbuznosti hieroglyfů a čínského písma byla široce přijímána po celé osmnácté století. Podle Chrétiens-Luise-Josepha de Guignese bývala Čína egyptskou kolonií.³⁸ Ani rozsáhlá kritika Kircherova díla³⁹ nemohla zastínit jeho zakládající roli pro tento obor a význam nákresů nejrůznějších obelisků, sfing a dokumentů pocházející z jeho děl. Zvýšený zájem o egyptologii a archeologii obecně se v osmnáctém století projevil v architektuře, zednářské symbolice a rituálech, literatuře, hudbě a dalších oblastech lidské činnosti. Stačí jen připomenout Mozartovu *Kouzelnou flétnu*.

Johann Joachim Winckelmann Kircherovi sice přiznal „tiefen Gelehrsamkeit“, zároveň značně pochyboval o rozličných „Kircherschen Muthmaßungen“ v oblasti starověku a hieroglyfů.⁴⁰ Champollion oceňoval jeho porozumění souvislosti mezi faraónským písmem a koptštinou, ale jinak si stěžoval na kvalitu rytin v jeho díle, nejasnosti v popisovaných symbolech a jeho zacházení s literaturou a především nedostatek kritického přístupu.⁴¹

---

³⁸ E. IVERSEN, *The Myth of Egypt...*, op. cit., s. 107.

³⁹ DAVID WILKINS, *Dissertatio de lingua Coptica*, in: John Chamberlayne: *Oratio Dominica in diversas omnium fere Pentium linguae versa*, Amsterodami 1715; CHRISTIAN GOTTHELF BLUMBERG, *Fundamenta linguae copticae*, Lipsiae 1716; PAUL ERNST JABLONSKI, *Pantheon Aegyptiorum*, Francofurti ad Viadrum 1750–1752; JEAN-JACQUES BARTHELÉMY, *Réflexions générales sur les rapports des langur Egyptienne, Phénicienne, & Greque*. In: *Mémoires de Littérature, tirez des registres de cette Académie*, Paris 1736–1808, vol. 32, 1768, s. 212-233; MATURINUS VEYSSIÈRE LA CROZE, *Lexicon aegyptiaco-latinum*, Oxonii 1775.

⁴⁰ J. E. FLETCHER, Athanasius Kircher und die deutsche Literatur, in: U. Scharlau, R. Diederle, J. E. Fletcher, W. Reiss, Ch. Römer, G. Römer (edd.), *Universale Bildung im Barock, der Gelehrte Athanasius Kircher*, Rastatt 1981, s. 38.

⁴¹ GIUNIA TOTARO, *L'Autobiographie d'Athanasius Kircher. L'écriture d'un jésuite entre vérité et invention au seuil de l'oeuvre, Introduction et traduction française et italienne*, Bern 2009, s. 16.

Jako zjevení mezi takovou a další kritikou pak působí na přelomu osmnáctého a devatenáctého století Goetheho optimistický náhled na Kircherovo dílo. Goethe ve svém diskursu k dějinám teorie barev (*Zur Farbenlehre*) uvádí Kirchera a jeho *Ars magna lucis et umbrae* jako první dílo, ve kterém byly světlo, stín a barva poprvé pojednány jako elementy vidění. A ačkoli si uvědomuje dvojsečnou pověst, kterou Kircher v dějinách vědy má, podtrhuje jeden dosud opomínaný aspekt: „...so viel is gewiß, die Naturwissenschaft kommt uns durch ihn fröhlicher und heiterer entgegen, als bei keinem seiner Vorgänger. Sie ist aus der Studierstube, vom Katheder in ein bequemes wohlausgestattetes Kloster gebracht, unter Geistliche, die mit aller Welt in Verbindung stehen, auf alle Welt wirken, die Menschen belehren, aber auch unterhalten und ergetzen Allen. Wenn Kircher auch wenig Probleme auflöst, so bringt er sie doch zur Sprache... Er hat eine leichte Fassungskraft, Bequemlichkeit und Heiterkeit in der Mitteilung.“⁴² Snad také není bez zajímavosti, že se

---

Champollion se o Kircherovi zmiňuje poměrně často. Nejvíce kritizuje jeho důvěřivost a nedostatek kritického přístupu a sledování kabalistických a démonologických prvků v egyptském písmu a umění: „La science archéologique n'avait retiré aucun fruit des immenses travaux de Kircher sur les hiéroglyphes. Ses nombreux ouvrages, accueillis d'abord avec une confiance aveugle, parce que les études égyptiennes commençaient à peine, et quo leurs fondemens véritables, les monumens, étaient alors fort rares, ont été beaucoup mieux jugés dans la suite, et la saine critique les a réduits à leur just valeur.“ (J.-F. CHAMPOLLION, *Précis du système hiéroglyphique des anciens égyptiens...*, Paris 1824, s. 12.) „Cet infatigable auteur de tant de longs ouvrages, s'abandonnant, je n'oserais dire de bonne foi, aux hypothèses les moins naturelles, et négligeant le plus simplex éléments de la saine critique, préterit reconaitre, dans les textes hiéroglyphiques gravés sur les obélisques, les statues, les mores et les amulettes de style égyptien, toute la science cabalistique et les reveries monstueuses de la démonomanie la plus raffinée...“ (Tamt., s. 369).

⁴² J. W. GOETHE, *Zur Farbenlehre*, Band II, Tübingen 1810, s. 279–286.

Znovu se Kircher a jeho dílo *Mundus subterraneus* objevuje v Goethových verších:

„Je mehr man kennt, je mehr man weiß,

Erkennt man: alles dreht im Kreis;

Erst lehrt man jenes, lehrt man dies,

Nun aber waltet ganz gewiß

Im innern Erdenspatium

Pyro-Hydrophylacium,

Damit's der Erden Oberfläche

článek o Kircherovi v Goethově díle nachází bezprostředně před článkem o Markovi Marcim.⁴³

Je otázkou, zda bylo Kircherovo dílo takto kriticky hodnoceno po celé osmnácté století a v celé Evropě a zda je třeba považovat díla Mauritia Vogta nebo trilogii magisterských disputací Honoria Czechury, Eugenia Worla a Benedikta Bayera⁴⁴ spíše za výjimku nebo naopak za znamení obecného trendu první poloviny osmnáctého století v Českých zemích. Je pozoruhodné, že díla nepocházejí z per jezuitů. Vogt a Czechura byli cisterciáci z kláštera v Plasech, Worel cisterciák z Oseka a Bayer premonstrát z Prahy. Magisterské disputace Czechury (*Mare philosophicum*), Worla (*Mundus philosophicus*) a Bayera (*Caelum philosophicum*), vydané několik let po sobě, tvoří trilogii *Universa philosophia*, v níž měly být probrány všechny zeměpisné a astronomické vědomosti, které si měl posluchač osvojit a které měly být určeny k publikování.⁴⁵ Vzhledem k tomu, že Vogt i Czechura pocházeli ze stejného kláštera a jejich díla vznikla ve stejné době, je možné předpokládat, že Vogtovo nevydané dílo *Bohemia subterranea* s touto trilogií nějakým způsobem souviselo. Doplnovalo by totiž trilogii, zabývající se světem, mořem a nebem, také o podzemí. Worlova disputace sice obsahuje některé zmínky o Kircherovi, ale nikoli v míře a způsobu,

---

An Feuer und Wasser nicht gebreche.

Wo käme denn ein Ding sonst her,

Wenn es nicht längst schon fertig wär?

So ist denn, eh man sich's versah,

Der Pater Kircher wieder da.

Will mich jedoch des Worts nicht schämen:

Wir tasten ewig an Problemen.“ (J.W. Goethe. *Gedichte, Zahme Xenien IX.*)

⁴³ Tamt., s. 286–288.

⁴⁴ MAURITIUS VOGT, *Bohemia subterranea*, 1729, rukopis, Knihovna Národního muzea, sign. VII. D 4 (koncept) a VI. D 10 (čistopis); MAURITIUS VOGT, *Conclave thesauri magnae artis musicae*, Pragae 1719; HONORIUS CZECHURA, *Mare philosophicum...*, Pragae 1724; EUGENIUS WOREL, *Mundus philosophicus...*, Pragae 1719; BENEDIKT BAYER, *Caelum Philosophicum...*, Pragae 1721.

Tři výše zmíněné magisterské disputace se konaly v arcibiskupské koleji u sv. Vojtěcha.

⁴⁵ F. X. VILHUM, *Hydrografie na pražské universitě na poč. 18. stol.* (Misterský disput P.H.M. Czechury O. Cis. *Mare philosophicum* z. r. 1724). Věstník Královské české společnosti nauk. Třída pro filosofii, historii a filologii, roč. 1944, s. 2.

který by byl pozoruhodný. V případě Bayerova *Caelum philosophicum* jsou Kircherovým dílem *Itinerarium extaticum*⁴⁶ ovlivněny pouze části zabývající se přirozeností Měsíce a jednotlivých planet, kdy Bayer z Kirchera cituje celé pasáže a často k němu odkazuje. Dílo Czechurovo a Vogtovo je výrazně inspirováno Kircherovým *Mundus subterraneus*, které bylo zřejmě jedním z nejčtenějších Kircherových děl. Czechura přebírá především Kircherovu teorii o pohybu podzemních vod a mořských proudů, Vogt navíc teorie podzemního ohně, vzniku a uspořádání pohoří a další. Oba obohacují základní Kircherovu strukturu o lokální vědomosti týkající se kanálu spojujícího Baltské a Středozemní moře, procházejícího pod územím Čech, místní nerostné bohatství, sopečnou činnost, léčivé prameny nebo pověsti o horském démonu Krakonošovi.

Mauricius Vogt navíc vydal dílo *Conclave thesauri magnae artis musicae*.⁴⁷ Spolu s dílem *Janovky* od Thomase Baltahasara, který vydal v roce 1701 *Clavis ad thesaurum magnae artis musicae*,⁴⁸ se jedná o učebnice hudby inspirované Kircherovou *Musurgii universalis*.⁴⁹ Kircher tak zjevně patřil k dobovému kánonu vzdělanosti v Českých zemích minimálně ještě na počátku osmnáctého století.

I přes zrušení jezuitského řádu pokračoval o Kirchera především ve výše zmiňované oblasti egyptologie zájem,⁵⁰ který vlastně nikdy zcela nezanikl, a postupem času se Kircher z inspiračního a informačního zdroje stal často kritizovanou součástí dějin tohoto oboru. Především druhá polovina devatenáctého století se svým pozitivistickým laděním a vírou v pokrok viděla Kirchera do značné míry jako šarlatána a zpátečníka na poli vědy. To ostatně dokládá například zhodnocení Kircherova egyptologického snažení v příspěvku egyptologa Adolfa Ermana v *Allgemeine deutsche Biographie*: „Die Tollheit seiner Deutungen wirkt um so widerlicher, als sie im arrogantesten Tone vorgetragen wird...Ich bin auf diese Arbeiten Kircher's näher eingegangen, weil mir daran lag, ihn als den Charlatan zu zeigen, der er war. Er besaß eine vielseitige Bildung und großen Eifer, aber nur

---

⁴⁶ ATHANASIUS KIRCHER, *Itinerarium extaticum...*, Romae 1657.

⁴⁷ MAURITIUS VOGT, *Conclave thesaurii magie artis musicae...*, Pragae 1719.

⁴⁸ THOMAS BALTHASAR JANOVKA, *Clavis ad thesaurum magnae artis musicae...*, Pragae 1701.

⁴⁹ ATHANASIUS KIRCHER, *Musurgia universalis...*, Romae 1650.

⁵⁰ E.-M. QUATREMÈRE, *Recherches critiques et historiques sur la langue et la littérature de l'Égypte*, Paris 1808; T. YOUNG, *An account of some recent discoveries in hieroglyphical literature and Egyptian antiquities*, London 1823.

oberflächliche Kenntnisse und keine Idee von Methode. Er war ein fleißiger Arbeiter, aber im fehlte Treue und Gründlichkeit. Er war kein Forscher, dem es genügt, wenn die wenigen Sachverständigen seine Arbeiten kennen, was seine Natur brauchte, war die leere Bewunderung der sogenannten ‚weiteren Kreise‘ und um die nicht einzubüßen, erlaubt er sich selbst Fälschungen.“⁵¹

Profesor matematiky a fyziky a také překladatel děl Julese Verna Josef Pšenička vidí ve svém příspěvku do *Ottova slovníku naučného* Kirchera přeci jen méně kriticky:⁵² „K. byl z nejučenějších mužů své doby, pravý polyhistor...Pravý přírodovědec však nebyl, nýbrž pouhý kompilátor, jenž za svou slávu mezi současníky děkoval četným spisům, které encyklopedicky obsahovaly vše, co jeho předchůdci a vrstevníci znali. Nicméně jeho spisy vedle četných nejasností a rozvlácností obsahují mnohé dobré myšlenky a nová pozorování.“

Postupně se měnící Kircherův obraz v encyklopediích přelomu devatenáctého a dvacátého století dokládá také *Encyclopaedia Britannica*:⁵³ „Kircher was a man of wide and varied leasing, but singulare devoid of judgement and critical discernment. His voluminous writings in philology, natural history, physics and mathematics ofthen accordingly have a good deal of the historical interest which attaches to pioneering work, however imperfectly performed, other-wise They now take rank as curiosities of literature merely.“

Jakkoli je příspěvek z *Encyclopaedia Britannica* kritický, ukazuje na postupné pronikání chápání historického kontextu do dějin vědy.

Mezitím se v průběhu devatenáctého století objevila řada Kircherových biografí pocházejících především z kraje Kircherova rodiště.⁵⁴ Vzhledem k tomu, že někteří autoři těchto biografí byli duchovními (Johann Leonard Pfaff byl pozdějším Fuldským biskupem,

---

⁵¹ A. ERMAN, *Allgemeine Deutsche Biographie*, Band XVI, Leipzig 1882, s. 3.

⁵² *Ottův slovník naučný*, díl 14., 1899, s. 256.

⁵³ *Encyclopaedia Britannica*, vol. 15., 1911, s. 827.

⁵⁴ R. WURZER, Athanasius Kircher, in: *Buchonia* 4 (1829), s. 137–154; J. L. PFAFF, Vita Athanasii Kircheri, Geisani, insignis sui temporis Philosophi et Mathematici er Orientalium linguarum peritissimi, in: *Examina Autumnalia in Lyceo et Gymnasio Fuldensi*, 1831; A. BEHLAU, Athanasius Kircher, eine Lebensskizze, in: *Programm des Königlichen Katholischen Gymnasius zu Heiligenstadt*, Heiligenstadt 1874, s. 1–18; K. BRISCHAR, Pater A. K. Ein Lebensbild, in: *Katholische Studien* III, 1877, s. 249–339.

Karl Brischar byl jezuita), může se v tomto trendu odrážet nejen zvýšený zájem o dějiny jezuitského řádu po jeho obnovení v roce 1814, ale také zájem o lokální dějiny související s národním obrozením (Georg Josef Rosenkranz napsal svoji studii jako součást širšího projektu zabývajícího se dějinami Vestfálska, Anton Behlau byl profesorem na gymnáziu v Heiligenstadtu). Na této úrovni je samozřejmě Kircherův obraz daleko pozitivnější než na úrovni dějin vědy. Právě Anton Behlau převedl velké části již zmiňované Kircherovy autobiografie do němčiny. Kompletní převod autobiografie z latiny do němčiny a tím také zpřístupnění základního pramene ke Kircherově biografii vydal v roce 1901 Nikolaus Seng.⁵⁵ Zájem o Kircherova egyptologická studia trval i po přelomu století⁵⁶ a spolu s ním se jednotlivé oblasti Kircherova díla začaly stávat součástí dějin nejrůznějších oborů. V roce 1910 například proběhla v časopise *Science* diskuze o prvenství v identifikaci přenašečů bakteriálních chorob, která se opírala o Kircherovo dílo *Scrutinium pestis*.⁵⁷ Spor na stránkách časopisu řešil především to, zda vůbec Kircher mohl pod svým mikroskopem bakterie moru či čehokoli jiného vidět.⁵⁸ V roce 1938 na tuto diskuzi navázal Herry Beal Torrey svým článkem *Athanasius Kircher and the Progress of Medicine*.⁵⁹ Pro dějiny geologie v českých zemích je zajímavá dnes zcela zapadlá studie Vlasty Langrové z roku 1935.⁶⁰ V ní srovnala jednotlivé aspekty díla *Bohemia et Moravia Subterranea* od Mauritia Vogta s dílem Athanasia Kirchera *Mundus subterraneus* a podařilo se jí prokázat jednoznačnou Vogtovu inspiraci tímto dílem.⁶¹ Kircherovo místo v dějinách biologických

---

⁵⁵ N. SENG (ed.), *Selbstbiographie des P. Athanasius Kircher aus der Gesellschaft Jesu*, Fulda 1901.

⁵⁶ P. MARESTAING, Un égyptologue du XVIIe siècle: le père Kircher, in: *Recueil de travaux relatifs à la philologie et à l'archéologie égyptiennes*, 30 (1908), s. 23–38.

⁵⁷ ATHANASIUS KIRCHER, *Scrutinium pestis*, Romae 1658.

⁵⁸ F. H. GARRISON, Fracastorius, Athanasius Kircher and the Germ Theory of Disease, in: *Science*, New Series, 31, n. 796 (Apr. 1, 1910), s. 500–502; W. A. RILEY, Kircher and the Germ Theory of Disease, in: *Science*, New Series, 31, n. 800 (Apr. 29, 1910), s. 666; F. H. GARRISON, Source, Athanasius Kircher and the Germ Theory of Disease, in: *Science*, New Series, 31, n. 805 (Jun. 3, 1910), s. 857–859.

⁵⁹ H. B. TORREY, Athanasius Kircher and the Progress of *Medicine*, in: *Osiris*, 5 (1938), s. 246–275.

⁶⁰ V. LANGROVÁ, *Mauritius Vogt a jeho dílo „Bohemia et Moravia Subterranea“*. Spisy vydávané PŘF Karlovy Univerzity, č. 139, Praha 1935.

⁶¹ ATHANASIUS KIRCHER, *Mundus Subterraneus...in XII libros digestus*, Amsterodami 1665.

teorií zmapovala disertace Josepha Guthmanna z roku 1938, týkající se otázky stvoření a vývoje organismů v Kircherově díle.⁶² Ve stejné době se zájem soustředil především na jeho knihy o dějinách hudby. Kircher měl údajně při své cestě na Sicílii objevit melodický zápis k Pindarově ódě. Tento zápis je dnes ztracen a o přesnosti či vůbec pravdivosti Kircherova předání se vedou spory mezi muzikology dodnes. Tato otázka však v první polovině dvacátého století stála na počátku široké diskuse kolem Kircherova významu pro dějiny hudby.⁶³

V roce 1944 vydal podrobnou studii zabývající se hydrografií na pražské univerzitě na počátku 18. století František X. Vilhum.⁶⁴ Rozborem Czechurovy práce *Mare philosophicum* přinesl po studii Vlasty Langrové další důkaz o silné inspiraci Kircherovým dílem *Mundus subterraneus* v českém prostředí. Czechura totiž stejně jako Vogt z Kirchera opisuje celé pasáže a i základní idea výše zmiňovaných děl se do značné míry shoduje s Kircherovou. Při hodnocení Czechurových inspiračních zdrojů a kritiky (mimo jiné při té příležitosti rozebírá i Komenského) uvádí hlavně Kirchera a říká: „Kircher prožil téměř celé 17. století, ono století, v němž se dal historický převrat ve filosofickém a přírodovědeckém nazírání na svět. Často radikální změny názorů neměly však na něho naprosto žádný vliv. V něm se naopak sloučila

---

⁶² J. GUTMANN, *Athanasius Kircher (1602–1680) und das Schöpfungs- und Entwicklungsproblem*. (dis.), Würzburg 1938.

⁶³ A. ROME, L'origine de la prétendue melodie de Pindare, in: *Etudes Classiques*, n. 1. (1932), s. 3–11; A. ROME. Pindare ou Kircher, in: *Etudes Classiques*, n. 4 (1932), s. 337–350; P. FRIELÄNDER, Die Melodie zu Pindars erstem Pythischen Gedicht, in: *Berichte über die Verhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig*, 86, n. 4 (1934), s. 6–11; P. FRIELÄNDER, Pindar oder Kircher, in: *Hermes*, 70 (1935), s. 463–471; P. Frieländer, Athanasius Kircher und Leibniz. Ein Beitrag zur Polyhistorie im 17. Jh., in: *Atti della Pontificia Accademica Romana di Archeologia*, 13, n. 3 (1937), 229–247; O. KAUL, Athanasius Kircher als Musikgelehrter, in: *Aus der Vergangenheit der Universität Würzburg*, in: *Festschrift zum 350jährigen Bestehen der Universität Würzburg*, Würzburg 1932, s. 363–370; H. LUDWIG, M. Mersenne und seine Musiklehre, in: *Beiträge zur Musikforschung IV* (1935); F. TUTENBERG, Musurgia universalis. Zum 350. Geburtstag des A. K., in: *Zeitschrift für Musikwissenschaft CXIII* (1952), 278 a násl.

⁶⁴ F. X. VILHUM, *Hydrografie na pražské universitě na poč. 18. stol.* (Misterský disput P.H.M. Czechury O. Cis. *Mare philosophicum* z. r. 1724). Věstník Královské české společnosti nauk. Třída pro filosofii, historii a filologii, roč. 1944.

a vyvrcholila moudrost děděná po staletí, vědomosti klasiků a ‚otců‘ byly v něm stmeleny poutem scholastické filosofie, budované na zásadách Aristotelových.“⁶⁵ Při výčtu všech Kircherových odborných schopností a zájmů uvádí Vilhum snad jako jediný, že Kircher byl i teologem, což je hodnocení ojedinělé. Ačkoli totiž není pochyb o tom, že celé Kircherovo dílo je prodchnuto silnou katolickou zbožností, jen stěží je možné ho označit za dílo teologické a jeho spisy v soupisech barokních knihoven také nebyly do této oblasti řazeny. Na závěr pak Vilhum uvádí: „Snad bychom mohli Kirchera pro jeho pojetí výstavby světa s účelností přírody, pojetí principu kauzality a finality a pro jeho vědeckou spekulativní metodu nazvat posledním scholastikem, který se vyskytl ještě v době, kdy vědečtí géniové již začali bořit staleté názory, které se ve vědě ukázaly neprospěšnými a neudržitelnými... Kircherem se končí tisíciletá epocha staré vědy, starých vědeckých škol a method...“⁶⁶

Na konci čtyřicátých let otevřel George McCracken nejenom téma lingvistické, ale také cestu k přehodnocení obecně kritického náhledu na Kirchera.⁶⁷ Hned na počátku svého článku zabývajícího se Kircherovým pokusem o vytvoření univerzálního jazyka uvádí: „To his contemporaries the Jesuit mathematician Athanasius Kircher (1601–1680) seemed a giant among scientists, but with the perspective of three centuries his stature has been greatly diminished. Indeed, it is now generally the fashion to deride him; to point out inaccuracies and misconceptions in his works; to blame him for credulity; to call attention to the fact that he still tried to find truth in such outworn subjects as alchemy, astrology, and horoscopy, while failing to appreciate the value of the newer Copernican astronomy. Credit has even been taken from him for inventions that are regarded as real achievements, while on those few occasions when he receives praise, he gets it grudgingly because the grains of truth are imbedded in much rubbish.“

Stejně tak smířlivě se v padesátých letech vyjadřuje Boleslaw Szezniack v člancích věnovaných Kircherovu významu pro sinologii a obraz Číny v evropských dějinách.⁶⁸

---

⁶⁵ Tamt., s. 120–121.

⁶⁶ Tamt., s. 126.

⁶⁷ G. E. MCCRACKEN, Athanasius Kircher's Universal Polygraphy, in: *Isis*, 39, n. 4 (Nov., 1948), s. 215–228.

⁶⁸ „...Kircher's theory has lost its value, and has passed into oblivion. For the historian of philology, however, Kircher still holds his importance in spite of his many shortcomings misconceptions, and credulities. He is forgotten by some scientific philologists and criticized by others; but nevertheless,

Zdá se tedy, že na počátku padesátých let byla otevřena cesta k daleko pozitivnějšímu Kircherovu hodnocení. To mohlo do značné míry souviset s obecným přehodnocením významu okultních věd a hermetismu v dějinách obecně a v dějinách vědy zvlášť. Lynn Thorndike v tomto duchu poskytl v roce 1958 cenný rozbor Kircherova díla *Mundus Subterraneus* a jeho dobového vlivu.⁶⁹ Podle Thorndika si Kircher sice předsevzal nedůvěřovat lehce zprávám druhých o přírodních jevech, pokud je nepřinášejí osoby mimořádně důvěryhodné nebo pokud je neověřil vlastním pozorováním nebo experimentem, zároveň ale stále věřil v renesanční svět magických analogií a autentičnost Corpus Hermeticum, a to přesto, že útočil proti alchymii, alchymistům, Paracelsovi a rozenkruciánům.

Celkově tedy Thorndike shrnuje, že ačkoli se Kircher slovně kloní k experimentální vědě a přináší jisté množství užitečných a praktických informací a kritizuje transmutaci kovů a perpetuum mobile, tak stále věnuje více prostoru minulým omylům, magii a vlastním fantastickým hypotézám než vědecké pravdě. Důraz je v jeho případě stále kladen na zázračné. Daleko zajímavější úvaha však toto shrnutí následuje. Thorndike se v ní táže, zda je tento zvědavý, encyklopedický, naivní, okázalý a zázraků plný duch vlastní pouze Kircherovi, anebo zda se jedná o širší projev snahy jezuitského řádu nabídnout čtenářům díla, která by pokrývala jak okultní, tak fyzikální vědy té doby v naději, že je budou číst spíše než jiná radikálnější a nepravověrnější díla. Zde se mohlo jednat o jakousi kouřovou clonu, v níž mají být radikální myšlenky nové vědy nenápadně propašovány čtenářům v skrytu starých pověr. Připouští však, že neví o žádném důkazu, který by takové vědomé snahy potvrzoval.⁷⁰

Do stejného období spadá i dílo Erika Iversena. Kapitola k sedmnáctému a osmnáctému století v jeho knize *The Myth of Egypt and its Hieroglyphs in European Tradition* podrobně

---

he deserves to be recognized as an outstanding writer and student in many fields of human knowledge..." (B. SZCZESNIAK, *The Origin of the Chinese Language According to Athanasius Kircher's Theory*, in: *Journal of the American Oriental Society*, 72, n. 1 (Jan.–Mar., 1952), s. 23.); B. SZCZESNIAK, Athanasius Kircher's: *China Illustrata*, in: *Osiris*, 10 (1952), s. 385–411.

⁶⁹ LYNN THORNDIKE, „The Underground World of Kircher and Becher“. *A History of Magic and Experimental Science*, New York–London 1958, sv. 7, kap. 20, s. 567–589.

⁷⁰ Tamt., s. 577–578.

rozebírá Kircherova egyptologická studia.⁷¹ Iversen svá pozorování shrnuje tím, že odhlédneme-li od výkladu (který byl chťe nechtě mylný), poskytují Kircherova díla soubor hieroglyfického materiálu mimořádné důležitosti a jako taková zůstávala užitečná až do konce osmnáctého století. Pohlížíme-li na ně skrze měřítko Kircherovy doby, je podle Iversena třeba říci, že vykazovala konzistenci v použité metodě a mimořádnou znalost a představivost.⁷²

Dalším autorem soustřeďujícím se především na magické aspekty v Kircherově díle byla Frances Amelie Yates. Yates ve svém díle *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition* prezentuje Kircherovo dílo *Oedipus Aegyptiacus* jako závěrečné vzplanutí hermetismu.⁷³ Zdůrazňuje vliv hermetismu a především Ficinova renesančního novoplatonismu na Kircherova egyptologická studia a upozorňuje na jeho odmítání tzv. černé magie a schvalování magie přirozené a také na jeho zálibu v kabale.⁷⁴

Zatímco se ve světě na konci padesátých a v průběhu šedesátých let soustředila pozornost badatelů především na Kircherova egyptologická bádání a význam magie a hermetismu v jeho díle,⁷⁵ v Čechách se v tomto období vzhledem k politickému a kulturnímu vývoji tento obecný trend projevil jen málo a to přesto, že zde dějiny vědy a techniky zaznamenaly mimořádný rozkvět.⁷⁶ Pokud jde konkrétně o Kirchera, věnoval mu několik stran ve své práci o filosofických názorech Jana Marka Marci Bedřich Bauman.⁷⁷ Vycházel

---

⁷¹ První vydání: E. IVERSEN, *The Myth of Egypt and its Hieroglyphs in European Tradition*, Copenhagen 1961.

⁷² E. IVERSEN, *The Myth of Egypt*, op. cit. , s. 98.

⁷³ F. A. YATES, *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*, Chicago 1964, s. 417.

⁷⁴ Tamt., s. 422.

⁷⁵ M.-V. DAVID, *Le débat sur les écritures et l'hiéroglyphe aux XVIIe et XVIIIe siècles, et l'application de la notion de déchiffrement aux écritures mortes*, Paris 1965; J. BALTRUŠAITIS, *Anamorphoses au magie artificielle des effets merveilleux*, Paris 1969.

⁷⁶ Především kolem časopisů *Dějiny vědy a techniky* (1968–), *Zprávy Komise pro dějiny přírodních lékařských a technických věd* (1959–1965), *Zprávy Čs. společnosti pro dějiny věd a techniky* (1965–1971) *Acta historiae rerum naturalium nec non technicarum. Sborník pro dějiny vědy a techniky* (1954–1967).

⁷⁷ B. BAUMAN, *Filosofické názory Jana Marka Marci* (Příspěvek k dějinám našeho myšlení v 17. stol.), in: *Rozpravy Československé akademie věd* 67, 1957.

přítom především z Kircherova životopisu od K. Brischara a článku F. X. Vilhuma. Kircher je podle něj „...jedním z nejpatrnějších důkazů, do jaké míry se středověký dogmatismus, jehož osou je rigorosně teleologické pojetí a periferií nejpustší náboženské pověry, stal brzdou vědeckého poznání přírody.“⁷⁸ O Kircherovi se Bauman zmiňuje v souvislosti s tzv. Voynichovým manuskriptem, rukopisem napsaným dosud nerozluštěným písmem. Marci tento rukopis, jehož autorství je někdy připisováno samotnému Rogeru Baconovi, zaslal Kircherovi v naději na jeho rozluštění. Toto a podobná hodnocení nejenže nekoresponduje se světovými trendy, ale postrádá i smysl pro historický kontext, který snad i v souvislosti s kritikou osvícenského myšlení a ideje pokroku v dějinách bralo stále více historiků v potaz. Na konci šedesátých a začátkem sedmdesátých let udal kircherovským bádáním nový směr John Fletcher, když publikoval řadu dodnes nepřekonaných studií.⁷⁹ Ačkoli se články ke Kircherově korespondenci objevovaly již dříve (například studie R. Cenala ke Kircherově korespondenci s Caramuelem z Lobkovic v roce 1953⁸⁰ nebo Dülmenova studie o

---

⁷⁸ Tamt., s. 50.

⁷⁹ J. E. FLETCHER, Fulda und der röm. Phönix (A. K.), in: *Fuldaer Geschichtsblätter* XLIII (1967), s. 126–133; J. E. FLETCHER, A brief survey of the unpublished correspondence of A. K., in: *Manuscripta* XIII (1969), s. 150–160; J. E. FLETCHER, Medical men and medicine in the correspondence of A. K., in: *Janus* LVI (1969), s. 259–277; J. E. FLETCHER, A. K. and the distribution of his books, in: *The Library*, 5th series, XXIII (1969), s. 108–117; J. E. FLETCHER, Astronomy in the life and correspondence of A. K., in: *Isis* LXI (1970), s. 52–67; J. E. FLETCHER, Johann Marcus writes to Athanasius Kircher, in: *Janus* LIX (1972), s. 95–118; J. E. FLETCHER, Claude Fabri de Peiresc and the other French Correspondents of Athanasius Kircher (1602–1680), in: *Australian Journal of French Studies* 9 (1972), s. 250–273; J. E. FLETCHER, Georg Philipp Harsdörffer, Nürnberg und Athanasius Kircher, in: *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg* LIX (1972), s. 203–210; J. E. FLETCHER, Drei unbekannte Briefe Athanasius Kircher an Fürstabt Joachim von Gravenegg (mit Übersetzungen von Eduard Krieg), in: *Fuldaer Geschichtsblätter* LXIII (1982), s. 92–104; J. E. FLETCHER, Kircher and Duke August of Wolfenbüttel: Museal Thoughts, in: M. Casciato – M. G. Ianniello – M. Vitale (edd.), *Enciclopedia in Roma barocca. Athanasius Kircher e il Museo del Collegio romano tra Wunderkammer e museo scientifico*, Venezia 1986, s. 282–294.

⁸⁰ R. CENAL, Juan Caramuel. Su epistolaria con Athanasius Kircher, in: *Revista de Filosofía* XII (1953), s. 101–147.

Kircherově dopise Cyprianu Kinnerovi),⁸¹ byl to právě Fletcher, kdo v plné šíři představil její obrovský potenciál. Ke konci osmdesátých let svá bádání završil vydáním sborníku z příspěvků workshopu, který se konal v roce 1980 v Herzog August Bibliothek ve Wolfenbüttelu. Kniha s názvem *Athanasius Kircher und seine Beziehungen zum gelehrten Europa seiner Zeit* obsahuje mimo jiných příspěvků i Fletcherův překlad korespondence Athanasia Kirchera se členy Wolfenbütelského dvora včetně vévody Augusta Brunšvicko-Lüneburgského a dále první soupis Kircherových dopisů nacházejících se jinde než v archivech Pontificia Università Gregoriana.⁸² Ve stejném sborníku se objevil i článek Jiřího Marka *Athanasius Kircher und die „neue“ Physik im 17. Jahrhundert*.⁸³ Právě zmiňovaný Jiří Marek upozornil v souvislosti s českými zeměmi v roce 1969 současně s Josefem Smolkou na korespondenci Jana Marka Marci z Kronlandu s Athanasiem Kircherem.⁸⁴ Josef Smolka ve svém příspěvku podává především zprávu o korespondenci uchované v archivech Pontificia Università Gregoriana a upozorňuje na existenci pražského kroužku Kircherových korespondentů, do něhož patřili např. Gottfried Kinner z Löwenturnu, Theodor Moreruts, Balthasar Conrad, Martin Santini, Jakub Jan Václav Dobřenský nebo Jan Caramuel z Lobkovic a další. Smolka ve svém článku uvádí, že Kircher hrál pro střední Evropu zřejmě stejnou roli jako Mersenne pro západní.⁸⁵

Pro český dobový kontext a Kircherův vztah k českým zemím je stále ještě základním dílem kniha z roku 1979 R. J. W. Evanse *The Making of the Habsburg Monarchy 1550–1700*.⁸⁶ Ve třetí části této knihy nazvané *Intellectual Foundations* se autor podrobně zabývá

---

⁸¹ R. VAN DÜLMEN, Ein unbekannter Brief von Athanasius Kircher (1648 an Cyprian Kinner), in: *Studia Leibnitiana* IV (1972), s. 141–145.

⁸² J. E. FLETCHER (ed.), *A. K. und seine Beziehungen zum gelehrten Europa seiner Zeit*, Wiesbaden 1988.

⁸³ J. MAREK, Athanasius Kircher und die „neue“ Physik im 17. Jahrhundert, in: J. E. Fletcher (ed.), *A. K. und seine Beziehungen zum gelehrten Europa seiner Zeit*, Wiesbaden 1988, s. 37–51.

⁸⁴ J. MAREK, Neznámé dopisy Jana Marka Marci z Kronlandu, in: *Dějiny vědy a techniky* 1 (1970), s. 43–45; J. SMOLKA, Nové pohledy na J. Marka Marci a jeho dobu? (K objevu jeho korespondence s A. Kircherem), in: *Dějiny vědy a techniky* 1 (1970), s. 45–49.

⁸⁵ Tamt., s. 48.

⁸⁶ R. J. W. EVANS, *The Making of the Habsburg Monarchy 1550–1700*, Oxford 1979.

Kircherovým vztahem ke střední Evropě a předkládá tak čtenáři obraz Kirchera jako zosobnění středoevropské barokní kultury.

V roce 1981 vyšel skromný sborník k výstavě *Universale Bildung im Barock, der Gelehrte Athanasius Kircher*.⁸⁷ Jakkoli nenápadný, lze v něm vedle katalogu výstavy nalézt hlavně příspěvky týkající se vztahu Athanasia Kirchera k německé literatuře, Kircherova obrazu v sekundární literatuře a přehlednou časovou osu zásadních událostí jeho života. Všechny tři zmiňované příspěvky pocházejí opět z pera Johna Fletchera.

Po Fletcherových studiích se zájem o Kircherův život a dílo znatelně zvýšil. Ne vždy to ale znamenalo zvýšení kvality produkovaných děl. V roce 1974 vydal jezuita Conor Reilly knižně Kircherův životopis.⁸⁸ Dílo bohužel zcela vychází z Kircherovy autobiografie vydané Nikolausem Sengem v roce 1901 a nepřináší tak žádné kritické zhodnocení, navíc mu zcela chybí poznámkový aparát. Vzhledem k tomu, že souborná Kircherova biografie do této doby chyběla, řada badatelů toto dílo citovala a předávala tak mnohé nepřesnosti dál. Reillyho životopis Athanasia Kirchera však nebyl posledním dílem svého druhu. Byl totiž publikován jako první svazek řady *Studia Kircheriana*, kterou vydávala Mezinárodní společnost pro bádání o Athanasiu Kircherovi (*Internationalen Athanasius Kircher Forschungsgesellschaft e.V.*), jejímž prezidentem byl Olaf Hein a viceprezidentem Helmut Kastl. Ambicí společnosti bylo vydat Kircherovo Opera omnia. Projekt však skončil v Německu žalobou celé společnosti pro podvod.⁸⁹ V roce 1992 přesto vyšla jako druhá publikace série kniha Olafa Heina *Die Drucker und Verleger der Werke des Polyhistor Athanasius Kircher S.J.*⁹⁰ a v roce 1997 jako sedmý svazek série od téhož autora *Athanasius*

---

⁸⁷ U. SCHARLAU, R. DIEDERLE, J. E. FLETCHER, W. REISS, CH. RÖMER, G. RÖMER (edd.), *Universale Bildung im Barock, der Gelehrte Athanasius Kircher*, Rastatt 1981.

⁸⁸ C. REILLY. S.J., *Athanasius Kircher, S.J., Master of Hundred Arts (1602–1680)*, Wiesbaden 1974.

⁸⁹ O autorech se mi nepodařilo zjistit nic více, než co o sobě sami prohlašují. Celý fantastický příběh shrnuje Giunia Totaro ve své výše citované disertaci *L'autobiographie d'Athanasius Kircher*, s. 25–27. Oba pánové se nechávali titulovat jako komtuři Řádu Rytířů svatého hrobu v Jeruzalémě, ačkoli hrabě Peter Wolff-Metternich, hlavní představený řádu v té době (1977), jejich příslušnost k řádu popřel. Pod záminkou vydání Kircherových *Opera omnia* získali od řady institucí i soukromých osob finanční prostředky a následně měli sjednat půjčku u banky na bezcenný majetek.

⁹⁰ O. HEIN, *Die Drucker und Verleger der Werke des Polyhistor Athanasius Kircher S.J.*, Böhlau 1993.

*Kircher S.J. in Malta.*⁹¹ Je třeba připustit, že přes okázalost a nepřehlednost přebujelého poznámkového aparátu je v obou knihách možné nalézt užitečné informace, překlady a přehledné grafické tabulky. Je tedy třeba číst je kriticky, ale nezavrhnout a priori.⁹²

Ojedinělým dílem z počátku devadesátých let je článek Barbary Mahlman-Bauer rozebírající vlivy Kusánského a Koperníka v Kircherově kosmologickém díle *Iter extaticum*.⁹³ Kircher sice prezentoval sluneční soustavu se Zemí ve svém středu, zároveň ale vesmír indefinitně otevřel a hvězdy se svými vlastními planetárními systémy umístil do různých vzdáleností od Země. Bauer se tak snaží v článku zodpovědět otázku, zda byl Kircher tajným zastáncem kopernikanismu, a nebo zda hypotéza vycházela z jeho snahy o sloučení křesťanského a hermetického pohledu na svět, při níž Kircher využíval myšlenky Mikuláše Kusánského. Zároveň také poprvé zdůraznila prvky skeptického myšlení v tomto Kircherově díle a dokonce ho nazývá Kantovým předchůdcem v souvislosti s Kircherovým využíváním relativity lidského vnímání. Bauer zároveň připouští, že obojí může být strategií jak uniknout cenzuře. Té však Kircher nakonec unikl tak, že druhé vydání nenechal tisknout v Římě, ale ve Würzburgu a že do značné míry její námitky ignoroval.

Na článek Barbary Mahlman-Bauer navazuje příspěvek a kniha Thomase Leinkaufa.⁹⁴ Leinkaufova kniha *Mundus combinatus* z roku 1993 je pravděpodobně prvním dílem zabývajícím se podrobně filozofickými zdroji a aspekty díla Athanasia Kirchera a zároveň přináší vhled do barokního myšlení nejen tohoto autora.⁹⁵ Leinkauf v ní podrobně rozebírá užití a význam hermetických pojmů pro výklad přírody, Kircherovu metodu použitou k vývoji a prosazení univerzálního vědění, filozofické podmínky experimentální praxe, ale také význam a místo Boha v poznávání přírody. Za zdroje Kircherova myšlení Leinkauf

---

⁹¹ O. HEIN, *Athanasius Kircher S.J. in Malta*, Berlin 1997.

⁹² V případě knihy o Maltě má samotný text velkými písmeny 31 stran a poznámkový aparát asi 150.

⁹³ B. MAHLMAN-BAUER, Copernicanische Astronomie und cusanische Kosmologie in Athanasius Kirchers 'Iter extaticum coeleste' (1656/1660), in: *Willibald-Pirckheimer-Jahrbuch* (1989/90), s. 69–107.

⁹⁴ T. LEINKAUF, Die Centrosophia des Athanasius Kircher SJ: Geometrisches Paradigma und geozentrisches Interesse, in: *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte* 14 (1991), s. 217–229.

⁹⁵ T. LEINKAUF, *Mundus combinatus. Studien zur Struktur der barocken Universalwissenschaft am Beispiel Athanasius Kircher SJ (1602–1680)*, Berlin 1993.

považuje nejen Dunse Scota, Mikuláše Kusánského nebo Raimunda Lulla, ale také novoplatoniky v čele s Francescem Patrizim a Marsiliem Ficinem.

Po roce 2000 byla pořádána řada výstav k výročí Kircherova narození (rok je nejasný – 1600? 1602?).⁹⁶ Tyto výstavy proběhly například v Římě, Madridu, Chicagu, Culver City, Palo Altu, Amsterdamu, Aschaffenburgu, Würzburgu, Fuldě a znovu ve Wolfenbüttelu a nepochybně měly zásadní vliv na zvýšení zájmu o Kircherovu osobu a dílo mezi laickou veřejností. Zatímco publikace vydaná k výstavě konané v Chicagu je komentovaným katalogem s úvodní studií Ingrid Rowland,⁹⁷ kniha editovaná Danielem Stolzenbergem k výstavě konané na Stanford University je souborem článků především od autorů spojených nějakým způsobem s touto univerzitou a obsahuje široký záběr témat⁹⁸ později se objevujících v mezinárodním sborníku *Athanasius Kircher, The Last Man Who Knew Everything*. Originálním přínosem je sborník vydaný u příležitosti výstavy na univerzitě ve Würzburgu.⁹⁹ V něm lze nalézt nové informace ke Kircherově biografii, publikační strategii, geologii, církevní hudbě v díle *Musurgia universalis* nebo k jeho přebírání informací a ilustrací od Tita Livia Burattiniho. Nejvýznamnější výstavou však byla zřejmě expozice v Palazzo Venezia v Římě, k níž vyšel sborník editovaný Eugeniem Lo Sardo.¹⁰⁰ V autorsky převážně italském sborníku lze nalézt řadu krátkých příspěvků na nejrůznější témata, například ke Kircherově steganografii, Kircherovu muzeu nebo k nejrůznějším mechanismům z Kircherova muzea a jeho knih.

---

⁹⁶ Jako publikace k proběhlým výstavám vyšly např.: I. D. ROWLAND, *The Ecstatic Journey: Athanasius Kircher in Baroque Rome*, Chicago 2000; E. LO SARDO (ed.), *Athanasius Kircher: il museo del mondo*. Rome 2001; D. STOLZENBERG (ed.), *The Great Art of Knowing: The Baroque Encyclopedia of Athanasius Kircher*, Palo Alto 2001; H. BEINLICH, C. DAXELMÜLLER, H.-J. VOLLRATH, K. WITTSTADT (edd.), *Magie des Wissens. Athanasius Kircher 1602–1680: Universalgelehrter – Sammler – Visionär*, Dettelbach 2002.

⁹⁷ I. D. ROWLAND, *The Ecstatic Journey: Athanasius Kircher in Baroque Rome*, Chicago 2000.

⁹⁸ D. STOLZENBERG (ed.), *The Great Art of Knowing: The Baroque Encyclopedia of Athanasius Kircher*, op. cit.

⁹⁹ H. BEINLICH, C. DAXELMÜLLER, H.-J. VOLLRATH, K. WITTSTADT (edd.), *Magie des Wissens*, op. cit.; H. BEINLICH, C. DAXELMÜLLER, H.-J. VOLLRATH, K. WITTSTADT (edd.), *Spurensuche: Wege zu Athanasius Kircher*, Dettelbach 2002.

¹⁰⁰ E. LO SARDO (ed.), *Athanasius Kircher: il museo del mondo*, op. cit.

Spolu s výstavami se začaly objevovat také kritické studie, které vnesly světlo do mnoha sporných míst v dosavadním bádání. První část Kircherova života poprvé kriticky a velmi podrobně zmapoval Berthold Jäger.¹⁰¹ Druhá část, která pokrývá tři roky Kircherova života a zabývá se jeho vztahem k případu Galileiho, se stala předmětem mikrostudie Haralda Sieberta.¹⁰² I v tomto případě se jedná o precizní práci, kterou autor předvedl již ve své doktorské práci zabývající se Kircherovým vztahem k astronomii *Die große kosmologische Kontroverse*.¹⁰³ Harald Siebert je také autorem zajímavé studie zabývající se cenzurou děl Athanasia Kirchera, která ukazuje, jakým způsobem Kircher cenzuru obcházel a ignoroval a také to, že největším problémem, který cenzoři s Kircherem měli, byla mimo přestupků proti ortodoxii především jeho naivita, neposlušnost, arogance a také nedostatečná kritická znalost tématu, o němž psal.¹⁰⁴

Za zmínku stojí také studie věnované Athanasiu Kircherovi ve dvoudílném sborníku *The Jesuits*, který zachycuje současný stav bádání o různých oblastech působnosti tohoto řádu do jeho rozpuštění v roce 1773.¹⁰⁵ Ačkoli se Kircherem zabývá jen okrajově, považují za zajímavý příspěvek *Mapping Jesuit Science: The Role of Travel and the Geography of Knowledge* od Stevena J. Harrise, který se zabývá řádovou správou na dálku a předáváním

---

¹⁰¹ B. JÄGER, *Athanasius Kircher, Geisa und Fulda. Zur Herkunft der Familie, zur Geschichte der Vaterstadt und zur politisch-religiösen Situation im Stift Fulda um die Wende vom 16. zum 17. Jahrhundert*, in: H. Beinlich, C. Daxelmüller, H.-J. Vollrath, K. Wittstadt (edd.), *Spurensuche, Wege zu Athanasius Kircher*, Dettelbach 2002, s. 9–40.

¹⁰² H. SIEBERT, *Flucht, Aufstieg und Galilei-Affäre, Drei Jahre im Leben de Athanasius Kircher, Eine Mikrohistoria (1631–1633)*, Norderstedt 2008.

¹⁰³ H. SIEBERT, *Die große kosmologische Kontroverse, Rekonstruktionversuche anhand des Itinerarium extaticum von Athanasius Kircher SJ (1602–1680)*, Stuttgart 2006.

¹⁰⁴ H. SIEBERT, Kircher and His Critics: Censorial Practice and Pragmatic Disregard in the Society of Jesus, in: P. Findlen (ed.), *Athanasius Kircher, The Last Man Who Knew Everything*, New York-London 2004.

¹⁰⁵ Sborník vznikl u příležitosti mezinárodní konference *The Jesuits: Culture, Learning and Arts, 1540–1773*, organizované v roce 1997 na Boston College; J. W. O'MALLEY S.J., G. A. BAILEY, S. J. HARRIS, T. F. KENNEDY S.J. (edd.), *The Jesuits: Culture, Learning and Arts, 1540–1773*, Toronto-Buffalo-London 1999.

instrukcí a informací mezi řádovým centrem a periferií.¹⁰⁶ Dva články věnované výhradně Kircherovi se týkají Kircherovy *Musurgia universalis*¹⁰⁷ a *Oedipus Aegyptiacus*.¹⁰⁸ Margaret Murata upozorňuje na Kircherův antropologický přístup k dějinám hudby a také na roli aritmetiky, kombinatoriky a mechaniky na hudební produkci. Daniel Stolzenberg se ve svém článku věnuje cenzuře Kircherova *Oedipus Aegyptiacus* v souvislosti s kabalou a využíváním židovských a arabských zdrojů. Mnoho dalších příspěvků sborníku se tak či onak Kircherova působení dotýká.

Klíčovým dílem celého počátku 21. století je však sborník *Athanasius Kircher, The Last Man Who Knew Everything*, který svedl dohromady přední badatele z různých koutů světa a skrze 17 dílčích a dvě shrnující studie se tak stal ukázkou toho nejlepšího, co můžou kircherovská bádání v současné době nabídnout.¹⁰⁹ Kniha potvrzuje nevyhnutelnou roztříštěnost, kterou s sebou bádání o univerzálním učenci nese, zároveň však předkládá i dvě studie, které se poměrně zdařile pokouší o komplexitu. První, která knihu otevírá, je z pera profesorky Stanford University Pauly Findlen a druhá, závěrečná je dílem Antonelly Romano z European University Institute ve Florencii.¹¹⁰

---

¹⁰⁶ S. J. HARRIS, Mapping Jesuit Science: The Role of Travel and the Geography of Knowledge, in: J. W. O'Malley S.J., G. A. Bailey, S. J. Harris, T. F. Kennedy S.J. (edd.), *The Jesuits: Culture, Learning and Arts*, op. cit., sv. 1, s. 212–240.

¹⁰⁷ M. MURATA, Music History in the *Musurgia universalis* of Athanasius Kircher, in: J. W. O'Malley S.J., G. A. Bailey, S. J. Harris, T. F. Kennedy S.J. (edd.), *The Jesuits: Culture, Learning and Arts*, op. cit., sv. 1, s. 190–207.

¹⁰⁸ D. STOLZENBERG, Utility, Edification, and Superstition: Jesuit Censorship and Athanasius Kircher's *Oedipus Aegyptiacus*, in: J. W. O'Malley S.J., G. A. Bailey, S. J. Harris, T. F. Kennedy S.J. (edd.), *The Jesuits: Culture, Learning and Arts*, op. cit., sv. 2, s. 336–354.

¹⁰⁹ P. FINDLEN (ed.), *Athanasius Kircher, The Last Man Who Knew Everything*, New York–London 2004.

¹¹⁰ P. FINDLEN, *The Last Man Who Knew Everything...or Did He?*, op. cit., s. 1–48; A. ROMANO, Understanding Kircher in Context, in: P. Findlen (ed.), *Athanasius Kircher, The Last Man Who Knew Everything*, op. cit., s. 405–419. Paula Findlen se Kircherem a především jeho muzeem zabývá také ve své knize *Possesing Nature, Museums, Collecting, and Scientific Culture in Early Modern Italy*, Berkley–Los Angeles–London 1994.

V posledních letech se centrem bádání stala právě Stanford University, která zpřístupnila ve spolupráci s Istituto e Museo di Storia della Scienza ve Florencii, s Pontificia Università Gregoriana v Říme a s European University Institute ve Fiesole, pod vedením Michaela Johna Gormana a Nicka Wildinga, pro veřejnost digitalizované verze Kircherovy korespondence uchovávané v archivech Pontificia Università Gregoriana v Říme. *Athanasius Kircher Project* se tak stal mimořádným příspěvkem ke kircherovským bádáním, protože umožňuje snadný přístup k pramenům badatelům z celého světa.¹¹¹

V roce 2008 navíc Stanford University zahájila další projekt nazvaný *Mapping the Republic of Letters*, jehož prvotním cílem je mapovat raně novověkou korespondenci členů tzv. *res publica literaria*.¹¹² Kircherova korespondence je součástí této interdisciplinární spolupráce mezi humanitními vědci a počítačovými experty, která si za cíl klade především hledání cest ke smysluplnému zobrazování komplexních historických dat.¹¹³ S pomocí zadávání údajů o odesílateli, příjemci, místu, čase a mnoha dalších proměnných vznikají vizualizace komunikačních sítí a center, které odhalují nové informace o komunikačních zvyklostech, strategiích, ale i o přenosu a šíření informací v raném novověku.

Velkou mezerou v bádání jsou stále ještě chybějící moderní edice Kircherových děl, což se však vzhledem k jejich rozsahu a použitým jazykům – mimo latiny např. hebrejšтина, syrština, řečtina atd. – jeví jako úkol nadlidský.

---

¹¹¹ *The Correspondence of Athanasius Kircher. The Word of a Seventeenth Century Jesuit-An International Research Project*, <http://archimede.imss.fi.it/kircher/>, 18. 8. 2010.

¹¹² Součástí projektu jsou případové studie Athanasia Kirchera (1602–1680), Johna Locka (1632–1704), Carlose Sigüenza y Gongora (1645–1700), Eusebia Kina (1645–1711), Johna Hulla (1651–1683), záznamy The Mather Family Library, korespondence Voltaira (1694–1778), Benjamina Franklina (1706–1790), cestovní záznamy Grand Tour, údaje z The Library Company of Philadelphia, cestovní záznamy Francesca Algarottiho (1712–1764), korespondence Antonia Vallisieriho (1661–1730), Lauriho Bassiho (1711–1778) a Williama Herschela (1738–1822). Není vyloučeno rozšíření o další osobnosti.

¹¹³ *Mapping the Reppublic of Letters. Exploring Correspondence and Intellectual Community in Early Modern Period (1500–1800)*, <http://republicofletters.stanford.edu/>, 18. 8. 2010.

Zdařilou edici Kircherovy autobiografie vydala jako svojí disertaci Giunia Totaro. Edice obsahuje překlad díla do italštiny a francouzštiny a také v současné době nejúplnější bibliografii ke kircherovským studiím.¹¹⁴

Vzhledem k obtížnosti úkolu číst a pracovat s Kircherovými díly se pozornost badatelů soustředí především na jeho korespondenci, kterou je možné po částech lépe obsáhnout. Mimo již zmiňovaného Johna Fletchera, který se zaměřoval především na korespondenci uchovanou ve Wolfenbüttelu, se hlavně florentským souborem korespondence zabývá Alfonso Mirto.¹¹⁵ Alberto Bartòla pak svojí studií korespondence Athanasia Kirchera významně přispěl k revizi mnoha tradovaných nepřesností v životopise A. K. po jeho příchodu do Říma a k objasnění jeho vztahu k papeži Alexandru VII.¹¹⁶

V Česku se v průběhu druhé poloviny 20. století objevoval Kircher většinou pouze jako korespondent Jana Marka Marciho z Kronlandu. V posledních letech se jeho dílem *Musurgia universalis* v souvislosti s dílem již zmiňovaného Thomase Balthasara Janowky nebo Mauritia Vogta věnoval Jiří Matl.¹¹⁷ Renate Lachman ve své studii srovnává cesty Jana

---

¹¹⁴ G. TOTARO, *L'Autobiographie d'Athanasius Kircher*, op. cit., Bern: 2009.

¹¹⁵ A. MIRTO, Le lettere di Athanasius Kircher della Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze, in: *Atti e memorie dell'Accademia toscana di scienze e lettere La Colombaria*, 54 (1998), s. 125-165; A. MIRTO, Lettere di Athanasius Kircher dell'Archivio di Stato di Firenze, in: *Atti e memorie dell'Accademia toscana di scienze e lettere La Colombaria*, 65 (2000), s. 217–240.

¹¹⁶ A. BARTÒLA, Alessandro VII e Athanasius Kircher S.J. Richercher e appunti sulla loro corrispondenza erudita e sulla storia di Alani codici chigiani, in: *Miscelanea Bibliothecae Apostolicae Vaticanae*, 3 (1989), s. 7–105.

¹¹⁷ J. MATL, P. Mauritius Vogt a jeho Conclave thesauri artes magna musicae v kontextu dobové hudebně teoretické produkce, in: *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*, Sborník příspěvků ze semináře, konaného v Plasích a Mariánské Týnici ve dnech 11.–13. května 2005 s. 119–127; J. MATL, De miro authorum concursu. Vogtovo Conclave thesauri magnae artis musicae a jeho charakteristiky autorů, s jejichž díly pracoval, in: Z. Silanová, H. Šedinová, P. Kitzler (edd.), *Donum Magistrae. Ad honorem Dana Martínkové*, Praha 2007, s. 265–279; J. MATL (ed.), *Thomas Balthasar Janovka, Clavis ad thesaurum magnae artis musicae – Tomáš Balthasar Janovka, Klíč k pokladu velikého umění hudebního*, Praha 2006.

Amose Komenského a Athanasia Kirchera k vševědění a staví tak díla obou autorů do vzájemného i širšího kontextu.¹¹⁸

Nejdůležitějším příspěvkem pro studium vztahů Athanasia Kirchera k Českým zemím je nicméně sborník k Mezinárodní konferenci *Jezuité v Českých zemích* konané v roce 2006 k 450. výročí příchodu jezuitů do Prahy.¹¹⁹ Sborník je členěn podobně jako výše zmiňovaný sborník *The Jesuits: Culture, Learning and Arts, 1540–1773* a nejenže přispívá k porozumění dobových a kulturních souvislostí, přináší také několik studií týkajících se přímo působení Athanasia Kirchera. Nejdůležitější z nich pro daný předmět zkoumání je studie Josefa Smolky a Reného Zandbergena věnovaná některým pražským korespondentům Athanasia Kirchera.¹²⁰ Práce je přínosná především tím, že zveřejňuje dosud neotištěné dopisy Athanasiu Kircherovi, některé z nich je možné nalézt na internetových stránkách právě Reného Zandbergena a dalších, stejně jako analýzu vlastníků tzv. Voynichova manuskriptu. Právě kolem zájmu o Voynichův manuskript se soustředí nejvíce informací týkajících se Kircherovy pražské korespondence.¹²¹ Zajímavá je biografická spekulace nad identitou Georga Baresche, který rukopis vlastnil před Markem Marcim a Kircherem, stejně jako detaily pozorování zatmění Měsíce z badatelského deníku jezuitského matematika a Kircherova korespondenta Theodora Moreta. Bohužel studie stejně jako mnohé před ní přebírá nepřesné biografické informace pocházející z Kircherovy autobiografie a nereflktuje dostatečně moderní literaturu. Stejně tak je možné litovat, že Josef Smolka v článku nerozvedl svou myšlenku o existenci pražského kroužku Kircherových pražských korespondentů.

---

¹¹⁸ R. LACHMAN, Zwei Weisen der Wissensdarstellung im 17. Jahrhundert oder: Kircher und Comenius als Wissensverwalter, in: *Diskussionsbeiträge / Universität Konstanz, Kulturwissenschaftliches Forschungskolleg. Norm und Symbol – die kulturelle Dimension sozialer und politischer Integration*, Konstanz 2003.

¹¹⁹ P. CEMUS (ed.), *Bohemia Jesuitica 1556–2006*, 2 sv., Praha 2010.

¹²⁰ J. SMOLKA, R. ZANDBERGEN, Athanasius Kircher und seine ersten Prager Korrespondenten, in: *Bohemia Jesuitica 1556–2006*, sv. 2, s. 677–705.

¹²¹ Zvláště stránky Philipa Neila, o jehož identitě bohužel nemám žádné bližší informace, poskytují přepisy, překlady a výtahy z Kircherových dopisů; Philip Neil, Philip Neal's *Voynich Manuscript Pages*, <http://www.voynichcentral.com/users/philipneal/>, 5. 10. 2010; René Zandbergen, *The Voynich Manuscript* <http://www.voynich.nu/index.html>, 5. 11. 2010.

Digitalizace, návrat k pramenům a studium korespondence odhaluje jinou tvář Athanasia Kirchera než na počátku dvacátého století. Autoři jeho osobnost a dílo zasazují více do historického kontextu a přiřazují daleko méně hodnotových znamének.¹²² Studie se dnes více než Kircherovu významu pro dějiny jednotlivých oborů přírodních a společenských věd věnují syntetickým aspektům v jeho díle, paradigmatickým prvkům a osobní působnosti Kirchera skrze jeho korespondenci a muzeum. Přesto se, zvláště mezi laickou veřejností, nepodařilo zcela překonat stereotyp Kirchera jako snílka, který se geniálně mýlil.¹²³

---

¹²² Za příklad tohoto přístupu je možné považovat slovníkové heslo Jürgena Mittelstraße v *Encyklopädie Philosophie und Wissenschaftstheorie* z roku 1995. „Kircher repräsentiert das barocke Ideal des Universalgelehrten in allen seinen wissenschaftsfördernden und spekulativen Aspekten. Seine Arbeiten in über 40 Bücher publiziert, die sowohl die Funktion von Lehrbüchern als auch die Funktion einer popularisierenden Weitergabe vorhandener Wissensbestände besitzen, umfassen nahezu den gesamten Bereich der Geistes- und Naturwissenschaften und üben einen großen Einfluß (auf J. Jungius, O. von Guericke und G.W. Leibnitz) aus.“ (J. MITTELSTRAB (ed.), *Enzyklopädie Philosophie und Wissenschaftstheorie*, Stuttgart 1995, s. 397–400.)

¹²³ J.-M. BLAS DE ROBLÈS, *Tam kde jsou tygři domovem*, Brno 2010. Tento obraz je ještě daleko více než odbornou literaturou podporován beletristickými díly, ve kterých Athanasius Kircher vystupuje. Ať již se jedná o postavu otce Caspara v knize Umberta Eca *Ostrov včerejšího dne* (U. ECO, *L'isola del giorno prima*, Milano 1994) nebo nedávno do češtiny přeloženou knihu Jean-Marie Blas de Robles *Tam kde jsou tygři domovem* (J.-M. BLAS DE ROBLÈS, *Là où les Tigres sont chez eux*, Paris 2008), která získala cenu Prix Médicis v roce 2008. Jedna z postav románu, Eléazard, se zabývá studiem Kircherova životopisu, který měl údajně napsat jeho žák Caspar Schott, a bojuje s negativním přístupem ke svému hrdinovi. Ecovu románu předcházelo dílo, ze kterého Blas de Robles zcela jistě čerpá, kniha ANTONA HAAKMANA *De onderwaardse wereld van Athanasius Kircher*, Amsterdam 1991. Dílo získalo po přeložení v Itálii cenu za nejlepší zahraniční knihu a její příběh se točí kolem snahy hlavní postavy (samotného Haakmana) natočit o Kircherovi televizní dokument. V cestě po stopách Kircherova *Mundus Subterraneus* se dostane do střetu řady zájmů, spiknutí a mystifikací. Ačkoli se jedná o román, pracuje Haakman příkladně s historickými daty a literární úroveň díla je vysoká.¹²³

3. Athanasius Kircher – stručná biografie

Ačkoli je dnes již možné nalézt v různých médiích Kircherovu biografii poměrně snadno, považuji na tomto místě nejenom za užitečné, ale i nezbytné v chronologickém pořadí uvést nejdůležitější události Kircherova života. Nejde zde o hloubkovou studii, ale skutečně pouze o osu, která má sloužit k posouzení míry Kircherovy sebestylizace v jeho autobiografii, která bude pojednána v následující kapitole. Zároveň má tento stručný náčrt sloužit k pozdější orientaci v Kircherově korespondenci s Českými zeměmi a lépe ji zasadit do kontextu Kircherova života.

Nejasnosti se objevují již na samém počátku tohoto příběhu. Víme, že se Athanasius Kircher narodil 2. května v Geise poblíž Fuldy jako sedmé dítě a čtvrtý syn Johanna Kirchera a jeho ženy Anny rozené Gansek. Zdali to bylo v roce 1601 nebo 1602 však nevěděl ani Kircher sám.¹²⁴

Problémy s Kircherovou biografií však tímto nekončí. Kircherovi životopisci totiž čerpali většinu informací z Kircherovy vlastní autobiografie, o níž bude řeč v následující kapitole.¹²⁵

---

¹²⁴ 2. květen, den sv. Athanasia 1602 a tři hodiny ráno uvádí Kircher jako přesné datum svého narození ve své autobiografii. Rok 1601 je jako datum jeho narození uveden v „*Elenchus Librorum Magnae sive de arte magnetica*, 1641. Stejný rok je uveden v N. Sotwel, *Bibliotheca scriptorum Societatis IESV*, Rome 1676, s. 92. Tuto knihu slíbil Kircher v roce 1676 zaslat svému příteli H. A. Langenmantelovi (LANGENMANTEL (ed.), *Fasciculus*, Augusta Vindelicorum 1684, s. 73–77). Kircher se pokusil zjistit své datum narození a napsal v této souvislosti dopis faráři v Geise (nedatovaný dopis, Farní archiv, Geisa). Otec Konrad Witzel mu nebyl schopen dát odpověď vzhledem k tomu, že se přesné záznamy vedly až od roku 1629. (dopis K. Witzela A. Kircherovi, Geisa, 25. leden 1665, Archiv Pontificia Università Gregoriana, (APUG), Rome, Ms. 564f.23). (J. FLETCHER, Athanasius Kircher: a man under pressure, in: John Fletcher (ed.), *Athanasius Kircher und seine Beziehungen zum Gelehrten Europa seiner Zeit*, Wiesbaden 1988, s. 10.)

¹²⁵ Autobiografie zasláná v dopisech a následně vydaná: HIERONYMUS AMBROSIUS LANGENMANTEL (ed.), *Fasciculus epistolarum Adm. R. P. Athanasii Kircheri Soc. Jesu (etc)*, Augusta Vindelicorum 1684. Zachoval se Kircherův dopis Muziu Vitelleschimu z 12. ledna 1629 (ARSI, Rhen. Sup. 42, fols. 20-21v), ve kterém sám Kircher uvádí, že mu bylo v prosinci 1618 šestnáct let. (D.

V té bude také věnována pozornost obtížím, které s posuzováním historických dokumentů tohoto typu souvisí. Nyní však stručně načrtněme Kircherův životopis jako východisko k dalšímu zkoumání.¹²⁶

Kircherův otec Johann pravděpodobně získal titul magistra v Míšni a snad vyučoval nějakou dobu u benediktýnů v Seiligenstadt. Později byl rychtářem v Haselsteinu a Geise pro místní vrchnost opata Fuldského.¹²⁷

Dříve konfesně rozmanitá Geisa byla v době Kircherova narození zcela katolická a jednoznačně katolické bylo i základní vzdělání, kterého se mu dostalo. Pravděpodobně v roce 1612 následoval své tři bratry na jezuitské gymnázium ve Fuldě. Je však možné, že na gymnázium nastoupil o rok později a absolvoval tak místo povinných 6 pouze 5 let, vzhledem k tomu, že již mohl mít základní vzdělání ve čtení, psaní, počítání, náboženství a základech latiny částečně i díky výuce svého otce.

V průběhu této doby si osvojil latinu, řečtinu a hebrejštinu a své studium zakončil vstupem do noviciátu jezuitského řádu v Paderbornu 2. října 1618.¹²⁸ S noviciátem bylo spojeno také studium filozofie a fyziky. O tom, že se Kircherův zájem o pozorování přírodních jevů začal rozvíjet již zde, svědčí zmínky o tzv. Paderquelle a Bollerbrunn v jeho díle zabývajícím

---

STOLZENBERG, *Egyptian Oedipus – Antiquarianism, Oriental Studies and Occult Philosophy in the Work of Athanasius Kircher*, Dissertation, Stanford 2003, s. 78.)

¹²⁶ Nepostradatelnou pomůckou je při tom časová osa Johna Fletchera: J. FLETCHER, Athanasius Kircher – Versuch eines Porträts, in: U. Scharlau (ed.), *Universale Bildung im Barock – Der Gelehrte Athanasius Kircher*, Rastatt, Karlsruhe 1981, s.15–30.

¹²⁷ B. JÄGER, Athanasius Kircher, Geisa und Fulda, in: Horst Beinlich, C. Daxelmüller, H.-J. Vollrath, K. Wittstadt (edd.), *Spurensuche, Wege zu Athanasius Kircher*, Dettelbach 2002, s. 9. Studium Johanna Kirchera v Míšni však vzhledem k chybějícím záznamům z této doby není možné doložit. Stejně tak neexistují žádné záznamy o jeho pobytu v Seiligenstadt. (JÄGER 2002, s. 11.) Práce Bertholda Jägera je jediným kritickým Kircherovým životopisem, o kterém vím, a pokrývá období do Kircherova odchodu z Würzburgu. Tři následující roky Kircherova života detailně řeší mikrostudie Haralda Sieberta.) H. SIEBERT, *Flucht, Aufstieg und die Galilei Affäre – Drei Jahre im Leben des Athanasius Kircher – Eine Mikroistoria (1631-1633)*, Norderstedt 2008.

¹²⁸ JÄGER 2002, s. 17.

se podzemím – *Mundus subterraneus*.¹²⁹ Kircher své studium v Paderbornu nedokončil vzhledem k tomu, že kolej musela být kvůli hrozícímu nebezpečí vpádu vojsk Christiana von Braunschweig na konci roku 1621 uzavřena. Kircher podle své vlastní autobiografie prchal mezi posledními 23. ledna 1622. Obtíže této cesty barvitě líčí ve svém vlastním životopise.¹³⁰ Aby mohl pokračovat ve svém vzdělávání, byl poslán do Kolína nad Rýnem. V mrazivém počasí při pokusu překročit Rýn však málem utonul. Nakonec se mu podařilo dorazit do Kolína, kde v roce 1623 zakončil své studium filosofie a fyziky. Poté odešel do Koblenze, kde se mimo jazyků a matematiky věnoval také své vášni pro měření času, tak typické pro toto období, a sestrojil zde své pravděpodobně první sluneční hodiny, jejichž design zopakoval i v Heiligenstadtu.¹³¹ Do Heiligenstadtu/Eichsfeldu byl zároveň poslán jako profesor řecké gramatiky na jezuitské gymnázium. V tomto období nadále prohluboval své znalosti cizích jazyků, především hebrejštiny a syrštiny. Nicméně ani v Heiligenstadtu se nezdržel dlouho. Při příležitosti návštěvy poselstva míšeňského arcibiskupa a kurfiřta Johanna Schweickarda v Heiligenstadtu si získal Kircher pozornost předvedením několika optických a pyrotechnických experimentů. Arcibiskup byl zprávou o Kircherových schopnostech natolik zaujat, že ho povolal do svých služeb v Aschaffenburgu. V roce 1624 se tak Kircher podílel na vyměřování zamýšlené horské cesty z Odenwaldu do Heidelbergu.¹³² V Aschaffenburgu vzniklo také jeho první dílo *Ars magnetica*, které dokumentuje, že magnetismus byl spolu s hieroglyfou jeho nejranějším zájmem. Dílo vyšlo v roce 1631 ve Würzburgu.¹³³

---

¹²⁹ K. BRISCHAR, *Pater A. K. Ein Lebensbild*, in: *Katholische Studie*, III (1877), s. 267.

ATHANASIVS KIRCHER, *Mundus subterraneus I*, Amsterdamu 1665, s. 303a.

¹³⁰ HIERONYMUS AMBROSIUS LANGENMANTEL (ed.), *Fasciculus epistolarum*, Augusta Vindelicorum 1684, s. 22.

¹³¹ J. FLETCHER, *Astronomy in the Life and Correspondence of Athanasius Kircher*, in: *Isis* 61 (1970), s. 54.

¹³² K. WITTSTADT, *Athanasius Kircher – Ein Jesuit des 17. Jahrhunderts*, in: H. Beinlich, C. Daxelmüller, H.-J. Vollrath, K. Wittstadt (edd.), *Spurensuche, Wege zu Athanasius Kircher*, Dettelbach 2002, s. 46.

¹³³ O vydání se po jeho odchodu z Würzburgu postaral jeden z jeho žáků Johannes Jakob Schweigkard von Freihausen a zařídil její věnování knížeti biskupovi würzburgskému. První část knihy popisuje magnetické jevy a experimenty do značné míry založené na díle Williama Gilberta *De*

Období Kircherova života mezi dvěma doložitelnými údaji – tedy přijetím Kirchera do noviciátu jezuitského řádu 2. října 1618 a jeho vysvěcením na kněze v roce 1629¹³⁴ – je obtížné zrekonstruovat, nechceme-li zcela spoléhat na Kircherovu verzi. Zdá se, že Kircher opustil Aschaffenburg nejpravděpodobněji na začátku roku 1625, tedy před Schweinckardtovou smrtí, a ne v jejím důsledku, jak uvádí ve své autobiografii.

Ještě z Míšně žádal Kircher před ukončením svého studia marně o vyslání na misii.¹³⁵ Po vysvěcení na kněze byl na svůj třetí zkušební rok poslán do Špýru.¹³⁶ Zde také narazil na knihu, která popisovala všechny egyptské obelisky vztyčené v Římě papežem Sixtem V. Hieroglyfy v ní zaznamenané vzbudily v Kircherovi zvědavost, která ho nikdy neopustila a vyvrcholila o dvě desítky let později v jeho díle *Oedipus Aegyptiacus*.¹³⁷ Po čase stráveném

---

magnete (1600). Kircher oproti Gilbertovu mechanistickému pojetí vysvětluje magnetismus jako tíhnutí věcí k jejich vlastnímu dobru. Ve druhé části knihy diskutuje odchylky magnetické střelky a medicínské použití magnetu. Uvažuje nad možností magnetického perpetua mobile a popisuje magnetické hračky a triky. (J. GODWIN, *Athanasius Kircher's Theatre of the World*, Rochester 2009, s. 14.)

¹³⁴ ARSI, Rh. Sup. 25 Cat. Brev. 1626–1639, ff. 12r–24r „*Catalogus Tertius personarum er ministeriorum Provinciae Rhenanae Superioris anno salutis 1628 mense novembri missus*“ kde je Kircher uváděn pod „*Collegium Moguntium*“ (ff. 13r–14v) jako student čtvrtého ročníku teologie (f. 13v.) (SIEBERT 2008, s. 14.)

¹³⁵ „*Cum ergo studiorum meorum in Societate iam paene congecto curriculo...*“: ARSI, Rh. Sup. 42, ff. 20r–21v, zde f. 20r. (SIEBERT 2008, s. 14.)

¹³⁶ ARSI, Rh. Sup. 25 Cat. Brev. 1626–1639, ff. 35r–44v „*Catalogus Tertius personarum er ministeriorum Provinciae Rhenani Superioris mense Novembri A°1630 (1630–1631) missus*“, kde je Kircher uváděn v „*Collegium Herbipolense*“ (ff. 38v–39r) jako „*P. Athanasius Kircher Professor Ethicae, Mathematicae, & Linguae Hebraeae*“ (f. 38v). Zřejmě opožděná Kircherova imatrikulace jako profesora těchto předmětů je doložena ke 14. červenci 1631. (SIEBERT 2008, s. 13.) V žádném případě tak Kircher nevyučoval ve Würzburgu již v roce 1629, jak vyplývá z jeho životopisu. Posun událostí o jeden rok vyplývá z Kircherem chybně uvedeného roku 1628 jako roku, kdy byl vysvěcen na kněze.

¹³⁷ Touto knihou bylo pravděpodobně dílo Johanna Georga Herwarta von Hohenburg *Thesaurus Hieroglyphicorum*. (D. STOLZENBERG, Kircher's Egypt, in: Daniel Stolzenberg (ed.), *The Great Art of Knowing, The Baroque Encyclopedia of Athanasius Kircher*, Stanford 2001, s. 115–125.) Jak bude popsáno níže, musel být Kircherův zájem o hieroglyfy probuzen již dříve, vzhledem k jeho vlastnictví

ve Špýru byl povolán do Würzburgu, kde vyučoval matematiku, morální filozofii, hebrejštinu a syrštinu.¹³⁸ Ani tam však Kircher nesetřval dlouho, jelikož univerzita musela být mezi lety 1631–1635 uzavřena kvůli vpádu švédských vojsk. Ačkoli měl Kircher již nějakou dobu silné vize týkající se švédského vpádu, jak sám uvádí, podařilo se mu před blížícími se vojsky Gustava Adolfa, která do Míšně vstoupila 15. prosince 1631, uniknout jen o vlások.¹³⁹

1631–1633

Jako značná část jezuitů prchajících z oblasti obdržel i Kircher pokyn vydat se do Francie. Po zastávce v jezuitské koleji v Dôle¹⁴⁰ a krátkém pobytu v Lyonu zakotvil na nějaký čas v Avignonu. Kircher nebyl žádná výjimka, téměř polovina jezuitů z hornorýnské provincie byla po svém útěku umístěna ve francouzských řádových provinciích a velkou část z nich přijala právě Lyonská provincie.¹⁴¹ Katedry matematiky v Dôle, Lyonu i Tournonu, které by byly pro Kirchera, jenž měl zkušenosti s výukou matematiky, vhodné, byly dlouhodobě obsazeny. Kircher tedy zamířil do Avignonu, kde nebylo místo matematika jednoznačně zadáno.¹⁴² V Avignonu vyučoval zřejmě nejprve soukromě, ale později získal místo

---

spisu Barachiase Nepiho z knihovny Johanna Schweickarda. Tento spis se stal jeho hlavní zbraní v navázání kontaktu s Claudem-Fabri de Peirescem.

¹³⁸ ARSI, Rh. Sup. 25 Cat. Brev. 1626–1639, ff. 45r–60r „*Catalogus Tertius personarum et ministeriorum Provinciae Rhenanae Superioris anno 1629-1630 mense novembri missus*“, kde je Kircher uváděn v „*Collegium Spirense*“ (ff. 48v–49r) mezi „*Patres Tertiae Probationis*“ (f. 49r). (SIEBERT 2008, s. 13.)

¹³⁹ HIERONYMUS AMBROSIUS LANGENMANTEL (ed.), *Fasciculus, Vita, Augusta Vindelicorum* 1684, s. 40–41.

¹⁴⁰ 24. 1.1632 mu tam totiž z Bruselu zaslal dopis Pierre François Chifflet.: APUG 567, f. 266rv. Dopis již Kirchera nezastihl, neboť se v Dôle zdržoval nejspíše jen v druhé polovině ledna. (SIEBERT 2008, s. 17.)

¹⁴¹ SIEBERT 2008, s. 16.

¹⁴² Do Avignonu musel dorazit poměrně brzy, neboť již 27. 2. 1632 mu tam píše David Bartholomaeus Bonamour z Dôle: APUG 568, f. 278rv. A tam ho také dostihne výše zmíněný Chiffletův dopis. Siebert 2008, s. 21.

matematika, snad jako dočasný záskok za Etienna Fureta, který ještě dokončoval studium teologie.¹⁴³

Nicméně místo matematika nebylo zřejmě to, po čem Kircher prahl, protože jen co se usadil v Avignonu, už psal řádovému generálovi Muzio Vitelleschovi do Říma žádost o přeložení někam, kde by jeho mnohostranné jazykové znalosti mohly lépe posloužit k větší slávě Tovaryšstva Ježíšova.¹⁴⁴ Mladému Kircherovi sebevědomí nechybělo.¹⁴⁵ Pozornost ke Kircherově vynalézavosti přitáhla i zrcadlová observatoř, kterou v Avignonu vytvořil.¹⁴⁶ Její stavbu i další teoretické znalosti týkající se slunečních hodin vytvořených zrcadlením světla zúročil Kircher v díle *Primitiae gnomonicae catoptricae*¹⁴⁷, které vyšlo v Avignonu až po jeho odjezdu. To však nebylo to nejdůležitější, co se mezi počátkem roku 1632 a podzimem 1633, kdy Kircher opustil Avignon, událo. Během těchto měsíců si vytvořil kontakty, které ovlivňovaly jeho dílo a korespondenci další dlouhé roky a které nakonec rozhodly i o místě, kde strávil zbytek života. Seznámil se tu s nejlepším astronomickým pozorovatelem své doby Johannem Heveliem (1611–1687), který se v té době zrovna nacházel na své kavalírské cestě ve Francii.¹⁴⁸ „Šťastnou náhodou“ navázal Kircher kontakt při vyměřovacích pracích v Provence s Claude-Fabri de Peirescem (1580–1637), antikvářem, členem

---

¹⁴³ SIEBERT 2008, s. 23.

¹⁴⁴ O tomto dopise víme z Vitelleschiho odpovědi Kircherovi z 31.7.1632: APUG 561, f. 16r., ve které Kirchera ujišťuje, že se po takovém místě poohlídí, ale že než bude nalezeno, má setrvat v Avignonu a své jazykové dovednosti nejen dále pěstovat, ale i rozšiřovat. (SIEBERT 2008, s. 22.)

¹⁴⁵ V důvěrném osobnostním posudku z Avignonu bylo ke Kircherově osobnosti ponamenáno: „*Ingenium: bonum, Iudicium: bonum, Prudentia: aliqua, Experientia rerum: non magna, Profectus in literis: magnus...Ad quo Societatis ministeria talentum habeat: ad docendum.*“ ARSI, Lugd. 19 Cat. Trien. 1633–1649, f. 25r n°4. (SIEBERT 2008, s. 24.) Obzvláště „*Prudentia: aliqua*“ jako by bylo typické hodnocení pro celé Kircherovo dílo.

¹⁴⁶ Do věže Tour de la Motte v části jezuitské koleje umístil zrcadla tak, že v průběhu dne odrážela sluneční paprsky na bílou stěnu a sloužila tak jako sluneční hodiny a v průběhu noci jako observatoř. (FLETCHER 1970, s. 54.)

¹⁴⁷ ATHANASIVS KIRCHER, *Primitiae gnomonicae catoptricae hoc est horologiographiae novae specularis*, Avenione 1633.

¹⁴⁸ O patnáct let později děkuje Hevelius v dopise Kircherovi za laskavost, s jakou ho v roce 1632 v Avignonu přijal: APUG 557, fol. 346. Dantisci, 28. Aug 1647. (FLETCHER 1970, s. 54.)

parlamentu v Aix-en-Provence a hlavou „Republique des lettres“.¹⁴⁹ Peiresc ho při příležitosti pozorování zatmění Slunce představil na jaře 1633 také Pierru Gassendimu (1592–1655). I s Christophem Scheinerem se Kircherovi podařilo navázat kontakt právě v tomto období.

Kircher se tak náhle stal členem této výjimečné společnosti. Nestačilo však mít s kým komunikovat, bylo třeba mít o čem a Kircher neměl potíže poskytnout svým kolegům námět k hovoru.

Peirescovi předvedl hodiny, které svůj pohon čerpaly z heliotropní síly rostliny podobné slunečnici. Údajně získal semena rostliny i návod na sestavení těchto hodin od jakéhosi arabského obchodníka v přístavu v Marseille.¹⁵⁰ Kircher však disponoval něčím pro provensálského antikváře daleko zajímavějším, a to vzácným rukopisem v arabštině, který pocházel z knihovny výše zmiňovaného míšeňského arcibiskupa Johanna Schweickarda.¹⁵¹ Dokonce přislíbil tento rukopis přeložit a udržoval Peiresca v napětí drobnými ukázkami jak z originálu, tak překladu. Nakonec ho nechal do díla jednou nahlédnout a vytvořit kopii pouze jedné stránky textu.¹⁵²

Po více než roce v Avignonu se přece nakonec našlo pro Kirchera odpovídající místo ve Vídni. I přes mírnou deziluzi, kterou ohledně Kirchera prodělal, plánoval pro něj Peiresc

---

¹⁴⁹ Objem Peirescovy korespondence dokonce převyšuje třikrát korespondenci Marina Mersenna a dokonce i tu Henryho Oldenburga (1618–1677), prvního sekretáře Royal Society. (SIEBERT 2008, s. 28 a 31.)

¹⁵⁰ Po počátečním nadšení Peiresc připustil, že nejde o nic jiného než o hodiny využívající sílu magnetu. Rostlina seděla na korku plovoucím v nádržce s vodou. Peiresc hodiny detailně popsal v dopise jezuitovi otci Dupuymu: 2.5. 1633, Aix, Philippe Tamizey de Laroque, *Letters de Peiresc*, 7 vols. (Paris 1888–1889), Vol. IV, s. 295–296. (FLETCHER 1970, s. 55.)

¹⁵¹ Jak Kircher k tomuto spisu Barachiase Nepiho z Babylonu přišel, je otázkou. Šlo o dar nebo výpůjčku, kterou se již nepodařilo vzhledem k neklidné době vrátit? Později již Kircher mluvil pouze o opisech z tohoto díla a tak se nejenom vyhnul této otázce, ale i poskytnutí díla Peirescovi k opisu. (SIEBERT 2008, s. 32.)

¹⁵² Podrobně rozebírá existenci tohoto textu (není známo, že by text nebo autor toho jména existoval) a Kircherův vztah k egyptologii, okultním vědám a orientálním jazykům Daniel Stolzenberg v: D. STOLZENBERG, *Egyptian Oedipus – Antiquarianism, Oriental Studies and Occult Philosophy in the Work of Athanasius Kircher*, (dis.), Stanford 2003.

dokonce zřídit katedru matematiky na koleji v Aix, aby se mohl věnovat překladu Barachiasova rukopisu.¹⁵³ Kircher však již v této době věděl o svém odvolání do Vídně.

Ve své autobiografii uvádí, že byl povolán na vídeňský dvůr jako dvorní matematik, což je ovšem vzhledem k jeho nepříliš přesvědčivé kariéře matematika málo pravděpodobné.¹⁵⁴

Toto místo získal Christop Scheiner, který byl přece jenom lépe kvalifikován k tomu, aby se stal nástupcem Jana Keplera (1571–1630).¹⁵⁵ Důvodem Kircherova povolání do Vídně musely být jiné, zřejmě jazykové schopnosti. Kircher ze svého umístění nebyl zřejmě nadšen, neboť v dopise Jeanu Ferrandovi sděluje, že by dal přednost místu matematika v Terstu.¹⁵⁶

Peiresc se obával, že by se ve Vídni Kircher rozptýlil a nevěnoval náležitou pozornost překladům, které pro něj měl v úmyslu. Ve Vídni navíc neměl žádné známosti, které by mohly na Kirchera dohlédnout, a tak se snažil umístit ho alespoň na nějaký čas do Říma,

---

¹⁵³ Kromě toho, že byl Kircher trvale neschopný poskytnout Peirescovi podstatnou část překladu spisu Barachias Nephi, odhalil Peiresc například Kircherovu zcestnou interpretaci rytiny z díla Herwarta von Hohenburg *Thesaurus Hieroglyphicorum*, která podle Kirchera měla představovat obelisk stojící před kostelem Jana Lateránského v Římě. Peiresc Claude Saumaisovi, 14. listopadu 1633 (Peiresc 1992, s. 11–1 a 37–38.) (STOLZENBERG 2003, s. 36.)

¹⁵⁴ LANGENMANTEL (ed.), *Fasciculus, Vita, Augusta Vindellicorum* 1684, s. 43. Kircherovo pozdější řešení kvadratury kruhu uveřejněné v jeho díle *Ars magna lucis et umbrae*, Roma 1646, s. 316–317 pobavilo ve své době značnou část matematiky znalé veřejnosti, a to včetně Toricelliho nebo Mersenna. Toricelli Mersennovi, 7. července 1646 (Mersenne 1932–88, vol. 14, s. 366–367), Mersenne Toricellimu, 15. září 1646 (Galluzzi a Torini 1975, vol. 1, p. 326 a dále viz stránky 272–273, 305–307, 314, 561.) (P. FINDLEN, *The Last Man Who Knew Everything...or Did He?* In: Paula Findlen (ed.), *The Last Man Who Knew Everything*, New York and London 2004, s. 46, pozn. 84.)

¹⁵⁵ Scheiner navíc své odvolání obdržel nezávisle na Kircherovi asi o tři měsíce dříve. (SIEBERT 2008, s. 45.)

¹⁵⁶ FLETCHER 1988, s. 2. Dopis Jeanu Ferrandovi ze 4. června 1633.

Rozsáhle se konečným Kircherovým místem určení zabývá ve své studii Giunia Totaro: G. TOTARO, *L'autobiographie d'Athanasius Kircher – L'écriture d'un jésuite entre vérité et invention au seuil de l'oeuvre, Introduction et traduction française et italienne*, Bern 2009, s. 89–95.

když už ho nemohl podržet u sebe v Aix.¹⁵⁷ Co ho vedlo k takovému zájmu i přesto, že si Kircherovými schopnostmi rozhodně nebyl jistý, zůstává otázkou.

Cestou do Vídně se tak měl Kircher zastavit v Římě, předat Peirescovi dopisy a alespoň chvíli ještě pracovat na překladu spisu Barachiase Nepiho. Kircher však to, že nakonec skončil v Římě, nepopisuje jako plánovanou zastávku, ale jako řízení vyšší moci.¹⁵⁸

1633–1645

Do Říma dorazil po dobrodružné sérii ztroskotání na konci října či začátkem listopadu 1633 a zůstal zde téměř nepřetržitě až do své smrti díky Peirescovým dobrým vztahům s Maffeem Barberinim, pozdějším papežem Urbanem VIII. (1623–1644), a jeho synovcem kardinálem Francescem Barberinim (1597–1679). Ti zařídili Kircherovi, že podědil po Christophu Scheinerovi místo profesora matematiky, fyziky a orientálních jazyků na Collegiu Romanu v Římě.

Nesmíme zapomínat, že když Kircher do města dorazil, proces s Galileim byl ještě čerstvou událostí a i v Provence sledoval Peiresc celou aféru se znepokojením. V dopise Gassendimu se zmiňuje o rozhovorech, ve kterých mu Kircher tvrdil, že jak Charles Malapert (1580–1630), Christoph Clavius (1538–1612), tak i Christoph Scheiner sice píší v aristotelském duchu, ale že to neznamená, že by Koperníkovo učení zcela odmítali.¹⁵⁹ Odkud takové informace Kircher mohl mít, je minimálně v případě Malaperta a Claviuse sporné. Nejisté také je, co to vypovídá o Kircherových vlastních názorech na Koperníkovo dílo, které jsou podobně dvojnásobné jako výše zmíněný výrok.¹⁶⁰

---

¹⁵⁷ SIEBERT, s. 48.

¹⁵⁸ LANGENMANTEL (ed.), *Fasciculus, Vita*, Augusta Vindelicorum 1684, s. 52 a předch.

¹⁵⁹ Peiresc Gasendimu, 6. září 1633 (Peiresc, 1888–1889, IV: 353–360, zde 354) a dále OGG, XV: 254. (SIEBERT 2008, s. 66 a násl.)

¹⁶⁰ Viz jeho pozdější dílo: ATHANASIUS KIRCHER, *Itinerarium extaticum*, Romae 1656. Kircherovy kosmologické názory jsou nejpodrobněji rozebrány v: H. SIEBERT, *Die Große kosmologische Kontroverse. Rekonstruktionsversuche anhand des Itinerarium extaticum von Athanasius Kircher SJ (1602-1680)*, Wiesbaden 2006;

Dále v T. LEINKAUF, *Mundus combinatus, Studien zur Struktur der barocken Universalwissenschaft am Beispiel A.K. SJ.*, Berlin 1993;

Pokud jde o názory na kosmologii, byl to obzvláště v této době „tanec mezi vejci“, který Kircher ať už vědomě, či nevědomě ovládal.

Existuje dokonce doklad o tom, že se Galilei musel o příjezdu Kirchera do Říma dozvědět, jak dokládá dopis Raffaella Magiottiho z 18. března 1634. V tomto dopise popisuje Magiotti Galileimu Kirchera jako velkého učenice, který zná dvanáct jazyků, ovládá geometrii a vlastní sbírku kuriozit. Navíc jako někoho, kdo pobyl dlouhou dobu v Orientu a přivezl odtamtud velké množství rukopisů, na jejichž základě chce rozluštit hieroglyfy.¹⁶¹ Kirchera tedy předcházela mimořádná pověst.

Kircher se náhle ocitnul v centru dění a v průběhu několika málo let se z neznámého jezuita prchajícího z jedné německé koleje do druhé stalo „římské orákulum“.¹⁶² V roce 1635 v Avignonu znovu vyšlo jeho dílo *Primitiae gnomonicae catoptricae* a o rok později představil první plod svých orientálních a egyptologických studií, kvůli kterým nakonec skončil v Římě, *Prodromus coptus sive aegyptiacus*. V něm představil první koptskou gramatiku napsanou v evropském jazyce. Správně také pochopil souvislost mezi koptštinou a starou faraónskou egyptštinou.¹⁶³ Na konci díla nabídl osu daleko většího projektu, který vyústil v roce 1652 v třídílném *Oedipus aegyptiacus*, které završilo Kircherova egyptologická bádání.

Kircher nežil pouze studiem starých rukopisů a orientálních jazyků. V lednu 1637 konvertoval Friedrich Lankrabě von Hesse-Darmstadt (1616–1682) ke katolicismu a jako průvodce na následující cestě po Itálii si vybral svého tutora Lucase Holsteina a Kirchera.¹⁶⁴ Toto byla jedna z výjimečných cest, kdy Kircher opustil Řím, a dojmy z ní zúročoval ve svých

---

B. MAHLMAN-BAUER, Copernicanische Astronomie und cusanische Kosmologie in Athanasius Kirchers „Iter extaticum“ (1565/1660), in: *Pirckheimer Jahrbuch* 5, (1989/90), s. 69–107;

A. E. COVINGTON, T. R. ROBINSON, The partial acceptance of the copernican Theory by Athanasius Kircher 1646, in: *Journal of the Royal Astronomical Society of Canada*, Toronto 1973, s. 311–317; FLETCHER 1970.

¹⁶¹ Raffaello Magiotti Galileovi Galilei, Řím, 18. března 1634, in: A. FAVARO (ed.), Galileée, *Le opere*, vol. 16. Carteggio 1634–36, s. 52.

¹⁶² FLETCHER 1970, s. 52.

¹⁶³ E. IVERSEN, *The Myth of Egypt and Its Hieroglyphs in European Tradition*, Princeton 1993, s. 93.

¹⁶⁴ Lankrabě konvertoval buď 9. nebo 10. ledna 1637 v Římě (TOTARO 2009, s. 115.)

Data cesty 8. 5. 1637–1. 1. 1638 odjezd z Malty – 6.5.1638 návrat do Říma

dílech ještě pár následujících desítek let. Ve svém díle *Musurgia universalis* (1650) zmínil například řecký hudební rukopis, který objevil v knihovně Messinského kláštera.¹⁶⁵ Prohlídka Syrakus ho inspirovala k pokusu zjistit, zda tam Archimédes skutečně mohl zapálit římskou flotilu pomocí zrcadel¹⁶⁶, což později rozebíral v díle *Ars magna lucis et umbrae* (1646). Na Maltě Kircher představil tamním jezuitům astronomický přístroj popsany ve *Specula Melitensis encyclica* (1637) a navázal důležité přátelství s Fabiem Chigim, pozdějším papežem Alexandrem VII.¹⁶⁷ Objevení údajných obřích kostí v jeskyních nad městem Trapani se později stalo součástí debaty o povaze zkamenělin v *Mundus subterraneus* (1664–1665).¹⁶⁸ Nejhlubší dojem v něm však zanechalo pozorování výbuchu Etny a Stromboli. Při zpáteční cestě pozoroval Kircher trosky způsobené zemětřesením v jižní Itálii v lednu 1638. V té souvislosti se probudil i Vesuv a Kircher nepromeškal příležitost nechat se částečně spustit na laně do kráteru. Tyto bezesporu mimořádně silné zážitky se staly hlavní inspirací k napsání již zmiňovaného *Mundus subterraneus* (1664–1665).¹⁶⁹

Po návratu do Říma byl Kircher mužem hodným návštěvy. V roce 1639 ho navštívil anglický orientalista a astronom John Greaves, v následujícím roce Jean François Nicéron (z Paříže), Jan Marcus Marci nebo Johann Fiedrich Gronovius (z Leydenu), s nimiž si Kircher v následujících letech dopisoval.¹⁷⁰

---

¹⁶⁵ ATHANASIUS KIRCHER, *Musurgia universalis I*, Romae 1650, s. 541–542.

¹⁶⁶ ATHANASIUS KIRCHER, *Ars magna lucis et umbrae*, Romae 1646, s. 888. Kircher provedl experiment s pěti rovinnými zrcadly, jejichž ohnisko umístil do vzdálenosti zhruba sta stop a na základě tohoto experimentu došel k závěru, že větší počet rovinných zrcadel vhodně uspořádaných by byl schopen zapálit vzdálené objekty lépe než jakákoli parabolická, hyperbolická nebo eliptická zrcadla. Vzdálenost lodí by také nemohla být větší než 30 kroků oproti 200 až 3000 kroků uváděných antickými zdroji. Problematika zápalných zrcadel byla znovuoživena s rozvojem optiky Giambattistou della Porta, Isaacem Beeckmanem, Galileim, Descartesem, Mersennem a dalšími. (W. E. KNOWLES MIDDLETON, Archimedes, Kircher, Buffon and the Burning Mirrors, in: *Isis* 52, n. 4 (Dec., 1961), s. 533–543.)

¹⁶⁷ Zde také Kircher složil 29. června 1637 své poslední čtvrté řádové sliby. (FLETCHER 1981, s. 22.)

¹⁶⁸ ATHANASIUS KIRCHER, *Mundus subterraneus II*, Amsterodami 1664–1665, s. 57–58.

¹⁶⁹ Popis své cesty uvádí především v předmluvě k prvnímu dílu *Mundus subteraneus*.

¹⁷⁰ FLETCHER 1981, s. 23.

Kircher se v té době znovu vrátil k dříve započatým tématům a v roce 1641 vydal *Magnesive de arte magnetica*. Dílo navazovalo na předchozí *Ars magnetica* (1631) a stálo především na hermetické myšlence univerzální přitažlivé a odpudivé síly. Jedním z cílů tohoto díla bylo také vyvrátit magnetický argument ve prospěch Koperníkovy teorie.¹⁷¹

Dalším návratem ke starším tématům byla *Lingua aegyptiaca restituta*, vydaná v roce 1643 v Římě. Kircher v ní využil informace získané od cestovatele Pietro della Valle¹⁷² a vytvořil slovník koptštiny, arabštiny a latiny v paralelních sloupcích. Toto dílo pomohlo o téměř dvě stě let později Champollionovi rozluštit Rosetskou desku. Zahrnuje údaje o egyptské chronologii, měrných jednotkách, fauně a flóře. Dílo bylo věnováno císaři Ferdinandovi III. Kircher tak poprvé získal patrona z nejvyšších společenských kruhů a, jak vyplývá z pozdějšího rozboru Kircherovy korespondence, Jan Marek Marci stál při této zlomové události Kircherova života.

V roce 1644 se Kircher stal poradcem kardinálské komise pro překlad Bible do arabštiny,¹⁷³ což svědčí o tom, že se v tomto období etabloval především jako lingvista. Toho roku v jeho společnosti strávil několik dní John Evelyn, z jehož deníkových záznamů se nám dochovalo osobní hodnocení Kircherovy osobnosti.¹⁷⁴ Také dlouholetá korespondence s Juanem Caramuelem z Lobkowitz (1606–1680) se započala v tomto roce.¹⁷⁵

---

¹⁷¹ GODWIN 2009, s. 15.

¹⁷² Kircher využíval především informací z arabsko-koptského spisu „*Scala Vaticane Copte 71*“, který v Káhiře při svých cestách orientem zakoupil učenec, římský aristokrat a člen Academia degli Umoristi Pietro della Valle. Della Valle strávil na blízkém východě 11 let mezi lety 1614 a 1626. Naučil se arabsky a stal se znalcem této oblasti. V 54 dopisech pak svou cestu popsal svému příteli Mario Schipanovi. (TOTARO 2009, s. 105)

¹⁷³ FLETCHER 1981, s. 23.

¹⁷⁴ *Father Kircher ...showed us many singular courtesies...with Dutch patience showed us his perpetual motions...and a thousand other crotchets and devises most of them since published by himself or his industrious scholar Schotti.*(W. BRAY (ed.), *The Diary of John Evelyn from 1641 to 1706*, New York– London 1901, záznam pro den 8. 11. 1644, s. 105.

¹⁷⁵ FLETCHER 1981, s. 23. Ze stejného roku pochází také první dopisy mezi Janem Marcim z Kronlandu a Caramuelem z Lobkowitz týkající se kvadratury kruhu, pohybu Země a otázky, zda je Země magnetem.

1645–1650

V roce 1646 byl Kircher zcela osvobozen od svých učitelských povinností a mohl se tak plně věnovat bádání a psaní.¹⁷⁶ Spolu s volným časem rostla také Kircherova korespondence. Mezi jeho korespondenty patřili hlavně jezuitští misionáři z celého světa, kteří Kirchera zásobovali astronomickými pozorováními, zprávami o magnetických odchylkách v daných místech a mnoha dalšími přírodovědnými i antropologickými informacemi.¹⁷⁷ Kircher umně využíval této obrovské sítě, v jejímž samém středu se náhle ocitl.

V roce 1646 vydal *Ars magna lucis et umbrae*, které se zabývá hlavně zatměními, kometami a jejich astrologickými vlivy, fosforescencí, optikou, naukou o barvách, měřením času nebo slunečními hodinami. Mimo jiné obsahuje také první tištěné zobrazení Saturnu.¹⁷⁸

V témže roce se Kircher seznámil s Andreasem Gryphiusem.¹⁷⁹ Jeho kontakty začaly výrazně přesahovat hranice katolického světa v roce 1650, kdy zahájil šestnáct let trvající korespondenci s knížetem Augustem von Braunschweig-Lüneburg mladším, jemuž zaslal své dílo z roku 1650 *Musurgia universalis* spolu s příslibem zaslání *Obeliscus Pamphilius* (1650).¹⁸⁰ *Musurgia* obsahuje rozbor antické hudební tradice, matematické harmonické

---

¹⁷⁶ FINDLEN 2004, s. 28.

¹⁷⁷ Více ke Kircherově jezuitské korespondenci: N. MALCOLM, Private and Public Knowledge: Kircher, Esotericism, and the Republic of Letters, in: Paula Findlen (ed.), *The Lat Man Who Knew Everything*, New York–London 2004, s. 279–308.

M. J. GORMAN, The Angel and the Compass: Athanasius Kircher's Magnetic Geography, in: Paula Findlen (ed.), *The Lat Man Who Knew Everything*, New York–London 2004, s. 239–259.

¹⁷⁸ ATHANASIVS KIRCHER, *Ars magna lucis et umbrae*, Romae 1646, p. 17. Laterna magika se ale objeví až v druhém vydání z roku 1671.

¹⁷⁹ FLETCHER 1981, s. 23.

¹⁸⁰ J. E. FLETCHER, Athanasius Kircher and Duke August of Brunswick-Lüneburg. A chronic of friendship, in: J. E. Fletcher (ed.), *Athanasius Kircher und seine Beziehungen zum gelerten Europa seiner Zeit*. Wiesbaden 1988, s. 101. Jejich vzájemná korespondence nabrala obrátek teprve pár let před Augustovou smrtí, kdy hlavním námětem jejich dopisů byl univerzální jazyk a luštění tajných kódů a šifer. (G. F. STRASSER, Athanasius Kirchers Verbindungen mit Herzog August und dem Haus Braunschweig-Lüneburg, in: J. E. Fletcher (ed.), *Athanasius Kircher und seine Beziehungen zum gelerten Europa seiner Zeit*, Wiesbaden 1988, s. 69–78. Zapálenému bibliofilovi věnoval svůj zřejmě nejcennější rukopis – evangelium v syrštině z pátého století.

teorie, hudebních žánrů a nástrojů té doby. Kircher, na rozdíl od převládajícího názoru, nepovažoval za ideální řeckou, ale starou židovskou hudební tradici. Součástí *Musurgie* byly také různé akustické přístroje a hračky, jako jsou megafony, mluvící sochy, odposlouchávací zařízení nebo Aeoliánská harfa. Mimořádně oblíbený byl také jeho přístroj automaticky generující hudební kompozice, ke kterému připojil i několik ukázek vlastní hudební tvorby.¹⁸¹ Kniha se vytisklo kolem 1500 kopií. 300 jich bylo rozdáno jezuitům, kteří se sešli v Římě za účelem volby nového generála, 352 bylo redistribuováno do dalších částí Evropy a 700 zůstalo nakladateli Janssoniovi v Amsterdamu.¹⁸² To je jistě pozoruhodný náklad a zároveň velmi zajímavá distribuční strategie.

Při příležitosti znovuvztyčení a zrestaurování obelisku, který se dnes vznáší nad Berniniho Fontánou čtyř řek na Piazza Navona v Římě, vydal Kircher v roce 1650 *Obeliscus Pamphilius*, který nese rodinné jméno papeže Innocence X. Ten Kirchera povolal k restaurování obelisku jako odborníka na hieroglyfy.

1651–1660

V roce 1651 věnoval Alfonso Donnini Collegiu Romanu svou rozsáhlou sbírku starožitností. Kircher se stal správcem nového muzea a rozšířil ho a prezentoval tak, že se brzy stalo jednou z hlavních a nejvíce navštěvovaných atrakcí Říma.¹⁸³

---

¹⁸¹ GODWIN 2009, s. 15.

¹⁸² P. FINDLEN, A Jesuit's Books in the New World: Athanasius Kircher and His American Readers, in: P. Findlen (ed.), *Athanasius Kircher, The Last Man Who Knew Everything*, New York-London 2004, s. 330.

¹⁸³ Muzeum zahrnující řadu kuriozit, přístrojů, optických klamů a naturálií se začalo po Kircherově smrti rozpadat, dokud se jeho kurátorem v roce 1698 nestal jezuita Filippo Bonannini, který sbírku obohatil o kolekci mušlí a mikroskopů. Muzeum fungovalo až do rozpuštění jezuitského řádu, kdy se celá sbírka rozpadla na menší nesouvisející celky a část jí zcela zmizela.

Katalog muzea (*Romani Collegii Societatis Iesu Musaeum Celeberrimum*, Amsterdamu 1678) vydal Giorgio De Sepi, Kircherův asistent. Z tohoto díla také pochází známé vyobrazení Kircherova muzea. Blíže ke Kircherovu muzeu a ke sběratelské kultuře raného novověku: P. FINDLEN, *Possessing Nature, Museums, Collecting, and Scientific Culture in Early Modern Italy*, Berkeley 1994.

V témže roce také vedl rozhovory se slavnými konvertity Johannem Heinrichem Blumem a Fridrichem Ulrichem Calixtem z Helmstedtu.

V roce 1652 byl do Říma povolán Kircherův krajan a bývalý žák z Würzburgu Kaspar Schott (1608–1666), který Kircherovi pročetl, editoval a částečně opravoval chyby v třetí edici *Magnes a Oedipus aegyptiacus* (1652–1654). Po třech letech byl odeslán zpět do Würzburgu, kde se proslavil jako zaalpský Kircher nejenom svým věrným přátelstvím a přívrženectvím jeho dílu, ale především řadou mnohasetstránkových děl svým duchem podobných těm Kircherovým.¹⁸⁴ Schott byl tak spolu s Adalbertem Tytkowskim zřejmě prvním „kircheriánem“ vůbec.

K završení Kircherových egyptologických studií v *Oedipus aegyptiacus* mohlo dojít i díky Schottově pomoci. Toto Kircherovo nejrozsáhlejší dílo zabývající se geografii a dějinami Egypta nechává vyniknout základní myšlence táhnoucí se Kircherovým dílem obecně, a to myšlenke „*prisca sapientia*“. Kircher nepochyboval o autentičnosti hermetických spisů a o existenci posvátné a dokonalé moudrosti, která stojí v základech všech náboženství a filozofie. Hermes Trismegistos podle něj tuto starou moudrost zreformoval a začal užívat hieroglyfy a obelisky k jejímu zaznamenání. Hieroglyfy měly být čitelné pouze kněžím, kteří měli toto posvátné vědění chránit před běžným neznalým lidem. Postupem času však pověrčivost kněží tuto moudrost narušila a tak pouze ty nejstarší obelisky obsahují její čistou formu. Nedokonalé egyptské učení se pak rozšířilo po celém světě a dalo vzniknout pohanským náboženstvím.¹⁸⁵

Kircher je zároveň autorem vlivné myšlenky, kterou jsme zmínili v předchozí kapitole.¹⁸⁶ Hieroglyfy totiž nepovažoval za písmo určené k běžným záznamům, ale za písmo zprostředkující posvátné pravdy. Své následovníky měla i myšlenka objevující se již v *Prodromus coptus*, podle které Kircher přepokládal zakládání raně křesťanských komunit nejen na blízkém, ale i dálném východě, a tak i souvislost hieroglyfů s čínským písmem.¹⁸⁷

Oedipus Aegyptiacus bylo věnováno jeho dlouhodobému patronu arcivévodovi Leopoldu Vilémovi. Kircher za něj od císaře získal 3000 scudi jako dar, který pokryl půlku nákladu díla.

---

¹⁸⁴ GODWIN 2009, s. 19.

¹⁸⁵ STOLZENBERG 2003, s. 245–250.

¹⁸⁶ IVERSEN 1993, s. 99. Iversen poskytuje stručný, nicméně fundovaný přehled Kircherova egyptologického bádání.

¹⁸⁷ STOLZENBERG 2003, s. 118.

Druhou pak uhradily dary od dalších osobností, jimž byly věnovány jednotlivé kapitoly.¹⁸⁸ Dedikování kapitol a nikoli celého díla umožnilo Kircherovi nejen získat více patronů, ale také prezentovat své konexe. Dedikace byly určeny 31 osobnostem – mezi nimi se nacházel i zemský místodržící Bernhard Ignác Martinic, pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch z Harrachu nebo Jan Marek Marci z Kronlandu.

V roce 1655 navštívila Kircherovo muzeum Christina Švédská, s níž si Kircher dopisoval již osm let před její abdikací a odchodem do Říma. Slavnou konvertitku přivítal v 34 jazycích a v několika následujících měsících se s ní často stýkal.

O rok později vydal Kircher své hlavní kosmologické dílo *Itinerarium extaticum*. Inspirován dlouhou tradicí snových cest do vesmíru od Cicera po Keplera, stylizoval celé dílo do tohoto žánru. Poté, co při koncertě Kircher upadne do spánku, zjeví se jeho alter egu Theodidactovi anděl Cosmiel, který ho vezme pod svá křídla a proletí s ním sluneční soustavou až ke sféře stálic. Vesmír, který vidí, není již aristotelským vesmírem – není rozdělen na sub- a supralunární sféru a neexistuje v něm žádný pátý element nebo pevné sféry oběžnic. Stálice jsou v něm rozesety do indefinitní vzdálenosti a tvoří centra dalších slunečních soustav. Přesto je to takzvaný semi-tychonský systém, který Kircher v tomto díle představuje. Planety jsou v něm řízeny andělskými inteligencemi a zaopatřují zemi náležitými astrologickými vlivy, neboť Země a její obyvatelé jsou jediným důvodem jejich existence. Kircherovi se v tomto díle opět podařilo proplout mezi kosmologickou Skyllou a Charybdou. Dílo bylo podrobena cenzorské kritice a byly vyžádány náležité úpravy před vydáním. Kircher místo toho, aby dílo upravil, vydal pokračování této cesty, *Iter Extaticum* (1657), ve kterém anděl Hydriel zavede Theodidacta pro změnu pod povrch Země. Cenzoři tak již nekritizovali jen nesprávné zpodobnění mořských proudů, ale také neznalost, dětinskost, vychloubačnost a především neposlušnost.¹⁸⁹

Iter extaticum představovalo hlavní osu a první ochutnávku mnohem většího projektu, pozdějšího díla *Mundus subterraneus* (1664–1665). Kircher v něm představil pohyb oceánů jako obrovský vír, padající do středu země na severním pólu a znovu se vynořující na jižním. Jednotlivá moře jsou podle této představy propojená podzemními kanály, stejně jako centrální oheň, který způsobuje sopečnou činnost, také putuje podobně podzemními

---

¹⁸⁸ GODWIN 2009, s. 18.

¹⁸⁹ Cenzura a druhé vydání se Schottovými poznámkami ve Würzburgu 1660.

cestami. Země je tak poprvé představena jako celostní ekosystém ovládaný společnými silami vody a ohně.

V roce 1656 propukl v Římě mor. Zatímco někteří Kircherovi spolubratři ošetřovali nemocné v ulicích města, Kircher využil izolace v Collegiu Romanu ke studiu příčin této nemoci. Pod mikroskopem zkoumal krev nakažených, a ačkoli nemohl vidět bacil způsobující mor, nejspíš viděl největší typy bakterií a na základě toho jako první předpokládal, že za nemoc nejsou zodpovědné astrologické vlivy nebo morální stav nakažených, ale bakterie. Nebyl by to Kircher, aby takové zjištění nepublikoval. *Scrutinium pestis* vyšlo v Římě v roce 1658.

V pozdním létě roku 1659 opustil Kircher Řím a strávil dva měsíce ve Florencii ve společnosti Leopolda de Medici, bratra vládnoucího velkovévody Ferdinanda. Leopold byl velkým mecenášem věd a umění a přispěl také k prvním vydáním Galileiho díla.

V roce 1660 vyšlo ve Würzburgu *Pantometrum Kircherianum*.¹⁹⁰

1661–1670

Rok 1661 byl pro Kirchera rokem nabitým událostmi. Nejprve byl pozván k expertíze znamení ve tvaru kříže, která se objevovala na oblečení lidí vystavených padajícímu popelu z Vesuvu. V *Diatrise de Prodigiosis Crucibus* (1661) tento jev připsal způsobu utkáni látky, na kterou prach padal, a nikoli nadpřirozeným jevům, jak bylo zvykem. V tomtéž roce Kircher uzavřel smlouvu s amsterodamským tiskařem Johannem Janssoniem van Waesbergem na práva na všechna jeho v Římě vydaná díla.¹⁹¹ Od listopadu do března následujícího roku měl údajně navštěvovat Kircherovo museum Robert Boyle.¹⁹²

Celé toto období však bylo poznamenáno zcela jinou událostí. V roce 1661 Kircher při svých cestách do Tivoli, kde odpočíval, objevil rozpadlý kostel sv. Eustacha, zbudovaný

---

¹⁹⁰ Dílo popisující Kircherův vynález Pantomentrum, který kombinoval vlastnosti kompasu a vyměřovacího zařízení, vydal Gaspar Schott.

¹⁹¹ Který nabídl 2200 scudi za všechny knihy vydané v Římě, včetně dřevorytů a písma.

¹⁹² Tuto informaci uvádí FLETCHER 1981, s. 26, nicméně nepodařilo se mi najít žádný jiný odkaz či důkaz, že by se Robert Boyle s Kircherem setkal. Dokonce se měl jezuitům na své cestě Itálií v roce 1641 vyhýbat ze strachu, aby ho nekonvertovali. (FINDLEN 1994, s. 135)

císařem Konstantinem v Mentorelle poblíž Guadagnolos, a v průběhu následujících let z něj vybudoval mariánské poutní místo.

Pokud chtěl Kircher jít s dobou, musel publikovat i dílo týkající se kryptografie. Spolu s tímto dílem *Polygraphia nova* (1663) zaslal Kircher svým patronům i skříňku s pohyblivými příčkami, která umožňovala dekodovat tajné zprávy.

Hlavním dílem této dekády Kircherova života však bezesporu byl již zmiňovaný *Mundus subterraneus* (1664–1665), který byl rozpracováním základní myšlenky představené v *Iter extaticum*. Bohatě ilustrované dílo se mimo vysvětlení pohybu mořských vod zabývá vulkanismem, spontánní generací zvířat a rostlin, alchymií, zkamenělinami, faunou a flórou žijící v podzemí, důlními mechanismy atd. Kircher věřil ve spontánní generaci zvířat a rostlin, neboť předpokládal tzv. *panspermia rerum*. Tedy to, že vesmír je zaplněn vyzařující silou dávající vznik životu.

Čas, který Kircher trávil organizováním rekonstrukce chrámu v Mentorelle, využil k bližšímu seznámení se s místem, ve kterém se nacházel, a svá topografická zkoumání uveřejnil v *Historia Eustachio-Mariana* (1665). V tom samém roce také vydal *Arithmologia, sive de abditis numerorum mysteriis* (1665), dílo obsahující kromě běžných matematických témat i rozbor užití čísla v kabale a magii.

Kircher se však ve své publikační činnosti nezastavil a v roce 1666 vydal další dílo týkající se obelisku, tentokrát odhaleného poblíž dřívějšího Isidina chrámu. Papež Alexandr VII. se rozhodl padlý obelisk znovu vztyčit, ale ještě předtím povolal Kirchera k expertíze. Kircher byl po prostudování tří viditelných stran schopen předpovědět, co se bude po vyzdvižení nacházet na straně, na které obelisk ležel. Dnes spočívá obelisk na malé Berniniho soše slona před římským chrámem Santa Maria sopra Minerva.

V roce 1666 se Kircher setkal s německým specialistou na sanskrt Heinrichem Rothem a obdržel od Jana Marka Marciho tzv. Voynichův manuskript. Rukopis připisovaný v Kircherově době Rogeru Baconovi je plný ilustrací fantastických rostlin a dodnes se ho nepodařilo rozluštit.

Díky zprávám od svých jezuitských kolegů na dálném východě byl Kircher schopen sepsat dílo, které položilo základy sinologie *China Illustrata* (1667). Kniha obsahuje informace o geografii, geologii, botanice, zoologii, náboženství a jazycích dálného východu. Objevily se v ní první ilustrace Potaly v Lhase, Tibetu, první čínský slovník nebo první abeceda a gramatika sanskrtu. Dílo bylo ještě za Kircherova života přeloženo do francouzštiny,

holandštiny, němčiny a částečně angličtiny a považuje se dodnes za jedno ze zakládajících děl sinologie.

Ve stejném roce vyšla poslední Kircherova kniha týkající se živočišného a rostlinného magnetismu *Magneticum natura regnum* (1667). K napsání tohoto díla ho zřejmě inspirovaly nové objevy dovezené z dálného východu jako například tzv. hadí kámen, který měl léčit hadí uštknutí. Kolem experimentu s hadím kamenem se rozvinula dlouholetá diskuze s Francescem Redim, která odhalila zásadní rozdíly v porozumění experimentální praxi.¹⁹³

Typickým a do značné míry dílem, ke kterému směřovalo všechno Kircherovo snažení, je *Ars magna sciendi* z roku 1668, které mělo položit základy veškerému možnému poznání. Zdá se, že Kircher vůbec neznal Baconovo *Novum organum* (1620) a ignoroval Descartovy *Rozpravy o metodě* (1636). Za hlavní metodu poznání pak považoval směr experimentálního přístupu, aristotelské a tomistické logiky a kategorizaci Raimonda Lulla.

1671–1680

Poslední desetiletí Kircherova života bylo poznamenáno zvýšenou kritikou, které se jeho dílu začalo dostávat. Té neuniklo ani topografické dílo *Latium* (1671), k jehož napsání

---

¹⁹³ Kircherův důkaz účinnosti hadího kamene spočíval v jediném experimentu vykonaném v roce 1663 před publikem na psu uštknutém zmijí. Pes se do druhého dne od přiložení kamene zcela uzdravil. Francesco Redi Kircherovu metodu napadl v díle *Esperienze intorno a diverse cose naturali e particolarmente a quelle che ci son portate dall'Indie fatte da Francesco Redi e scritte in una lettera al Reverendissimo Padre Atanasio Chircher della Compagnia de Giesu*. Redi provedl veřejný experiment na třech kohoutech, z nichž dva zemřeli a jeden z neznámých důvodů přežil. Mezi svědky však nedošlo ke shodě o výsledku experimentu. V průběhu několika následujících let Redi experiment mnohokrát opakoval s různými živočišnými druhy a jedy. Pouze ve třech případech z mnoha zvíře přežilo. Kircher spoléhal na zprávy svých spolubratří ze zámorí, zatímco Redi zprávám očitých svědků nedůvěřoval. Na rozdíl od Kirchera také poskytl možné vysvětlení nevydařených experimentů. Přesto nebyl schopen přesvědčit evropskou odbornou veřejnost o neúčinnosti hadího kamene. Spor lze tak zjednodušeně označit za spor spolehlivosti experimentů a zpráv z terénu a z laboratorních podmínek. (M. BALDWIN, The Snakestone Experiments, An Early Modern Medical Debate, in: *Isis* 86, n. 3 (Sep., 1995), s. 394–418.)

Kirchera inspirovaly jeho pobyty na venkově. Dílo spíše než aby přinášelo nové poznatky, odhalovalo Kircherovu zásadní neznalost regionu a jeho dějin. Doprovodné dílo *Iter Hetruscum* popisující okolí Florencie zůstalo nevydáno a je zřejmě ztraceno.¹⁹⁴

Na objednávku španělského patrona napsal Kircher poněkud netypické dílo *Principis christiani archetypon politicum*, které je studií ideálního křesťanského vládce doprovázenou emblémy.

Phonurgia nova z roku 1673 je oproti *Musurgia universalis*, jejíž doslovné pasáže obsahuje, obohacena o studii šíření a zesilování zvuku a nástrojů k tomu sloužících, jako je např. megafon, a jedná se tak o první dílo věnované akustice vůbec.

V roce 1674 se Kircher stáhl z Říma do Mentorelly, hledaje tak únik před stále rostoucí korespondencí a návštěvníky. Ani tam však klid nenašel, jak popisuje ve svém dopise augsburskému lékaři Lukasovi Schroeckovi v dopise ze 14. listopadu: „*Propadne Skylle, kdo se snaží vyhnout Charybdě.*“¹⁹⁵

Jako součást protiútoky proti rostoucímu skepticizmu k obsahu Bible vydal Kircher v roce 1675 spis *Archa Noe*. Bohatě ilustrovaný spis měl za úkol prokázat, že se všechna zvířata nutná k dalšímu rozmnožení a křížení skutečně mohla vejít do Noemovy archy. Dále ve spise dokazuje, že celé lidstvo skutečně pochází od Noema a že ke stvoření došlo roku 3984 př.n.l. Mezi pokračováním příběhu o Noemově arše *Turris Babel sive archontologia* (1679) ještě vydává *Sphinx mystagoga, sive diatribe hieroglyphica* (1676), ve které interpretuje nápisy na mumiiích čerstvě dovezených do Evropy a zároveň zde pojednává o problematice stěhování duší a reinkarnace, jejíž pravdivost ale zcela odmítá.

V již zmiňované *Turris Babel* demonstruje, jak byl svět znovu zalidněn a jak došlo k rozdělení prvního jazyka – hebrejštiny – do asi 72 jazyků známých v Kircherově době.

V posledním roce Kircherova života vydal jeho vydavatel Jan Janssonius výtah experimentů z Kircherových děl *Physiologia Kircheriana Experimentalis* (1680).

Již v létě 1679 však Kircher přijal poslední pomazání a jeho zdravotní stav se pomalu ale jistě horšil. Dvacátého ledna 1680 napsal zřejmě svůj poslední dopis augsburskému příteli Hieronymovi Ambrosiovi Langenmantelovi a dvacátého sedmého listopadu zemřel – ve

---

¹⁹⁴ O faktických chybách, týkajících se města Lucca, následných problémech s cenzurou a nakonec vzdání se naděje na jeho vydání v SIEBERT 2004, s. 85–86.

¹⁹⁵ LANGENMANTEL (ed.), *Fasciculus*, Augusta Vindelicorum 1684, s. 21–22.

stejný den jako jeho přítel sochař Bernini. Podle jeho přání bylo jeho tělo uloženo v kostele Il Gesù a srdce před oltářem kostela sv. Eustacha v Mentorelle.

Kircherovo dílo bývá dnes často hodnoceno právě na základě děl z konce jeho života, jako je *Arca Noe* nebo *Turis Babel*, tím dochází k zásadnímu zkreslení a vede to k obrazu Kirchera jako pošetilého snílka, který zaspal svou dobu. Jeho kariéru je třeba sledovat od samého počátku a soustředit se více na hodnocení Kircherových současníků a bezprostředních následovníků než na hodnocení dnešní.

4. Athanasius Kircher – autobiografie

Jako poslední dovětek ke Kircherovu životu vyšla v roce 1684 v Augsburgu jeho autobiografie, kterou napsal v dopisech H. A. Langenmantelovi *Fasciculus epistolarum*.¹⁹⁶ Dílo představuje pro badatele řadu problémů. Svůj životopis zaslal Kircher augsburskému právníkovi, příteli a korespondentovi Hieronymu Ambrosiu Langemantelovi.¹⁹⁷ Autograf se však nedochoval a forma, v jaké byl životopis publikován, nenapovídá, že šlo o dopisy. Životopis je rozdělen do sedmi kapitol od Kircherova narození až do první poloviny sedmdesátých let. Je možné, že byl zaslán jako celek nebo po kapitolách.

Langenmantel v roce 1684, tedy čtyři roky po Kircherově smrti, životopis v Augsburgu vydal. Otázkou není jen to, jak výrazně do něho editorsky zasahoval, ale také jak se šířil a s jakým úmyslem ho vůbec Kircher napsal. Autograf se, jak již bylo řečeno, nedochoval, zato se v knihovnách celé Evropy nacházejí rukopisné opisy tohoto drobného dílka s názvem *Vita reverendi patris A.K. à semet ipso conscripta*, které mohou být četnější než samotná

---

¹⁹⁶ HIERONYMUS AMBROSIUS LANGENMANTEL (ed.), *Fasciculus epistolarum Adm. R. P. Athanasii Kircheri Soc. Jesu (etc)*, Augusta Vindelicorum 1684.

¹⁹⁷ Hieronymus Langenmantel (1641–1718) získal jezuitské vzdělání na kolejích v Augsburgu, Tübingenu a Ingolstadt. Byl kaplanem v Augsburgu, St. Peteru a St. Moritzi, členem Academia Naturae Curiosorum, později známé jako Academia Leopoldina a Fruchtbrirende Gesellschaft. Dopisoval si mimo jiné i s Leibnitzem a Johannem Heveliem. Publikoval a editoval také několik děl svých jezuitských kolegů. Působil zřejmě jako zprostředkovatel vydání Kircherovy *Phonurgia nova* v Kemptenu v roce 1673. Existující korespondence mezi Langenmantelem a Kircherem pochází z let 1668–1680. (Více k Langenmantelovi: TOTARO 2009, s. 161–168)

tištěná verze. Dílo je velmi vzácné. Giunia Totaro napočítala 17 výtisků a 6 rukopisů, mezi nimi i jeden pražský.¹⁹⁸ Rukopisů však vzhledem k jejich těžší dohledatelnosti v katalogích knihoven může být více. Bereme-li v úvahu poměrně vysoké zastoupení všech ostatních Kircherových děl v evropských knihovnách, je malý počet dosud objevených výtisků tohoto díla těžko vysvětlitelný jev. K čemu mělo sloužit? Komu bylo určeno?

Langenmantelův *Fasciculus* obsahuje kromě Kircherových dopisů samotnému Langenmantelovi dopisy augsburskému lékaři Lukasovi Schroeckovi staršímu i mladšímu (1646–1730), augsburskému městskému lékaři Georgovi Hieronymu Velschovi (1624–1677), Johannu Georgu Anckelovi (1644?–1713?) – obchodníkovi s knihami v Augsburgu – a nakonec augsburskému faráři a bojovníkovi proti ateismu Theophilu Spitzelovi (1639–1691). Útlá knížka (na výšku má asi 20 cm, 78 stran bez předmluvy) je věnována Johannu Christophu Adelmanovi von Adelmansfelden (1640–1687), knížecímu proboštovi v Ellwangen, jako dárek jeho vyhlášené knihovně.

Z výše uvedeného vyplývá, že dopisy byly uspořádány vzhledem k lokální příslušnosti jejich adresátů. Kniha je věnovaná lokálnímu patronovi. Navíc se většina tištěných exemplářů nachází v německých a zvláště pak jihoněmeckých knihovnách. Není vůbec zřejmé, jaký byl Kircherův úmysl s dopisy, které Langenmantelovi zasílal. O instrukcích k publikaci ani o důvodu sepsání svého vlastního životopisu Kircher ani v korespondenci, ani v samotném *Vita* nic neuvádí, což je také důvod, proč někteří badatelé o jeho původnosti pochybují. Z charakteru *Vita* se však domnívám, že se jedná o Kircherovo dílo. Vzhledem k tomu, že jsem měla možnost vidět pouze rukopis uchovaný v Národní knihovně, je obtížné činit jakékoli závěry, ale zdá se, že existující rukopisy byly pořízeny z tištěného textu. Dopisy součástí pražského opisu nejsou, tou je pouze *Vita*. Langenmantel, Velsch, Lukas Schroeck d.j. byli navíc přispěvateli do časopisu *Ephemerides*¹⁹⁹, který od roku 1670 vydávala

---

¹⁹⁸ TOTARO 2009, s. 157–159. (Tisky se nachází v Augsburgu, Dillingenu, Drážďanech, Fuldě, Göttingenu, Heidelbergu, Londýně, Mnichově, Paříži, Rastattu, Stuttgartu a Benátkách. Rukopisy v Mnichově, Paříži, Římě, Vídni a Praze) Pražský rukopis pochází ze sedmáctého století a má signaturu: Národní knihovna České republiky: *Vita P. Athanasii Kircheri a semet ipso conscripta*, UK MS sign. XIV C 12 (Y. III. 6. n. 12), (Truhlář 2478).

¹⁹⁹ *Miscellanea curiosa sive ephemeridum medico-physicarum Germanicarum Academiae Caesareo-Leopoldinae Naturae Curiosorum.*

Academia Naturae Curiosorum známá později jako *Academia Leopoldina*. Langenmantel byl také členem *Fruchtbringende Gesellschaft* vzniklé na základě předobrazu *Academia della Crusca* v roce 1617 za účelem očištění a oživení německého jazyka.

Je tedy možné, že kniha byla určena ke kolování ve vymezeném okruhu osob, tedy například členů *Academia Naturae Curiosorum* nebo *Fruchtbringende Gesellschaft*, kde by také měla odpovídající dopad. Zároveň však byl zájem o Kircherův životopis takový, že z něho vznikaly opisy. Nakolik je tato hypotéza správná, by mohla napovědět Langenmantelova pozdější korespondence, o níž bohužel nemám žádné informace.

Anton Behlau vydal v roce 1874 Kircherův životopis, ve kterém přeložil některé pasáže z *Vita* z latiny do němčiny.²⁰⁰ V roce 1901 vydal Nikolaus Seng kompletní překlad *Vita* do němčiny.²⁰¹ Některá místa jsou v jeho překladu doplněna komentářem z Kircherova životopisu od Karla Brischara.²⁰²

Ačkoli je právě Kircherova autobiografie hlavním zdrojem všech biografických informací o Athanasiu Kircherovi, k jejímu kritickému zhodnocení došlo až v posledních letech. Informace o první části Kircherova života pocházející z *Vita* poprvé kriticky a velmi podrobně zmapoval Berthold Jäger.²⁰³ Druhá část, která pokrývá tři roky Kircherova života a zabývá se jeho vztahem k případu Galileiho, se stala předmětem mikrostudie Haralda Sieberta.²⁰⁴ Zásadní zhodnocení Kircherovy autobiografie spolu s její latinskou, francouzskou a italskou edicí vydala v roce 2009 jako svou disertační práci Giunia Totaro.²⁰⁵

---

²⁰⁰ A. BEHLAU, Athanasius Kircher, eine Lebensskizze, in: *Programm des Königlichen Katholischen Gymnasius zu Heiligenstadt*, Heiligenstadt 1874, s. 1–18.

²⁰¹ N. SENG (ed.), *Selbsbiographie des P. Athanasius Kircher aus der Gesellschaft Jesu*, Fulda 1901.

²⁰² K. BRISCHAR, Pater A. K. ein Lebensbild, in: *Kath. Studien III*, 1877, s. 249–339.

²⁰³ B. JÄGER, Athanasius Kircher, Geisa und Fulda. Zur Herkunft der Familie, zur Geschichte der Vaterstadt und zur politisch-religiösen Situation im Stift Fulda um die Wende vom 16. zum 17. Jahrhundert, in: H. Beinlich, C. Daxelmüller, H.-J. Vollrath, K. Wittstadt (edd.), *Spurensuche, Wege zu Athanasius Kircher*, Dettelbach 2002, s. 9–40.

²⁰⁴ H. SIEBERT, *Flucht, Aufstieg und Galilei-Affäre, Drei Jahre im Leben de Athanasius Kircher, Eine Mikrohistoria (1631–1633)*, Norderstedt 2008.

²⁰⁵ G. TOTARO, *L'autobiographie d'Athanasius Kircher – L'écriture d'un jésuite entre vérité et invention au seuil de l'oeuvre*, Introduction et traduction française et italienne, Bern 2009.

Práce do značné míry shrnuje studie posledních třiceti let a nabízí několik zajímavých nových vhladů do života a díla Athanasia Kirchera. Zajímavé však je, že autorka se vůbec nezabývá složitými otázkami autorství, způsobu šíření a bližšího určení díla, jehož vícejazyčnou edici uspořádala.

Připustíme-li autentičnost *Vita*, otevírá se nám další řada problémových otázek související s jeho interpretací. Ačkoli interpretace každého historického pramene s sebou nese různá úskalí, interpretace autobiografie, navíc autobiografie s hagiografickými prvky, je o to složitější. K dějinám literárního žánru autobiografie vzniklo několik zásadních prací a zvláště v německy mluvícím prostředí se badatelé tímto žánrem zabývají.²⁰⁶ Pro námi sledované období však existuje v dějinách autobiografie mezera. Za poslední důležité a často vzorové jsou považovány autobiografie Hieronyma Cardana, Benvenuta Celliniho nebo svaté Terezy. Na druhé straně tohoto období se objevují autobiografie Edwarda Gibbona, Rousseaua, Wordswortha a Goetheho. Autoři dějin autobiografie se zmiňují o církevních autobiografiích sedmnáctého století v obecném smyslu, ale nepřinášejí rozbor žádné z nich. Kircherova je v rámci žánru a období výjimečná. Setkáváme se zde s autobiografií jezuity a polyhistora a obě tyto stránky se navíc vzájemně prolínají.

Autobiografie už ze své podstaty nemá žádnou pevnou formu. Individualita a forma se stávají v tomto žánru jedním, stejně jako život nemá ani čistou formu, ani obsah. Pravdu

---

²⁰⁶ G. MISCH, *Geschichte der Autobiographie*, 4 vol., Leipzig–Berlin–Bern–München–Frankfurt am M., 1907–1969; P. LEJEUNE, *Le Pacte autobiographique*, Paris 1974; P. LEJEUNE, *L'Autobiographie en France*, Paris 1971; R. PASCAL, *Design and Truth in Autobiography*, Cambridge 1960; K. VON GREYERZ, H. MEDICK, P. VEIT (edd.), Von der dargestellten Person zum erinnerten Ich. Europäische Selbstzeugnisse als historische Quelle 1500–1800, in: *Selbstzeugnisse der Neuzeit* 9, Köln 2001; B. VON KRUSENSTJERN, Was sind Selbstzeugnisse? Begriffskritische und quellenkundliche Überlegungen anhand von Beispielen aus dem 17. Jahrhundert, in: *Historische Anthropologie. Kultur. Gesellschaft. Alltag* 2 (1994), s. 462–471; S. ELIT, S. KRAFT, A. RUTZ (edd), Das „Ich“ in der Frühen Neuzeit. Autobiographien – Selbstzeugnisse – Ego-Dokumente in geschichts- und literaturwissenschaftlicher Perspektive, in: *Zeitenblicke. Online-Journal für die Geschichtswissenschaften* 1 (2002), Nr. 2.

jejího sdělení je třeba hledat ne tolik v jednotlivých částech, jako v jejím celku.²⁰⁷ Jednota autora i hlavní osoby tak vytváří podle Diltheye nejvyšší a nejinstruktivnější formu porozumění lidskému životu, protože ten, kdo se mu snaží porozumět, je zároveň tím, kdo ho prožil.²⁰⁸ Přesně v tom duchu je třeba číst i Kircherovu autobiografii. Nepřikládat přílišnou váhu pravdivosti či nepravdivosti jednotlivých částí příběhu, ale celému sdělení a smyslu, který Kircher sám svému životu přikládal.

Ačkoli se v Kircherově autobiografii nachází řada nesrovnalostí, které bychom mohli pokládat za úmyslné, je zároveň třeba si uvědomit, že to, co chceme po autobiografii, je, aby nám ukázala život, tak jak se v různých okamžicích jevil v duši autora.²⁰⁹ Autobiografie stojí na vzpomínkách a její výběrovost nemusí být vždy dána úmyslem změnit či zamlčet nějakou informaci o sobě, ale faktem, že jsem to „já“, kdo si na situaci takto vzpomíná.

A právě proto je Kircherova autobiografie nesmírně cenným pramenem nejen k poznání jeho díla, ale samotného autora s jeho výběrovou pamětí, ješitností, chybami i úmyslem vytvořit vlastní obraz určený očím ostatních.

Howard Louthan ve svém článku *Popular Piety and the Autobiography of Athanasius Kircher*²¹⁰ upozorňuje na další důležitou vrstvu Kircherovy autobiografie. Tou vrstvou je vrstva hagiografická. Uvědomíme-li si všemožné zázraky, které Kircherovi tolikrát zachránily život a nasměrovaly ho do samotného centra křesťanství, a při důrazu, který kladl na objevení a restauraci kostela v Mentorelle, není možné si tohoto aspektu nepovšimnout. Silná zbožnost projevující se v jeho autobiografii nás upozorňuje na to, že prostupuje také celé Kircherovo vědecké dílo a že je při jeho čtení třeba mít na paměti tuto velmi silnou stránku jeho osobnosti a světa. Zdá se, že nejen podle J. W. Evanse rezonoval jeho typ zbožnosti obzvláště dobře se středoevropskými rekatolizačními snahami a prostředím

---

²⁰⁷ G. MISCH, Begriff und Ursprung der Autobiographie, in: Günter Niggel (ed.), *Die Autobiographie, zu Form und Geschichte einer Literarischen Gattung*, Darmstadt 1989, s. 45–46.

²⁰⁸ W. DILTHEY, Das Leben und die Selbstbiographie, in: Günter Niggel (ed.), *Die Autobiographie, zu Form und Geschichte einer Literarischen Gattung*, Darmstadt 1989, s. 28.

²⁰⁹ J. KUCZYNSKI, *Probleme der Autobiographie*, Berlin-Weimar 1983, s. 43.

²¹⁰ H. LOUTHAN, Popular Piety and the Autobiography of Athanasius Kircher, SJ, in: R. Robinson, J. Benniston (edd.), *Catholicism and Austrian Culture*, Edinburgh 1999, s. 6.

vůbec.²¹¹ A není divu – celá autobiografie je dokladem post-tridentského katolicismu a kromě toho se v ní silně objevují prvky barokní zbožnosti typické obzvláště pro takzvanou „*Pietas Austriaca*“, tedy zbožnost pociťovanou, provozovanou a také prosazovanou habsburskou dynastií v jejích zemích. Její součástí je představa vyvolenosti domu Habsburků ve věci obrany církve a katolického náboženství před heretiky a pohany. Základními pilíři této zbožnosti přitom bylo uctívání kříže, eucharistie a Panny Marie.²¹² Ne náhodou se jedná o dogmata odmítaná protestantskými církvemi. Mimořádná zbožnost panovníků a relativní úspěchy habsburské dynastie v sedmnáctém století pak tento typ zbožnosti přenesly do aristokratických a měšťanských kruhů, aby se nakonec projevil v barokní lidové zbožnosti habsburských zemí.

Obrátíme-li pozornost zpět k autobiografii, objeví se boj s heretiky a mariánská zbožnost jako dvě základní linie textu. Kircherův otec věrně stál při fuldském knížecím opatovi Balthasarovi von Dermbach v jeho rekatolizačních snahách, on sám, obklíčen luteránským územím, hrdě nesl svůj hábit. Stále prchající před armádami protestantských vojsk nenechává Kircher nikoho na pochybách, v jakém světě se to ocitl.

Kircherův Bůh je všudypřítomný a řídí jeho život i řád přírody. Jeho zachránil z mnoha nebezpečí, do kterých ho přivedla především jeho zvědavost, a nasměroval jeho životní cestu do Říma. V přírodě Bůh projevuje svou prozřetelnost i přes přirozené příčiny jevů. Ačkoli Kircher vysvětluje objevování se křížů na oblečení lidí přirozeně, stejně jako činnost vulkánů nebo vznik zkamenělin, Bůh je vždy u toho. Kircherův Bůh není vzdálený hodinář, ale Bůh každodenních zázraků.

---

²¹¹ R. J. W. EVANS, *The Making of Habsburg Monarchy 1550–1700*, Oxford 1979. Kircherovi se věnuje především ve třetí části této knihy nazvané *The Intellectual foundations*.

²¹² Vymezení *Pietas Austriaca* pochází např. od Nikolause Vernulaeuse, žáka Justa Lipsiuse, především v dílech *Virtutes Augustissimae Gentis Austriae libri tres* (Lovaň 1640) a *Historia Austriaca* (Lovaň, 1651), dále pilíře habsburské zbožnosti uvádí Schönleben, Johann Ludwig. *Dissertatio polemica de prima origine aug. Domus Habsburgico-Austriacae*. 2 vol. Lublaň, 1681, dále Scalletari, Josephus. *Recentissima Pietatis Austriacae Monumenta Leopoldi Primi...et Majorum ejus in Deum, s. Crucem, SS. Eucharistiam Religio et B.V. Mariae Cultus*, Wien 1693. (A. CORETH, *Pietas Austriaca*, West Laayette 2004, s. 4, 7.)

Howard Louthan to ve svém článku shrnuje následovně: „*Kircher's autobiography, then, certainly shows us a very different side of this Jesuit scholar. It is not the Kircher of pure intellectual abstraction but a priest whose hands are dirty in the everyday work of the Church: confounding heretics in German forests, spending nights in prayer before statues of the Virgin, describing the horrors of hell, leading pilgrimages to forgotten shrines and signing his spiritual testament with his own blood. Such patterns of Baroque piety remind us that Kircher not only deciphered hieroglyphics but also worked to save souls.*”²¹³

Je překvapivé, jak málo je Kircherova autobiografie inspirována jinou slavnou jezuitskou autobiografií, a to samotného Ignáce z Loyoly, sepsanou Luisem Conçalvesem da Câmara.²¹⁴ Jediným společným prvkem obou autobiografií je, že ke klíčovému obrácení obou aktérů došlo díky zranění nohy. Ignác byl raněn v bitvě a nohu mu zranila dělová koule. Kircher ke svému zranění přišel kvůli zimnímu bruslení. Zatímco Ignáce dlouhodobé upoutání na lůžko přimělo k četbě Bible a života svatých, což vedlo k následnému obrácení, Kirchera dovedla k obrácení touha vstoupit do řádu a vyslyšené modlitby k Panně Marii o jeho uzdravení. Již v tom je vidět zásadní rozdíl nejen ve vyprávěných životních cestách, ale především v osobnostních typech obou aktérů.

Oproti poměrně suchému a velmi civilnímu Ignácovu líčení se nám v Kircherově autobiografii nabízí svět plný zázraků. Plný neuvážeností, nebezpečí, Boží milosti a záchran. Spíš než augustinské meditace v něm nacházíme aktivní účast na dění okolního světa. Oba příběhy jsou velmi lidské, jen ten Kircherův je o poznání dramatičtější a dobrodružnější ve svém obsahu a hlavně formě sdělení. Je to životopis hodný barokního divadla a vznikajícího románového žánru. Nelze vyloučit, že je do jisté míry inspirován jak životopisem Girolama Cardana, tak jezuitského misionáře Petra Canisia.²¹⁵

Spolu s úvahou nad hagiografickou stránkou *Vita*, která představuje Kirchera jako vzorného křesťana a člena jezuitského řádu, zde ale máme také nezanedbatelnou stránku učeneckou, která je nepopíratelně apologetická. Kircher musel své schopnosti celý život prokazovat a

---

²¹³ LOUTHAN 1999, s. 9.

²¹⁴ J. N. TYLEND, S.J. (ed.), *A Pilgrim's Journey. The Autobiography of Ignatius of Loyola*, San Francisco 2001.

²¹⁵ LOUTHAN 1999, s. 9–10.

bránit. To, že ho spolužáci považovali za slabomyslného, vyplývalo jen z Kircherovy snahy skrývat své schopnosti ve strachu, aby mu kvůli ješitnosti nebyla odepřena Boží milost. Odchod z učitelského místa v Koblenzi do Heiligenstadtu vysvětluje závistí kolegů nad jeho schopnostmi, které již nemohl skrývat. Své znalosti jazyků musel zkouškou dokázat svému prvnímu patronu J.-C. Fabri de Peirescovi. Jeho úsudek sice nebyl vždy bez chyb, jak připouští, ale objevení obelisků mu dalo příležitost umlčet všechny pomlouvače. Byl to pro Kirchera vždy boj, ve kterém musel prokazovat svoje kompetence. Outsider, který měl nakonec pravdu a získal si uznání svých nadřízených, patronů a mnoha dalších. Často obviňovaný z čarodějnictví nebo v setkání se zázrakem, poukazoval na přirozené příčiny věcí tvář v tvář zázračnosti Boží a jeho díla. Tak se Kircher viděl anebo alespoň prezentoval.

Kupodivu Kircher v autobiografii vynechává důležité momenty své učenecké dráhy, cestu na Maltu, Sicílii a do jižní Itálie nebo publikaci jeho zásadních děl *Polygraphia nova*, *Ars magna lucis et umbrae*, *Arithmologia* nebo *Mundus subterraneus*. Snad je možné jeho upozadování učenecké dráhy na úkor řádové vysvětlit částečně tím, že svou cestu na Maltu a Sicílii popisuje v předmluvě k *Mundus subterraneus*, na který ve *Vita* odkazuje. Publikaci výše zmiňovaných a dalších děl vydaných od šedesátých let dále zase komentuje v dopisech, které sice jsou obsaženy ve *Fasciculus*, ale nikoli ve *Vita*. Snad je to další důvod, proč měly být vydány spolu. Jinak se ve své autobiografii věnuje v podstatě pouze egyptologickým studiím a pomíjí řadu dalších zájmů a publikací.

Zdá se, že pokud se již Kircher zabývá svými učeneckými zájmy a úspěchy, činí tak proto, aby poukázal na mimořádnou Boží přízeň a prozřetelnost, která řídila jeho kroky. Což znovu otevírá již položenou a těžko zodpověditelnou otázku, komu byla jeho autobiografie určena a s jakým úmyslem byla napsána? Její zodpovězení však musíme přenechat jiným.

4.1. Několik poznámek ke Kircherově autobiografii²¹⁶

V předchozí kapitole jsme se pokusili uvést na pravou míru některé biografické údaje a okolnosti prvních třiceti let Kircherova života. Zabývali jsme se sporným datem narození, doložitelným vzděláním a zaměstnáním jeho otce, obtížemi s datací událostí Kircherova

---

²¹⁶ Stručná synopse Kircherovy autobiografie se nalézá v příloze této práce.

života mezi lety 1618 a 1629, nejasnými okolnostmi jeho odchodu od míšeňského arcibiskupa Johanna Schweinckarda i jeho příchodem a zaměstnáním ve Francii.

V této fázi jeho života se také poprvé setkáváme s vědomou manipulací s životopisnými daty, kterou nelze přičíst možné chybě či selhání paměti. V první řadě to, že byl povolán Kircher do Vídně, nebylo dáno řízením shůry. Kircher vyvinul značnou snahu, aby získal lepší místo než to, které měl v Avignonu, jak dokládá jeho žádost o přeložení řádovému generálovi Muziovi Vitelleschimu.²¹⁷ Když pak povolání do Vídně přišlo, rozhodně se nejednalo o povolání na císařský dvůr, ale prokazatelně pouze na vídeňskou kolej.²¹⁸ Ani to, že se Kircher ocitl v Římě, nebyla shoda náhod. Kircher se před svým odjezdem zastavil u Peiresca, který ho vybavil dopisy svým přátelům, jež měl v Římě předat.²¹⁹ Zda a jak dlouho v Římě zůstane, nebylo v tuto chvíli jasné, bylo nicméně jasné, že se tam musí zastavit, a stejně tak věděl, že Peiresc dělá všechno pro to, aby tam i zůstal.²²⁰

Je pozoruhodné, jak některé fáze svého života Kircher ve svém životopise vyzdvihuje a některé naopak opomíjí. Po několikastránkovém popisu své cesty z Marseille do Říma se téměř vůbec nevěnuje letům následujícím po příchodu do Říma. Vypouští také zkušenost, ze které čerpal desítky let a která mu přinesla mimořádného patrona (tím byl Fabio Chigi, pozdější papež Alexandr VII.) a jistě znamenala mimořádnou inspiraci – cestu na Maltu, kterou podnikl jako tutor a společník konvertovaného lankraběte Fridricha Hessen-Darmstadtského. Snad to lze částečně přičíst tomu, že tuto zkušenost popisuje ve svém díle

---

²¹⁷ Viz pozn. 144. O tomto dopise víme z Vitelleschiho odpovědi Kircherovi z 31.7.1632: APUG 561, f. 16r., ve které Kirchera ujišťuje, že se po takovém místě poohlídí, ale že než bude nalezeno, má setrvat v Avignonu a své jazykové dovednosti nejen dále pěstovat, ale i rozšiřovat. (SIEBERT 2008, s. 22.)

²¹⁸ Dopis Peiresca Barberinimu, Aix, 12. června 1633, BAV, Barb, lat. 6503, fol. 53, ve kterém Peiresc lituje Kircherova odvolání na vídeňskou kolej a snaží se Barberiniho přesvědčit, aby ovlivnil změnu tohoto rozhodnutí. (STOLZENBERG 2003, s. 31) Viz také pozn. 156.

²¹⁹ Dopis Peiresca Gassendimu, Aix, 22. Zář 1633, in: Peiresc N.-Cl.Fabri de, Letters, vol. 4, Letters de Peiresc à Bouchard et à Gassendi, ss. 361–62. (TOTARO 2009, s. 83)

²²⁰ Peireskův dopis Kircherovi ze 17. srpna 1633 o nadějích na jeho umístění v Římě vzhledem k Scheinerovu povolání na vídeňský dvůr, APUG 568, fol. 198. (TOTARO 2009, s. 93)

*Mundus subterraneus*²²¹, a nepovažoval proto za nutné ji předložit znova. Cesta na Maltu a především Kircherovo odvolání z ní mělo zřejmě jiný důvod, než jaký uvádí.

Kircher píše, že nabídku odcestovat s lankrabětem na Maltu dostal vzhledem ke svému přičinění o jeho konverzi a že byl odvolán do Říma a nahrazen v této roli někým jiným, protože nemohl na Maltě zůstat déle, aniž by to uškodilo jeho studiím.²²² Giunia Totaro však ve své knize poukazuje na to, že Kircher ve své autobiografii zcela zamlčel existenci Lucase Holsteina, který měl skutečnou zásluhu na Fridrichově konverzi a který také sehrál roli v konverzi královny Kristýny Švédské.²²³ Holstein začal v průběhu doby strávené s Kircherem na Maltě pochybovat o Kircherových schopnostech plnit svoji roli duchovního rádce mladého lankraběte. V dopise Barberinimu si stěžoval, že Kircher lankraběte vůbec nenavštěvuje, neúčastní se jeho života a věnuje se pouze svým studiím.²²⁴ Ani o tři měsíce později nebyla situace jiná a Holstein opět označil Kirchera za neschopného plnit svou roli.²²⁵ Barberinimu zřejmě došla trpělivost a v dopise Chigimu informuje o odvolání Kirchera do Říma, aby mohl pokračovat v lingvistických studiích, a žádá o nahrazení Kirchera jedním z jeho řadových bratří Theodoridem Beckem.²²⁶ V lednu 1638 je již Kircher zpět v Římě.

Kircher jen krátce zmiňuje své povolání na místo matematika na Collegiu Romanu v Římě. Podle Totaro za to může zklamání z opětovného odmítnutí jeho žádosti o vyslání na misii.²²⁷ Kircher žádal o vyslání na misii několikrát. Poprvé žádal v roce 1629 z Míšně, kdy žádal o vyslání na blízky východ, kde by využil své jazykové znalosti. V té době byl však pro takovou

---

²²¹ ATHANASIVS KIRCHER, *Mundus subterraneus I*, předmluva.

²²² LANGENMANTEL (ed.), *Fasciculus, Vita*, Augusta Vindelicorum 1684, s. 54–55.

²²³ TOTARO 2009, s. 113–123.

²²⁴ Holstein Barberinimu, Malta, 17. Června 1637, BAV, Barb, lat. 6488, fol. 28 (A. BARTÒLA, Alessandro VII e Athanasius Kircher S.J. Richercher e appunti sulla loro corrispondenza erudita e sulla storia di Alani codici chigiani, in: *Miscelanea Bibliothecae Apostolicae Vaticanae* 3 (1989), s. 7–105, s. 22)

²²⁵ Holstein Barberinimu, Neapol, 7. září 1637, BAV, Barb.lat. 6488, fol. 36 (BARTÒLA 1989, s. 79–81)

²²⁶ Barberini Chigimu, Řím, 10. září 1637. (BARTÒLA 1989, s. 82–83)

²²⁷ TOTARO 2009, s. 126.

roli ještě příliš mlád, protože řádové regule požadovaly věk 35 až 40 let.²²⁸ Další žádost dosvědčuje Peirescova korespondence²²⁹ a další pochází z roku 1637 z doby jeho pobytu na Maltě.²³⁰ Důvodem tohoto odmítnutí byly zřejmě charakterové posudky nadřízených, jako byl například Kircherův posudek z Avignonu, který ho popisuje jako: dobrého nadání, dobrého úsudku, zdrženlivého trochu, nepříliš praktického, zato zdatného v učenosti a melancholického charakteru. S dodatkem, že se hodí nejlépe k výkonu učitelského povolání.²³¹

Kircher tak musel své misionářské tužby ventilovat jinak, k čemuž se mu naskytla příležitost, když objevil zříceniny kostela v Mentorelle.²³² Tomu také odpovídá rozsah stran, které Kircher ve své autobiografii tématu věnuje. Kostel byl objeven nejspíše v roce 1661, v roce 1665 Kircher vydává *Historia Eustachio Mariana* a 1671 *Latium*. Zatímco Kircher předkládá příslib 400 scudi od vévody Braunschweig-Lüneburgského, o kterém se dozvěděl po svém návratu z Mentorelly, jako zázrak a znamení, ukazuje se, že to bylo nejspíše trochu jinak. Kircher si s vévodou psal mezi lety 1650 a 1666 a po celou dobu od něho získával různé dárky a finanční obnosy. V období, které nás zajímá, tedy po roce 1661, však obdržel 100 dukátů v únoru 1664, dalších 200 v září téhož roku, 300 v lednu 1666 a konečně 400 v květnu 1666.²³³ Zdá se, že tyto finanční dary nesouvisely s odhalením kostela. Ani jeden z nich není výslovně vztažen k Mentorelle a posledně jmenovaných 400 scudi je zřejmě odměna za evangelium v syrštině, které Kircher vévodovi daroval.

---

²²⁸ Tamt., s. 131.

²²⁹ Peiresc Saumaisovi, Aix, 29. listopadu 1636, Peiresc N.-Cl. Fabri de, *Lettres à Claude Saumaise à son entourage*, p. 331. (TOTARO 2009, s. 129)

²³⁰ Existenci dopisu můžeme vyvodit z odpovědi Muzia Vitelleschiho Kircherovi ze 7. ledna 1638, Řím, APUG 561, fol. 18. (BARTÒLA 1989, s. 83)

²³¹ „*Ingenium: bonum. Iudicium: bonum. Prudentia: aliqua. Experientia rerum: non magna. Profectus in litteris: magnus. Naturalis complectio: melancholica. Ad quo Societatis ministeria talentum habeat. ad docendum*“. ARSI, Lugd. 19, fol. 17. (STOLZENBERG 2003, p. 80)

²³² Dnes Santuario Madre delle Grazie in Mentorella.

²³³ TOTARO 2009, s. 145–146.

Ani dar Fridricha Hesse-Darmstadt nebyl tak zcela spontánní a jak upozorňuje práce Giunio Totaro, následoval až po Kircherově žádosti o dar na opravu kostela.²³⁴ *Historia Eustachio Mariana* tak byla zřejmě napsána hlavně jako marketingový tah, jak přilákat finanční dary evropské nobility.²³⁵

Výše jsme uvedli několik nesrovnalostí, na které si Kircher ve své autobiografii buď nevzpomíná, anebo vzpomínat nechce. Důvodem, proč jsme se v této kapitole zabývali Kircherovou autobiografií, jsou především v ní obsažené hagiografické prvky, které odpovídaly zbožnosti propagované habsburskými panovníky právě v době Kircherova života, a zároveň také okolnosti, za kterých tato autobiografie vyšla tiskem v Augsburgu spolu s dopisy členů *Academia naturae curiosorum*. Obojí, ať už úmyslné nebo neúmyslné, jasně situuje Kirchera do středoevropského rámce a v podstatě znovu potvrzuje tezi R. J. W. Evanse o Kircherovi jako zosobnění typu středoevropské barokní kultury.

Další kapitola se bude zabývat Kircherovými osobními a především korespondenčními styky s Českými zeměmi. Jaký byl okruh Kircherových korespondentů, povaha jeho korespondence a její obsah, nám napoví více o Kircherových osobních ambicích v této oblasti a také o tom, zda Evansova teze je výsledkem zpětné projekce, anebo zda má reálný podklad, a zda se Kircher dokonce vědomě podílel na jejím vytvoření.

5. Kircherovi korespondenti v Českých zemích

Už jen pokus o vymezení Kircherovy korespondence související s Českými zeměmi s sebou nese řadu problémů.²³⁶ V první řadě jde o to, jak vůbec takovou korespondenci definovat.

---

²³⁴ Fridrich Hesse-Darmstadt Kircherovi, Heitersheim, 24. června 1665, APUG 555, fol. 27. (TOTARO 2009, s. 146–147)

²³⁵ Tamt., s. 147.

²³⁶ Práce s pramenem představuje práci s digitalizovanou verzí korespondence. Digitalizaci provedl kolektiv spolupracovníků pod vedením Nicka Wildinga a Michaela Johna Gormana ve spolupráci s Istituto e Museo di Storia della Scienza ve Florencii, Pontificia Università Gregoriana v Římě a European University Institute ve Fiesole pod názvem *The Athanasius Kircher Correspondence*

Zde korespondenci definujeme jako výměnu dopisů mezi dvěma a více lidmi, která je obvykle určována ve vztahu k jednomu z nich,²³⁷ v tomto případě ve vztahu ke Kircherovi už jen proto, že hlavním pramenem je sbírka dopisů, v nichž Kircher figuruje jako adresát a které jsou dnes uchovávány v archivech Pontificia Università Gregoriana.²³⁸ Sbíрка obsahuje kolem 2160 dopisů určených Kircherovi a zhruba dalších 200, jejichž autorem je sám Kircher. Další korespondence, kde je Kircher převážně autorem, je rozeseta po archivech celé Evropy a nepochybně i světa vzhledem k tomu, že Kircherovi korespondenti se často nacházeli v jeho nejvzdálenějších koutech. Dnes je známo asi 350 dopisů, přičemž největší sbírka se nachází v Bibliotheksarchiv Herzog August Bibliothek ve Wolfenbüttelu.²³⁹ Další větší soubory korespondence uchovává Biblioteca Apostolica Vaticana v Římě²⁴⁰ nebo Bibliothèque Nationale v Paříži.

Z tohoto jistě pozoruhodného množství dopisů má téměř 170 dopisů jako místo svého odeslání uvedeno místo nacházející se na území Zemí Koruny České, tak jak bylo vymezeno po postoupení Lužice Sasku v roce 1635. Geograficky je území takto vymezeno nejenom proto, že první dopis byl z daného území odeslán v prosinci 1638 z Prahy, ale také proto, že zahrnutí Moravy a Slezska poskytuje zajímavé informace o migraci korespondentů v tomto středoevropském prostoru a také o vztazích a komunikaci mezi periferií a centrem. Ze souboru výše zmiňovaných 350 dopisů, které se nacházejí mimo sbírky Pontificia Università

Project: <http://archimede.imss.fi.it/kircher/30.1.2011>. Sbíрка je přístupná s pomocí softwaru Luna Insight.

²³⁷ M. HUNTER, *Introduction*, in: *Archives of The Scientific Revolution, The Formation and Exchange of Ideas in Seventeenth-Century Europe*, Woodbridge 1998, s. 16.

²³⁸ Kompletní soupis představuje: W. GRAMATOWSKI (S.J.), M. REBERNIK, *Epistolae Kircherianae. Index alphabeticus, index geographicus*, Rom, 2001.

²³⁹ Dopisy je možné nalézt online: *Athanasius Kircher an Herzog August den Jüngeren. Lateinische Briefe der Jahre 1650–1666 aus den Sammlungen der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel – Transkription und Übersetzung*: <http://diglib.hab.de/edoc/ed000005/start.htm>, 30.1.2011. A dále se ke korespondenci vztahují četné studie J. E. Fletchera.

²⁴⁰ A. BARTÒLA, *Alessandro VII e Athanasius Kircher S.J. Richercher e appunti sulla loro corrispondenza erudita e sulla storia di Alani codici chigiani*, in: *Miscelanea Bibliothecae Apostolicae Vaticanae*, 3 (1989), s. 7–105.

Gregoriana a jejichž autorem je Kircher, byly v Českých zemích²⁴¹ doposud identifikovány pouze tři dopisy, určené Theodoru Moretovi, profesorovi matematiky v pražském Klementinu.²⁴² Existenci dvou dalších dopisů v knihovně Strahovského kláštera se nepodařilo prokázat. Kircherovi je naopak určen dopis Jana Marka Marciho z Kronlandu, nejčastějšího Kircherova korespondenta. Dopis se spolu s tzv. Voynichovým manuskriptem nachází v University Library na Yale University.²⁴³

Zde se začínají objevovat první obtíže s definováním tématu. Vzhledem k obsáhlosti celé Kircherovy korespondence je nezbytné výběr zúžit. Jak zároveň takové omezení provést, aniž bychom obětovali často klíčové informace, je nesmírně obtížné. Každá kategorizace s sebou však nutně nese řadu takových obětí a i zde se s nimi musíme smířit.

Předmětem zkoumání budou tedy dopisy, které mají jako místo odeslání uvedeno místo nacházející se na území Zemí Koruny české, tak jak jsme si ho definovali. Časově je korespondence vymezena Kircherovým životem a tedy daty 1602–1680. Doložitelně sice došlo k prvnímu kontaktu s Českými zeměmi až prostřednictvím výše zmiňovaného dopisu Theodora Moreta Athanasii Kircherovi v prosinci 1638, avšak vzhledem k tomu, že řada dopisů korespondentů nějakým způsobem spjatých s Českými zeměmi nemá uvedeno buď místo, nebo datum odeslání anebo obojí, musíme dané vymezení chápat pružně. Stejně tak můžeme jen stěží ignorovat korespondenci osob, které sice jako místo odeslání nemají uvedeny České země, ale z Českých zemí buď pocházejí, anebo s nimi spojili velkou část svého života. Jako příklad zde můžeme uvést Valentina Stansela nebo Jakuba Jana Václava

---

²⁴¹ Termín budu používat ve výše definovaném rámci jako území zemí Koruny české po roce 1635.

²⁴² Dopis Athanasia Kirchera Theodoru Moretovi z 12. března 1639: Národní knihovna České republiky, *Theodori Moreti S.J. Exercitationes mathematicae, physicae, poeticae atque Sermones*, sign. VI B 12b f. 73rv.

Dopis od téhož témuž z 1. února 1642: Národní knihovna, sign. VI B 12b f. 144rv.

Dopis od téhož témuž z 19. února 1642: Národní knihovna, sign. VI B 12b f. 219rv.

²⁴³ Jan Marek Marci z Kronlandu Kircherovi, 19. srpna 1669: Yale University Library – Beinecke Rare Book Room, sign. Ms. 408: Yale University. Beinecke Rare Book and Manuscript Library. Autograph letter of Johannes Marcus Marci of Cronland to Athanasius Kircher, http://beinecke.library.yale.edu/dl_crosscollex/brbldl/oneITEM.asp?pid=2041454&iid=1170955&src_htype, 13. 2. 2011.

Dobřenského. Oba zmiňovaní si s Kircherem dopisovali a hráli významnou úlohu v akademickém a kulturním životě Českých zemí, zároveň však žádný z jejich dopisů nemá jako místo odeslání České země, a tak unikají ze zorného úhlu pozornosti. Budeme tak sice vycházet ze stanoveného území, zároveň se však pokusíme neopomenout důležité okolnosti, které se našemu vymezení vymykají.

Je-li hlavním úhlem pohledu korespondence, nebudeme opomíjet ani dopisy publikované v dobovém tisku, které jsou adresovány Kircherovým korespondentům z Českých zemí.²⁴⁴ Snaha zachytit Kircherovu korespondenci s Českými zeměmi se tak stává nesmírně komplexní otázkou, při jejímž řešení se nelze řídit přesně danými kategoriemi. Ty jsou tak v tomto případě především orientační.

Kolem jedné čtvrtiny celé Kircherovy korespondence pochází z oblasti Habsburské monarchie s Prahou a Vídní jako hlavními centry. To samozřejmě otevírá řadu otázek, proč byla právě tato oblast v tak častém kontaktu s německým jezuitou trávícím téměř celý svůj život v Římě. Svou roli mohla sehrát kulturní spřízněnost, neboť Kircher první třetinu svého života prožil v oblasti jižního Německa, kde také studoval a vyučoval na různých jezuitských kolejích. Stejně tak je nepopíratelné, že většinu kontaktů udržoval především s osobami

---

²⁴⁴ Dopis Kirchera Godefridovi Aloisovi Kinnerovi z Löwenthurmu, 7. srpna 1661, in: GASPAR SCHOTT: *Organum mathematicum*, Würzburg, 1668, s. 57–54.

Dopis Kirchera Philippu Jakobu Sachchsovi von Löwenheim, 6. února 1672, in: JOHANN DANIEL MAJOR, *Memoria Sachsiana*, Leipzig, 1675, s. 39–40.

Dopis Kirchera Albertu Tylkowskému, 23. listopadu 1672, in: ADALBERT TYLKOWSKI, *Philosophia curiosa seu universa Aristotelis philosophia*, Prague 1680, předmluva.

Dedikační dopis Kirchera Ferdinandu Johannovi Lichtensteinovi, in: ATHANASIVS KIRCHER, *Oedipus aegyptiacus*, tomus II pars altera 1653, s. 5. (Dedikační dopis pro část nazvanou *De Arithmetica hieroglyphica*.)

Dedikační dopis Kirchera Johannu Gansovi, in: ATHANASIVS KIRCHER, *Oedipus aegyptiacus*, tomus II pars altera 1653, s. 83. (Dedikační dopis pro část nazvanou *De Geometria Hieroglyphica*.)

Dedikační dopis Kirchera Arnoštu Vojtěchovi z Harrachu, in: ATHANASIVS KIRCHER, *Oedipus aegyptiacus*, tomus III, 1654, s. 486. (Dedikační dopis pro Syntagma XVIII. *De statuis aegyptiacis polycharacteristicis, id est, toto corpore hieroglyphicorum kontextu conspicuis*.)

MELCHIOR HANEL, *Parabola vulpium Rabbi Barachiae Nikdani*, Prague 1665. „*Lectori Benevolo Athanasius Kircherus*“.

katolického vyznání v katolických územích. V tom případě je však překvapivé, jak malé množství jeho korespondence pochází z Pyrenejského poloostrova. Svým objemem tak středoevropská korespondence snese srovnání pouze s italskou. Zároveň je nepopiratelné, že tak zásadní množství dopisů z Vídně a střední Evropy obecně souvisí s hledáním finanční podpory na císařském a dalších středoevropských dvorech.

V následujícím textu se pokusíme stručně představit Kircherovy korespondenty z Českých zemí a nastínit témata, kterými se v dopisech Kircherovi zabývali. V další kapitole se více zaměříme na korespondenci přírodně filozofickou a rozebereme podrobněji její obsah.

Z 37 korespondentů z Českých zemí bylo 17 členů jezuitského řádu. Mnozí z nich napsali jen jeden či dva dopisy z Prahy a jejich hlavní oblast působnosti byla jinde.

Mezi takové můžeme počítat především jezuitské zpovědníky působící na habsburských dvorech, kteří se v Českých zemích zdržovali pouze sporadicky, Johanna Ganse (1591–1662)²⁴⁵, zpovědníka Ferdinanda III., Johanna Schegu (1595 Lublaň –1664 Wien), zpovědníka arcivévody Leopolda Viléma, a Philippa Müllera (1613–1676), zpovědníka a vychovatele pozdějšího císaře Leopolda. Vzhledem k tomu, že se Schega po většinu doby své korespondence s Kircherem, která trvala od roku 1647 až do roku 1661, nacházel na území habsburského Nizozemí, jehož byl Leopold Vilém v letech 1647–1656 místodržícím,

---

²⁴⁵ Johannes Gans se v mládí chystal na dráhu misionáře a dokonce docestoval až do Portugalska, než ho v roce 1619 řádový generál Muzio Vitelleschi odvolal do Rakouska kvůli změně politické situaci. Nejprve byl kazatelem ve Štýrském Hradci a na počátku třicátých let byl ustanoven kazatelem ve svatoštěpánské katedrále ve Vídni. Ke dvoru se připojil jako kazatel uherského krále a pozdějšího císaře, kterého doprovázel i na jeho taženích. V roce 1637 si ho nový císař Ferdinand III. zvolil za svého zpovědníka. Ustanovení Ganse císařovým zpovědníkem představovalo zásadní změnu oproti strohosti předchozího vlivného zpovědníka císaře Ferdinanda II. Wilhelma Lamormainiho. Gans se rád napil a najedl a s formalitami si nelámal hlavu, což mu zřejmě pomáhalo ve vojenských leženích, ale u dvora musel být upozorňován na nevhodné chování a pravděpodobně to také vedlo k menšímu politickému vlivu, než jaký měl jeho předchůdce Lamormaini. Ačkoli císaři vyhovoval, nevycházel dobře s jeho hlavním radou Trautmannsdorfem a řádový generál Vincenzo Carafa se snažil zajistit jeho odvolání. Gans nakonec slíbil, že se napraví a tím celá věc skončila. (R. BIRELEY, *The Jesuits and the Thirty Years War, Kings, Courts, and Confessors*, Cambridge 2003, s. 209, 241.)

zasahoval do kulturního okruhu Českých zemí ze všech tří v podstatě nejméně. Zato pro Kirchera měla korespondence s ním význam mimořádný. Dopisy z roku 1649 se téměř výhradně věnují organizaci a financování vydání Kircherova *Musurgia universalis*, která byla věnovaná právě arcivévodovi Leopoldu Vilémovi. Jeho portrét v knize obsažený byl taktéž předmětem Schegovy korespondence s Kircherem. Korespondence z dalších let odhaluje další z arcivévodových velkých zájmů – steganografii. Leopold Vilém dokonce vytvořil vlastní kód, který skrze Schegu Kircherovi poslal a ptal se ho na jeho názor.²⁴⁶ Steganografie byla zájmem řady dalších Kircherových korespondentů především z řad šlechty. Jen krátce zde můžeme jmenovat samotného císaře Ferdinanda III., českého zemského místodržícího Bernarda Ignáce z Martinic nebo pražského arcibiskupa kardinála Arnošta Vojtěcha z Harrachu.

Hned první Schegův dopis z Prahy se dotýká toho, co ve své korespondenci s Kircherem řešil nejenom Müller, ale například i Jan Marek Marci, tedy pokračování Kircherovy roční penze, kterou Ferdinand III. Kircherovi poskytoval a jejíž pokračování bylo ohroženo jeho smrtí.

V dopise ze září roku 1657 z Prahy gratuluje Schega Kircherovi k tomu, že se svými spolubratry přežil morovou karanténu, a doufá, že ji Kircher využil k práci na *Obeliscus Pamphilius* a *Oedipus*. Pokud by snad měl skrze smrt císaře přijít o své příjmy, je třeba požádat jeho syna, který podělil jak otcovy ctnosti, tak i štědrost.²⁴⁷ V druhém dopise píše, že se arcivévoda nemůže dočkat předmluvy, ve které Kircher uvádí, co bude obsahem *Mundus subterraneus*. Věří tedy, že o svou penzi Kircher nepřijde, a rád by věděl, kolik stál tisk *Mundus subterraneus* a *Magna arte combinatoria*. Ze seznamu knih od Kirchera by arcivévoda rád obdržel traktát, ve kterém se píše, že původ moru je oživený, což považuje za paradox. Schega sám se vzdává v této věci úsudku, protože nezná pohnutky, které Kirchera k tomuto závěru vedly. Doufá také, že budou cesty do Itálie brzy volné, aby mohl obdržet slíbené knihy.²⁴⁸

---

²⁴⁶ Johannes Schega Athanasii Kircherovi z Bruselu 1. dubna 1651, APUG 561/f. 167r

²⁴⁷ Johannes Schega Athanasii Kircherovi z Prahy 1. září 1657, APUG 561/f. 163r.

²⁴⁸ Johannes Schega Athanasii Kircherovi z Prahy 27. prosince 1657, APUG 562/f. 87r.

Ze stejné doby jako dopis Johanna Schegy pochází i jediný pražský dopis Philippa Müllera. V dopise píše, že knihy pro císaře obdržel, ale že *Itinerarium extaticum* je bez úvodu k *Mundus subterraneus*, o který žádal. Vyjednávání o pokračování penze, kterou měl Kircher od císaře, stále pokračuje.²⁴⁹ Nakonec se podařilo pokračování Kircherovy penze zorganizovat až v roce 1660, tedy tři roky po smrti Ferdinanda III.²⁵⁰

Müllerovy dopisy se nijak výrazně neliší od dopisů jeho kolegů zповědníků Ganse a Schegy, přesto v nich poskytuje nejvíce informací o Kircherových českých korespondentech. Kardinál Harrach například Müllera žádal, aby dovezl do Prahy dvě kopie památečních mincí ke králově korunovaci, jednu pro místodržícího a druhou pro Jana Marka Marci.²⁵¹ Müller také informuje Kirchera o Valdštejnově neúspěšné snaze o získání vratislavského arcibiskupství.²⁵²

Müllerova korespondence s Kircherem pochází z let 1655 až 1675. Gansova korespondence s Kircherem začala v roce 1641 a zcela utichla po roce 1657, tedy po smrti císaře Ferdinanda III. Když Martinitz opouštěl Vídeň, snažil se zajistit Kircherovi jiný kontakt, který by ho spojoval s císařem, a nikdo nemohl být v tomto směru vhodnější než jeho zповědník Gans, který se záhy na to stal hlavní Kircherovou spojkou na císařském dvoře.²⁵³

Gans měl jako jeho zповědník k císaři velmi blízko a jeho korespondence řeší především císařovu osobní agendu s Kircherem. Z Prahy pocházejí dva Gansovy dopisy. V prvním z roku 1645 informuje Gans Kirchera, že sice s císařem obdrželi nový projektor, ale že ani přes nastavení různých zrcadel a světla svíčky nefunguje. Prosí, aby ho Kircher lépe instruoval nebo poslal dvě nové čočky.²⁵⁴ V druhém dopise z roku 1647 píše, že si císař přečetl Kircherovo dílo o hydraulice a ptal se, zda jeho peníze nemohly být využity lépe.

---

²⁴⁹ Philipp Müller Athanasii Kircherovi z Prahy 28. prosince 1657, APUG 561/f. 143r.

²⁵⁰ Philipp Müller Athanasii Kircherovi z Vídně 24. dubna 1660, APUG 555/f. 275r.

²⁵¹ Philipp Müller Athanasii Kircherovi z Ebersdorfu 14. září 1655, APUG 561/f. 144.

²⁵² Týž témuž z Vídně 27. června 1671, APUG 560/f. 88r.

Týž témuž z Vídně 26. července 1671, APUG 560/f. 90r.

²⁵³ Bernard Ignác Martinitz Athanasii Kircherovi z Prahy 3. listopadu 1640, APUG 556/f. 294r/f. 294v.

²⁵⁴ Johannes Gans Athanasii Kircherovi z Prahy 3. února 1645, APUG 561/f. 123r.

Věnovat může dílo, komu chce, ale aby mu zaslal jeden exemplář, až bude vytištěno, protože by si ho císař rád přečetl.²⁵⁵

Korespondence všech tří výše zmíněných se týkala především organizace tisku Kircherových knih, zasílání darů, knih, finanční podpory, dedikací, zpráv z dění ve světě i na císařském dvoře a nejrůznějších mechanických hraček a jejich častých poruch. Pokud dopisy občas obsahovaly nějakou odbornou diskuzi, v podstatě nikdy nepřekročily úroveň, kterou bychom označili za zájem.

Zpovědníci vůbec hráli mimořádně důležitou roli ve dvorských záležitostech a vzhledem k tomu, že ve sledovaném období byli zpovědníky císaře a císařské rodiny převážně jezuité, se není možné divit zvýšené kritice, která se týkala zneužívání vlivu členů jezuitského řádu na politické záležitosti. Pro řádového generála bylo obtížné zpovědníky odrazovat od vměšování se do politických záležitostí, zvláště mohli-li v době protireformace změnit či směřovat rozhodnutí vladaře ve prospěch nejen katolické víry, ale také vlastního řádu. Řádová politika tak ve dvorských záležitostech vyžadovala obezřetný postup. Zpovědníci často také přebírali roli jakéhosi osobního sekretáře vladaře. Sdílel-li s nimi záležitosti svého svědomí, sdílel často také své zájmy a záliby. Zpovědníci se tak stávali spojkou pro naplňování císařových osobních přání a také pro získání audience či osobního kontaktu s císařem.

Pozoruhodným Kircherovým kontaktem na více střeoevropských dvorech byl také Jodocus Kedd S.J. (1597 Emmerich–1657 Vídeň), známý také pod pseudonymem Theodorus Berck. Kedd vstoupil do jezuitského řádu v roce 1617 a již v letech 1632 a 1635 se pokoušel o misii v Dánsku. Nakonec byl poslán v roce 1649 do Holštýnska, kde působil na dvoře holštýnského vévody Friedricha III. ve Friedrichstadtu. Existovala naděje, že by vévoda mohl konvertovat, a proto byl Kedd vyslán pod pseudonymem Theodorus Berck na jeho dvůr. Vévoda měl mnoho kulturních zájmů a Kedd pro něho v této oblasti vykonával jakousi spojku mimo jiné i s Kircherem.

Kedd byl vlivným a plodným autorem. Napsal asi 64 apologií katolické víry a kontroverzí s protestantskou a k tomu nepočítáme reakce na ně.²⁵⁶ Jeho spisy měly velký podíl na

---

²⁵⁵ Johannes Gans Athanasii Kircherovi z Prahy 27. listopadu 1647, APUG 561/f. 136r.

obrácení například ze Slezska pocházejícího básníka a mystika Johannese Scheffera (Angelus Silesius). Přestože byl zcela nepochybně mimořádně vlivnou osobností své doby, není jeho život ani literární produkce, snad pro svou četnost, důkladně zpracována. Zdá se, že jeho korespondence s Kircherem pochází z doby, kdy svou pověst specialisty na obracení heretiků teprve tvořil. Ačkoli první dopis Kircherovi pochází již z roku 1635, po roce 1649 nabrala jejich vzájemná korespondence takové tempo, že Kedd ve svých dopisech neuváděl datum a často ani místo odeslání. Nelze tedy ani přesně určit, jak dlouho jejich korespondence trvala. Zachovalo se 56 Keddových dopisů Kircherovi, což ho řadí mezi jeho prvních pět nejčastějších korespondentů. Dopisy se zabývají především organizací distribuce Kircherových knih, žádostí o dary pro patrony a především potenciální konvertity, diskuzí nad vhodným zvolením dedikací a dalšími dvorskými záležitostmi. Z korespondence s Kircherem vyplývá, jak důležitou roli v obracení na katolickou víru hrály Kircherovy knihy a nejrůznější dary a kuriozity pro potenciální objekty konverze.²⁵⁷

Na svých cestách často projížděl Prahou a odtud také pochází několik jeho nedatovaných dopisů. V prvním dopise mluví Kedd o tom, že 14. října hovořil s Martinicem, který byl potěšený dedikací kapitoly o kabale.²⁵⁸ Musí se vrátit do Holštýnska kvůli knihám z Holandska, které nemůžou být do vévodovy knihovny koupeny bez jeho vědomí.²⁵⁹ V dalším dopise z Prahy se zabývá zcela záležitostmi holštýnského dvora a prosí o zaslání hudební skříňky pro vévodu.²⁶⁰ Z ostatních dopisů z Prahy nicméně vyplývá, že jeho zájem byl jinde než v Českých zemích a jediné spojení je v nich skrze místodržícího Martinice, na kterého směřoval Kircherovu korespondenci v čase svých cest²⁶¹ a který ho také zval ke

---

²⁵⁶ Allgemeine Deutsche Biographie, Band XV, Leipzig 1882, s. 518.

²⁵⁷ Mezi mnoha jinými svědčí o důležitosti darů a knih pro rekatolizační pokusy dopis: Jodocus Kedd Athanasiu Kircherovi z Friedrichstedtu 16. dubna 1651, APUG 561/f. 274r./f. 274v.

²⁵⁸ Kircher věnoval Martinicovi čtvrtý díl *Oedipus Aegyptiacus* zabývající se kabalou.

²⁵⁹ Jodocus Kedd Athanasiu Kircherovi z Prahy 16. října bez určení roku (1650,1651?), APUG 561/ f. 224r.

²⁶⁰ Jodocus Kedd Athanasiu Kircherovi z Prahy 26. listopadu bez určení roku, APUG 561/ 220r.

²⁶¹ Jodocus Kedd Athanasiu Kircherovi z Prahy 6. listopadu bez určení roku (1652), APUG 561/ f. 227r/f. 227v.

Jodocus Kedd Athanasiu Kircherovi z Prahy 20. listopadu bez určení roku (1652), APUG 561/ f. 206r.

svému stolu.²⁶² Z téhož dopisu také vyplývá jeho známost s Janem Markem Marci, který nechává Kirchera pozdravovat. Celkově lze charakter Keddovy korespondence propojit s korespondencí císařských zpovědníků. Přesto bych si ho dovolila označit za skutečnou šedou eminenci jezuitské protireformace. Používání pseudonymu, počet kontroverzí s protestantskou vírou a apologií katolické víry, jichž je autorem, nebo aktivity na dvorech v Říši z něj činí nesmírně zajímavou osobnost k dalšímu studiu.

V dopisech nejen výše zmíněných, ale i mnoha dalších se objevuje jméno Bernarda Ignáce z Martinic (1615–1685), syna Jaroslava Bořity z Martinic a Marie Eusebie ze Šternberka. Bernard Ignác byl jako druhorozený syn původně předurčen duchovní dráze a stal se dokonce pasovským a magdeburským kanovníkem. Po smrti staršího bratra Jana Jaroslava v roce 1636 musel svou kariéru přeorientovat, přesto byl celý život pověstný svou mimořádnou zbožností. Postupně se stal prezidentem českého apelačního soudu, hlavním zemským soudcem, zemským hofmistrem a nakonec českým místodržícím, kterým byl po třicet let od roku 1651.²⁶³ Jedna z nejmocnějších postav v zemi se proslavila především jako Balbínův nepřítel a objekt jeho čtyř fiktivních náhrobních nápisů, satirických *Pamětních nápisů na Bernarda Ignáce z Martinic*,²⁶⁴ které podpořily jeho pověst oportunistického, obtížného a tvrdého politika. I když byl jeho vztah k jezuitskému řádu složitý, byl Martinic velkým patronem jiných řádů a to především františkánů, servitů, theatinů, piaristů a jejich kultury. Byl vzdělaný, učený a vedl korespondenci s Caramuelem, císařským knihovníkem

---

Rok je odvozen na základě záznamu z deníku kardinála Harracha (Tagzettel, Nov. 9. 1652, Bd. 5, s. 657-658.)

Jodocus Kedd Athanasiu Kircherovi z Prahy 28. srpna bez určení roku, APUG 561/ f. 211r.

Jodocus Kedd Athanasiu Kircherovi z Prahy 23. října bez určení roku, APUG 561/ f. 214r.

²⁶² Jodocus Kedd Athanasiu Kircherovi z Prahy 11. září bez určení roku, APUG 561/ f. 242r./f. 242v.

²⁶³ A.CATALANO, K. KELLER (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*, Kurzbiographien, Bd. 1, Wien–Köln–Weimar 2010, s. 201.

Edice je rozdělena do sedmi svazků a obsahuje jak záznamy v italštině, tak němčině. Často jsou záznamy z téhož dne vedeny v obou jazycích. K odlišení italských záznamů používáme stejně jako autoři edice označení Diarium a římské číslice pro označení měsíců. Pro záznamy v němčině používáme Tagzettel a arabské označení měsíců. Pro citaci prvního svazku, který obsahuje rejstříky, studie a krátké biografie používáme označení Die Diarien.

²⁶⁴ J. HEJNIC (ed.), *Bohuslav Balbín: Pamětní nápis Bernardu Ignácovi z Martinic*, Praha 1988.

Lambeckem nebo právě Kircherem. Napsal také dějiny tažení Ferdinanda III. a jeho doby. Byl přítelem, poradcem a srdečným obdivovatelem Leopolda I. Základna jeho akcí a duchovní rámec zůstal podle Evanse přesto čistě český.²⁶⁵ Nejen propůjčení Řádu zlatého rouna v roce 1657 a povolání do tajné rady císaře Leopolda (1679) svědčí o jeho dobrém vztahu s císařem.

S kardinálem Harrachem se jeho vztahy zlepšily po urovnání sporu o pražskou univerzitu v roce 1654 a ještě více přiblížily v otázce sporu mezi místodržícím a jezuitou o uznání vyjednaných narovnání kolem pražské univerzity. Spojovaly je také jejich učenecké zájmy. To dokládají nejenom četné záznamy v denících kardinála Harracha, ale i samotná Martinicova korespondence s Kircherem. V dopise z roku 1655 píše, že s ním Harrach poobědval a chválil Kircherovo *Oedipus Aegyptiacus*.²⁶⁶

Martinicova korespondence s Kircherem z let 1640–1673 dokládá jeho dlouhodobě významnou úlohu ve středoevropském prostoru. První dochovaný dopis Martinice Kircherovi pochází z března roku 1640 a odhaluje zásadní Martinicův zájem, který s Kircherem sdílel a který nastartoval jejich dlouholetou a bohatou korespondenci a prostupoval ji po celou dobu. Tímto zájmem byla steganografie a hledání univerzálního jazyka. Tento první i některé další dopisy jsou psány částečně jednoduchým substitučním kódem (geometrické variace pravých úhlů), aniž by přitom Martinicovi šlo o utajení nějaké informace. Daleko více představuje kódování písma intelektuální zájem o kódování a hledání společného základu jazyků.²⁶⁷ Za podobným hledáním se skrývala touha po znovusjednocení lidstva silně přítomná od reformace.

V dopise pokládá otázky, které souvisely s pokusem porozumět a dekódovat trilogii Johanna Trithemia: Jakým způsobem se lze naučit jazyku ze základního kódu Trithemiova

---

²⁶⁵ R. J. EVANS, *The making of the habsburg Monarchy 1550–1700*, New York 1979, s. 231–232.

²⁶⁶ Bernard Ignác Martinic Athanasii Kircherovi z Prahy 4. listopadu 1655, APUG 556/f. 292r.

Harrachovu návštěvu dokládá i jeho deník: *Tagzettel*, 1655, Nov. 4., Bd. 6, s. 103.

²⁶⁷ Bernard Ignác Martinic Athanasii Kircherovi z Prahy 17. března 1640, APUG 556/ f. 314r./f.314v./f. 315r./f. 315v.

díla *Polygraphia*?²⁶⁸ Jak používá ve Steganografii ducha Pamersiela (Trithemiova trilogie Steganografia používá duchy a duchovní mocnosti ke komunikaci na dlouhé vzdálenosti) a dále jak zajistit, aby v průběhu 24 hodin byl přítel schopen bez prostředníka zprávu rozluštit?²⁶⁹ Těžko srozumitelné otázky ukazují na Martinicovu obeznámenost

---

²⁶⁸ Tzv. Trithemiova nebo také Vignèrova šifra je polyalfabetický kód: Trithemiova šifra používá tabulku sestavenou z 26 seřazených abeced. Šifrování probíhá velmi prostě a jednoduše. Písmeno otevřeného textu se vyhledá v prvním řádku, jeho šifrový ekvivalent se najde pod ním v abecedě, která odpovídá pořadí znaku v otevřeném textu. V praxi to znamená, že první znak otevřeného textu zůstává nezměněn, druhý znak se zašifruje pomocí druhé abecedy atd. Po vyčerpání všech 26 abeced se pokračuje znovu první abecedou.

Tabula recta (doplněno očíslování řádků) :

1 ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ
2 BCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZA
3 CDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZAB
4 DEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZABC
5 EFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZABCD
6 FGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZABCDE
7 GHIJKLMNOPQRSTUVWXYZABCDEF
8 HIJKLMNOPQRSTUVWXYZABCDEFG
9 IJKLMNOPQRSTUVWXYZABCDEFGH
10 JKLMNOPQRSTUVWXYZABCDEFGHI
11 KLMNOPQRSTUVWXYZABCDEFGHIJ
12 LMNOPQRSTUVWXYZABCDEFGHIJK
...
24 XYZABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVW
25 YZABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWX
26 ZABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXY

Příklad použití:

Otevřený text OKO ALBATROS

Šifrový text OLQ DPGGAZXC (P. VONDRUŠKA, *Crypto-World*, ročník 9, č. 6, 2007, <http://crypto-world.info/index2.php>, 13.2. 2011, s. 4.)

Trithemiovo dílo *Polygraphia* vytištěné v roce 1518 a věnované císaři Maximiliánovi I. je vůbec první tištěnou knihou o kryptologii.

²⁶⁹ Bernard Ignác Martinic Athanasii Kircherovi z Prahy 17. března 1640, APUG 556/ f. 315r/f. 315v.

s Trithemiovým dílem. Zdá se, že Kircher Martinicovy otázky nezodpověděl a tak je zopakoval znovu v září 1640.²⁷⁰ Živý zájem o steganografii, který se objevoval v prvních pěti dopisech,²⁷¹ postupně vystřídaly informace týkající se Martinicova zprostředkování Kircherových dopisů a darů císaři, organizace penze pro Kirchera a dalších spíše formálních záležitostí. Je přitom nepochybné, že mu jeho intelektuální zájmy pomáhaly navázat kontakty jak s Harrachem, tak se samotným císařem. Martinicovým zpovědníkem byl další z Kircherových korespondentů a člen jezuitského řádu Lodewijk Kras.

V dopise ze září 1640 zmínil Martinic poprvé Jana Marka Marci jako svého přítele.²⁷² Bohužel je dopis na následující stránce poškozen a tak můžeme jen odhadovat, že to bylo v souvislosti s jeho cestou do Itálie v roce 1640. Z Harrachových deníků vyplývá, že se Marci nacházel v Římě v létě 1640²⁷³ a i další korespondence to dokládá.

Na tomto místě je třeba také zmínit jiného korespondenta a po dlouhá léta Martinicova protivníka Arnošta Vojtěcha z Harrachu (1598–1667).²⁷⁴ Harrach, předurčený k duchovní kariéře, získal své vzdělání nejprve u jezuitů v Českém Krumlově a Jindřichově Hradci. V roce 1616 byl přijat na Collegium Germanicum v Římě. Pražským arcibiskupem se stal jako velmi mladý po smrti arcibiskupa Jana Lohelia v roce 1623. Obklopil se mnoha italskými spolupracovníky a stal se tak centrem šíření italské kultury v Praze. Do jeho okruhu patřil například kapucín Valerián Magni a další dva Kircherovi korespondenti Juan

---

²⁷⁰ Bernard Ignác Martinic Athanasii Kircherovi z Prahy 22. Září 1640, APUG 556/ f. 308r./308v.

²⁷¹ Týž témuž z Prahy 17. března 1640 APUG 556/ f. 314r/f. 314v/315r/315v.

Týž témuž z Vídně 12. května 1640 APUG 556/f. 316r/f. 316v/f. 317r.

Týž témuž z Prahy 1. září 1640 APUG 556/ f.285r/f. 285v.

Týž témuž z Prahy 22. září 1640 APUG 556/ f.308r/f. 308v/f. 309r/309v.

Týž témuž z Prahy 20. října 1640 APUG 556/ f.289r/f. 289v/f. 290r/f. 290v/f. 291r.

²⁷² Bernard Ignác Martinic Athanasii Kircherovi z Prahy 1. září 1640, APUG 556/f.285r

²⁷³ *Diarium*, 1640, VI 28, Bd. 2, s. 475: „Il Francesco [Karl Mathias] di Sternberg essendo andato a Loreto col dottor Marco [Johann Markus Marci], ha poi pur voluto scorrere affatto sino a Roma.“

²⁷⁴ A. CATALANO, *Zápas o svědomí, Kardinál Arnošt vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008.

Caramuel Lobkowitz a libretista Francesco Sbarra.²⁷⁵ Kardinálem se stal v roce 1626. Jezuity vychovaný Harrach se dostal s řádem do dlouholetého sporu ohledně arcibiskupských práv a privilegií v rámci správy pražské univerzity. Spolu s olomouckým kardinálem Ditrichštejnem se stal hlavním vykonavatelem rekatolizace v Českých zemích. Založil arcibiskupský seminář určený ke vzdělávání kněží a zreformoval církevní správu v Čechách. Spory mezi Harrachem a Martinicem se týkaly jak role ve správě univerzity, tak předního místa v zemském sněmu. Martinic dokonce kritizoval jeho spolupracovníka Juana Caramuela Lobkowitze, jemuž o pár let dříve zprostředkoval cestu k samotnému kardinálovi. Ke sblížení Harracha s Martinicem došlo až na počátku padesátých let, jak již bylo řečeno, částečně díky jejich společným intelektuálním zájmům, ale také díky tomu, že Harrach podpořil Martinice v získání funkce místodržícího a Martinic se postavil na jeho stranu ve sporu o pražskou univerzitu.

Ve svém jediném dochovaném dopise Kircherovi z roku 1663 oslavuje Harrach květnatými frázemi obdržené Kircherovo dílo *Polygraphia nova*, které činí magická tajemství písma zřejmými, a je přesvědčen, že bude k užitku v obchodu s oběma Indiemi, ale především spojí celou zemi v jedno velké imperium, a lze očekávat a věřit, že bude celý svět v budoucnu promlouvat jedním jazykem.²⁷⁶ Kardinál zmiňuje Kirchera ve svých denících pětkrát. V prvním ze září roku 1644 mluví o tom, že ho navštívil otec Athanasius, „*jesuita matematico valente alemanno*“, a o jeho zmařených nadějích na konverzi rýnského palatina.²⁷⁷ V dalším z jeho římských pobytů v létě 1667 se Harrach zmiňuje o další návštěvě, při níž mu Kircher daroval dvě své knihy – *Obelisci Aegyptiaci* a *Magneticum naturae regnum* – a při které Kircherovi naznačil, že by ho rád navštívil a dozvěděl se, jaká

---

²⁷⁵ A. CATALANO, K. KELLER (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667)*, Bd. 1., s. 63.

²⁷⁶ Arnošt Vojtěch z Harrachu Athanasii Kircherovi z Prahy 21. listopadu 1663, APUG 555/f. 033r.

²⁷⁷ *Diarium*, 1644, IX 21., Bd 2., s. 631. „*Fu da me un tal padre Atanasio [Kircher], giesuita matematico valente alemanno, dal quale il sudetto di Lineburg piglia alle volte qualche lettione. Questo disse che haveva concepito gran speranza che uno di quei due Palatini del Rheno [Moritz, Ruprecht von der Pfalz] che vennero li anni passati a Roma puotesse ridursi alla fede, ma sul più bello un suo maligno maggiordomo odorandone qualche cosa, lo condusse via.*“

nová tajemství odhalil, aby o tom mohl podat zprávu císaři.²⁷⁸ V dalším záznamu z července téhož roku oznamuje, že musel poobědvat doma sám, protože Jan Fridrich z Valdštejna a Maximilian Ernst von Scherffenberg pořádají v zahradě Orsini soukromou oslavu, k níž přizvali na oběd otce Kirchera.²⁷⁹ A nakonec ze září 1667 pochází záznam o darování dalších tří knih a o Kircherově odjezdu do Tivoli do jeho nového kostela v Mentorelle, který byl postaven především z císařových peněz.²⁸⁰

Přes záznam z Harrachova deníku se dostáváme k dalšímu velmi častému Kircherovu korespondentovi Janu Fridrichovi z Valdštejna (1642–1694). Jan Fridrich z Valdštejna byl nevlastním synovcem kardinála Arnošta Vojtěcha z Harrachu (synem Maximiliana Valdštejna a Marie Polyxeny z Talmberka). Po studiích na jezuitské univerzitě v Praze (1658–1661) se vydal na kavalírskou cestu, při které se delší dobu zdržoval ve Francii. Mezi

---

²⁷⁸ *Tagzettel*, 1667, Jun. 28, Bd. 7, s. 815-816. „Diesen morgen hat mich der pater [Athanasius] Kircher besuecht, und mir 2 seiner bücher, das eine intituliret *Obelisci Aegyptiaci nuper inter Isaei Romani rudera effosi interpretatio hieroglyphica Athanasii Kircheri e societate Jesu 1666*, das andere *Athanasii Kircheri Regnum naturae magnticum in triplici magnente inanimato, animato, sensitivo dispositum 1667*, so waß curioses sein sollen. Ich habe ihme angezaigt, das ich ihn einmall mit fleiß besuechen und allerhandt neüe secreta und khünstückhell bei ihme sehen will, damit ich ihrer khayserlichen Mayestet referiren khünne, waß er derweill wider gutestes neües herfür gebracht hatt.“

²⁷⁹ *Tagzettel*, 1667, Jul. 7, Bd. 7, s. 825. „Mein [Johann Fridrich] von Wallstein und Schafftenberg [Maximilian Ernst von Scherffenberg] haben ihnen ein privat festl in einem garten angestellet, Darje sie auch auf mittag den pater [Athanasius] Kircher jesuiter eingeladen, also das ich dißmall gantz allein zuhauß eßn müeßen.“

Diarium, 1667, VII 7, Bd. 4, s. 403. „Il conte [Johann Friedrich] di Wallstein invito qualche compagnia insieme col Schaffetenberg [Maximilian Ernst von Scherffenberg] e padre [Athanasius] Kircher in un giardino delli Ursini [Orsini], e vi stette tutto il giorno a conversatione. Io mangiai solo in camara a casa.“

²⁸⁰ *Tagzettel*, 1667, Sept. 6, Bd. 7, s. 878. „Der pater [Athanasiu] Kircher hatt heint von mier urlaub genommen, hatt mier 3 seine büecher eben, wirdt auf die wochen zu seiner neüen kirchen [Madre delle Grazie, Mentorella] uber Tivoli hinauß, welche er an dem orth, wo dem Heiligen Eustachio auf der Jagd der hirsch mitt dem crucifix erschinen, maistes mitt ihr Mayestet [Leopold I.] geldern gebauet.“

lety 1664–1667 studoval v Římě na Collegio Ghislieri a je uváděn jako Cameriere Segreto papeže Alexandra VII. Ještě před vysvěcením na kněze v roce 1665 obdržel dvacetiletý Valdštejn nesídelní kanonikát v Olomouci, který mu roku 1664 odstoupil strýc Arnošt Vojtěch Harrach. Ten se také všemožně snažil synovci zajistit cestu k jeho nástupnictví na pražském arcibiskupství.²⁸¹ V roce 1665 se Jan Fridrich z Valdštejna stal kanovníkem v Salcburku, kanovníkem-kantorem v kolegiální kapitule u sv. Kříže ve Vratislavi a velmistrem řádu křižovníků s červenou hvězdou. Na biskupa byl však stále příliš mladý. Až do proměnění kanonikátu v Olomouci na sídelní se zřejmě zdržoval v Itálii. V roce 1667 se z něho stal královéhradecký biskup a konečně po smrti Sobka z Bílenberka v roce 1675 pražský arcibiskup.²⁸²

V létě 1667 pobýval s kardinálem Harrachem v Římě, kde se také setkal s Kircherem.²⁸³ Jeho korespondence s Kircherem je obsáhlá. Jen v Českých zemích se jedná o 24 dopisů z let 1668–1678 převážně z Olomouce a z Prahy. Často se jedná jen o půlstránkové či stránkové zprávy o aktuálním dění v církevní sféře, tedy kolem kanonikátu v Olomouci a následně arcibiskupství v Praze, nebo o doporučující dopisy pro cestující do Říma.²⁸⁴

Ačkoli od Kirchera obdržel darem několik jeho děl, nezdá se, že by měl nějaký výraznější učenecký zájem. Přesto však Kirchera finančně podporoval. V jeho knihovně se nacházelo 27 Kircherových děl, což jistě svědčí o jeho zájmu.²⁸⁵

Dalším ze šlechtických korespondentů byl Ferdinand Johann z Lichtensteinu (1622–1666). Ferdinand Johann podnikl po skončení studií velkou kavalírskou cestu Evropou, která podle dopisů Kircherovi trvala od roku 1641 do roku 1643. V tomto období zaslal Kircherovi

---

²⁸¹ A. CATALANO, K. KELLER (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*, Kurzbiografien, Bd. 1, 2010, s. 229.

²⁸² P. MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004, s. 500–502.

²⁸³ Viz poz. 279.

²⁸⁴ Jan Fridrich z Valdštejna Athanasiu Kircherovi z Prahy 8. května 1673, APUG 566/f. 098. Doporučení pro Johanna Georga Grose a Johanna Baptista Rösle.

Jan Fridrich z Valdštejna Athanasiu Kircherovi z Prahy 16. srpna 1674, APUG 566/f. 088. Doporučení pro Adama Ernsta Mayera preláta ze Zaháně.

²⁸⁵ L. ANTONÍN, Kircheriana in der Schlossbibliothek Mnichovo Hradiště, in: *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny 15* (1998), s. 348.

dopisy z Basileje, Lovaně, Bruselu a Paříže.²⁸⁶ V roce 1645 se účastnil vojenských tažení s arcivévodou Leopoldem Vilémem.²⁸⁷ Věnoval se vojenské kariéře, ve které to dotáhl na plukovníka.²⁸⁸ Zřejmě se poměrně často zdržoval na svých statcích v Moravském Krumlově, odkud pochází 5 jeho dopisů Kircherovi týkajících se vesměs zasílání a objednávky knih. Zdá se, že Johan z Lichtensteinu byl skutečně velkým a netrpělivým milovníkem Kircherova díla. Často si stěžuje na opožděné dodávky knih a prosí Kirchera, ať knihy neposílá skrze své spolubratry, protože se vždy opozdí. Ať je raději zasílá přes obchodníky, že jim rád cestu zaplatí.²⁸⁹ Dokonce Kircherovi poslal seznam knih, které od něho ještě neměl, aby ho mohl doplnit.²⁹⁰ V knihovně jeho rodiny a tedy hlavně jeho se nacházelo 31 svazků Kircherových děl.²⁹¹ Z korespondence také vyplývá, že se Ferdinand Johann setkal s dalším Kircherovým korespondentem. V dopise z dubna 1665 podává zprávu o setkání s otcem Grueberem, který byl v té době spolu s císařským velvyslancem na cestě do Konstantinopole.²⁹² Zároveň také poskytl zprávu o svém pozorování dvou komet z roku 1665 a o další, která měla být viděna v roce 1663 v Praze a měla mít tvar kříže.²⁹³ Byl v úzkém kontaktu s otcem

---

²⁸⁶ Ferdinand Johann Lichtenstein Athanasii Kircherovi z Lichtensteinu 23. října 1641, APUG 556/f. 242r.

Týž témuž z Basileje 10. května 1642, APUG 556/ f. 208r/f. 208v.

Týž témuž z Lovaně 11. prosince 1642, APUG 556/ f. 241r.

Týž témuž z Bruselu 13. února 1643, APUG 556/ f. 207r.

Týž témuž z Paříže 1. června 1643, APUG 556/ f. 206r.

²⁸⁷ *Diarium*, 1645 Mai 25, Juni 24., Bd. 4.

²⁸⁸ R. RITTER, Kurze Geschichte und Stammbaum des fürstlichen Hauses Liechtenstein, in: *Jahrbuch des Historischen Vereins für das Fürstentum Liechtenstein*, 1943, Bd. 43, s. 53.

²⁸⁹ Ferdinand Johann Lichtenstein Athanasii Kircherovi z Moravského Krumlova 15. března 1663, APUG 555/ f. 165 r.

²⁹⁰ Týž témuž z Moravského Krumlova 11. března 1663, APUG 555/ f. 217r.

²⁹¹ H. BOHATTA, *Katalog der in den Bibliotheken der regierenden Linie des fürstlichen Hauses von und zu Liechtenstein befindlichen Bücher aus dem XVI-XX Jahrhundert*, Wien 1931, II. vol., s. 1056-1058.

²⁹² Ferdinand Johann Lichtenstein Athanasii Kircherovi z Moravského Krumlova 29. dubna 1665, APUG 555/f. 220r.

²⁹³ Tamt. a dále: Ferdinand Johann Lichtenstein Athanasii Kircherovi z Moravského Krumlova 11. března 1663, APUG 555/ f. 217r.

Behmem,²⁹⁴ matematikem a autorem díla o dobově populárním tématu – kvadratuře kruhu. Otec Behm navštěvoval Lichtensteina ze Znojma a učil ho psát tajným kódem.²⁹⁵

Lichtensteinova manželka Dorothea z Lichtensteinu, rozená Lodron, je také autorkou jednoho dopisu Kircherovi. Tato vdova po Matyáši Gallasovi se v červnu 1650 provdala za Ferdinanda Johanna z Lichtensteinu.²⁹⁶ Ve svém dopise Kircherovi odeslaném 22. března 1663 z Moravského Krumlova se ho ptá především na genealogické záležitosti svého vlastního rodu. V dopise se pokouší ve prospěch svých dětí objasnit vztah mezi jménem rodiny Lodron a Lateranus. Přitom se snaží jméno Lodron vysvětlit příkloněním se rodiny k německy mluvícímu prostoru, jinak však jméno rodiny odvozuje od římského rodu Lateranus a prosí Kirchera, jestli by mohl nahlédnout do Římských análů, zda její rodinu najde. To vše chce pro své potomky nechat vytisknout.²⁹⁷

Stejně jako Dorothea z Lichtensteinu využil Kircherových služeb i Jan František Kolovrat-Krakovský z Chlumce (1650–1723). Nositel Řádu zlatého rouna, komoří a tajný rada začal totiž roku 1674 zvažovat vstup do svazku manželského. Za nevěstu si vybral Eleonoru Claudii d'Anquisola (1654–1691), dvorní dámu císařovny, „*roztomilou a výjimečného charakteru a dokonce s věnem*“. Obával se však, má-li nevěsta dostatečný rodokmen, a tak se na Kirchera obrátil s prosbou, aby mu o její rodině něco zjistil.²⁹⁸ Zřejmě byl spokojen, protože v létě roku 1675 došlo ke sňatku a z manželství se narodilo pět synů. Stejně jako pro Dorotheu z Liechtensteinu pro něho Kircher zafungoval jako genealogický expert na nové italské rody ve střední Evropě. Dopis z Benátek z května roku 1673 napovídá, že se Kolovrat s Kircherem setkal zřejmě při své kavalírské cestě v Římě. Ujišťuje v něm Kirchera o své hluboké vděčnosti a slibuje, že českému místodržícímu (Martinicovi) předá knihu

---

²⁹⁴ Georgius Behm (Böhm) S.J. – (1621 Litoměřice – 1666 Znojmo), bližší informace v: I. ČORNEJOVÁ, A. FECHTNEROVÁ 1986., s. 19–20.

²⁹⁵ Ferdinand Johann Lichtenstein Athanasiu Kircherovi z Moravského Krumlova 29. dubna 1663, APUG 555/f. 220r.

²⁹⁶ *Diarium*, 1650, VII 1, 2, Bd. 3. s. 411–412.

²⁹⁷ Dorothea z Liechtensteinu Athanasiu Kircherovi, 22. března 1663, zámek Krumlov (Schloß Cromau), APUG 555/ f. 163r/164r.

²⁹⁸ Jan František Kolovrat-Krakovský Athanasiu Kircherovi z Vídně 3. března 1675, APUG 565/f.064r/ f. 064v.

*Principis christiani archetypon politicum.*²⁹⁹ Dva dopisy odeslané z Prahy³⁰⁰ a Chlumce³⁰¹ jsou již jen zdvořilým přáním k novému roku.

Zde se znovu objevuje jméno Bernarda Ignáce Martinice, který se jeví být jakýmsi středobodem celé Kircherovy české korespondence. Kircher si psal i s jeho mladším bratrem Maximiliánem Valentinem z Martinic (–1677), který studoval u pražských jezuitů a následně se vydal na svou kavalírskou cestu, která trvala od roku 1638 do 1641 a při které navštívil také Řím³⁰² a seznámil se s Kircherem. Začínal jako císařský číšník (1641), pak povýšil na nejvyššího komorníka nad stříbrem (1642) a později se stal řádným komorníkem (1644) Ferdinanda III. Od roku 1651 byl nejvyšším zemským soudcem a nakonec nejvyšším hofmistrem Českého království, který byl často císařským komisařem při zasedání zemského sněmu. V mládí byl vynikající hudebník, který později zaměstnával vlastní hudebníky.³⁰³ Přesto se jeho korespondence s Kircherem týká zcela jiného tématu. V dopise Kircherovi z března 1660 se mu svěřuje se svou zálibou ve zkoumání skrytých míst českých hor a podzemí a předkládá Kircherovi několik dotazů týkajících se získávání a ražení kvalitního kovu z rudných žil.³⁰⁴ Maximilián Martinic byl jako nejvyšší komorník nad stříbrem jistě mužem na svém místě.

Další dopis z toho roku se však týká zcela jiných věcí a je odrazem nečekané události.³⁰⁵ Maximilián v něm Kirchera spravuje o zázračném uzdravení svého čtrnáctiletého syna

---

²⁹⁹ Jan František Kolovrat-Krakovský Athanasiu Kircherovi z Benátek 24. května 1673, APUG 565/f.306r.

³⁰⁰ Jan František Kolovrat-Krakovský Athanasiu Kircherovi z Prahy 29. prosince 1674, APUG 565/f. 328r/f. 328v.

³⁰¹ Jan František Kolovrat-Krakovský Athanasiu Kircherovi z Chlumce (Culm) 18. prosince 1676, APUG 565/f. 225r.

³⁰² A. CATALANO, K. KELLER (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667)*, Kurzbiographien, Bd. 1, Wien–Köln–Weimar 2010, s. 203–204.

³⁰³ MAŤA 2004, s. 415.

³⁰⁴ Maximilián Valentin Martinic Athanasiu Kircherovi z Prahy 20. března 1660, APUG 654 /f. 172r/f. 172v/173r.

³⁰⁵ Maximilián Valentin Martinic Athanasiu Kircherovi z Prahy 1. května 1660, APUG 555/ f. 269r/f. 269v.

Jaroslava a o rozhodnutí jeho a jeho ženy darovat Františku Xaverskému ex vota v podobě stříbrné tabulky, na níž bude znázorněn František Xaverský shlížející z nebe na jeho klečícího syna s přípisem. Posílá mu na to konto 66 rýnských zlatých, z nichž 30 florénů (10 ungaros) má jít na vytvoření tabulky a její zaslání do Potamu a zbývajících 12 ungaros je pro Kirchera samotného.

O tom, že to v jeho rodině nevypadalo na konci roku 1659 dobře, svědčí i deníkový záznam kardinála z Harrachu.³⁰⁶ Deníkové záznamy kardinála z Harrachu jsou jedinečným pramenem k pobělohorské době a často zpřesňují údaje z korespondence a občas také přinášejí dosud zcela neznámé souvislosti a informace.³⁰⁷

Ve třetím dopise z roku 1667³⁰⁸ děkuje Kircherovi, že s jeho synem Jaroslavem sdílí v Římě své vědění stejně jako kdysi s jeho otcem. Ve druhé polovině opisu prosí Kirchera o radu při snaze vymyslet, jak změkčit kov, a dále se věnuje odvádění vody z důlních šachet. Přítomnost jeho syna Jaroslava v Římě dokládají opět i deníky Arnošta Vojtěcha z Harrachu.³⁰⁹

Dalším Kircherovým korespondentem, který byl zároveň součástí okruhu přátel kardinála Harracha, byl Ferdinand Vilém Slavata (1630–1673). Ferdinand Vilém byl synem Jáchyma Ulricha Slavaty a Franzisky von Meggau a nejstarším vnukem Víléma Slavaty, který přinejmenším částečně dohlížel na jeho výchovu ve Vídni po smrti Ferdinandova otce. Jeho žena Maria Cecilia z Náchoda byla snad dvorní dámou císařovny-vdovy Eleonory Gonzaga a od roku 1662 také členkou řádu založeného císařovnou-vdovou – „Otrokyně ctnosti“. Ferdinand Vilém byl císařským komořím (od roku 1651), nejvyšším lenním soudcem

---

³⁰⁶ V záznamu z 11. prosince 1659 uvádí, že Maximilián leží s podagrou a jeho děti dostaly neštovice, dokonce i starší syn Jaroslav. (Tagzettel, 1659, Dec. 11, Bd. 6, s. 723.)

³⁰⁷ A. CATALANO, K. KELLER (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*, Wien–Köln–Weimar 2010.

³⁰⁸ Maximilián Valentin Martinic Athanasiu Kircherovi z Prahy 25. srpna 1667, APUG 564/f. 123r/123v/124r.

³⁰⁹ *Diarium*, 1667, V. 31., VII. 17., Bd. 4; *Tagzettel*, 1667, červen 26, červenec 19, 22, 26, 31, srpen 8, 9, 16, 24, 26, září 4., Bd. 7.) V záznamu z 22. 7. se hovoří o plánovaném sňatku Jaroslava s Bibianou Gonzaga di Catiglione, ze kterého ovšem sešlo. (MAŤA 2004, s. 113-115). Záznam z 9. srpna o udělení audience papežem Klementem IX.

v Čechách a po smrti svého strýce roku 1657 také „hlavou jindřichohradeckých Slavatů“ a tajným radou. Od padesátých let patřili oba manželé k nejužšímu okruhu přátel kardinála Harracha, který je navštěvoval i na venkově.³¹⁰

Ve svém krátkém dopise z roku 1663 chválí Slavata Kircherovo dílo *Polygraphia nova* a nabízí mu na oplátku své služby.³¹¹ *Polygraphia nova* vyšla téhož roku a Kircher se v ní zabývá steganografií a umělými jazyky a předkládá svůj projekt univerzálního jazyka.

Velkým milovníkem Kircherova díla byl také Karel Ignác ze Šternberka (–1700), syn Františka Karla ze Šternberka. V jeho knihovně se nalézalo 23 děl Kircherových, 13 děl Schottových³¹² a také 13 knih o chiromacii.³¹³ Šternberk není autorem samostatného dopisu, ale pouze přípisu k dopisu Siegmunda Ferdinanda Hartmanna S.J. Kircherovi, ve kterém se zavazuje k finanční podpoře Stanselova díla *Legatus Uranicus Sive Cometa*.³¹⁴ Více se tomuto dopisu budeme věnovat v další kapitole.

Ve výše zmíněné skupině korespondentů je patrná provázanost české vysoké šlechty a stejně tak důležitost osobního setkání pro navázání korespondenčního styku. Ať již výše zmiňovaní studovali v Římě nebo se tam pouze zastavili na své kavalírské cestě, osobní setkání bylo pro jejich korespondenci s Kircherem klíčové.

Na tomto místě je třeba vyrovnat se také s korespondenty, kteří často nějakým způsobem do zemského kontextu nezapadají a jejich dopisy z Českých zemí jsou spíše svědectvím jejich spíše náhodného pobytu na tomto území. Přesto jsem přesvědčena, že jejich vynechání by vedlo k ochuzení celkového obrazu, o který se pokouším.

Již první korespondent této skupiny je mimořádně zajímavý. Johannes Grueber S.J. (1623 Würzburg–1680 Vídeň) cestoval spolu s Bernhardem Diestelem v roce 1656 do Číny přes

---

³¹⁰ A. CATALANO, K. KELLER (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*, Kurzbiographien, Bd. 1, Wien–Köln–Weimar 2010, s. 215–216.

³¹¹ Ferdinand Vilém Slavata Athanasii Kircherovi z Jindřichova Hradce (Neuhaus) 9. listopadu 1663, APUG 562/f. 106r.

³¹² EVANS, 1979, s. 317.

³¹³ EVANS, 1979, s. 349.

³¹⁴ Siegmund Ferdinand Hartmann Athanasii Kircherovi z Prahy 5. února 1670, APUG 559/f. 93v.

Persii a spolu s Albertem D'Orville se vrátil přes Koko Nor, Lhasu a Agru. Obtížnou cestu přes středoasijské pouště zřejmě nikdo po nich nezopakoval a měla tak nejen ve své době mimořádný význam. Nedlouho poté, co Grueber a D'Orville na jaře 1662 dorazili do Agry, D'Orville zemřel a tak Grueber po svém návratu do Říma v létě 1664 sděloval Kircherovi všechny informace z cesty sám. Ačkoli mu věnoval mnoho nákresů a záznamů, nezdá se, že by je Kircher ve svém díle *China Illustrata* plně vytěžil a uváděl vždy správně, na což si Grueber také stěžoval.³¹⁵ V Číně byl Grueber mezi lety 1659–1661 a asistoval Adamu Schallovi v astronomické observatoři v Pekingu, než se vydal na téměř čtyři roky trvající cestu domů. Grueber si s Kircherem dopisoval mezi lety 1656–1671. Jeho dopisy po návratu z Číny jsou převážně poznamenány hořkostí, kterou Grueber cítil nad Kircherovým zpracováním jeho zkušenosti snad i proto, že nebyl schopen Kircherovi včas dodat některé zásadní informace.³¹⁶ Není divu, jeho cesta byla mimořádný psychický a fyzický výkon, jehož popsání a zveřejnění musel přenechat někomu, kdo celý svůj život v podstatě nevytáhl paty z Říma, a jehož snaha o účast na misii byla několikrát zamítnuta především kvůli nevyhovujícímu psychologickému profilu.³¹⁷

Dopis z Vratislavi napsal Kircherovi rok po svém návratu z Číny, odkud dorazil zřejmě na jaře 1664. V dopise nepochybuje o tom, že Kircher obdržel obrázky tří východních králů zaslané z Vídně spolu s obrázkem císaře a k dopisu přiložený úvod ke Gruberově knížce, kterou po něm Kircher požadoval. Informuje ho, že ještě téhož dne vyrazí z Vratislavi, kde se Kircher těší úctě mezi mnoha heretiky, do Gdaňsku, Kuronska a Moskvy na další misii. Ta

---

³¹⁵ C. WESSELS, S.J., *Early Jesuit Travellers in Central Asia (1603–1721)*, The Hague 1924, s. 168 (165–204)s. V dopise zaslaném z Trnavy 20. září 1669 si Grueber stěžuje, poté co viděl kopii *China illustrata*, na chyby, především v ilustracích.

³¹⁶ V dopise z Gorice 26. února 1666 slibuje, že mu zašle kompletní deník spolu s popisem dějin království Barantola (Lhasa). Ten však nedorazil do publikace *China Illustrata*. V dopise z 20. září 1669 z Trnavy si stěžuje, že mu mohl Kircher před publikací poslat alespoň záhlaví kapitol a znovu mu přislíbil deník, na jehož dokončení však nemá skrze své povinnosti polního kaplana čas. Nakonec mu v prosinci 1669 posílá první kapitolu. V dopise ze 17. března 1670 si neodpustí poznámku, že znázornit čínského císaře s psíkem a hůlkou v ruce, jak učinil v *China illustrata*, by byla v Číně nesmírná ostuda, a že se chystá svůj deník publikovat sám. Zdá se však, že se mu ho nikdy nepodařilo dokončit.

³¹⁷ Viz pozn.

měla prozkoumat cestu do Číny skrze centrální Asii, protože námořní cesty byly zablokované Portugalci. Tento císařův plán, se kterým Grueber Kirchera seznamuje v dopise z Vratislavi, však ztroskotat kvůli Grueberově vážné nemoci a Grueber se nakonec musel vrátit z Konstantinopole do Evropy. K podpisu neopomněl připojit čínskou verzi svého jména a také „*o mani pe mi hum*“.³¹⁸

Mezi Kircherovými korespondenty byl však také cestovatel, jehož život byl daleko těsněji svázán s Českými zeměmi než život Johannese Gruebera. Johann Ferdinand Körning (1626 Norrköpping–1687 Cheb) se narodil ve švédské provincii Finska a v roce 1650 se vydal do Prahy, aby byl spolu s dalšími dvěma druhy přijat ke studiu rétoriky a později filozofie na jezuitské koleji po tom, co toho slyšeli tolik vyprávět o umění jezuitů od švédských vojáků. Körning pak pokračoval ve studiu v Římě na Collegiu Germanicu. Tam se také zřejmě setkal s Kircherem. Byl vysvěcen na kněze a rozhodl se stát misionářem v Laponsku. Svůj úmysl uskutečnil v roce 1659. V roce 1660 se mu podařilo strávit v létě dva měsíce mezi Laponci a v červnu již byl opět v Praze doprovázen třináctiletým laponským chlapcem, prvním Laponcem, který prokazatelně opustil severské oblasti. Körning prožil většinu následujících let až do své smrti v koleji v Chebu. O své cestě podal rozsáhlou zprávu, která byla předložena papeži Alexandru VII. a jejíž opis si dal pořídit mladý císař Leopold. Cenná je zpráva především popisem zvyklostí Laponců. V Praze je latinský spis uložen ve dvou exemplářích a jeho překlad s výše uvedeným nastíněním Körningova životopisu je uveden ve sborníku *Česká touha cestovatelská*.³¹⁹ Z jeho zprávy také víme o podpoře, které se mu dostalo od kardinála Virginia Orsiniho v Římě a kardinála Harracha v Praze, kteří ho vybavili doporučujícími dopisy.³²⁰

V letech 1671 a 1674 se zřejmě zdržoval v Zaháni, neboť tam odtud pocházejí jediné dva zachované dopisy Kircherovi. V dopise z roku 1671 nabízí Kircherovi k uvážení astronomickou zajímavost. Ve Zhořelci nad vysokou věží byla spatřena hvězda, která se při

---

³¹⁸ Johannes Grueber Athanasiu Kircherovi z Vratislavi 9. října 1664.

Správně Óm mani padmé húm, zřejmě nejznámější mantra buddhismu.

³¹⁹ J. POLIŠENSKÝ, S. BINKOVÁ (edd.), Jana Ferdinanda Körninga *relace o poslání do země laponské, 1659–1660*. In: *Česká touha cestovatelská: cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989, s. 267–293.

³²⁰ Tamt., s. 272–273.

východu Slunce pohybovala z bodu A ke kříži B a při západu Slunce zpět z kříže B do uzlu A, což si nikdo nedokázal vysvětlit.³²¹ Další dopis je již jen konvenčním přáním k Vánocům a Novému roku a doporučením svého komorníka Adama Bayera, který se v té době nacházel v Římě.³²²

V Čechách se po určitou část svého života zdržoval i Adam Adamand Kochański S.J. (1631 Dobruška–1700 Teplice v Čechách). Ten je také dokladem obtížné zařaditelnosti některých Kircherových korespondentů. Ačkoli se tento profesor matematiky na četných řádových akademiích v zemi, mj. v Praze, Olomouci a Vratislavi, vyskytoval v Českých zemích v letech 1670–1679 a pak ještě zřejmě nějaký rok před svou smrtí, spočívalo těžiště jeho kariéry někde jinde. Do řádu vstoupil v roce 1652 ve Vilniusu, ale o tři roky později prchl před postupujícími vojsky. Nějakou dobu se zdržoval v Říši, kde pomáhal Casparu Schottovi připravit jeho *Magia universalis naturae et artis* k publikaci. Poté studoval v Molsheimu a Míšni, vyučoval matematiku v Bambergu a v letech 1666–1669 působil jako učitel matematiky vévodů Ferdinanda a Leopolda Medici ve Florencii. Zdá se, že Kochański dělal všechno proto, aby se nemusel věnovat řádovým povinnostem, ale pouze svým studiím.³²³ Ve své době to byl ceněný matematik, který si dopisoval s Leibnitzem, přispíval do *Act eruditorum* a zabýval se astronomickými pozorováními. Byl sedmnáct let (1680–1697) dvorním matematikem a učitelem syna Jana III. Sobieského. Často se věnoval řešení početních hříček (např. s magickými čtverci a krychlemi) a podal též řešení Hartmannovy úlohy o zdvojnásobení plochy rovnostranného trojúhelníka. V roce 1679 se zdržoval ve Vilniusu na žádost provinciála jako pomoc pro příliš vytíženého Tylkowského. Bohužel se Kochaňského dopis nenachází v digitalizované podobě. Vzhledem k tomu, že dopis má pocházet z 11. srpna 1675, tedy z doby, kdy byl Kochański profesorem matematiky v Olomouci, je možné předpokládat, čeho se dopis týkal. V březnu téhož roku si totiž začal dopisovat s Andreasem Müllerem, dalším Kircherovým korespondentem. V dopise se

---

³²¹ Johann Ferdinand Körning Athanasiu Kircherovi ze Zaháně 5. června 1671, APUG 560/ f. 136r.

³²² Johann Ferdinand Körning Athanasiu Kircherovi ze Zaháně 17. prosince 1674, APUG 566/ f. 149r.

³²³ M. FEINGOLD, Jesuits: Savants, in: M. Feingold (ed.), *Jesuit Science and the Republic of Letters*, Cambridge, MA, 2003, s. 13–14.

zajímal především o jeho *Clavis Sinica* tedy metodu, která měla zjednodušit učení se čínštině.³²⁴ Lze tedy předpokládat, že se jeho dopis Kircherovi týká právě tohoto tématu.

Andreas Müller³²⁵ (1630 Greifenhagen u Štětína–1694 Štětín) studoval na univerzitách v Rostocku, Wittenbergu a Greifswaldu teologii a orientální jazyky. Po studiích podnikl cestu do Anglie a Nizozemí. Od roku 1665 byl duchovním v Bernau a od 1667 v Berlíně, kde byl jmenován radou konsistoře. V roce 1685 odešel do Štětína, kde žil až do své smrti.

Studoval čínštinu a v roce 1671 publikoval své první sinologické dílo *Disquisition geographica et historica de Chataja* a o tři roky později *Hebdomas observationum de rebus Sinicis*.³²⁶ Pokusil se vyvinout jednoduchou metodu ke čtení čínštiny „Clavis Sinica“. Tento pokus se však nezdařil a jeho pověsti uškodil natolik, že se stáhl do Štětína. V souvislosti se svým studiem byl činný v berlínské knihovně kurfiřta Fridricha Viléma, pro kterého nakupoval nové knihy a měl pravděpodobně podíl i na katalogizaci.³²⁷ To byl zřejmě také impulz k navázání kontaktu s Leibnitzem, který byl v té době knihovníkem a poradcem na hannoverském dvoře. Stejně jako Kočański se i Leibnitz zajímal o *Clavis Sinica*, který Müller odmítal roky zveřejnit a požadoval za něj finanční odměnu. Není tedy divu, že měli mnozí podezření, že Müller žádný zázračný klíč k čínskému jazyku nevládní, když z něho nechtěl zveřejnit ani malou ukázkou.

Ve svém dopise Kircherovi z Teplic si Müller stěžuje na to, že ho jeho třetí dopis nedostihl, a posílá skrze Wacbergia tento i s penězi a prosí ho, aby mu poslal, cokoli se dozví či získá o Číně. Pokud by cokoli posílal do Prahy, ať to pošle skrze otce Joana Tannera.³²⁸

---

³²⁴ D. E. MUNGELLO, *Curious Land: Jesuit Accommodation and the Origins of Sinology*, Honolulu 1989, s. 222–224.

³²⁵ *Allgemeine Deutsche Biographie*, Band XII (1885), s. 512–513.

³²⁶ ANDREAS MÜLLER, *Disquisition geographica et historica de Chataja*, Coloniae Brandenburgicae 1671.

ANDREAS MÜLLER, *Hebdomas observationum de rebus Sinicis*, Coloniae Brandenburgicae 1674.

³²⁷ B. LEVIN, Andreas Müller und sein „Japanisches Syllabar“, in: K.H. Menges, N. Neumann (edd.), *Language and Literature – Japanese and the Other Altaic Languages*, Wiesbaden 1999, s. 91–108.

³²⁸ Andreas Müller Athanasius Kircherovi z Teplic 28. května 1677, APUG 566/f. 162r/f. 162v/f.163r/f. 163v.

S Leibnitzem korespondoval i Heinrich Julius von Blume (kolem 1622 Braunschweig–1688 Praha), profesor církevních dějin v Helmstedtu, antikvář a archeolog, který konvertoval ke katolicismu v létě 1651 spolu s Friedrichem Ulrichem Calixtem po rozhovorech s Kircherem a především pod vlivem římského prostředí. Do Říma dorazili oba v doprovodu Johanna Friedricha vévody hannoverského, který taktéž konvertoval. Byl činný jako ministr míšeňského kurfiřta. Pro knihovnu vévody Augusta von Braunschweig sbíral rukopisy. Později se věnoval více diplomatické dráze. Od roku 1660 se pohyboval na vídeňském dvoře, kde se snažil získat pozici. O tři roky později se stal baronem a viceprezidentem odvolacího soudu v Praze.³²⁹ Ve svých dopisech Kircherovi se Blume zabýval především možnými i již uskutečněnými konverzemi a záležitostmi dvora saského kurfiřta, na kterém na začátku sedmdesátých let působil. V dopise z Prahy roku 1672 informuje Kirchera o svém návratu z Vídně a o obdržení Kircherova dopisu, ve kterém píše i o *Phonurgia*. Dozvěděl se, že jistý saský šlechtic Teller (Tesler?)³³⁰, který byl kdysi v Egyptě, dovezl kurfiřtovi alexandrinský obelisk s hadím kamenem.³³¹

Leibnitz Blumeho ještě v roce 1688 prosil o pomoc s braunschweigskými dějinami a dokonce obdržel i celkem neurčitou odpověď.³³²

Stejně jako Adama Adamanda Kochaňského ani Adalberta Tylkowského S.J. (1624–1695) nerozvádíme v následující kapitole, která se více zaměřuje na Kircherovu přírodovědnou korespondenci, přesto, že byli oba profesory matematiky a matematice se mimojiné věnovali. Je to především proto, že v korespondenci s Kircherem se toto jejich zaujetí neprojevalo.

---

³²⁹ *Allgemeine Deutsche Biographie*, Band II (1875), s. 745–746.

Jaká byla jeho kariéra po roce 1663, není jisté. Jisté však je, že se zajímal o rukopisy a měl ve svém vlastnictví tzv. Weissenburgské rukopisy pocházející z kláštera Weissenburg v Alsasku založeném kolem roku 650. Sbírkou prodal až roku 1690 za 1000 tolarů, tedy za polovinu původní ceny, Antonu Ulrichovi vévodovi Bunšvicko-Wolfenbüttelskému.

³³⁰ Jméno je v dopise těžko čitelné.

³³¹ Heinrich Julius von Blume Athanasii Kircherovi z Prahy 20. října 1672, APUG 565/f. 79r/f.79v.

³³² G. W. Leibnitz Heinrichu Juliovi von Blume z Godenschloßu 20. ledna 1688, in: K. MÜLLER, E. AMBURGER (edd.), *Gottfried Wilhelm Leibnitz, Sämtliche Schriften und Briefe*, Bd. V (1687–1690), Berlin 1990, s. 36–39.

Tylkowski se narodil na Mazovsku a svá činná léta svázal s Vilniusem. Do řádu vstoupil v roce 1645 a studia absolvoval v letech 1655–1661 v Praze a poté zřejmě i v Římě, kde byl zpovědníkem v chrámu sv. Petra. V letech 1664–1666 vyučoval matematiku v Braniewu a od roku 1672 byl rektorem jezuitské koleje ve Vilniusu a profesorem matematiky a filozofie. V roce 1674 publikoval v Gdaňsku zprávu o dvou zázračných chlapcích z Vilniusu, jednom se zlatým zubem a jednom s obrovskou hlavou, čímž vstoupil do dějin zubařství.³³³ Mimo toho napsal přes 50 spisů, které se těšily značné popularitě i mimo Polsko. Zjednodušeně lze říci, že byl Tylkowski druhým Kircherem jak šíří svých zájmů, tak nesmírnou publikační činností, ale na rozdíl od Kirchera vydával také díla, která bychom označili za teologická. Carlos Sommervogel u něho uvádí neuvěřitelných 59 děl, přičemž u Kirchera jich uvádí 39.³³⁴ Z nich mnoho svými názvy připomíná Kircherova díla a zájmy – *Philosophia curiosa* 1668, *Arithmetica curiosa* 1669, *Physica curiosa* 1669, *Meteorologia curiosa* 1669, *Geometria practica curiosa* 1692, *Astronomia curiosa* 1694.

Zdá se, že Tylkowski někdy v roce 1672 navštívil Řím, neboť v dopise z Loreta děkuje Kircherovi za všechna prokázaná dobrodiní.³³⁵ Další dopisy pocházejí výhradně z Vilniusu a popisují tamější situaci. V dopise z Nisi děkuje Kircherovi za dopis. Píše, že je v Nise a věnuje se svým kázáním. Neočekává žádné zpoždění v jistých záležitostech. Dopis také obsahuje zprávy o bojích a míru s Turky a pozdravy pro Francesca de Roy, Carla de Manderscheit, Kollera a otce Aegidia.³³⁶

Další dva Kircherovy korespondenty spojuje především obtížná identifikace jejich identity a také ztížená čitelnost dopisů. Omezím se v jejich případě tedy na pouhé konstatování základních údajů, které se mi o nich podařilo zjistit. Karl Soll S.J. se s Kircherem znal dlouhé roky před tím, než mu odeslal svůj dopis z Vratislavi na konci šedesátých let. O starém

---

³³³ L. THORNDIKE, *History of Magic and Experimental Science*, vol. VIII, New York 1957, s. 372–373. *Acta eruditorum* I (1682), s. 148–151.

³³⁴ C. SOMMERVOGEL, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, vol. VIII, Paris–Brussels 1890–1898, s. 286–296. (Tylkowski), vol. IV, s. 1046–1077(Kircher).

³³⁵ Adalbert Tylkowski Athanasiu Kircherovi z Loreta 8. prosince 1672, APUG 565/ f. 208r.

³³⁶ Adalbert Tylkowski Athanasiu Kircherovi z Nisi bez udání data, APUG 565/f. 370r/f. 370v.

přátelství svědčí Sollův dopis z Neapole z roku 1636.³³⁷ Z Vratislavi poslal pouze jediný těžko čitelný dopis v roce 1669.³³⁸

O Andreasi Sixtu Hörrerovi víme alespoň to, že byl opatem kláštera augustiniánů v Zaháni, že pocházel z Vídně a stal se doktorem teologie v Praze.³³⁹ Zmíníme ho v příští kapitole v souvislosti s jeho obhajobou Stanselovy práce *Propositiones selenographicae sive de Luna*.³⁴⁰ Z Olomouce poslal Kircherovi na konci šedesátých let dva dopisy.³⁴¹ A poslední dva nedatované pocházejí jeden z Duchcova a druhý nemá uvedené místo.³⁴² Bohužel je Hörrerův rukopis příliš nečitelný na to, aby bylo možné podrobit ho bližšímu zkoumání.

Z Brna psal Kircherovi další spíše tajemný adresát Christian Augustin Flader, o němž se mi nepodařilo zjistit nic bližšího než to, že byl jako právník nějakým způsobem angažován v moravské zemské správě.

V prvním dopise chválí Kircherovu *Musurgii*. Rád by také koupil či jinak získal *Turris Babel*, kterou našel v Kircherově seznamu připravovaných děl. Píše, že viděl matematický nástroj, který před devíti lety vynalezl pro počítání a pro generování slov v latině. Poté nabízí Kircherovi několik zajímavostí týkajících se ozvěny. Mimo zajímavé ozvěny v jeho pražském

---

³³⁷ Karl Soll Athanasiu Kircherovi z Neapole 1. listopadu 1636, APUG 569/f.209r.

³³⁸ Karl Soll Athanasiu Kircherovi z Vratislavi 30. července 1669, APUG 558/f.44r.

³³⁹ *Viennensis Austriacus, Universa theologia ad nemtem variorum tum recentiorum doctorum quattuor conclusionibus comprehensa...pro suprema doctoratus theol. Licentia*, Praha KNM 52 A 13 (titulo aviso): UK 65 C 520. Informace z: (J. Tříška, *Disertace pražské university 16.–18. století*, Praha 1977, s. 39.)

³⁴⁰ ANDREAS SIXTUS HÖRRER, *Propositiones Selenographicae Sive de Luna, Quas In Alma Caesarea et Episcopali Universitate Olomucensi, Societatis Jesu Defendet ac demonstrabit / R. ac Eruditus D. Andreas Sixtus Hörrer, Sacri Ordinis Canonic: Regul: S. AVGVSTINI, Congregationis Lateranensis, Sagani ad D. V. Professus, AA. LL. et Phil. Baccal: Matheseos et Physicae auditor; Praeside R. P. Valentino Stansel, e Soc: JESV, AA LL et Philosoph: Magistro, nec non MATHESEOS Professore Ordinario*, Olomutii 1655.

³⁴¹ Andreas Sixtus Hörrer Athanasiu Kircherovi z Olomouce 13. června 1669, APUG 559/f.187r.

Andreas Sixtus Hörrer Athanasiu Kircherovi z Olomouce 5. září 1669, APUG 558/f. 135r/f.135v.

³⁴² Andreas Sixtus Hörrer Athanasiu Kircherovi z Duchcova bez data, APUG 564/f. 64r/f.64v.

Andreas Sixtus Hörrer Athanasiu Kircherovi bez místa, bez data, APUG 558/f. 12r/f.12v.

pokoji popisuje i ozvěnu dělových ran, která se nesla Čechami ze Špilberku po vítězství Švédů. Dále zmiňuje obdélníkovou opuštěnou míčovnu ve Slavkově, která je bez oken jen s malou vstupní bránou, ve které se i nepatrný zvuk nesmírně rozléhá a opakuje sedmkrát.³⁴³ V dalším dopise píše, že pokud jde o ty knihy, které po něm Kircher žádal, už je před nějakou dobou vykoupil knihkupec od Janssonia, ale jestli chce, může ho požádat, aby je vrátil, a pošle mu je. Mnoho z knih, které žádá, nebyly ještě vytištěny. Zasílá katalog těch, které už vyšly. Pokud jde o překlady, žádné nové mimo alegorie o lišce od Barachiae, kterou latinsko-hebrejsky převedl Melchior Hanel, nevyšly.³⁴⁴ Vyšlo *Mundus subterraneus*, které je plné zajímavostí. Chce-li Kircher, může mu také Flader něco zajímavého nabídnout. Vyšla také *China illustrata*, kterou najde v katalogu. Pokud otec Saxius půjde se zásilkou, pošle mu dvě Fladerovy knížky na znamení dobré vůle.³⁴⁵ Ve svém třetím dopise Flader s povzdechem konstatuje, že dříve zasílal Kircherovi mnohé zajímavosti pro jeho dílo, které v Germanii pozoroval, ale teď pro práci v císařském sekretariátu pro správu Moravy mnoho času nemá. Vzpomíná si, že měl od Kirchera skrze otce Zimmermana sekretáře kardinála Harracha před pár lety slíbené knihy, ale nepodařilo se mu je získat, že prý žádné nedorazily. Žádá tedy Kirchera znovu, zda by je tedy mohl poslat. Obdržel ale knihu o trojmocném magnetu, za kterou děkuje.³⁴⁶

V roce 1669 píše, že musel propustit svého posla, protože ho do Říma posílal za jiným účelem než za okouněním. Zpronevěřil na cestě jemu svěřené peníze od patronů. Flader se tedy snaží zorganizovat zaslání peněz na směnku. Zároveň děkuje Kircherovi za zaslání *Arca Noe*.³⁴⁷

Fladerovy dopisy jsou typickou ukázkou Kircherovy korespondence v tom smyslu, že sice obsahují informace, které Kircher sbíral a později zužitkovával ve svých dílech, ale zároveň

---

³⁴³ Christian Augustin Flader Kircherovi z Brna 14. října 1662, APUG 562/f. 27v/f.28r/f.28v. Připojuje k podpisu i přesné místo, tedy dům se znakem bílé labutě ve Veselé ulici.

³⁴⁴ MELCHIOR HANEL, *Parabola vulpium Rabbi Barachiae Nikdani*, Pragae 1665.

³⁴⁵ Christian Augustin Flader Athanasii Kircherovi z Brna 31. října 1665, APUG 558/f. 18v/f. 19r./f. 19v.

³⁴⁶ Christian Augustin Flader Athanasii Kircherovi z Brna 14. října 1668, APUG 564/f. 83r/f. 83v/f. 84r.

³⁴⁷ Christian Augustin Flader Athanasii Kircherovi z Brna 8. února 1669, APUG 558/f. 99r.

je těžko můžeme označit za informace učenecké i přesto, že Kircher podobné zprávy o ozvěně zužitkoval ve svém muzikologickém díle *Musurgia universalis*, které bychom jako učenecké označili. Zde však autor této zprávy neprokazuje nic víc než svůj zájem, nikoli už hlubší znalost dané problematiky. Na základě Fladerových informací o knižním trhu a také jeho kontaktu na kupce od Janssonia je možné předpokládat, že hrál nějakou roli v distribuci nejen Kircherových knih.

Podobnou roli zřejmě sehrál také Lodewijk Kras S.J. (Ludovicus Crasius) (17.3.1597 Gravelingen[Gravelines]–20.2.1677 Praha), kterého jsme již zmiňovali jako pozdějšího zpovědníka Bernarda Ignáce z Martinic.³⁴⁸ Kras vstoupil do jezuitského řádu jako sedmnáctiletý v Mecheln a přes Antwerpy se v roce 1625 dostal se skupinou dalších belgických kněží do Čech, kde studoval v letech 1625–1628 teologii. V roce 1628 byl promován magistrem filozofie a v roce 1633 doktorem teologie. Působil na kolejích v Jindřichově Hradci, Olomouci, Chomutově, Nise, Vratislavi, Kladsku a Praze. Byl pravděpodobně osobním teologem kardinála Františka Dietrichštejna.³⁴⁹ Jak již bylo řečeno, byl na sklonku svého života od roku 1662 až do roku 1677 zpovědníkem Bernarda Ignáce Martinice. V Krasově osobním hodnocení podobném tomu, které předurčilo Kirchera k akademické dráze a vyloučilo ho jako kandidáta na misie, jsou v letech 1634 a 1639 mimořádně vyzdviženy dvě jeho vlastnosti: nadání řídit kolej, dům či univerzitu a také přílišné prosazování vlastního úsudku. To jistě koresponduje s jeho častým zaměstnáním správce či rektora koleje a také s obsahem jeho korespondence s Athanasiem Kircherem. Z jeho jediného dochovaného dopisu z Vratislavi vyplývá, že zřejmě fungoval jako zprostředkovatel při prodeji Kircherových knih, protože se v dopise zabývá do značné míry jejich cenou, způsoby jejich zaslání a naopak zaslání peněz za ně utržených. Uvádí také, že se o Kircherovi povídá, že jeho nadání je buď andělské, nebo ďábelské. Kras sám však nepochybuje o jeho andělské podstatě a nazývá ho druhým Trismegistem.³⁵⁰ O Krasově dlouhodobé roli zprostředkovatele svědčí jiný dopis tentokrát samotného Kirchera Franzi

---

³⁴⁸ Jediným známým biografem Lodewijka Krase je Josef Kolářek: J. KOLÁŘEK, S. J., *Stříbrný a černý*, Řím 1994.

³⁴⁹ J. KOLÁŘEK, S.J., *Stříbrný a černý*, Řím 1994, s. 81–83.

³⁵⁰ Lodewijk Kras Athansiu Kircherovi z Vratislavi 4. února 1659, APUG 567/f. 124r.

Ertmannovi, kterého v případě zájmu o některou z jeho knih ze zaslaného katalogu odkazuje právě na Krase.³⁵¹

Vedle Fladera byl dalším, kdo napsal Kircherovi dopis z Brna, Jakobus Graz (Gratz) S.J. (Nisa 29.4.1629 – Praha 10.11.1700). O Grazovi víme jen to, že působil v profesním jezuitském domě v Praze u sv. Mikuláše na Malé Straně.³⁵² Stejně jako další, kteří nezačali svou korespondenci s Kircherem osobním setkáním, začíná i Graz svůj jediný dochovaný dopis chválou, tentokrát jeho díla *Mundus subterraneus*, a přináší mu popis zvláštních vodních hodin, které viděl u jednoho brněnského občana a dále kousek papíru s tajemným nápisem, který se nachází na stříbrném prstenu.³⁵³ Zdá se, že ani brněnské hodiny ani tajemné nápisy Kirchera nezaujaly anebo je další jejich vzájemná korespondence ztracena.

Z Brna psal Kircherovi také Václav Maximilian Ardensbach z Ardensdorfu, kterému se budeme věnovat více v další kapitole. Ardensbach byl od roku 1671 moravským zemským lékařem a později osobním lékařem biskupa Karla z Lichtensteinu. Kromě toho, že stejně jako Kircher a mnozí další napsal spis o moru, ve kterém také cituje jeden Kircherův recept proti moru, je zajímavý také tím, že jeho korespondence s Kircherem je v podstatě obhajobou možnosti transmutace. Ardensbach napsal první dopis Kircherovi na popud Dobřenského, Marciho, Kinnera a dokonce i otce Behma a mohl se tak zaštitit doporučením předních učenců země.³⁵⁴ V prvním i druhém dopise se Ardensbach snažil Kirchera přesvědčit o možnosti transmutace, kterou Kircher odmítl ve svém spise *Mundus subterraneus*.³⁵⁵ Ve třetím dopise z Olomouce se věnoval svému sporu s dalším moravským lékařem Johannem Ferdinandem Hertodt von Todtenfeld.³⁵⁶

---

³⁵¹ Athansius Kircher Franzi Ertmannovi z Říma 6. března 1660, APUG 555/f. 28r.

³⁵² SOMMERVOGEL, sv. III, s. 1723–1724.

³⁵³ Jakobus Graz Athanasii Kircherovi z Brna 26. března 1666, APUG 562/f. 77r.

³⁵⁴ Václav Ardensbach z Ardensdorfu Athanasii Kircherovi z Brna 12. října 1668, APUG 564/f. 95r/f. 95v/f. 96r.

³⁵⁵ Další dopis: Václav Ardensbach z Ardensdorfu Athanasii Kircherovi z Brna 22. března 1669, APUG 558/f. 14v.

³⁵⁶ Václav Ardensbach z Ardensdorfu Athanasii Kircherovi z Olomouce 20. července 1672, APUG 565/f. 98r./f. 98v.

Než se však budeme moci začít zabývat převážně pražskou korespondencí, zbývá nám ještě představit dva čistě slezské Kircherovy korespondenty. Prvním je Gotthard Franz von Schaffgotsch (1629–1668), svobodný pán na Kynastu a Greiffensteinu. Gotthard byl nejmladším synem Hanse Ulricha von Schaffgotsche a Barbory Agnes z Břehu. Vzdělání získal na jezuitské koleji v Olomouci, v Toruni a pak až do roku 1651 v Římě na Collegio Germanico. Jeho disputace pokrývala celou filozofii a byla organizovaná ve velkém stylu. Přítomni jí byli jak císařští zástupci a vyslanci, tak preláti. Později byl císařským zmocněncem pro určení hranic mezi Polskem a Slezskem a také apoštolským protonotářem. V prosinci 1655 v průběhu svého římského pobytu zažil slavnostní příjezd královny Kristýny do města a v roce 1657 zastupoval při slezském holdu císaři Leopoldu I. chrámovou kapitolu. V roce 1658 byl znovu ve Vratislavi. V roce 1661 byl kapitulním proboštem a později arciděkanem v Lehnici.³⁵⁷ Kircherovi zaslal z Vratislavi na sklonku svého života dva dopisy. V prvním uvádí, že má ve své knihovně všechna Kircherova díla a že zrovna pročetl obdrženu *China illustrata*. Zároveň prosí o náčrt naslouchacího trychtýře pro polohluché z *Musurgie* pro jednoho svého dobrého přítele, který může mnoho vykonat pro jezuity, a dále tlumočí prosbu svého bratra (Christoha Leopolda) o vysvětlení emblému na prstenu tureckého magnáta zabitého v bitvě u sv. Gottharda.³⁵⁸ V druhém dopise děkuje za zaslání knihy a na oplátku nabízí láhev pelyňkové léčivé tinktury (absinthii) od svého přítele, lékaře, který se velmi zajímá o chemii Cornelia Webera. Přináší také zprávu o kamenech objevených na hoře zvané Riesenkoppe (Sněžka), které ponořeny do ledové nebo horké lázně začnou vydávat silnou vůni.³⁵⁹

V podstatě se Schaffgotschova korespondence podobá té brněnské Fladerově, i zde je patrný zájem nabídnout Kircherovi nějaké přírodní či jiné zajímavosti.

Naopak jednoznačným učencem či alespoň organizátorem učenecké a především lékařské komunity byl další slezský korespondent, o kterém pojednáme více v dalších kapitolách, Philipp Jakob Sachs von Löwenheim (1627 Vratislav – 1672 Vratislav). Sachs byl od roku

---

³⁵⁷ C. ZONTA, *Schlesische Studenten an italienischen Universitäten, Eine prosopographische Studie zur frühneuzeitlichen Bildungsgeschichte*, Stuttgart 2004, s. 380.

³⁵⁸ Gotthard Franz von Schaffgotsch Athanasii Kircherovi z Vratislavi 5. července 1667, APUG 654/f. 146r./f. 146v.

³⁵⁹ Gotthard Franz von Schaffgotsch Athanasii Kircherovi z Vratislavi 27. března 1668, APUG 564/f. 138r.

1670 vratislavským městským lékařem a především jedním ze zakladatelů *Academia naturae curiosorum* (známé později jako *Leopoldina*). V roce 1670 založil nejstarší přírodovědně-lékařský časopis na světě *Ephemerides Academiae naturae curiosorum*.³⁶⁰ Všechny tři jeho dopisy Kircherovi se týkají organizace publikování výsledků vědecké činnosti v Efemeridách a snahy zapojit do tohoto projektu Kirchera.³⁶¹ To také Kircher zřejmě přislíbil, ačkoli v Efemeridách nikdy nepublikoval.

Dopis z Vratislavi³⁶² napsal i Balthasar Conrad S.J. (1599 Nisa – 1660 Klodsko), jenž však patřil ke zcela jiné skupině, kterou v další kapitole označíme jako „pražský matematický kroužek“. Z Vratislavi je dopis proto, že Conrad stejně jako téměř všichni členové jeho řádu pendloval mezi středoevropskými kolejemi a kromě Prahy a Olomouce vyučoval matematiku právě i ve Vratislavi. Kromě matematiky se spolu s dalším významným matematikem Theodorem Moretem nebo lékařem Janem Markem Marcim věnoval astronomickým pozorováním, která jsou spolu s experimenty s magnetem také hlavním tématem jeho korespondence s Kircherem.³⁶³

I Theodoru Moretovi S.J. (1602 Antwerp – 1667 Wroclaw) se budeme důkladněji věnovat v další kapitole, která je zaměřena na korespondenci týkající se přírodních věd. Moretus se dostal do Čech jako pomocník svého učitele matematika Georgia de Saint Vicenta v roce 1629. I on stejně jako Conrad prošel mnoha jezuitskými kolejemi v oblasti, nicméně nejdelší dobu vyučoval matematiku v Praze. Ve sbírkách Klementina se také nacházejí jeho vědecké

---

³⁶⁰ *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. XXX (1890), s. 142–143.

³⁶¹ Philipp Sachs von Löwenheim Athanasiu Kircherovi z Vratislavi 21. června 1671, APUG 560/f. 157r/f.157v/f.158r.

Philipp Sachs von Löwenheim Athanasiu Kircherovi z Vratislavi 16. srpna 1671, APUG 565/f. 319r/f. 319v/320r.

Philipp Sachs von Löwenheim Athanasiu Kircherovi z Vratislavi 7. září 1671, APUG 560/f. 155r/f.155v.

³⁶² Baltasar Conrad Athanasiu Kircherovi z Vratislavi 3. prosince 1651, APUG 561/f. 268r. V posledním dopise z Vratislavi mluví Conrad o Kircherově dobrém jméně mezi heretiky a o přání mít všechny jeho knihy ve své matematické knihovně. Zatím má pouze *De magnetes a Musurgii*.

³⁶³ Balthasar Conrad Athanasiu Kircherovi z Prahy 1. listopadu 1642, APUG 557/F. 27v/f.28r.

Balthasar Conrad Athansiu Kircherovi z Prahy 18. února 1645, APUG 557/f. 29r/f. 29v.

Balthasar Conrad Athanasiu Kircherovi z Prahy 13. ledna 1646, APUG 561/266r.

poznámky, v nichž jsou vloženy nejen Kircherovy dopisy Moretovi, ale také dopisy Godefrieda Aloise Kinnera, Valentina Stansela S.J., Bonaventury Cavalieriho S.J., Johanna Baptisty Riccioliho S.J., Christopa Scheinera nebo Niccola Zucchiho S.J. a dalších,³⁶⁴ které dokládají Moretův význam a jeho místo v komunikačních sítích.

Moretus je autorem vůbec prvního dopisu zasláního Kircherovi z Českých zemí. První dva jeho dopisy se týkají měření římské stopy,³⁶⁵ následující se týká magnetických experimentů a pátrání po knihách,³⁶⁶ další je podrobnou zprávou o pozorování zatmění Měsíce přístroji Tycha de Brahe, které provedl společně s Marcim.³⁶⁷ Poslední dva dopisy z Březnice se týkají opět magnetických experimentů a pozorování zatmění Měsíce.³⁶⁸

I Siegmund Ferdinand Hartmann, Sigmundus de Hartenthal, de Clarstein, S.J. (1632 Vídeň – 1681 Praha) byl výborným matematikem geometrem a profesorem matematiky v Praze, Olomouci a Vratislavi. V *Journal de Savants* publikoval úlohu o zdvojnásobení plochy trojúhelníku, kterou kromě dalších vyřešil již zmiňovaný Adam Adamandus Kochański. Jeho jediný dochovaný dopis Kircherovi z roku 1670 se týká útrap s publikací díla Valentina Stansela *Legatus Uranicus*.³⁶⁹ Spolu s přípisem od Karla Ignáce ze Šternberka, který se

---

³⁶⁴ Národní knihovna České republiky, Theodori Moreti S.J. Exercitationes mathematicae, physicae, poeticae atque Sermones, sign. VI B 12a et b (Truhlář 1045 a 1046).

Národní knihovna České republiky, Praelectiones naturales Theodori Moreti S.J., sign. XIV G 7 (Truhlář 2615).

³⁶⁵ Theodor Moretus Athanasii Kircherovi z Prahy 25. prosince 1638, APUG 567/f. 7r.

Theodor Moretus Athanasii Kircherovi z Prahy 8. ledna 1639, APUG 567/f. 23r.

³⁶⁶ Theodor Moretus Athanasii Kircherovi z Prahy 22. února 1642, APUG 567/f. 55r.

³⁶⁷ Theodor Moretus Athanasii Kircherovi z Prahy 10. května 1642, APUG 567/127v/f. 126r/f.126v/f.127r. Podrobnou zprávu o tomto pozorování je možné nalézt v: J. SMOLKA, R. ZANDBERGEN, Athanasius Kircher und seine ersten Prager Korrespondenten, in: P. Cemus (ed.), Bohemia Jesuitica 1556–2006, vol. II, s. 677–705.

³⁶⁸ Theodor Moretus Athanasii Kircherovi z Březnice 30. července 1642, APUG 567/f. 80r.

Theodor Moretus Athanasii Kircherovi z Březnice 9. října 1642, APUG 567/f. 56r.

³⁶⁹ VALENTIN STANSEL: *Legatus Uranicus Sive Cometa Qui sub decursum A. 1664. in Asterismo Corvi, Mundo illuxit: observatus in Brasilia, Bahiae omnium Sanctorum, Pragae 1683.*

zavazuje zaplatit náklady spojené s publikací, obsahuje dopis také postesknutí nad neradostným stavem matematiky v Čechách.³⁷⁰

Na neradostný stav matematiky upozorňoval ve svých dopisech z této doby i další matematik Godefried Alois Kinner von Löwenturm (Dzierżoniów-), který byl několik let učitelem matematiky arcivévody Karla Josefa, mladšího bratra pozdějšího císaře Leopolda. Když arcivévoda předčasně zemřel, vrátil se zpět do Prahy, kde také studoval. Jeho vazba na pražské intelektuální prostředí byla silná i v době, kdy se zdržoval ve Vídni. Stejně jako v případě Marciho či Caramuela se přírodovědecké části jeho korespondence budeme věnovat v další kapitole. Zde načrtneme především obsah dopisů a témata, která tento rámeček překračují.

Kinner si s Kircherem psal v letech 1652 až 1669 a celá korespondence se započala díky povzbuzení od Jana Marka Marci.³⁷¹ První dopisy se věnují především matematickým otázkám. Zároveň ale v dalších vyřizuje pozdravy Marka Marciho nebo doporučuje Kircherovi Dobřenského, který se chystal do Říma.³⁷² V dalším dopise velkým okruhem žádá o *Mundus Subterraneus* a *Oedipus Aegyptiacus* a připojuje opět pozdravy od Marciho a Hanela.³⁷³ V dalším mimo experimentu s bismutem uvádí, že Marciho *Labyrinthus* je v tisku a že Marci jistě pošle Kircherovi kopii.³⁷⁴ V dopisech z Vídně, kde se několik let jako učitel matematiky arcivévody Karla zdržoval, přináší informace mimo jiné i o Marciho zhoršujícím se zdravím a jeho naději na operaci očí. Hlavní náplň dopisů Kircherovi v tomto období však tvořily žádosti o nejrůznější knihy a mechanismy – zvláště pak matematické varhany pro arcivévodu Karla, který se i díky vedení svého učitele velmi zajímal o matematiku. Předčasná smrt Kinnerova žáka však způsobila, že od roku 1664 až do roku 1669 pocházejí jeho dopisy opět výhradně z Prahy. Smutný dopis poslal v říjnu 1664 z Prahy nejen proto, že

---

³⁷⁰ Siegmund Ferdinand Hartmann Athanasiu Kircherovi z Prahy 5. února 1670, APUG 559/f. 93r.

³⁷¹ G. A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 15. února 1654, APUG 557/f. 240r.

³⁷² G. A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 5. prosince 1654, APUG 557/f. 244r/f. 244v.

³⁷³ G. A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 13. března 1655, APUG 557/f. 243r/f. 243v.

³⁷⁴ G. A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 1. května 1655, APUG 555/f. 279r/f. 279v.

v něm oznamuje smrt svého svěřence a všechny ztracené naděje s ním související, ale píše také o svém návratu do Čech, kde se chystá dožít své dny, a o zhoršujícím se zdraví Marciho, který mu nemůže napsat kvůli špatnému zraku.³⁷⁵ V dalším dopise upozorňuje na dílo Hornia (Georg Horn) *De Originibus Americanis*, které otevřeně kritizuje Kircherovu myšlenku o starověkých křesťanských misiích do Číny na základě desky se syrskými nápisy objevené v roce 1625 u města Sanxuen (Xi'an). Horn považuje celý příběh za jezuitský podvod. Kinner na tento Hornův závěr Kirchera upozorňuje a stojí v této věci za ním.³⁷⁶ Následující dopisy se týkají přírodovědných otázek. Jednou je to pozorování komety a experimentu s Toricelliho trubicí ve vývěvě,³⁷⁷ jindy alchymie, Royal Society a Marciho prosba o Kircherův názor na tajemnou knihu, kterou mu Marci poslal (Voynichův rukopis).³⁷⁸ Ke konci šedesátých let se v dopise objevují stesky nad stavem matematiky a Marciho stále se zhoršujícím zdravím.³⁷⁹ Kinnerův poslední dochovaný dopis ze září roku 1669 je již jen doporučením pro mladíka, který dopis nese do Říma.³⁸⁰

Jedním z nejčastějších Kircherových korespondentů vůbec a středobodem české i moravské přírodovědné korespondence byl právě zemský lékař a také osobní lékař císaře Jan Marek

---

³⁷⁵ G. A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 11. října 1664, APUG 562/f. 130r/f. 130v.

³⁷⁶ G. A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 20. prosince 1664, APUG 562/f. 3r/f. 3v.

Deska, na jejímž základě Kircher vyvozoval existenci antických křesťanských misií do Číny, je tzv. Nestoriánská stéla vztyčená v roce 871. Dokumentuje 150 let křesťanských dějin v Číně. Je psána v čínštině a syrštině a dokládá existenci křesťanských komunit v severní Číně. Poprvé byl její přepis zveřejněn v Kircherově *China illustrata*. Ačkoli byla a je její autenticita často předmětem debat a v sedmnáctém století sloužila jako jeden z argumentů protijezuitské kampaně, nepodařilo se ji ani potvrdit ani vyvrátit.

³⁷⁷ G. A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 4. března 1665, APUG 562/f. 85r.

³⁷⁸ G. A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 4. ledna 1666, APUG 562/f. 138r/f. 138v.

³⁷⁹ G. A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 5. ledna 1667, APUG 562/f. 151r/f.151v.

G. A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 22. prosinec 1668, APUG 564/f. 1r/f.1v.

³⁸⁰ G. A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 28 září 1669, APUG 559/f. 78r.

Marci z Kronlandu (1595 Lanškroun – 1667 Praha), proto se jím budeme zabývat především v příští kapitole a to přesto, že hlavní těžiště Marciho korespondence s Kircherem leží mimo očekávání jinde než v přírodních vědách. Zde tedy zmíníme hlavně okolnost Marciho seznámení s Kircherem, ke kterému došlo v roce 1640, kdy Marci cestoval do Itálie v doprovodu Františka Matyáše Karla ze Šternberka (1605–1648). Z té doby také pochází Marciho dopis Galileimu.

Že byl Marci skutečným Kircherovým přítelem, vyplývá již z prvního dopisu poslaného v roce 1640 z Řezna. S pomocí Martinice (pravděpodobně Jiřího Adama) byla Marcimu brzy udělena velmi úspěšná audience u císaře. Císař se rozhodl podpořit vydávání Kircherových děl. Ptal se také, co zdržuje vydání koptsko-egyptského slovníku. Rád by Kirchera pozval ke dvoru, otázka je jenom kdy, aby ho nerušil v práci. Marci Kirchera v dopise prosí o zaslání traktátu o kvalitách. Spravuje ho o svém rozhovoru s otcem Gansem a také o tom, jak bohaté jsou vídeňské knihovny na díla zabývající se orientálními jazyky. Očekává vydání *Magnetismu*.³⁸¹

Již tento první dopis je velmi významný a dokládá, že Marci stál u zásadních okamžiků Kircherova života – tedy u udělení penze a pozvání ke dvoru. Stejně tak hned první dopis dokládá navázání kontaktu s císařovým zповědníkem Gansem a také zásadní téma Marciho korespondence s Kircherem – orientální jazyky.

Kircherova návštěva byla zřejmě plánovaná už na Velikonoce dalšího roku a Marci o ní v korespondenci mnoho uvažoval a těšil se na ni.³⁸² Definitivně však plány na to, že se s Kircherem setká znovu u císaře, ztroskotaly na jaře 1642, kdy byl Kircher nemocen.³⁸³ Marci Kircherovu návštěvu znovu zmiňuje v roce 1653,³⁸⁴ ale ani tentokrát se neuskutečnila.

---

³⁸¹ Jan Marek Marci Athanasiu Kircherovi z Řezna 3. srpna 1640, APUG 557/f. 124r. Knihou o magnetismu je Kircherovo dílo *Magnes sive De arte magnetica*, Romae 1641.

³⁸² Jan Marek Marci Athanasiu Kircherovi z Prahy 12. ledna 1641, APUG 557/f. 64.

Jan Marek Marci Athanasiu Kircherovi z Prahy 2. března 1641, APUG 557/f.92r.

³⁸³ Jan Marek Marci Athanasiu Kircherovi z Prahy 10. května 1642, APUG 557/f.69r.

³⁸⁴ Jan Marek Marci Athanasiu Kircherovi z Prahy 8. března 1653, APUG 557/f.126r.

Orientální jazyky jsou téměř výhradním tématem korespondence následujícího roku, kterou zde v rámci zachování následnosti uvádíme neupraveně.

Ve druhém dopise z 12. září 1640, napsaném stejně jako všechny ostatní drobným nahuštěným písmem, poprvé představuje Georgia Baresche (Jiří Bareš).³⁸⁵

Následující dopis dokládá, že Kircherova předpokládaná návštěva byla skutečně na spadnutí, protože kromě toho, že od Kirchera očekává knihu o magnetismu, prosí Kirchera, aby s sebou vzal také popis cesty po Etiopii.³⁸⁶ V dalším dopise doufá v brzký Kircherův příjezd a v to, že se vydání arabsko-koptského slovníku neopozdí.³⁸⁷ Švédská vojska vstoupila do země a byly zachyceny šifrované Banérový dopisy. Kdyby se je podařilo přechíst, jistě by se mnoho neštěstí odvrátilo. Marně se o to Marci a jiní snaží. Jak si Marci vyčítal, že se toto umění od Kirchera nenaučil. Posílá zašifrovaný dopis Kircherovi. Martinic dobře zakončil jednání ve Slezsku a nyní očekává Kirchera s císařem v Řezně.³⁸⁸ V dalším dopise marně očekává knihy, které si přál. Doufá také, že se k němu dostane koptsko-arabský slovník, protože sám pro arabštinu zahořel, ale chybí mu učitel. Učí se podle instrukcí Petra Metoscita,³⁸⁹ začal také memorovat arabský slovník Raphalenyi.³⁹⁰ Předpokládá, že se ho za jeden rok naučí. Ve slovnících však nejsou označeny přízvuky, a protože nezná zvuk, neví které z autorit spíše věřit, zda Kirstenioví nebo Metoscitovi.³⁹¹ Chce od Kirchera poradit a také se ptá, zda a za jakou cenu je možné koupit arabsko-latinskou verzi Aviceny.³⁹²

Dopisy, ve kterých Marci prosí Kirchera o pomoc s výukou arabštiny, jsou zajímavým dokladem, jakým způsobem, z jaké literatury a s jakými obtížemi bylo či nebylo vůbec

---

³⁸⁵ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 12. září 1640, APUG 557/f. 127r.

³⁸⁶ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 12. ledna 1641, APUG 557/f. 64.

³⁸⁷ Jedná se zřejmě o Kircherovo dílo: *Lingua Aegyptiaca restituta*, Romae 1644?

³⁸⁸ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 2. března 1641, APUG 557/f.92r.

³⁸⁹ PETRUS METOSCITAE, *Institutiones linguae Arabicae ex diversis Arabum monumentis collectae...*, Romae 1624.

³⁹⁰ FRANÇOISE RAPHELENG, *Lexique arabe*, Leyde 1613.

³⁹¹ PETRUS KIRSTENIUS, *Gramatices Arabicae libri tres*, Breslae 1608.

³⁹² Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 5. října 1641, APUG 557/f.65r.

možné se naučit orientálnímu jazyku. Marci sice v jednom dopise navrhl v rámci zabezpečení poslat dopis v arabštině.³⁹³ Pravděpodobně se ale potřeboval hlavně pocvičit.

Kromě arabštiny byl Marci také fascinován misijní literaturou a Kircherovi děkuje za obdržení popis Amazonie otce Acunha.³⁹⁴ Říká také, že je třeba litovat, že jsou tací, kteří v jeho popisu cesty po Chile spatřují cokoli podezřelého, a že je takových křesťanů třeba k odhalování stále vymírajících národů. Z knih, které mu doporučil pro zlepšování arabštiny, není nadšen a prosí ho o zaslání knihy od generálního prokurátora karmelitánů, kterou má mít ve svém vlastnictví.³⁹⁵ V dalším dopise děkuje za obdrženu knihu o magnetu a arabsko-latinské evangelium. Lituje Kircherova špatného zdraví a věří, že mu tuskulský vzduch pomůže a bude moci navštívit císaře.³⁹⁶ Ve stejném dopise, který dokládá zhroucení plánů na Kircherovu návštěvu císařského dvora, přináší stejně jako Moretus zprávu o pozorování zatmění Měsíce přístroji Tycha de Brahe.

V dalším dopise neodolá a děkuje Kircherovi za dopis částečně v latině a arabštině. Raduje se, že je Kircherovi lépe, a lituje, že se vydání arabsko-koptského slovníku zdrželo kvůli válce. Část dopisu je napsaná v arabštině. Přesto, že má Avicenův *Kánon*, stále má problémy dopátrat se zvuku arabštiny bez jeho popisu. Něco v té věci slibuje Erpeniův lexicon, ale zda už vyšel, neví. Vychází tak z Alcoranu (Koránu). Chtěl se také zeptat, zda je lepší římské, benátské nebo jiné vydání Aviceny, bez kterého nemůže být.³⁹⁷ Konečně mu po všech peripetiích došlo latinsko-arabské evangelium a těší se na koptsko-arabský slovník a *Oedipus*. Žehrá na válku.³⁹⁸

Další dopis dokládá Marciho přístup k rudolfínským sbírkám, který měl díky svému švagrovi Dionysiovi Misseronimu. V dopise totiž posílá nákres egyptské vázy podobné té na

---

³⁹³ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 25. ledna 1642, APUG 557/f.82r/f. 82v.

³⁹⁴ CHRISTOVAL DE ACUNA(1597–1676?) – španělský jezuita, který doprovázel Pedra Teixeiru na jeho druhé cestě do Amazonie v roce 1639. Pluli po proudu Amazonky až k řece Pará. To, co četl Marci, byl pravděpodobně popis jejich cesty: *Nuevo Descubrimiento del Gran Río de las Amazonas*, Madrid 1641.

³⁹⁵ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 15. března 1642, APUG 557/f.71r.

³⁹⁶ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 10. května 1642, APUG 557/f.69r.

³⁹⁷ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 6. prosince 1642, APUG 557/f.86r.

³⁹⁸ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 28. března 1643, APUG 557/f.88r.

Bembinské tabulce, která by jistě našla místo v Kircherově *Oedipus*. Doufá v brzký konec války.³⁹⁹

Zdá se, že Marci nejenže cestovatelskou a misijní literaturu rád získával, ale byl schopný Kircherovi také poskytnout něco na oplátku. Nabízí Kircherovi popis cesty přes Rusko do Číny, kterou podnikl v roce 1620 Petelinus.⁴⁰⁰ Jak již víme, zajímala tato cesta o více než dvacet let později Johanna Gruebera.

Mimo arabštiny Marciho v dalším dopise zajímá, zda je průchozí cesta přes Fretum Aniam⁴⁰¹ a že by se taková cesta mohla podniknout plavbou z Japonska, kde je velká svoboda, a dále rozebírá, jak daleko na sever Asie se dostali předchozí cestovatelé. Předkládá také informaci, že z tzv. Insula Plinii pod severním pólem Ameriky přišli Mexičané. Další odstavec začíná zmínkou o tom, že maršálek vévoda Colorado přinesl zlatý prsten s onyxem, ve kterém je vyřezané koptské písmo. A ta váza, jejíž náčrt poslal, je ve správě jeho příbuzného Dionysia Misseroniho, správce císařovy Schatzkammer, který sám ten náčrt pořídil. Zajímá ho, co že je na tom prstenu. Kdyby ještě něco zajímavého v Rudolfových sbírkách objevili, dají mu vědět.⁴⁰²

Marci byl mužem velmi širokých zájmů a v dalším dopise informuje Kirchera, že v Dánsku vyšla kniha, v níž její autor Olaf Worm, také profesor medicíny, sebral ve Švédsku runové nápisy.⁴⁰³ Posílá mu je, aby je mohl srovnat s koptským písmem. Dále opět řeší arabské knihy a nakonec připojuje pozdrav od otce Santiniho, který se táže, kdy bude *Oedipus*.⁴⁰⁴ V dalším dopise píše o knize od Caramuela a Rheity o pozorování satelitů.⁴⁰⁵ Marci byl tak nadšen arabskou literaturou, kterou mu Kircher posílal, že vůbec nelitoval zaplacení ceny za Avicenu.⁴⁰⁶ Další dva dopisy jsou věnovány Rheitovým pozorováním.⁴⁰⁷

---

³⁹⁹ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 19. září 1643, APUG 557/f.107r.

⁴⁰⁰ Ivan Petlin

⁴⁰¹ Beringova úžina

⁴⁰² Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 7. listopadu 1643, APUG 557/f.90r.

⁴⁰³ OLAF WORM, *Danicorum monumentorum libri sex*, Hafniae 1643.

⁴⁰⁴ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 28. listopadu 1643, APUG 557/f.101r.

⁴⁰⁵ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 26. prosince 1643, APUG 557/f.105r.

⁴⁰⁶ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 13. února 1644, APUG 557/f.104r.

V dopise z října 1644 gratuluje ke zvolení nového papeže a žádá Kirchera, aby nezapomněl koptsko-arabský slovník zaslat kardinálu Harrachovi. Hned nato Marci, zřejmě v reakci na Kircherův dotaz, Kircherovi sděluje, že se Caramuel s Bernardem Ignácem Martinicem seznámil prostřednictvím jejich společného zájmu o steganografii a že Caramuel Martinicovi věnoval svou knihu *De inconstantia perpendicularum*.⁴⁰⁸

Kircher zřejmě využil Marciho přístupu k rudolfínským sbírkám, protože mu Marci mimo výše zmiňovaného nákresu vázy poslal, co se dozvěděl o rubínu (granátu)⁴⁰⁹ císaře Rudolfa, a vyprávěl mu báji s ním spojenou. Ještě neobdržel koptsko-arabský slovník, protože kardinál ještě nedorazil. Prosí ho, zda by se mu nepoptal po arabských knihách v Římě. Rád by Averroa a zbytek Aviceny.⁴¹⁰

Kolik jazyků Marci ovládal, dokládá dopis, ve kterém se Kirchera ptá, zda může poskytnout cokoli k misiím v Číně, Japonsku, Malabaru, Chile, Mexiku a další věci, klidně i ve španělštině, jako byl popis Amazonie od Acuny. Prosí také o topografické dílo od Magellana o Kanadě klidně i ve francouzštině. Navíc prý Tataři vpadli do Číny a převzali vládu. Snad to nebude znamenat škodu pro vědy. Prosí o knihu o Číně. Raduje se i s otcem Santinim, že se *Oedipus* připravuje k publikování.⁴¹¹ Další dopis je zaslán z Hornhausu,⁴¹² kam se vypravil s císařem. Hned ten den, kdy dorazil, tam vytryskl nový ze slavných pramenů, Sv. Bartoloměj. Následuje popis těchto léčivých pramenů a také účinky, které na vlastní kůži poznal jak generál Torstensson, tak i Slavata vyléčený z podagry.⁴¹³ V dalším dopise doufá, že jeho kniha o duze snad brzy vyjde a že zemřel posel jeho dopisů Kircherovi.⁴¹⁴ V dalším dopise posílá karmelitánského mnicha, aby za něho zaplatil a přinesl zpět knihy, které si u Kirchera

---

⁴⁰⁷ Jan Marek Marci Athanasiu Kircherovi z Prahy 9. července 1644?, APUG 557/f.97r.

Jan Marek Marci Athanasiu Kircherovi z Prahy 3. září 1644, APUG 557/f.113r.

⁴⁰⁸ Jan Marek Marci Athanasiu Kircherovi z Prahy 29. října 1644, APUG 557/f.115r.

⁴⁰⁹ carbunculo

⁴¹⁰ Jan Marek Marci Athanasiu Kircherovi z Prahy 25. února 1645, APUG 557/f.111r.

⁴¹¹ Jan Marek Marci Athanasiu Kircherovi z Prahy 10. března 1646, APUG 557/f.120r.

⁴¹² Lázně Hornhausen bei Oschersleben

⁴¹³ Jan Marek Marci Athanasiu Kircherovi z Hornhausen 8. září 1646, APUG 557/f.117r/f.117v/f.100r/f.100v. (jedná se o kopii kopie)

⁴¹⁴ Jan Marek Marci Athanasiu Kircherovi z Prahy 29. prosince 1646, APUG 557/f.128r.

objednal. Slyšel, že Tataři oblehli Peking. Co bude s misíí? Ví-li, co Kircher, ať mu dá vědět.⁴¹⁵ V dalším dopise píše, že připravuje vydání dvou děl, z toho jednoho o duze. Psal mu o purpurovém dešti. Rád by mu obě knihy poslal, ale překážky stojící v cestě jejich zaslání jsou na obou stranách. Ještě má v hlavě třetí knihu o pohybu, ale kvůli editorské práci teď nemá čas na četbu. Císař se oženil.⁴¹⁶ V dalším dopise se raduje, že císaři došlo, o čem ho s Martinicem žádali, a že mu tedy píše řízením jeho dopisu. To, co přišlo, bylo zřejmě pojednání o metodě určení zeměpisné délky od Miguela Florencia, věnované Filipu IV.⁴¹⁷ V dalším dopise posílá Kircherovi svou knížku *Anatomia Demonstrationis*,⁴¹⁸ není s ní však spokojen a je připraven odvolat nalezené chyby v ní. Byl zveřejněn mír se Švédy a jeho syn Filip, čerstvý bakalář filozofie, se utopil ve Vltavě.⁴¹⁹ V dalším píše, že mu posílal nějaké knihy i o duze, ale protože nedostal žádnou odpověď, neví, zda došly. Jeho známý kanovník Sigismundus Gref se chystá do Říma, aby studoval na Collegio Germanico a Marci ho doporučuje Kircherovi. Posílá mu dvě knihy, jednu o zeměpisné délce a novou kritiku o duze od otce Conrada. Bude vděčný, když mu pošle názor na délku.⁴²⁰ V dalším doufá, že brzy vyjde *Oedipus Aegyptiacus*, protože *Obeliscus Pamphilius* spíše podnítil chuť, než aby ji utišil. Za něho zaplatí otec Colerus, u něhož má uložené peníze. Rád by ještě knihu od Acuny o Amazonce a tři svazky dějin Mexika nově vydané. Doufá s císařem, že ho uvidí osobně.⁴²¹ Píše kvůli vévodkyni z Thunu, nevlastní matce arcibiskupa salcburského, která se s další vévodkyní chystá do Říma, a tak ji Kircherovi doporučuje. Ona také zaplatí za zbytek *Oedipus*. Posílá mu svoje dílko. Univerzita Klementova a Karlova se spojily.⁴²² Posílá mu své

---

⁴¹⁵ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 15. srpna 1647, APUG 557/f.109r.

⁴¹⁶ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 11. července 1648, APUG 557/f.84r.

⁴¹⁷ MIGUEL FLORENCIO VAN LANGREN, *La verdadera longitud por mar y tierra demostrada y dedicada a su Magd. Catholica Philippo IV*, 1644.

Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 19. března 1649, APUG 557/f.118r.

⁴¹⁸ JOHANNES MARCUS MARCI, *Anatomia demonstrationis habitae in promotione Academica die 30. May. per R.P. Conradum Soc. Jesu Matheseos Profesorem*, Pragae 1650.

⁴¹⁹ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 29. července 1650, APUG 557/f.122r.

⁴²⁰ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 5. srpna 1650, APUG 557/f.130r.

⁴²¹ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 8. března 1653, APUG 557/f.126r.

⁴²² Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 23. února 1654, APUG 557/f.62r.

scholion k *Synopsisim Tetragonismu*.⁴²³ Očekává *Oedipus*. Jeho syn Jan Jiří Marci se chystá do Říma a tak ho Marci svěřuje Kircherovi, aby dohlédl, že žije čestně a cvičí se v medicíně.⁴²⁴ Těší ho, že má Kircher jeho syna rád jako vlastní otec. Posílá mu směnku v souvislosti se synovým opatrovnictvím. Dorazil *Oedipus*.⁴²⁵ V dalším dopise píše o volbě a korunovaci Leopolda I. Očekává Kircherův traktát o moru, jehož ochutnávkou je jeho dopis Hartmannovi a názor o obrazu živé smrti. Ještě nepřišlo *Itinerarium celeste*. Caramuelovi kazí pověst mnich, kterého učinil Caramuel převorem v jeho nepřítomnosti, snaží se stát opatem a tak proti Carmuelovi rebeluje. Na dvoře však jistě rozhodnou v Caramuelův prospěch.⁴²⁶ V dalším dopise zaslal Marci Kircherovi dědictví po Jiřím Barešovi, tzv. Voynichův manuscript.⁴²⁷ Poslední dopis je napsán jinou než Marciho rukou. Znovu v něm Kirchera upomíná o knihu o Amazonii a dějiny Mexika a organizuje jejich nákup a předání směnky. Děkuje mu mnohokrát za knihu o jeho svatém Eustachovi.⁴²⁸ Tímto dopisem také nesmírně zajímavá korespondence s Kircherem končí.

O tajemném Jiřím Barešovi, který odkázal Marcimu svou alchymickou knihovnu a vzácný dosud nerozluštěný rukopis s ní, toho víme jen velmi málo. Jako magistr je v záznamech Klementina uváděn v roce 1603 a z jeho jediného dochovaného dopisu Kircherovi vyplývá, že v roce 1605 studoval v Římě na univerzitě La Sapienza medicínu, ale studia zřejmě nedokončil.

---

⁴²³ JOHANNES MARCUS MARCI: *Labyrinthus in quo via ad Circuli quadraturam pluribus modis exhibetur*, Pragae 1654.

⁴²⁴ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy říjen 1655, APUG 557/f.95r

⁴²⁵ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 11. prosince 1655, APUG 557/f.96r.

⁴²⁶ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 19. srpna 1658, APUG 557/f.99r.

⁴²⁷ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 19. srpna 1665, Beinecke 408A. *Yale University. Beinecke Rare Book and Manuscript Library. Autograph letter of Johannes Marcus Marci of Cronland to Athanasius Kircher, http://beinecke.library.yale.edu/dl_crosscollex/brbldl/oneITEM.asp?pid=2041454&iid=1170955&src_htype, 13.2. 2011.*

⁴²⁸ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 10. září 1665, APUG 562/f.114r.

Kircherovi zaslal jistě dva dopisy. Dochovaný je však pouze ten z 27. dubna 1637,⁴²⁹ ve kterém se Bareš Kirchera ptá, co si myslí o neznámém písmu, které mu poslal. Zřejmě neobdržel žádnou odpověď, protože o Kircherův názor a případné rozluštění Voynichova manuskriptu prosili o mnoho let později Kinner i Marci. Vzhledem k tomu, že se pravděpodobně jedná o dílo alchymisticko-astrologicko-botanické, bude pojednáno více v další kapitole.

Ačkoli Juan Caramuel Lobkowitz (1606 Madrid – 1682 Vigevano) psal díla na nejrůznější témata, stejně jako v případě Marciho se jeho korespondence s Kircherem omezuje v podstatě pouze na astronomická pozorování a otázky univerzálního jazyka.

Juan Caramuel se narodil v Madridu, byl však střeoevropského původu (jeho babička Regina byla nejmladší dcerou Jana Popela z Lobkovic 1521–1590) a strávil téměř desetiletí svého života v Praze jako opat Emauzského kláštera. Vzdělání získal na univerzitách v Alcalá de Henares a v Salamance. V roce 1625 se stal novicem cisterciáckého řádu a vstoupil do královského kláštera La Espina. Po několika letech byl odeslán na univerzitu v Lovani, kde v roce 1638 získal doktorát z teologie, nepodařilo se mu však získat katedru. Díky zprostředkování španělského krále Filipa IV. a v té době papežského nuncia v Kolíně nad Rýnem Fabia Chigiho byl jmenován opatem v Disibodenbergu v Rýnské Falci, aby záhy zjistil, že opatství bylo vypáleno. V roce 1646 byl jmenován vyslancem španělského krále při Císařském dvoře a sblížil se s císařem Ferdinandem III.⁴³⁰ Díky Bernardu Ignáci z Martinic získal v roce 1647 místo opata v Emauzském klášteře, v té době obývaném katalánskými mnichy z Montserratu. V této funkci setrval po dvanáct let až do roku 1658 a, jak víme z Kinnerova dopisu, neměl to v této funkci vždy snadné. Většinu roku 1649 strávil ve Vídni a od roku 1655 se často zdržoval v Římě. V dějinách Českých zemí má své místo také jako velitel jednotky mnichů při obraně Prahy před Švédy v roce 1648. Byl v úzkém kontaktu s Valeriánem Magnim, Janem Markem Marcim z Kronlandu nebo Roderigem Arriagou.

---

⁴²⁹ Jiří Bareš Athanasii Kircherovi z Prahy 27. dubna 1637, APUG 557/535r./535v./534r./534v.

Transkripce dopisu uveřejnili Josef Smolka a René Zandbergen: J. SMOLKA, R. ZANDBERGEN, Athanasius Kircher und seine ersten Prager Korrespondenten, in: P. Cemus (ed.), *Bohemia Jesuitica 1556–2006*, tom. 2. Praha 2010, s. 684–685.

⁴³⁰ P. DVOŘÁK, J. SCHMUTZ (edd.), *Juan Caramuel Lobkowitz: The Last Scholastic Polymath*, Praha 2008, s. 13.

Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu ho jmenoval svým vice-generálem a císař na čtyři roky prezidentem Rady pro reformaci v Praze. Když byl jeho starý známý Fabio Chigi, který byl také starým přítelem Kircherovým z jeho cesty na Maltu, Sicílii a do jižní Itálie, zvolen papežem, opustil Caramuel Prahu. Zřejmě se mu však nepodařilo ze starého přátelství dostatečně vytěžit a nejspíš mu také nepomohlo vydání spisu *Pax licita demonstrata*⁴³¹ v době konání mírového kongresu, ve kterém uváděl argumenty, proč je morálně správné a žádoucí uzavřít mír s protestanty. Tehdy papežský nuncius Fabio Chigi jistě jeho podporu uzavření míru nevýhodného pro církve nepodpořil.⁴³²

Snad i proto získal pouze zapadlé biskupství Campagna-Satriano poblíž Neapole. V roce 1673 se pak stal biskupem ve Vigevanu v Lombardii, kde také v roce 1682 zemřel. Hlavní pole jeho zájmu leželo v morální filozofii, logice (diskrétní neboli relační logika), architektuře, matematice a hudbě. Mnoho z jeho děl bylo buď napsáno, nebo publikováno ve střední Evropě. Mimo jiné je Caramuel znám také jako autor námitek k Descartovým *Meditationes de prima philosophia*, které se však zdráhal tak dlouho dodat v písemné podobě, až mezitím Descartes vydal *Principia philosophiae* a celá věc ztratila na své aktuálnosti.⁴³³

Caramuel se s Bernardem Ignácem Martinicem seznámil zřejmě na císařském dvoře. Alessandro Catalano se na základě Caramuelovy biografie ze sedmnáctého století domnívá, že jejich seznámení inicioval v roce 1642 samotný císař Ferdinand III.⁴³⁴ Caramuel Martinicovi v roce 1643 věnoval spis *Perpendicularum inconstantia*⁴³⁵ a rok nato, 9. ledna 1644, Caramuel vstoupil do korespondenčního kontaktu i s Janem Markem Marcim

---

⁴³¹JUAN CARAMUEL LOBKOWITZ, *Pax licita demonstrata*, 1648.

⁴³²S. SOUSEDÍK, *Philosophie der frühen Neuzeit in den böhmischen Ländern*, Stuttgart-Bad Cannstatt 2009, s. 168.

⁴³³Tamt., s. 165.

⁴³⁴A. CATALANO, Juan Caramuel Lobkowitz (1602–1682) e la riconquista delle coscienze in Boemia, in: *Römische Historische Mitteilungen* 44, 2002, s. 341.

⁴³⁵JUAN CARAMUEL LOBKOWITZ, *Perpendicularum inconstantia ab A. Calignono excogitata a P. Gassendi bona fide tradita et pulchro commentario exornata, examinata et falsa reperta*, Lovanii 1643.

z Kronlandu.⁴³⁶ Zájmem, který pojil Caramuela s pozdějším českým místodržícím, byla zřejmě steganografie, té se také částečně týká i jeho korespondence s Athanasiem Kircherem. V roce 1635 totiž Caramuel vydal výklad steganografického díla Johanna Trithemia *Polygraphia*.⁴³⁷

V prvním dopise se Caramuel odkazuje na Marciho a píše o arabském díle týkajícím se kvadratury kruhu a také o jeho pozorováních Měsíce a Jupitera, kvůli kterým celá korespondence mezi Marcim, Kircherem a Caramuelem vznikla. Stejně tak prokazuje i jazykové znalosti a v připojené smuteční řeči za Leandra Bandtia⁴³⁸ používá arabštinu a cituje Korán.⁴³⁹ V dalším dopise posílá pojednání o snech.⁴⁴⁰ Jediný dopis z Prahy je svědectvím o prvním setkání Caramuela s Markem Marcim. V druhé části dopisu se Caramuel věnuje matematickému a logaritmickému přístupu k hudbě.⁴⁴¹ Většina ostatních dopisů se týká astronomických pozorování.⁴⁴²

Když již byl biskupem v Kampanii, poslal Kircherovi dopis zašifrovaný v jeho univerzálním písmu spolu s dalšími jazykovými verzemi – latinskou, italskou, španělskou, německou, francouzskou a českou, kterou pro něho vytvořil vždy rodilý mluvčí toho kterého jazyka. Ačkoli se nejedná o dopis z Prahy, není bez zajímavosti právě pro onu nezvyklou českou verzi dopisu, kterou stejně jako německou obstaral kanovník a sekretář biskupa Franciscus Meyer. Z překladu dopisu je nicméně vidět zápas jeho autora s diakritikou, se kterou

---

⁴³⁶ J. SMOLKA, Juan Caramuel und Marcus Marci, in: P. Dvořák, J. Schmutz (edd.), *Juan Caramuel Lobkowitz: The Last Scholastic Polymath*, Praha 2008, s. 335.

⁴³⁷ JUAN CARAMUEL LOBKOWITZ, *Steganographiae nec non claviculae Salomonis Germani*, Coloniae Aggripinae 1635.

⁴³⁸ Leandro Vander Bandt.

⁴³⁹ Juan Caramuel Lobkowitz Athanasiu Kircherovi ze Špýru 26. července 1644, APUG 557/f.21v/f.22r/f.22v/f.23r/f. 23v/f. 24r/f.24v.

⁴⁴⁰ Juan Caramuel Lobkowitz Athanasiu Kircherovi z Würzburgu 8. května 1645, APUG 557/f. 32r/f.32v/f.33r/f.33v/f.34r.

⁴⁴¹ Juan Caramuel Lobkowitz Athanasiu Kircherovi z Prahy 2. listopadu 1647, APUG 557/f. 232r/f.232v.

⁴⁴² Juan Caramuel Lobkowitz Athanasiu Kircherovi z Neapole 24. března 1665, APUG 555/f.156r.

Juan Caramuel Lobkowitz Athanasiu Kircherovi z Neapole 27. října 1662, APUG 555/f. 158r.

Kircherovo univerzální písmo nepočítalo. Caramuel nicméně český překlad pokládal za doklad, že je Kircherovo univerzální písmo skutečně univerzálně použitelné.⁴⁴³

Zřejmě spíše zprostředkovatelská role v pražském intelektuálním okruhu připadla rektorovi Klementina a proboštovi profesního domu na Malé Straně Martinovi Santinimu S.J. (1575 Trento – 1655 Praha), kterého Marci nazývá horlivým chemikem.⁴⁴⁴ Jeden jeho dopis se také týká alchymie,⁴⁴⁵ zatímco druhý organizace záležitostí pro Kirchera v době Marciho italského pobytu.⁴⁴⁶ Santiniho jméno však figuruje v dopise mnoha ostatních a zdá se, že se s Kircherem setkal i osobně.

Korespondence Simona Schürera (asi 1613 Sokolov – 1677 Praha) má spíše úřední charakter a týká se hlavně finančních záležitostí. Schürer byl rektorem koleje v Brně, Olomouci a v letech 1669–1670 i rektorem pražské jezuitské university. V letech 1670–1673 byl provinciálem české provincie.⁴⁴⁷ Schürer zaslal Kircherovi pouze dva dopisy. V prvním jde o zaslání finančního obnosu 700 korun na žádost císaře.⁴⁴⁸ Podruhé se jedná o sto stříbrných získaných od jistého Bluma.⁴⁴⁹ V tom samém dopise také krátce Kirchera zpravuje o Valdštejnově snaze získat vratislavské arcibiskupství, a že pokud se tak stane, může Kircher doufat v jeho přízeň.⁴⁵⁰ Tyto naděje se však nevyplnily a Valdštejn si na arcibiskupský stolec musel ještě pár let počkat.

Zajímavým korespondentem byl jistě i Melchior Hanel S.J. (6.1.1627 Kroměříž – 31.10. 1689 Olomouc), na jehož knihu upozorňoval Flader a jehož pozdravy vyřizoval ve svých dopisech Kinner.

---

⁴⁴³ Juan Caramuel Lobkowitz Athanasiu Kircherovi, bez uvedení místa a data, APUG 564/f.180r–184v.

Kopie tékož dopisu APUG 563/f.186r–189v.

⁴⁴⁴ Evans, 1979, s. 379, Marci, *Philosophia Vetus Restituta*, 280 f.

⁴⁴⁵ Martino Santini Athanasiu Kircherovi z Prahy 14. října 1645, APUG 567/f. 089r.

⁴⁴⁶ Martino Santini Athanasiu Kircherovi z Prahy 20. července 1640, APUG 567/f. 27r.

⁴⁴⁷ I. ČORNEJOVÁ, A. FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity, Filozofická a Teologická fakulta 1654–1773*, Praha 1986, s. 409–410.

⁴⁴⁸ Simon Schürer Athanasiu Kircherovi z Prahy 31. srpna 1652, APUG 567/f. 175r.

⁴⁴⁹ Heinrich Julius Blume?

⁴⁵⁰ Simon Schürer Athanasiu Kircherovi ze Šternberka 23. července 1671, APUG 560/f. 46r.

Melchior Hanel vstoupil do jezuitského řádu v roce 1647 a po dvacet let od roku 1671 až do své smrti působil jako zpovědník olomouckého arcibiskupa Karla knížete z Lichtensteinu. V roce 1646 obhájil pod vedením Baltasara Conrada disertaci s názvem *De natura iridis*. Jistou dobu byl také správcem klementinské knihovny. Pražská kopie Kircherova spisu *Diatrobe, De prodigiosus crucibus* nese dedikaci Hanelovi.⁴⁵¹ Kircherův dopis čtenáři je uveřejněn v Hanelově spisu *Parabola vulpium Rabbi Barachiae Nikdani*.⁴⁵² Z tohoto dopisu také vyplývá, že byl Hanel kdysi Kircherovým žákem hebrejštiny.

Hanel poslal Kircherovi pouze jediný dopis z Kroměříže 15. května 1671. Projevuje v něm Kircherovi synovskou lásku a ve zkratce mu líčí svůj kariérní postup. Píše, že se před mnoha lety dostal do služby jako kancléř olomoucké kapituly a před pěti lety se stal knězem a již třetím rokem slouží jako zpovědník a teolog olomouckého arcibiskupa. Doporučuje mu Kryštofa Fischera magdeburského. Ostatně zřejmě kvůli tomuto doporučení byl celý dopis napsán.⁴⁵³ Vzhledem k výše uvedeným okolnostem a Kircherově dopisu v Hanelově knize lze však předpokládat, že dopisů, které si vyměnili, muselo být více.

Valentin Stansel ani Jakub Jan Václav Dobřenský z Černého mostu nenapsali Kircherovi z Českých zemí žádný dopis. Dobřenský je však autorem jednoho alchymistického dopisu z Parmy⁴⁵⁴ a Stansel několika dopisů z Lisabonu nebo Bahie, kde působil na misii. V Čechách však působil až do roku 1656⁴⁵⁵ a i později zde vydával svá díla. Stejně tak Dobřenský spojil většinu svého života s Čechami a stal se dokonce rektorem univerzity v letech 1670 a 1685. Korespondence obou se týkala především přírodní filozofie, nechceme-li používat termín přírodní vědy – Dobřenského se týkala alchymie a Stanselova astronomie. Proto se oběma budeme věnovat více v další kapitole.

---

⁴⁵¹ ATHANASIVS KIRCHER, *Diatrobe, De prodigiosus crucibus*, Romae 1661, Národní knihovna České republiky, sign. 21 J 43.

⁴⁵² MELCHIOR HANEL, *Parabola vulpium Rabbi Barachiae Nikdani*, Pragae 1665. „Lectori Benevolo Athanasius Kircherus“.

⁴⁵³ Melchior Hanel Athanasii Kircherovi z Kroměříže 15. května 1671, APUG 565/f. 92r.

⁴⁵⁴ Jakub Václav Dobřenský Athanasii Kircherovi z Parmy 22. dubna 1658, APUG 562/f. 132r/f. 132v.

⁴⁵⁵ ČORNEJOVÁ, FECHTNEROVÁ, 1986, s. 434–435

Na konci této kapitoly, po jejímž přečtení se zdá, že si Kircher dopisoval s každým, kdo v Českých zemích něco znamenal, se vnučuje otázka, s kým si nedopisoval a proč vlastně?

Víme, že na knihu Valeriana Magniho *De luce mentium* napsal posudek⁴⁵⁶ a je pravděpodobné, že i pro Magniho blízké vztahy s kardinálem Harrachem mezi nimi korespondence existovala, ale nedochovala se. Nenacházíme známky Kircherovy možné vazby na Roderiga Arriagu snad i proto, že byl hlavním kritikem Marciho díla *Idearum operatricium Idea*, které bylo vytištěno v tiskárně arcibiskupského semináře, kde se koncentrovala jezuitská opozice.⁴⁵⁷ Jeho odmítání novoplatónského učení o duši světa, které bylo blízké jak Kircherovi tak i Marcimu, dále snižuje pravděpodobnost kontaktu mezi ním a Kircherem, přestože Marciho hlavní filozofické dílo *Philosophia vetus restituta* vzniklo právě z téměř třicetileté myšlenkové výměny Arriagy s Marcim a jeho vliv na Caramuela z Lobkowitz je podle Stanislava Sousedíka také zřejmý.⁴⁵⁸

Vzhledem k tomu, jak často se objevuje v dopisech ostatních, je také překvapivé, že se nedochoval žádný dopis s matematikem Georgiem Behmem. V tomto případě by však opět bylo možné o ztracené korespondenci uvažovat.

Ačkoli byli příslušníky pozdější generace, významnými a velmi pravděpodobnými korespondenty by mohli být například opat strahovského kláštera Jeroným Hirnhaim nebo Kaspar Knittel, který ve svých dílech zabývajících se kombinatorikou z Kirchera jednoznačně čerpal.⁴⁵⁹

Takto bychom však mohli pokračovat dlouho a výše zmíněná jména tak slouží především jako připomínka toho, že kulturu a vědění v Českých zemích této doby nemůžeme zúžit na Kircherovy korespondenty.

Po přečtení dopisů odeslaných z Českých zemí je překvapivým zjištěním především to, jak malou část korespondence tvořily dopisy s přírodně-filozofickým obsahem. Mnoho autorů

---

⁴⁵⁶ Athanasius Kircher, APUG 561/f. 101r.

⁴⁵⁷ SOUSEDÍK 2009, s. 143.

⁴⁵⁸ SOUSEDÍK 2009, s. 79.

⁴⁵⁹ Tamt., s. 190–193.

zasílá kuriozity nebo dotazy na kuriozity, zprávy o podivných a zajímavých přírodních jevech atd.

Dalším překvapivým zjištěním bylo množství korespondentů především členů nobility, kteří se s Kircherem setkali osobně. Dva dopisy dokonce využívají Kirchera jako specialistu na nové italské rody ve střední Evropě. Je otázka, jak k tomu vlastně došlo, že byl Kircher navštěvován a udržoval kontakty se šlechtou střední Evropy. Domníváme se, že zde zapůsobily především řádové kontakty, jelikož většina z těch, kteří Kirchera navštívili, byla vychována jezuitou a navštívila ho převážně v průběhu svých „grand tour“, tedy po dokončení studia právě u jezuitů. Tento faktor byl pravděpodobně s Kircherovým středoevropským původem důvodem prvních zastávek u něj. Někteří z nich navíc v Římě na některé z jezuitských kolejí studovali. Když se Kircherovi podařilo získat zásadní podporu Ferdinanda III. na počátku čtyřicátých let, bylo pro středoevropské šlechtice o důvod víc, proč se s Kircherem seznámit. Vytvářel se tak velmi nenápadný a často zřejmě nevědomý reciproční vztah, kdy si šlechta dopisovala s Kircherem a navštěvovala ho do jisté míry proto, že ho významně podporovali nejenom všichni jezuitští zpovědníci habsburského domu, ale také císař sám, a naopak Kircher si dopisoval s nimi, aby ho nejenom císař, ale i šlechta podporovala. Tedy, aby si zajistil podporu na jedné frontě v případě, že by o ni přišel na druhé. To zřejmě nemuselo vyžadovat žádnou úmyslnou strategii, ale bylo to do jisté míry vyjádřením vztahů mezi jezuitou, dvorem a Kircherem. Do tohoto vztahu však patřila i další skupina, kterou se budeme zabývat v příští kapitole – tedy skupina korespondentů s výrazným přírodně-filozofickým či matematickým zájmem. Několik Kircherových korespondentů z řad šlechty – především Martinicové – projevilo nečekaný odborný zájem. Řada učenců-přírodních filozofů pak měla silné vazby na císařský dvůr, ať už to byl Marci – osobní lékař císaře, Godefried Alois Kinner – vychovatel arcivévodů apod. Ti, kteří tento přímý kontakt neměli, byli do celé struktury vtaženi skrze ty, kteří ho měli – tedy skrze jezuitu nebo šlechtu.

Snad se nám tedy podařilo prokázat značnou provázanost Kircherovy korespondenční sítě v Českých zemích a načrtnout její možné důvody. Nyní bychom se chtěli soustředit na korespondenci přírodně filozofickou.

6. Nová přírodní filozofie v Kircherově korespondenci s Českými zeměmi

V posledních desetiletích dochází v historiografii ke stále častějším snahám o přehodnocení pobělohorské doby jako doby temna. Zmíníme-li pouze publikace, se kterými pracuje tato kniha, pak vydání deníkových záznamů kardinála Harracha nebo četné studie Alessandra Catalana k takovému přehodnocení jistě přispívají. Stejně tak sborník *Bohemia Jesuitica*, vydaný k 450letému výročí působení jezuitského řádu v Českých zemích. Podobné počiny odrážejí celosvětový příklon ke studiu katolických dějin raného novověku v posledních desetiletích. Kromě výše zmiňovaných se zvláště dějinami jezuitského řádu zabývá Ivana Čornejová, která ve své knize *Tovaryštvo Ježíšovo* podává obraz dějin jezuitského řádu v Čechách až do jeho zrušení v roce 1773.⁴⁶⁰

Přes podobné snahy rehabilitovat nejenom dějiny řádu, ale i celého období stále ještě převládá mínění, že rozvoj přírodních věd v Českých zemích kolem poloviny sedmnáctého století v podstatě upadl v důsledku politického, kulturního a společenského vývoje, který následoval po bitvě na Bílé Hoře. Předcházející období vlády Rudolfa druhého přineslo v pozorování a experimentální vědě nebývalý rozkvět hlavně díky pobytu zahraničních učenců v Čechách. Zároveň však již bylo v mnoha publikacích dokázáno, že dané období navazovalo i na životaschopnou domácí tradici.⁴⁶¹ Je nepochybné, že se smrtí Rudolfa II. a následně také odchodem mnoha řemeslníků, učenců, ale i astrologů, alchymistů, okultistů a hermetiků zásadně změnil v podstatě profánní charakter bádání v zemi. Slabá pozice univerzity již v době před Bílou Horou pak nemohla pro vědu té doby nesmírně důležité dvorské prostředí s množstvím podnětů a také finančních prostředků na výzkum nahradit.

V té době začal jezuitský řád v Českých zemích sklízet ovoce svého vzdělávacího programu. Mecenášskou podporu Rudolfa II. totiž vystřídaly dary a podpora nejen vládnoucího císařského domu, ale i mnoha absolventů jezuitských gymnázií a jezuitských univerzit z řad šlechty.

---

⁴⁶⁰ I. ČORNEJOVÁ, *Tovaryštvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*, Praha 1995.

⁴⁶¹ Především články Zdenka Horského.

Jezuité a členové církevních řádů obecně převládali především v oblastech teoretických, jako je filozofie nebo matematika, a v nich také vývoj bezprostředně následující po Bílé Hoře do značné míry souvisel s rekatolizačními snahami a tím i nově příchozími badateli a mysliteli z jiných katolických zemí. Zmíňme zde krátce belgického matematika Gregoria de Saint Vincenta, Theodora Moreta, Roderiga Arriagu nebo kapucína Valeriana Magniho, který jako spolupracovník kardinála Harracha v bojích o pražskou univerzitu ale i v prosazování umírněného rekatolizačního postupu jezuitům značně odporoval. I v praktických vědách, o něž jezuité nejevili takový zájem, jako je medicína, architektura nebo např. chemie, byla univerzita v prvních letech po Bílé Hoře taktéž odkázána na zahraniční pedagogy. Zde můžeme jako příklad uvést Francisca Roy ab Aquista Pace z Verony, který studoval na univerzitě v Padově a vyučoval v Praze lékařství Jana Marka Marci.

Toto rozdělení v podstatě odráží dualistický vývoj pražské univerzity po jejím sloučení v Karlo-Ferdinandovu v roce 1654. Ve správě jezuitů tehdy zůstala fakulta teologická a artistická a ve světské správě fakulta lékařská a právní. S horším finančním zajištěním světských fakult tak bezesporu souvisel i postupný úpadek oborů spjatých s lékařstvím. K dočasnému spojení jezuitské a Karlovy univerzity pod vládu jezuitů došlo již v roce 1622. V té době však lékařská a právnická fakulta v podstatě neexistovaly a s pomocí zahraničních vyučujících byly znovu uvedeny do provozu až v roce 1624. V tom roce se sice univerzita konsolidovala do 4 fakult, ale její správa nebyla zdaleka vyjasněna. Kancléř, který byl nejvyšším představeným původní Karlovy univerzity, měl být podle uspořádání z roku 1624 podřízen rektorovi, který měl být členem jezuitského řádu a tedy i podřízeným řádového generála. Kancléřský úřad byl však již od dob Karla IV. svěřen pražským arcibiskupům a arcibiskup Arnošt Vojtěch z Harrachu se této funkce odmítal vzdát. Ačkoli Harrach podepsal původní jezuitské uspořádání, odvolal se na souhlas samotného papeže, ke kterému nedošlo a Propaganda fide prohlásila smlouvu za zrušenou. V roce 1627 si Harrach vymohl v Římě zákaz promocií na pražské univerzitě, protože byl podle starého práva jediným, kdo mohl grady udělovat. Ferdinand III. v roce 1638 odebral univerzitu jezuitům a do čela Karlovy univerzity jmenoval císařského protektora podřízeného zemské vládě. V čele akademické obce tak nestál její volený člen, ale dosazený úředník. V témže roce navíc povýšil papež Urban VIII. arcibiskupský seminář na římské studium generale. Panovníkem

však škola nebyla nikdy uznána a tak z ní zůstal pouze arcibiskupský seminář pro výchovu světských kněží. Jednání kolem pražské univerzity se obnovila znovu na konci čtyřicátých let a na straně jezuitských vyjednávačů stanul Roderigo Arriaga a po něm Karel Grobendonc. Čtvrtého března 1654 došlo ke spojení univerzity v Karlo-Ferdinandovu univerzitu. Kancléřem se v ní stal pražský arcibiskup. Jezuité měli absolutní moc nad teologickou a artistickou fakultou a mohli si své představené volit, ačkoli panovník měl poslední rozhodovací právo.⁴⁶²

I přes konsolidaci univerzitního vzdělávání souvisel v tomto období rozvoj věd s konkrétními osobnostmi, které se daným oborem zabývaly, protože přírodní vědy nebyly až na medicínu a matematiku součástí kurikula. Ačkoli tak nelze souhlasit s tvrzením, že vědecká činnost v Českých zemích po Bílé Hoře ustala, zcela jistě změnila svůj charakter a signifikantně pak k jistému utichnutí dochází právě v období smrti Athanasia Kirchera, tedy v posledních dvou až třech desetiletích sedmnáctého století. Je třeba připomenout, že výše řečené se týká hlavně Moravy a Čech. Odlišný vývoj s jinými časovými dimenzemi je možné pozorovat ve Slezsku, kde provázanost s protestantským prostředím a také silná pozice bádání v oboru medicíny a přírodní filozofie přenesla oblast bez přerušení do osmnáctého století. Jezuitská kolej ve Vratislavi začala fungovat až v roce 1659 a k založení univerzity došlo až v roce 1702. Jezuitské univerzity ve Vratislavi a Olomouci měly na rozdíl od Prahy pouze teologickou a artistickou fakultu a tak bádání v oblasti přírodní filozofie (pokud pomineme matematiku) probíhalo v těchto oblastech v podstatě nezávisle na nich.

Filozofickými východisky experimentálního bádání byl po celé sledované období především Aristoteles a jeho osm knih o fyzice. Většina prací, které bychom tak dnes zařadili pod přírodní vědy, byly pouhými komentáři k aristotelské Fyzice. Nicméně při vytváření teorií hrály svou úlohu i platónské a novoplatónské vlivy, které se výrazněji projeví v lékařských, ale i filozofických pracích Jana Jessenia nebo Jana Marka Marciho.

Zatímco na počátku námi sledovaného období jezuitští badatelé ještě přispívali k rozvoji experimentálních věd, na konci již nestačili reagovat na překotný vývoj, ke kterému v experimentálním bádání během několika desítek let v zahraničí došlo. Ačkoli hodnocení

---

⁴⁶² I. ČORNEJOVÁ, Jezuité a reforma pražské univerzity. Spory s kardinálem Arnoštem Vojtěchem Harrachem, In: P. Cemus (ed.), *Bohemia Jesuitica 1556–2006*, vol. I, s. 319–328.

vědecké činnosti jezuitského řádu v díle Ivany Čornejové žádný předěl v tomto období nevidí a směřuje ke kontinuálnímu vývoji, přesto v období mezi Valentinem Stansalem (1621– 1705) a Josefem Steplingem (1716–1778) žádného přírodního filozofa či dokonce matematika neuvádí a to, že skutečně došlo k zaostávání jezuitské výuky a přírodní filozofie za obecným vývojem, sama Čornejová dokládá žádostí státního dohlázeatele nad Klementinem Petra Theodora Birelliho z roku 1713 o reformu jezuitského vzdělávání a zavedení technických disciplín, zeměpisu a mechaniky do výuky.⁴⁶³

Kircherova korespondence je velmi cenným pramenem k vývoji věd u nás. V této kapitole však velkou část toho, co Kircherova učenecská korespondence obsahuje, pomineme. Pokusíme se ji omezit na přírodní filozofii a matematiku. Nejprve se budeme zabývat matematikou, astronomií a fyzikou a posléze lékařstvím a alchymii. Základem je zde opět Kircherova korespondence s občasnými referencemi k dobové literatuře. Vynecháváme zde témata, která byla dobově velmi aktuální, jako jsou orientální jazyky, misijní a cestopisná literatura, hudební teorie nebo steganografie, kterých jsme se dotkli v předcházející obecné kapitole.

Velkému rozvoji se v polovině století v Čechách těšila především matematika. Její charakter v tomto období byl do značné míry závislý na její spekulativnosti a odtržení od praktického užití. To vyplývá také z toho, že byla provozována především členy jezuitského řádu. Sice tak došlo k novému promýšlení Eukleida, Archimeda nebo Diofanta, ale zároveň se jen velmi zřídka objevovaly matematické úvahy týkající se pohybu těles a mechanických výpočtů po vzoru Galilea Galileiho nebo otázky proměnných veličin, které vedly k vytvoření infinitesimálního počtu na konci sedmnáctého století.⁴⁶⁴ Častější však byly matematické úlohy zabývající se výpočty ploch, mezi které patří i populární úlohy kvadratury kruhu. Úlohy o výpočtu ploch předcházely vyvinutí metod integrálního počtu. V této souvislosti je významná právě práce Gregoria de Saint Vincenta, ze které vycházel Leibnitz.

V podstatě všichni význační matematici v Českých zemích v tomto období byli i Kircherovými korespondenty, Gregoriem de Saint Vincentem počínaje, přes Theodora Moreta, Balthasara Conrada, Juana Caramuela, Adama Kočaňského, Siegmunda

---

⁴⁶³ I. ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*, Praha 1995, s. 208.

⁴⁶⁴ L. NOVÝ (ed.), *Dějiny exaktních věd v českých zemích do konce 19. století*, Praha 1961, s 60–61.

Hartmanna, Aloise Kinnera až k Janu Marku Marcimu a dalším. Kolem poloviny sedmnáctého století se tak dá mluvit slovy Josefa Smolky o jakémsi „pražském matematickém kroužku“.⁴⁶⁵

Právě s příchodem belgického matematika Gregoria de Saint Vincenta a následně poté, co utrpěl mozkovou příhodu, i jeho pomocníka Theodora Moreta v roce 1629 je spojena úroveň matematiky v Českých zemích v tomto období.⁴⁶⁶ Gregorius de Saint Vincent byl stejně jako ostatní Kircherovým korespondentem a dochovaly se od něho dva dopisy, jeden z roku 1641⁴⁶⁷ a druhý z roku 1648⁴⁶⁸, oba dva odeslané z Gentu dlouhou dobu poté, co opustil České země, prchaje před saskými vojsky v roce 1632. V letech 1629–1632 se tak Moretus prokazatelně významně podílel na Saint Vincentově matematické produkci. Poté, co jeho učitel odešel ze země, vyučoval Moretus matematiku a fyziku v Olomouci. V roce 1634 byl zpět v Praze a na pražském Klementinu vyučoval matematiku až do roku 1642 mezi jinými i Bohuslava Balbína.⁴⁶⁹ Jeho kariéra je typickým obrazem jezuity v tom smyslu, že za svůj život působil na řadě kolejí v Českých zemích. Zdržoval se například ve Znojmě, Jihlavě, Kroměříži, Březnici, Klatovech, Nise, Hlohově a nakonec působil mezi lety 1659 až do své smrti v roce 1667 jako profesor matematiky ve Vratislavi, kde také publikoval

---

⁴⁶⁵ J. SMOLKA, Nové pohledy na J. Marka Marci a jeho dobu? (K objevu jeho korespondence s A. Kircherem), in: *Dějiny vědy a techniky 1*, 1970, s. 45–49. Smolka nepoužívá toto označení, nicméně tuto skupinu popisuje jako okruh přátel Jana Marka Marciho.

⁴⁶⁶ Biografické údaje o Theodoru Moretovi je možné nalézt v: H. HOFFMAN, Der Breslauer Mathematiker Theodor Moretus S.J. (1601–1667), in: *Jahresbericht der schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur* 107 (1934), s. 118–155.

H. BOSMANS, Théodore Moretus de la Compagnie de Jésus, mathématicien, (1602–1667). D'après sa correspondance et ses manuscrits, in: *De Gulden Passer. Driemaandelijksch Bulletin van de Vereniging der Antwerpische Bibliophilen*. Nieuwe reeks 6 (1928), s. 57–163.

G. SCHUPPENER, K. MAČÁK, *Matematika v jezuitském Klementinu v letech 1600–1740*, Praha 2001.

⁴⁶⁷ Gregorius de Saint Vincent Athanasiu Kircherovi z Gentu 8. března 1641, APUG 567/f.24r/f.24v.

⁴⁶⁸ Gregorius de Saint Vincent Athanasiu Kircherovi z Gentu 23. května 1648, APUG 567/f. 105r/f.105v/106r.

⁴⁶⁹ STANISLAV VYDRA, *Historia Matheseos in Bohemia et Moravia cultae*, Pragae 1778, s. 47–48.

několik svých děl.⁴⁷⁰ Karel Mačák s Georgem Schuppenerem poukazují ve své publikaci o matematice v jezuitském Klementinu na rozpor, který vznikl malou pozorností věnovanou matematice v jezuitských učebních plánech a reálné výuce a množstvím vynikajících matematiků pocházejících z jezuitského řádu.⁴⁷¹ Vysvětlují tento rozpor důkladnější matematickou přípravou pouze nadaných žáků, kteří následně reprezentovali dobré jméno jezuitské matematiky navenek. Základním předpokladem však byla přítomnost profesora, který měl zájem a nadání překračující zcela základní matematické dovednosti, které se běžně na jezuitských kolejích vyučovaly. V Čechách byla tato podmínka naplněna. Dokud existoval profesor, existovala i jeho škola. Jak velkou ztrátu pro matematiku jako obor představovalo úmrtí takové osobnosti, dokumentuje bohatě právě Kircherova korespondence.

Vraťme se však k Theodoru Moretovi. V době jeho pražské profesury bylo drženo několik matematických disputací. Pod jeho předsednictvím a tedy i autorstvím byly obhájeny práce o herónských kašnách, optice, statice, hudbě, hydrostatice nebo pohybu mořských vod.⁴⁷² Ve sbírkách Klementina se také nacházejí jeho vědecké poznámky, v nichž jsou také vloženy nejen tři Kircherovy dopisy Moretovi, ale také dopisy Godefrieda Aloise Kinnera, Valentina Stansela S.J., Bonaventury Cavalieriho S.J., Johanna Baptisty Riccioliho S.J., Christoha

---

⁴⁷⁰ THEODOR MORETUS, *Propositiones mathematicae ex Geographia de aestu Maris...*, Vratislaviae 1665.

THEODOR MORETUS, *Propositiones mathematicae ex harmonica de soni magnitudine...*Vratislaviae 1664.

⁴⁷¹ G. SCHUPPENER, K. MAČÁK, *Matematika v jezuitském Klementinu v letech 1600–1740*, Praha 2001, s. 28–30.

⁴⁷² G. SCHUPPENER, Theodor Moretus (1602–1667) – ein Prager Jesuiten-Mathematiker, in: P. Cemus (ed.), *Bohemia Jesuitica 1556–2006*, vol. II., s. 666.

Práce pro nás bude zajímavá později: *Tractatus Physico-Mathematicus de Aestu Maris*, Antverpiae 1665. Zároveň vyšlo také vratislavské vydání pod názvem *Propositiones mathematicae ex Geographia de aestu Mari*, Vratislaviae 1665 a další edice se objevila ve Vídni v roce 1719, jak upozorňuje Schuppenerův příspěvek v *Bohemia Jesuitica*.

Scheinera nebo Niccola Zucchiho S.J. a dalších.⁴⁷³ Již jen seznam těchto korespondentů svědčí o tom, že Moretus nebyl matematikem pouze lokálního významu. Johann Baptista Riccioli po něm dokonce pojmenoval kráter na Měsíci.

Je příznačné, že Theodor Moretus (1602 Antwerp – 1667 Wroclaw) je autorem vůbec prvního dopisu Kircherovi odeslaného z Českých zemí a zahajuje tak dlouhou řadu více než 170 dopisů, které byly z Českých zemí Kircherovi po více než tři desítky let zaslány.

V podstatě pouze tento první dopis se týká matematického tématu. Moretus se v dopise Kircherovi představuje a vysvětluje, že jeho dílo *Prodromus coptus* a Kircherova sláva způsobily, že se o něm Moretus dozvěděl. Kromě toho uvádí, že od otce Santiniho získal informace o novém vydání *Magnete* a rád by se o magnetismu dozvěděl více. V dopise se nicméně zajímá především o přesné změření římské stopy. Uvádí ji sice Villapandus, ale jsou dva důvody, proč Moretovi jeho údaj nestačí, které dále rozvádí. Prosí ho o zaslání odlitku nebo přesného změření římské stopy a dlaně.⁴⁷⁴ Zdá se, že Moretus neobdržel odpověď na svůj první dopis tak rychle, jak si představoval, protože si na začátku svého druhého dopisu stěžuje, že je to už 14 dní, co se ho ptal na měření římské stopy a dlaně. Obdržel z jiného zdroje pouze měření dlaně, které sice souhlasí, ale stopy nikoli. Ví totiž o deseti otištěných dlaních a stopách řeckých do mramoru v Kapitolu, ale pochybuje o existenci otisku stopy římské. Jistě by Kircher mnohým službu vykonal, kdyby toto objasnil.⁴⁷⁵

V korespondenci s Kircherem však Moretus projevoval daleko větší zájem o fyzikální otázky než o matematiku. Podílel se totiž na Kircherově projektu určení zeměpisné délky pomocí magnetické deklinace a jeho pozorování se pak spolu s pozorováními mnoha dalších z celého světa objevila v roce 1641 v Kircherově díle *Magnes sive de arte magnetica*.⁴⁷⁶ S určením zeměpisné délky souvisela i Kircherova žádost o zaslání pozorování zatmění

---

⁴⁷³ Národní knihovna České republiky, *Theodori Moreti S.J. Exercitationes mathematicae, physicae, poeticae atque Sermones*, sign. VI B 12a et b (Truhlář 1045 a 1046); *Praelectiones naturales Theodori Moreti S.J.*, sign. XIV G 7 (Truhlář 2615)

⁴⁷⁴ Theodor Moretus Athanasii Kircherovi z Prahy 25. prosince 1638, APUG 567/f. 7r.

⁴⁷⁵ Theodor Moretus Athanasii Kircherovi z Prahy 8. ledna 1639, APUG 567/f. 23r.

⁴⁷⁶ ATHANASIUS KIRCHER, *Magnes sive de arte magnetica*, Romae 1641, s. 401–403n.

Měsíce. Ačkoli se první metoda ukázala jako neplodná a druhá jako málo užitečná pro praktické úkony lodních kapitánů na moři, přesto se jednalo o jeden z prvních projektů, na němž spolupracovali učenci z celého světa.

Díky Moretovým vědeckým deníkům a jediným třem Kircherovým dopisům, které se v Českých zemích dochovaly, je možné do značné míry zrekonstruovat Moretovu práci na tomto projektu. Z deníků vyplývá, že ho Kircher žádal o jistá magnetická pozorování, zvláště pak měření magnetické deklinace Prahy v dopise z 19. února 1639. Moretus odchylku magnetické deklinace od magnetického pólu určil v Praze na 5 nebo 6°. ⁴⁷⁷

V dopise z 12. března 1639 mu také Kircher za provedená měření děkuje a zároveň se vyjadřuje k zaslánému vzorku tajemného písma, o kterém se domnívá, že je illyrského původu. Očekává také měření různých stop, která mu zašle, hned jak je obdrží. ⁴⁷⁸

Je v podstatě nemožné oddělit v Kircherově korespondenci jednotlivé obory a zájmy a tak se nevyhnutelně mísí matematika s fyzikou a lingvistikou. Je nepochybné, že ono tajemné písmo je vzorek z dosud nerozluštěného Voynichova manuskriptu, o kterém bude řeč později.

O tři roky později v dopise z prvního února 1642 Kircher odpovídá na Moretovy prosby o knihy *Socoletae*, *Artis magneticae* a *Appolonia Pergaei* a přemýšlí, jak je splnit. Doporučuje mu také spis od *Bettina* ⁴⁷⁹, který podle něho převyšuje Scheinerovo dílo *Rosa Ursina*. ⁴⁸⁰

Moretus Kircherovi ještě v únoru děkuje za dopis a jeho snahu sehnat pro Moreta žádané knihy. Prosí Kirchera o zaslání *Magnes* a stěžuje si, že ho Martinic pověřil úkolem umístit bez závěsu mezi dva magnety kus železa. To dříve vyřeší kvadraturu kruhu. Vyřizuje

---

⁴⁷⁷ Rukopis: Národní knihovna České republiky, *Theodori Moreti S.J. Exercitationes mathematicae, physicae, poeticae atque Sermones*, sign. VI B 12b, Propositio 410, De magnete, Responsum ad Reverendi Patris Athanasii Kircheri Romam Anno 1639, 19. Februari.

⁴⁷⁸ Rukopis: Národní knihovna České republiky, *Theodori Moreti S.J. Exercitationes mathematicae, physicae, poeticae atque Sermones*, sign. VI B 12b./f. 70.

⁴⁷⁹ MARIUS BETTINUS, *Apiaria universae Philosophiae Mathematicae...*, Bononiae 1642.

⁴⁸⁰ Národní knihovna České republiky, *Theodori Moreti S.J. Exercitationes mathematicae, physicae, poeticae atque Sermones*, sign. VI B 12b./f. 144.

pozdravy od Gulielma du Le Roye, Marciho a Santiniho, který se ptá na názor ohledně chemického experimentu.⁴⁸¹

Již ve svém prvním dopise zmínil Moretus Santiniho a v tomto ještě více odhaluje síť svých a zároveň Kircherových známostí. Martino Santini S.J. (1575 Trento–1655 Praha), rektor Klementina a později probošt profesního domu na Malé Straně, zřejmě znal Kirchera osobně a často se pozdravy od něho vyskytují v korespondenci jiných. Podle Marciho byl Santini především horlivým chemikem.⁴⁸²

Ve třetím a posledním dochovaném dopise Moretovi z 19. února 1642 zmiňuje Kircher celosvětová měření magnetické deklinace, kterých se zúčastnil i Moretus, a prosí ho o účast na dalším projektu iniciovaném kardinálem Barberinim. Šlo o pozorování zatmění Měsíce.⁴⁸³

Moretus Kircherovi v květnu poslal podrobnou zprávu o pozorování zatmění Měsíce, které proběhlo 15. dubna 1642 a ke kterému použil nástroje patřící dříve Rudolfovi II. a používané Tychem de Brahe – sextant a azimutální kvadrant. Jména dvou přítomných Moretových asistentů nejsou v dopise dobře čitelná.⁴⁸⁴ Jistě však byli pozorování přítomni Marci, Nicolaus Tranchimontanus⁴⁸⁵ a Dionysius Misseroni.⁴⁸⁶ Svou vlastní zprávu o tomto pozorování Kircherovi zaslal i Jan Marek Marci a slíbil přesnější měření u dalšího zatmění.⁴⁸⁷

---

⁴⁸¹ Theodor Moretus Athanasii Kircherovi z Prahy 22. února 1642, APUG 567/f. 55r.

⁴⁸² Marci, *Philosophia Vetus Restituta*, 280 f. (R. J. EVANS, *The making of the Habsburg Monarchy 1550-1700*, New York 1979, s. 379.)

⁴⁸³ Národní knihovna České republiky, Theodori Moreti S.J. *Exercitationes mathematicae, physicae, poeticae atque Sermones*, sign. VI B 12b./f. 219.

⁴⁸⁴ Wolf(h)angus, Caspar Do.. geometr?

⁴⁸⁵ Jméno není zřetelně čitelné.

⁴⁸⁶ Theodor Moretus Athanasii Kircherovi z Prahy 10. května 1642, APUG 567/127v/f. 126r/f.126v/f.127r. Dionysius Misseroni byl bratrem Marciho manželky, brusičem drahokamů a císařským Schatzmeisterem.

⁴⁸⁷ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 10. května 1642, APUG 557/f.69r.

O Moretově pozorování se zmínil Kircher Ricciolimu, pro kterého to představovalo impuls k navázání kontaktu s Moretem, jak dokládá jeho dopis v Moretově deníku.⁴⁸⁸

Podrobný záznam tohoto pozorování je opět možné nalézt v Moretově vědeckém deníku.⁴⁸⁹ Zprávu o pozorování spolu s přepisem tří Kircherových dopisů nacházejících se v Moretových vědeckých denících publikovali Josef Smolka a René Zandbergen ve sborníku *Bohemia Jesuitica*.⁴⁹⁰

Moretovy vědecké deníky přinášejí plastický obraz nejenom o Moretových vědeckých zájmech, ale i o jeho učitelských povinnostech. Obsahují totiž mimo řady nákresů, astronomických pozorování, úloh řešení kvadratury kruhu, náčrtů kapitol budoucích děl, ale také praktických experimentů z hydrostatiky nebo mechaniky i teologická kázání nebo přípravy na výuku astronomie. Nejčastěji se v Moretových denících objevují experimenty Galilea Galileiho nebo Evangelisty Toricelliho.

Moretovo pozorování Měsíce však nebylo jediným pozorováním provedeným toho roku na Kircherovu žádost. Soustavně se pozorování Měsíce věnoval další člen pražského kroužku Balthasar Conrad S.J. (1599 Nisa – 1660 Klodsko), který se proslavil především svým sporem o povahu duhy, který vedl s Janem Markem Marcim.⁴⁹¹ Ačkoli není autorem žádného díla s touto tematikou, byl znám svým zájmem o optiku. V této době byl však zcela jistě, jak vyplývá i z Marciho korespondence, s Marcim v přátelských vztazích. Marci dokonce poslal

---

⁴⁸⁸ Národní knihovna České republiky, *Theodori Moreti S.J. Exercitationes mathematicae, physicae, poeticae atque Sermones*, sign. VI B 12b./po Propositiones 558. Dopis datován jako Bononiae 1642.

⁴⁸⁹ Národní knihovna České republiky, *Theodori Moreti S.J. Exercitationes mathematicae, physicae, poeticae atque Sermones*, sign. VI B 12b, Propositio 564, Eclipsis Lunarisi Anni 1642. Aprilis 15. Observanta a me Pragae instrumentis Caesareis maximi quadrante et sextante in Arce Caesarea.

⁴⁹⁰ J. SMOLKA, R. ZANDBERGEN, Athanasius Kircher und seine ersten Prager Korrespondenten, in: P. Cemus (ed.), *Bohemia Jesuitica 1556–2006*, vol. II, s. 677–705.

⁴⁹¹ BALTHASAR CONRAD, *Propositiones physico-mathematicae de flamma Iridis*, Olomutii 1639; *Propositiones physico-mathematicae de natura iridos propriis experimentis tandem elucidata*, Pragae 1646. Conradovu práci obhajoval další Kircherův korespondent Melchior Hanel. Marci dokonce zaslal Kircherovi kritiku této práce. (Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 5. srpna 1650, APUG 557/f.130r.)

Kircherovi Conradova pozorování.⁴⁹² Conrad vyučoval patnáct let matematiku na kolejích v Olomouci (1636–1638), Praze (1642–1650) nebo Vratislavi (1652–1659). Hovořil několika jazyky a Vydra uvádí, že to, co jeho učitel latinsky přednášel, on řecky zapisoval.⁴⁹³ V dílech, která publikoval, se zabýval vlastnostmi hoření, měřením zeměpisné délky nebo přirozeností zvuku. Proslavil se také tím, že se nedlouho před svou smrtí obrátil na přední matematiky Evropy a vyzval je ke společnému projektu zlepšení vlastností dalekohledu. Výsledky tohoto bádání měly být zveřejněny v jeho nedokončeném a zřejmě ztraceném díle *Teledioptrice*.⁴⁹⁴ Caspar Schott v oddíle *Dioptrice* v *Cursus mathematicus* říká, že vynechal mnoho věcí, které by Conrad jistě doplnil, kdyby žil.⁴⁹⁵

Zdá se, že ačkoli většina pozorování probíhala z popudu Theodora Moreta, byl Conrad tím, kdo většinu pozorování vykonával. Již v prvním dopise z roku 1642 Kircherovi píše, že chtěl poslat zprávu o nedávném pozorování Měsíce a zorganizovat i pozorování v Olomouci a Kladsku, ale všude byly mraky. Nabízí mu však jinou práci. Společně s dr. Marcim provedli přezkoušení geografické šířky Prahy. Pozorování prováděli v září v den rovnodennosti Tychovým přístrojem. Jejich pozorování se liší od starých údajů Keplerových a jiných ještě starších o šest stupňů a není tedy 50 stupňů a šest minut, ale 50 stupňů rovných. Připojuje ještě pozorování v Olomouci, kde je výška 49 stupňů a 30 minut. Tímto je jisté, že se Olomouc nachází jižněji než Praha. Conrad se nyní nachází v Praze na místě dr. Moreta.⁴⁹⁶ Toto pozorování a jeho výsledky jsou v korespondenci potvrzeny Moretem.⁴⁹⁷

---

⁴⁹² Ve svém dopise Marci připojuje Conradova astronomická pozorování Měsíce, Marsu a Saturnu: Jan Marek Marci Athanasiu Kircherovi z Prahy 28. listopadu 1643, APUG 557/f.101r.

⁴⁹³ STANISLAV VYDRA, *Historia Matheseos in Bohemia et Moravia cultae*, Pragae 1778, s. 43.

⁴⁹⁴ CASPAR SCHOTT, *Technica curiosa*, vol. II. , Norimbergae 1664, *Epistola ad omnes Europeae mathematicos, Operiis Teledioptrices nunii, missa à R.P. Balthasare Conrado Societatis Jesu*, s. 854–856. Tištěný dopis je datovaný z Vratislavi 17. července 1658.

⁴⁹⁵ STANISLAV VYDRA, *Historia Matheseos in Bohemia et Moravia cultae*, Pragae 1778, s. 44.

⁴⁹⁶ Balthasar Conrad Athanasiu Kircherovi z Prahy 1. listopadu 1642, APUG 557/F. 27v/f.28r.

⁴⁹⁷ Moretus píše, že pozorování provedl Marci s Conradem na jeho žádost: Theodor Moretus Athanasiu Kircherovi z Březnice 9. října 1642, APUG 567/f. 56r. Toto je také poslední Moretův dopis Kircherovi.

Ten ještě před zatměním sliboval Kircherovi, že nebude-li v Praze, popíše ho tak, jak to půjde.⁴⁹⁸

Ačkoli se zdá, že z nějakých důvodů nebyl Conradus přítomen pozorování zatmění Měsíce na jaře roku 1642, kterého se zúčastnili Marci i Moretus, věnoval se astronomickým pozorováním intenzivněji. Z dopisů také vyplývá, že používal stejných přístrojů Tycha de Brahe jako Marci a Moretus a zřejmě tak v této době postupovali společně nebo byli alespoň o své práci vzájemně velmi dobře informováni. Je více než pravděpodobné, že taková horečná astronomická pozorování jako v roce 1642 byla vykonána skutečně z popudu Athanasia Kirchera.

Conrad však v pozorováních pokračoval i v následujících letech a jeho dopis ze začátku roku 1645 přináší slibované pozorování zatmění Měsíce 10. února 1645. Conradus uvádí astronomické údaje na začátku a na konci zatmění. Ptá se také při té příležitosti, zdali viděl ve Francii u Fabriho na vlastní oči znovu obživlou rostlinu ve zkumavce a co zajímavého o tom ví. Pak se však vrací k astronomii a ptá se Kirchera, zda má nějaké údaje o pozorování v Číně nebo pozorování hvězd, Měsíce a Slunce u pólu. Pokud ne, zda by mohl do těchto částí světa napsat, požádat o to a zaslat mu zpět výsledky. Ve třetím bodě dopisu informuje Kirchera o tom, že císař, který se nachází v Praze, čte *Xenium*, které mu poslal, a jediný problém vidí v hyperbolickém zrcadle, asi proto, že si ho nelze dobře představit. Ví, že ho má otec Marius Bettinus. Ve čtvrtém bodě prosí, že by rád viděl Kircherovo *Consilium Geographicum*.⁴⁹⁹

O tom, že intelektuální rozepře a nepřátelství měly často jiný charakter a význam, než jim připisujeme dnes, svědčí i časté zmínky a odkazy na díla svých údajných nepřátel v Marciho korespondenci. Jednou zasílá Kircherovi směnku na 15 scudi od otce Arriagiho, který velmi ostře a nevybíravě kritizoval Marciho prvotinu *Idearum operatritium Idea* a podruhé mu

---

⁴⁹⁸ Theodor Moretus Athanasii Kircherovi z Březnice 30. července 1642, APUG 567/f. 80r.

⁴⁹⁹ Balthasar Conrad Athansiu Kircherovi z Prahy 18. února 1645, APUG 557/f. 29r/f. 29v. *Cosilium Geographicum* byla Kircherem zamýšlená práce, ve které chtěl podat s pomocí pozorování své široké sítě korespondentů metodu určení zeměpisné délky na principu magnetické deklinace. Kircher však prohlašoval, že mu dílo někdo ukradl z jeho muzea.

posílá novou kritiku o duze od otce Conrada.⁵⁰⁰ S Conradem se Marci dostal do sporu právě kvůli vysvětlení vzniku duhy, které obhajoval jako svou disertaci další Kircherův korespondent a Conradův žák Melchior Hanel.⁵⁰¹

Marciho zájem o astronomická pozorování však nepolevil a spolu s Conradovou kritikou jeho knihy o duze zaslal Marci i druhou knihu o zeměpisné délce a ptá se Kirchera na názor na ni.⁵⁰² Možná se jedná o knihu, která Marcimu přišla o rok dříve, tedy o pojednání o metodě určení zeměpisné délky od Miguela Florencia, věnované Filipu IV.⁵⁰³ Jak píše Marci, pravdivost jeho objevu potvrzují mnozí, mezi nimi Pateani, Wendelini, della Faille, Bart. Petit, Juan de Bagnec. Jde o metodu z pozorování azimutu Měsíce a Marciho v dopise zajímá, co si Kircher o této metodě myslí.⁵⁰⁴

Ačkoli bylo těžiště Marciho zájmů a jeho korespondence s Kircherem někde jinde, přináší řadu zpráv týkajících se astronomických pozorování a určení zeměpisné délky. Sám byl také autorem spisu věnovaného určování zeměpisné délky.⁵⁰⁵ Nabídl v něm dvě řešení určení zeměpisné délky. První využívalo měření přechodu Měsíce přes meridián. Čas přechodu Marci měřil vteřinovým kyvadlem. Stanovením isochronismu kyvadla se přitom zabýval ve svém spise *De proportione motus*.⁵⁰⁶ Druhá metoda využívala pozorování a výpočtu vzdálenosti Měsíce od výstupního uzlu jeho dráhy a srovnání této vzdálenosti převedené na časové údaje se vzdáleností vypočtenou pro určitý meridián.⁵⁰⁷ V díle reaguje na práce

---

⁵⁰⁰ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 5. srpna 1650, APUG 557/f.130r.

⁵⁰¹ Viz předchozí kapitola: Melchior Hanel S.J. (6.1.1627 Kroměříž–31.10. 1689 Olomouc) obhájil v roce 1646 disertaci s názvem *De natura iridis*. Pražská kopie Kircherova díla *Diatribae, De prodigiosus crucibus* nese dedikaci Hanelovi. Kircherův dopis čtenáři je uveřejněn v Hanelově spisu *Parabola vulpium Rabbi Barachiae Nikdani*. Z tohoto dopisu také vyplývá, že byl Hanel kdysi Kircherovým žákem hebrejštiny. Hanel byl také autorem překladů z hebrejštiny a italštiny.

⁵⁰² Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 5. srpna 1650, APUG 557/f.130r.

⁵⁰³ MIGUEL FLORENCIO VAN LANGREN, *La verdadera longitud por mar y tierra demostrada y dedicada a su Magd. Catholica Philippo IV*, 1644.

⁵⁰⁴ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 19. března 1649, APUG 557/f.118r.

⁵⁰⁵ JOHANNES MARCUS MARCI, *De longitudine seu differentia inter duos meridianos*, Pragae 1650.

⁵⁰⁶ JOHANNES MARCUS MARCI, *De proportione motus*, Pragae 1648.

⁵⁰⁷ NOVOTNÝ (ed.), 1961, s. 60–71.

současných zahraničních vědců a prokazuje tak dobrou obeznámenost s děním v zahraničí. Mimo výše uvedeného pozorování zatmění Měsíce přístroji Tycha de Brahe také zmiňuje dalšího člena pražského intelektuálního okruhu Juana Caramuela z Lobkowitz.⁵⁰⁸

V dopise z roku 1643 píše, že narazil v tyto dny na knihu Caramuela věnovanou Martinicovi. V knize se věnuje astronomickým pozorováním částečně otce Reity a částečně svým skutečně vlastním dalekohledem.⁵⁰⁹ Reitovým dalekohledem mělo být vidět kolem Jupitera 9, kolem Saturnu 5 a kolem Marsu mnoho měsíců. Marci pochybuje, že Rheitův dalekohled je vůbec takového zvětšení schopen. Knihu mu pošle a napíše kvůli ní do Lovaně. Prý ji samotný autor poslal Martinicovi.⁵¹⁰ Zdá se, že se jednalo o kolektivní dílo Rheity a Caramuela. Těžko říci, co Rheita a Caramuel svými dalekohledy viděli. S kvalitou tehdejších dalekohledů to však jen velmi těžko mohly být nadpočetné satelity. V dalším dopise píše, že obdržel od Caramuela dopis. O Reitových pozorováních však pochybuje. Kolem Jupitera jsou prokazatelně jen 4 měsíce.⁵¹¹ Další dopis přináší další pochybnosti ohledně Reitových pozorování.⁵¹²

I zde hrají satelity opět důležitou roli pro určení zeměpisné délky, pro které se po určitou dobu používalo pozorování měsíců Jupitera. V průběhu Marciho a Kircherovy diskuze o Caramuelových pozorováních se do konverzace vložil samotný Caramuel, který v létě roku 1644 poslal Kircherovi svůj první dopis.⁵¹³ Zřejmě se Kircher na Caramuela u Marciho po

---

⁵⁰⁸ O vztazích Juana Caramuela z Lobkowitz a Jana Marka Marciho více: J. SMOLKA, Juan Caramuel und Jan Marcus Marci, in: *Juan Caramuel Lobkowitz: The Last Scholastic Polymath*, Praha 2008, s. 329–352.

Ke Caramuelově dopisu Marcimu s námitkami k Descartovým *Meditacím* z 9. července 1644: S. SOUSEDÍK, Nevyužitý pramen k problematice pronikání karteziánství do Českých zemí v 17. století, in: *Studia neoaristotelica* 1–2 (2004), s. 185–190.

⁵⁰⁹ ANTONIUS MARIA SCHYRLAEUS DE REITA, *Novem stellae circa Iovem visae, circa Saturnum sex, circa Martem nonnullae*, Lovanii 1643.

⁵¹⁰ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 26. prosince 1643, APUG 557/f.105r.

⁵¹¹ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 9. července 1644?, APUG 557/f.97r.

⁵¹² Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 3. září 1644, APUG 557/f.113r.

⁵¹³ Juan Caramuel Lobkowitz Athanasii Kircherovi ze Špýru 26. července 1644, APUG 557/f.21v/f.22r/f.22v/f.23r/f. 23v/f. 24r/f.24v.

obdržení tohoto dopisu informoval a Marci mu v říjnu roku 1644 odpověděl, že neví, kde se Caramuel nachází, a neví, kdy se ve válečných časech od něho dočká odpovědi na svůj dopis. Caramuel má podle Marciho mnoho zájmů. Píše o teologii, filozofii a steganografii. Tak se také seznámil s vévodou Bernardem, kterému věnoval svou knihu *De inconstantia perpendicularorum*.⁵¹⁴

Ve svém prvním dopise ze Špýru píše Caramuel Kircherovi o tom, co mu napsal Marci, tedy, že Kircher obdržel z východu jakési arabské dílo o kvadratuře kruhu s malými latinskými přípisky. Marci ho také přivedl k napsání dopisu. Ve smuteční řeči za Leandra Bandtia⁵¹⁵ se věnuje tomu, proč vůbec tato korespondence započala, tedy pozorování Měsíce a Jupitera.⁵¹⁶ V dalším dopise posílá pojednání o snech.⁵¹⁷ Dopis z Prahy je kupodivu jen jeden a to z podzimu roku 1647. Dopis napsaný úhledným písmem je svědectvím o prvním setkání Caramuela s Markem Marcim. Píše, že jen co po příjezdu do Prahy učinil zadost císařovým příkazům v klášteře, vydal se navštívit Marciho, starého přítele, jehož s potěšením a užitkem četl. Marci je mu drahý jako Kircher. Jak píše! Jak mluví! Jak myslí! Druhá část Caramuelova dopisu se zabývá hudbou a matematickým a logaritmickým přístupem k ní. Caramuel píše, že Robert Flud vydal podobnou tabulku, podle které se dá komponovat hudba, a jeho by zajímalo, zdali je jí Kircherův hudební přístroj ke generování hudby podobný, či nikoli.⁵¹⁸ Ve většině ostatních dopisů se věnuje astronomii. Jedná se například o určení dráhy komety pod anebo nad Sluncem⁵¹⁹ nebo pozorování zatmění Měsíce.⁵²⁰ I další dopisy z šedesátých a sedmdesátých let, která strávil Caramuel v Itálii, se vyznačují zájmem o různá astronomická pozorování. To bylo zřejmě dáno také klidnějším

---

⁵¹⁴ JUAN CARAMUEL LOBKOWITZ, *Perpendicularorum inconstantia*, Lovanii 1643. Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 29. října 1644, APUG 557/f.115r.

⁵¹⁵ Leandro Vander Bandt.

⁵¹⁶ Juan Caramuel Lobkowitz Athanasii Kircherovi ze Špýru 26. července 1644, APUG 557/f.21v/f.22r/f.22v/f.23r/f. 23v/f. 24r/f.24v.

⁵¹⁷ Juan Caramuel Lobkowitz Athanasii Kircherovi z Würzburgu 8. května 1645, APUG 557/f. 32r/f.32v/f.33r/f.33v/f.34r.

⁵¹⁸ Juan Caramuel Lobkowitz Athanasii Kircherovi z Prahy 2. listopadu 1647, APUG 557/f. 232r/f.232v.

⁵¹⁹ Juan Caramuel Lobkowitz Athanasii Kircherovi z Neapole 24. března 1665, APUG 555/f.156r.

⁵²⁰ Juan Caramuel Lobkowitz Athanasii Kircherovi z Neapole 27. října 1662, APUG 555/f. 158r.

stylem života, který v Itálii oproti střední Evropě vedl. Mezi lety 1647 a 1661 nemáme od Caramuela dochovaný žádný dopis Kircherovi, a přitom se jedná pravděpodobně o událostmi nejvíce nabitou etapu Caramuelova života.

Valentin Stansel (Estancel) S.J. (1621 Olomouc – 1705 Bahia) sice z českých zemí Kircherovi žádný dopis neposlal, ale vzhledem k tomu, že se před svým odchodem na misií do Brazílie nacházel na území Českých zemí až do roku 1656⁵²¹ a že některá jeho díla zde byla publikována, ho můžeme jen stěží opomenout. Koneckonců je autorem několika dopisů Kircherovi z jiných míst.⁵²² Stansel se zaměřil především na pozorování Měsíce, zkonstruoval přístroj k měření nedostupných výšek, délek a hloubek a konal pokusy, stejně jako například Komenský, o sestrojení perpetua mobile. Jeho perpetuum bylo poháněno vodním principem a jedná se o perpetuum mechanického typu. Voda padající na náhon kola poháněla pumpu, která vyčerpávala vodu zpět nahoru. Ačkoli mohl být stroj prakticky velmi účinný, zcela jistě trpěl tím, čím každé mechanické perpetuum mobile této doby, a to nedostatkem energie.

V Olomouci vydal Stansel své *Propositiones selenographicas, sive de luna* v roce 1655, v Praze vyšlo v roce 1654 jeho dílo *Dioptrica geodetica*. V roce 1658 vydal v Évoře *Orbe Alphonsino, sive horoscopiuo universal*, ve kterém na základě měření obráceného stínu určoval, kolik je hodin kdekoli na světě. Velmi podobný motiv se objevil již v roce 1646 v Kircherově díle *Ars magna lucis et umbrae*,⁵²³ kde se u schématu geografického rozmístění jednotlivých asistencí jezuitského řádu ve tvaru stromu objevuje také vztah jejich lokálního času k času římskému na základě slunečních hodin. Stejně tak podobný Kircherovu spisu *Iter extaticum* je i v roce 1685 vydaný Stanselův *Legatus uranicus*, který podobně jako Kircherovo dílo pracuje s motivem cestovatele po vesmíru Uranophila (který představuje názory samotného autora).⁵²⁴ Ačkoli se osnova díla liší a po setkání Uranophila s dalšími charaktery, múzou nebes Uraníí a múzou Země Geonisbe diskutují hlavní postavy v díle o geografii a antropologii Salvadoru, je inspirace Kircherovým dílem přesto

---

⁵²¹ I. ČORNEJOVÁ, A. FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity, Filozofická a Teologická fakulta 1654–1773*, Praha 1986, s. 434–435.

⁵²² Viz. Tabulka Kircherovi korespondence z Českých zemí na konci této práce.

⁵²³ ATHANASIVS KIRCHER, *Ars magna lucis et umbrae*, Romae 1646, s. 553.

⁵²⁴ VALENTIN STANSEL, *Uranophilus caelestis peregrinus*, Gandavi 1685.

nepochybná.⁵²⁵ Zdá se, že Stansel zcela původní pozorování doplňoval ne tak zcela původními schémata.

Pátého března 1668 objevil v Salvadoru kometu, která vešla ve známost jako Estancel-Gottigniesova kometa poté, co Gilles François de Gottignies (1630–1689) v Goa určil přesně její polohu. Tato Stanselova pozorování komety jsou zmiňovaná dokonce v Newtonových *Principia*.

Ačkoli nenapsal Kircherovi z Čech žádný dopis, objevovalo se jeho jméno často v korespondenci jiných. Bratr Bernarda Martinice Maximilián tak v dopise Kircherovi z roku 1667 předpokládá, že Stanselovo dílo bude vytištěno v Praze.⁵²⁶ Další Kircherův korespondent Andreasi Sixtus Hörrer, o němž víme jen to, že byl opatem kláštera augustiniánů v Zaháni, že pocházel z Vídně a stal se doktorem teologie v Praze,⁵²⁷ zase v době svých olomouckých studií obhajoval Stanselovu práci *Propositiones selenographicae sive de Luna*.⁵²⁸

---

⁵²⁵ C. ZILLER CAMENIETZKI, Baroque Science between the Old and the New World, Father Kircher and His Colleague Valentin Stansel (1621–1705), in: P. Findlen (ed.), Athanasius Kircher, *The Last Man Who Knew Everything*, New York, London 2004, s. 311–328.

⁵²⁶ Maximilián Valentin Martinic Athanasiu Kircherovi z Prahy 25. srpna 1667, APUG 564/f. 123r/123v/124r.

⁵²⁷ Viz předchozí kapitola. *Viennensis Austriacus, Universa theologia ad nemtem variorum tum recentiorum doctorum quattuor conclusionibus comprehensa...pro suprema doctoratus theol. Licentia*, Praha KNM 52 A 13 (titulo aviso): UK 65 C 520. Informace z (J. TŘÍŠKA, *Disertace pražské university 16. –18. století*, Praha 1977, s. 39.)

⁵²⁸ ANDREAS SIXTUS HÖRRER, *Propositiones selenographicae sive de Luna, quas in alma Caesarea et Episcopali Universitate Olomucensi, Societatis Jesu defendet ac demonstrabit / R. ac eruditus D. Andreas Sixtus Hörrer, Sacri Ordinis Canonic: Regul: S. Avgvstini, Congregationis Lateranensis, Sagani ad D. V. Professus, AA. LL. et Phil. Baccal: Matheseos et Physicae auditor ; Praeside R. P. Valentino Stansel, e Soc: JESV, AA LL et Philosoph: Magistro, nec non Matheseos Professore Ordinario*, Olomutii 1655.

Tímto se také dostáváme k dalšímu matematikovi a astronomovi, který svá pozorování komety publikoval v díle Valentina Stansela⁵²⁹, Siegmundu Ferdinandu Hartmannovi. Sigmundus de Hartenthal, de Clarstein, Phil. Dr. S.J. (1632 Vídeň – 1681 Praha) byl výborným matematikem, geometrem a profesorem matematiky v Praze, Olomouci a Vratislavi. Vydra uvádí, že byl dokonce nazýván „českým Eukleidem“.⁵³⁰ Autor matematických a astronomických prací uveřejnil v roce 1682 v *Journal des Savants* svou geometrickou úlohu o ploše trojúhelníka, která zní: K danému rovnostrannému trojúhelníku sestrojte rovnostranný trojúhelník mající dvojnásobnou plochu s pomocí pouze první nebo v případě nutnosti dalších tří Eukleidových knih.⁵³¹ Odpověď na řešení tohoto problému mu přišla od mnoha osobností, například i od dalších Kircherových korespondentů, třeba Adama Kochaňského.⁵³² Hartmann prošel kolejemi v Brně, Znojmě, Vratislavi, Telči, Olomouci a Praze.⁵³³ Mimo výše zmíněných astronomických pozorování a matematické úlohy publikoval také dílo *Catoptrica*, zabývající se vlastnostmi zrcadel. Vypracoval v něm teorii, ve které jsou základním stavebním kamenem hmoty malá zrcátka.

---

⁵²⁹ SIEGMUND FERDINAND HARTMANN, *Observatio cometae anno 1664*, in: Valentin Stansel: *Legato Uranico, Catoptrica illustrata propositionibus physico –matematicis...*, Pragae 1668.

⁵³⁰ STANISLAV VYDRA, *Historia Matheseos in Bohemia et Moravia cultae*, Pragae 1778, s. 55–56.

⁵³¹ *Journal des Savants* 1682, 27. července, s. 238 a také v *Acta eruditorum* 1682, s. 23.

⁵³² Viz předchozí kapitola. Adam Adamand Kochaňski S.J. (1631 Dobrzyń – 1700 Teplice v Čechách) byl profesorem matematiky na četných řádových akademiích, mj. v Praze, Olomouci a Vratislavi. V Českých zemích pobýval v letech 1670–1679 a pak ještě zřejmě nějaký rok před svou smrtí. Do řádu vstoupil v roce 1652 ve Vilniusu, ale o tři roky později prchl před postupujícími vojsky. Nějakou dobu se zdržoval v Říši, kde pomáhal Casparu Schottovi připravit jeho *Magia universalis naturae et artis* k publikaci. Poté studoval v Molsheimu a Míšni, vyučoval matematiku v Bambergu a v letech 1666–1669 působil jako učitel matematiky vévodů Ferdinanda a Leopolda Medici ve Florencii. Zdá se, že Kochaňski dělal všechno pro to, aby se nemusel věnovat řádovým povinnostem, ale pouze svým studiím. Ve své době ceněný matematik, který si dopisoval s Leibnitzem, přispíval do *Act eruditorum* a zabýval se astronomickými pozorováními, byl sedmnáct let (1680–1697) dvorním matematikem a učitelem syna Jana III. Sobieského. Často se věnoval spíše řešení početních hříček (např. s magickými čtverci a krychlemi).

⁵³³ ČORNEJOVÁ, FECHTNEROVÁ 1986, s. 150–152.

⁵³⁴ Kromě vědeckých publikací je také autorem oslavné řeči věnované Janu Fridrichovi z Valdštejna, Kircherovu dlouholetému korespondentovi a mecenáši.⁵³⁵

Hartmann si svůj řádový život na začátku své kariéry představoval o dost jinak než jako pendlování mezi středoevropskými kolejemi a výukou matematiky. O jeho úporné touze po vyslání na misi se dozvídáme z jeho dopisů řádovému generálovi Goswinu Nickelovi. V době napsání jeho žádosti mu však bylo pouhých dvacet dva let a nemohl tak být pro svůj věk brán v úvahu.⁵³⁶ Svůj jediný dochovaný dopis Athansiu Kircherovi však napsal mnohem později v roce 1670 a vysvítají z něj potíže spojené s vydáním Stanselova díla a také neradostný stav matematiky v Českých zemích na počátku osmdesátých let.

V dopise reaguje na dopis od otce Przychowského⁵³⁷ z Vratislavi, ve kterém se Przychowský zmínil, že by Kircher rád věděl, co se stalo s knihou, kterou nedávno napsal otec Stansel o kometě pozorované v Brazílii. Při jednání o tisku s mecenášem, kterému Stansel dílo věnoval, došlo ke zpoždění kvůli různým sporům a Hartmann byl dokonce odvolán do Vratislavi a vystaven pomluvám, že peníze určené na tisk zpronevěřil. Naštěstí se ho všichni zastali, hlavně Kinner a Dobřenský, a on se brzy vrátil zpět. Kniha bude věnována nakonec Karlovi Ignáci ze Šternberka, milovníku Kircherova díla.⁵³⁸ Kinner a Dobřenský zdraví Kirchera. Hartmann ho prosí o zaslání *Arca Noe*.⁵³⁹ Na druhé straně téhož listu je připojena douška Karla Ignáce ze Šternberka, kterou potvrzuje, že se bude podílet na tisku. A dále Hartmann prosí Kirchera, aby Šternberkovi poslal pár řádek a aby vyřídil pozdravy otci Aegidiovovi de Gottignies. Schürer zdraví.

Trvalo však více než dalších třináct let, než se knihu o kometě, tedy *Legatus Uranicus*, podařilo vydat. Hartmann v dopise upozorňuje na stav matematiky po smrti Moreta,

---

⁵³⁴ SIEGMUND FERDINAND HARTMANN, *Catoptrica illustrata propositionibus physico-matematicis...*, Pragae 1668.

⁵³⁵ SIEGMUND FERDINAND HARTMANN, *Lob- und Ehren-Rede...des...Hans Fridrich von Waldstein...*, Pragae 1668.

⁵³⁶ J. KOLÁČEK, S. J. , *Stříbrný a černý*, Řím 1994, s. 126–127.

⁵³⁷ Jméno je těžko čitelné.

⁵³⁸ Jedná se o: VALENTIN STANSEL, *Legatus Uranicus Sive Cometa Qui sub decursum A. 1664. in Asterismo Corvi, Mundo illuxit: observatus in Brasilia, Bahiae omnium Sanctorum*, Pragae 1683.

⁵³⁹ Siegmund Ferdinand Hartmann Athanasii Kircherovi z Prahy 5. února 1670, APUG 559/f.93r.

Conrada a Boehma.⁵⁴⁰ Snad podle něho nějakou nadějí představuje jeho žák ve Vratislavi Joannes Hancke a Joannes Hradsky.⁵⁴¹

Někdy v tu dobu také zřejmě zemřel poslední z Kircherových korespondentů-matematiků Godefried Alois Kinner von Löwenturm (Dzierżoniów-). Kinner studoval v Praze, kde v roce 1646 získal titul bakaláře a o rok později magistra. V roce 1648 se stejně jako Marci či Caramuel účastnil obrany Prahy před Švédy ve studentské legii jako mušketýr v oddíle desátníka Wunsche. Byl děkanem kostela Všech svatých na Hradčanech, ale především učitelem matematiky talentovaného arcivévody Karla Josefa, mladšího bratra pozdějšího císaře Leopolda. Poté, co arcivévoda předčasně zemřel, se vrátil zpět do Prahy. S Kircherem si dopisoval mezi lety 1652–1669. Godefried Alois Kinner si dopisoval i s Christianem Huygensem, kterého informoval o novinkách v intelektuálním dění Prahy a mezi jiným i o díle Jana Marka Marciho, pro které však Huygens neměl mnoho pochopení. Kinner je také autorem osmé knihy *Steganographicus*, vyšlé v devítidílném díle *Organum mathematicum* Caspara Schotta, kter0 se zabývá steganografií starých Řeků.⁵⁴² Jeho kniha s řešením úlohy kvadratury kruhu od Gregoria de Saint Vincenta je doprovázena pochvalnými dobrozdániami od Caramuela, Marciho a Moreta.⁵⁴³

V dopise z ledna roku 1667 Kinner informuje Kirchera o upadajícím stavu matematiky v Českých zemích. Matematika v Německu a v Čechách upadla od doby, co zemřel Caspar Schott. Marci se nachází ve stavu stařecké senility podoben dítěti. Dokonce i Georgius Behm zemřel před nedávnem a není nikoho dalšího, kdo by dobré jméno matematiky udržoval. Na školách nemá matematika dost místa a tak se učí jen zcela základní věci. Matematickou disputaci neslyšel od dob, kdy obhájil Stansel svou *Dioptram geodeticam*.⁵⁴⁴

---

⁵⁴⁰ Georgius Behm (Böhm) S.J. (1621 Litoměřice – 1666 Znojmo), bližší informace v: I. Čornejová, A. Fechtnerová, 1986., s. 19–20. Behm byl především matematik, mimo prací o statice a aritmetice publikoval také o kvadratuře kruhu a matematických vlastnostech hudby.

⁵⁴¹ Siegmund Ferdinand Hartmann Athanasii Kircherovi z Prahy 5. února 1670, APUG 559/f.93v.

⁵⁴² CASPAR SCHOTT, *Organum mathematicum*, Norimbergae 1668.

⁵⁴³ GODEFRIED ALOIS KINNER, *Elucidatio geomtrica problematis avstiaci sive qvadratvrae circvli*, Pragae 1653.

⁵⁴⁴ G. A. Kinner von Löwenturm Athanasii Kircherovi z Prahy 5. ledna 1667, APUG 562/f. 151r/f.151v.

V dalším dopise soumrak matematiky v Čechách potvrzuje i smrt Theodora Moreta. Jediný snad v celé společnosti, kdo by ještě mohl dobré jméno podržet, je Sigismund Hartmann. Ten však učí morální teologii a na matematiku nemá čas. Už dlouho ho také zajímá, kde se vlastně nachází Caramuel. Je v Campanii? Prosí Kirchera, ať mu dá vědět, ví-li co jistého.⁵⁴⁵

Ačkoli se okruh přátel a matematiků začal rozpadat, nebyla kontinuita matematiky zcela přerušena. Jak uvádí Hartman, jistou nadějí bylo možné vkládat do Jana Hackeho⁵⁴⁶ a Jana Hradského.⁵⁴⁷

To byl však již samotný závěr velmi živé korespondence s Kircherem, která se z české korespondence dotýká matematiky a astronomie zřejmě nejvíce.

V prvním dopise z roku 1652, poté, co se představil, požádal Kinner Kirchera o zaslání knih.⁵⁴⁸ Odpovědi na tento dopis se zřejmě nedočkal a tak v druhém dopise přidává něco chvály a také svou knihu,⁵⁴⁹ kterou sepsal díky otci Gregoriu de Saint Vincentovi, který je skvělým geometrem. Žádá Kirchera o jeho názor na tuto knížku. Snad proto, aby se konečně dočkal odpovědi, uvádí, že dopis píše na základě povzbuzení od Marka Marciho.⁵⁵⁰ Zřejmě splnil svůj účel a tak o pár měsíců později píše Kinner další dopis, který je v podstatě obranou matematiky jako disciplíny. Věří, že Kircher obnoví čest matematiky. Rád by věděl, co si myslí o domněnce, kterou uvádí Riccioli ve druhé knize a čtvrté kapitole mezi corollaria ve svém *Almanachu*, kde odhaluje chyby Clavia, Stevina i Magnana v měření pravoúhlým trojúhelníkem. Kinner rozebírá Riccioliho argument i s nákresem. Přeje si, aby Kircher jeho argument potvrdil a tak bylo prokázáno, že byli slavní matematici obvinění

---

⁵⁴⁵ G.A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 22. prosinec 1668, APUG 564/f. 1r/f.1v.

⁵⁴⁶ Jan Hanke S.J. (Nisa 1644 – Brno 1713), o němž se zmiňuje v dopise Hartmann jako o pokračovateli matematické tradice, publikoval v roce 1676 *Theses matematicae*, které se věnovaly teorií čísel a určení tzv. dokonalého čísla, které je dokonalé jen tehdy, je-li číslo $2^{v+1}-1$ prvočíslem. Takovými čísly jsou například 6, 28, 496, 8128 nebo 33 550 336. (NOVOTNÝ 1961, s. 65.)

⁵⁴⁷ Jan Hradský S.J. (1641–), matematik, který bohužel k matematice nepublikoval.

⁵⁴⁸ G.A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 9. listopadu 1652, APUG 557/f. 299r.

⁵⁴⁹ GODEFRIED ALOIS KINNER VON LÖWENTHURM, *Elucidatio geomtrica problematis avstiaci sive qvadratvrae circvli*, Praegae 1653.

⁵⁵⁰ G.A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 15. února 1654, APUG 557/f. 240r.

mylně. V poznámce pak připojuje pozdrav od Marciho a jeho potvrzení o obdržení dopisu.⁵⁵¹ Další dopis začíná provoláním o marnosti astrologie a pokračuje postesknutím nad tím, jak jsou její podvodné sny ve světě stálé. Volně navazuje zprávou o svém pozorování zatmění, které proběhlo 11. srpna 1654.⁵⁵²

Ani v dalších dopisech z Vídně, kde se několik let jako vychovatel arcivévodky Karla zdržoval, neztratil kontakt s pražským prostředím a zvláště s Marcim. Informuje Kirchera o špatném zdravotním stavu Marciho a žádá ho o nejrůznější knihy a mechanismy, především o matematické varhany pro arcivévodu Karla.

Kinnerovu korespondenci s Athanasiem Kircherem můžeme využít k přechodu od problémů matematicko-astronomických k otázkám fyzikálním. Výše uvedený rozbor astronomické a matematické korespondence v podstatě potvrzuje obecný závěr, že jezuitští astronomové dosahovali v tomto období jistých úspěchů v pozorování nebo metodách určení polohy, které jim byly užitečné na misiích do vzdálených oblastí Země. Ještě užitečnější jim však byly znalosti astronomie při navazování kontaktů s jinými kulturami, jako se to stalo například v Číně, kde byl zájem čínského císaře o jezuitskou misii do značné míry vzbuzen i astronomickými přístroji a výsledky, kterých s nimi jezuité dosahovali. S misiemi a tedy i námořními cestami souvisel také zvýšený zájem o metody určení zeměpisné délky a s tím související pozorování Měsíce a satelitů Jupitera. Otevíraly se také otázky týkající se umístění komet v oblastech pod anebo za dráhou Slunce. Světonázorově nicméně po celé období převládaly různé verze Tychonova obrazu vesmíru, tedy kompromisní řešení mezi Koperníkovým a Ptolemaiovým obrazem vesmíru.

Rozvoj fyziky byl zcela jednoznačně spjat se změněnými sociálními a ekonomickými podmínkami a s praktickými aplikacemi, které z ní vyplývaly. Širší použití jednotlivých fyzikálních principů si vyžadovalo jejich důkladné porozumění, kterého nebylo možné dosáhnout spekulativně, ale pouze experimentálně s pomocí matematických formulací. Takový postup umožňovala nejvíce ze všech fyzikálních odvětví mechanika a tak není divu,

---

⁵⁵¹ G.A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 3. června 1654, APUG 557/f. 245r/f. 245v.

⁵⁵² G.A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 16. září 1654, APUG 557/f. 239r/f. 239v.

že mechanizace pronikla do nejrůznějších oblastí vysvětlování chodu vesmíru. Teprve Newton tento přístup nahradil metafyzičtějším působením na dálku. Zcela jiná společenská situace u nás také vedla ke zcela odlišnému vývoji fyziky. Vzhledem k tomu, že většina bádání v přírodní filozofii byla v této době v rukou jezuitského řádu, měla do značné míry protimechanistický a protikarteziánský charakter, a to přesto, že jezuité stejně jako Descartes odmítali působení na dálku. Fyzikální bádání se omezovalo na výklad Aristotela a jen výjimečně se dotýkalo například magnetismu nebo různých mechanických hraček. Potvrzení i výjimku z obecného trendu představoval Jan Marek Marci, který se na poli fyziky věnoval především mechanice a optice. V mechanice zavedl používání rovnoběžníkových pohybů a sil. Zabýval se i spočítáním izochronismu kyvadla a vyjádřením vztahu mezi délkou kyvadla a dobou kyvu. Sám v již zmiňovaném díle *De Proportione motus*⁵⁵³ uvádí, že vteřinové kyvadlo používá především jako lékař k měření tepu, stejně tak ho ale, jak jsme viděli, používal k přesnému časovému záznamu astronomických pozorování. Tu samou teorii o vztahu délky kyvadla a doby kyvu však publikoval rok před jeho objevem Galileo Galilei ve svých *Discorsi*.⁵⁵⁴ Marci se chtěl v roce 1640 při své cestě do Itálie s Galileim setkat, o čemž svědčí jeho dopis Galileimu, a Galilei také nadiktoval svému synovi odpověď. Dnes je bohužel tato odpověď ztracena.⁵⁵⁵ V dopise Marci píše, že chtěl s Galileim probrat problematiku své knihy *De proportione motus* a velmi lituje, že se s ním nemohl setkat osobně.⁵⁵⁶

Zdá se však, že je Marcimu možné přiznat prvenství ve formulování zákona nárazu pružných koulí. Teprve o mnoho let později se zákony chování pružných koulí zabýval Wren a Huygens. Ve fyzikální optice byl Marci jedním z mála, kdo se zabýval disperzí světelného

---

⁵⁵³ JOHANNES MARCUS MARCI, *De proportione motus*, Pragae 1648.

⁵⁵⁴ GALILEO GALILEI, *Discorsi e Dimonstrazioni Matematiche à due nuove Scienze*, Leida 1638.

⁵⁵⁵ V roce 1975 byl objeven koncept dopisu, který Galilei (tehdy již slepý) diktoval svému synovi Vicenziovi. Dopis byl datován rokem 1641 a adresován Marcimu. Byl bohužel ukraden z výkladní skříně antikváře v Miláně, takže jeho obsah neznáme. (Z. SERVÍT, *Jan Marek Marci z Kronlandu*, Bratislava–Praha, 1989, s. 38.)

⁵⁵⁶ Dopis publikoval spolu s podrobným rozbořem Z. POKORNÝ, Dopis Jana Marka Marciho Galileimu, in: *Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky*, č. 9, 1964, s. 7–10.

paprsku po průchodu hranolem. Ve své knize *Thaumantias seu liber de arcu coelesti*⁵⁵⁷ uvedl svá zjištění, že různým barevným paprskům přísluší různé úhly lomu a že monochromatické paprsky při dalším lomu zachovávají svou barvu.⁵⁵⁸ Nelze spolehlivě určit, zda jeho výsledky ovlivnily Newtona při tvoření jeho teorie světla. Nicméně Marciho prvenství ve výše uvedených bodech je nepochybné.

Marci také pozoroval a popsal ohyb světla dříve než Grimaldi, který bývá pokládán za jeho objevitele. Zabýval se také výkladem barev na tenkých vrstvách. Jeho výklad vzniku duhy, který předpokládá v kapce dvojitý lom a jeden odraz, se shoduje s dnešním vysvětlením.

S Kircherem však příliš často o otázkách, které bychom označili za fyzikální, nekomunikoval. Po mnoha žádostech o Kircherovu knihu *De magnete* mu nakonec v roce 1642 svoji kopii zapůjčil Bernard Martinitz. V tom samém dopise se věnuje vysvětlení slapových jevů. Zajímavé na tom je, že Marci svou teorii doložil i na základě laboratorního experimentu.⁵⁵⁹

Magnetismus byl vůbec velmi častým tématem Kircherovy korespondence a výše jsme uvedli, k jakým kouskům s magnetem místodržící Martinic nutil Theodora Moreta. Moretus se v prvním dopise z Březnice z roku 1642 opět zabývá experimentem s magnetem.⁵⁶⁰

Ve svém třetím dopise z roku 1646 popisuje magnetický experiment i Conrad. Píše, že obdržel předchozí prostřednictvím otce Santina, od kterého se také dozvěděl, že Kircher potřetí vydal svoje magnetické dílo, a ptá se, zda je možné ho koupit. Připojuje následující experiment: Když se k pólu A i pólu B magnetu přidá nějaký kov, tak magnet utáhne dvakrát více, než je-li kov pouze na jednom pólu. Dále se ptá, zda správně rozumí tomu, že magnety z různých dolů mají různé náklony k magnetickému pólu, tak jako ty africké. Za třetí připojil

---

⁵⁵⁷ JOHANNES MARCUS MARCI, *Thaumantias seu liber de arcu coelesti*, Pragae 1648.

⁵⁵⁸ NOVOTNÝ 1961, s. 80.

⁵⁵⁹ Jan Marek Marci Athanasiu Kircherovi z Prahy 25. ledna 1642, APUG 557/f.82r/f. 82v.

⁵⁶⁰ Theodor Moretus Athanasiu Kircherovi z Březnice 30. července 1642, APUG 567/f. 80r.

experiment ke svému nedávnému dílu o slunečních hodinách a domnívá se, že co otec Cabeus tvrdí, nemůže dokázat.⁵⁶¹

V době, kdy se zabíral Caramuelovým a Rheitovým pozorováním satelitů planet, ho zřejmě Kircher upozornil na dílo Marina Mersenne, protože v odpovědi píše, že se k němu Mersennovo jméno dostalo už dříve, ale kvůli válce se nemohl seznámit s jeho dílem. Jeho kniha o duze ještě nevyšla, ale viděl její frontispis a doufá, že vyjde brzy.⁵⁶²

Godefried Alois Kinner však přináší Kircherovi experiment skutečně současný. Nejprve v dopise z roku 1665 Kircherovi zasílá svou zprávu o pozorování komety z konce ledna. Zároveň píše, že to není tak dávno, co obdržel dopis od Christiana Huygense, který mu mimo jiné zaslal experiment se rtuť v Toricelliho trubici, který přeposílá. Neví, zdali zná pokusy s vakuovou vývěvou, ale domnívá se, že ano, vzhledem k tomu, že jsou tak již nějaký rok velmi známé. Sám si podobný přístroj před třemi lety vyrobil, aby mohl mimořádně zajímavý jev pozorovat. Skutečně totiž rtuť, která v Toricelliho trubici měla klesat do výšky 28 palců, ve vývěvě klesá více, nikoli však pod hladinu tekutiny, do které je ponořená. Kinner by rád věděl, co o tom Kircher soudí.⁵⁶³ Kinner zde prokazuje obeznámenost se slavnými experimenty Roberta Boyla s vakuovou vývěvou, které vydal v roce 1660 pod názvem *New Experiments Physico-Mechanicall*. Těžko hádat, co Kircher na tento dopis odpověděl, ale Kinner ho hned rok na to zásobuje informacemi o Royal Society. Kinnerovi se zdá správná snaha odhalit tajemství přírody, pokud bude někdo následovat jejich experimenty. Připadá mu ale pošetilé pokoušet se ohýbat přírodu podle něčích snů a fantazií. Před mnoha lety navrhl Francis Bacon podobnou metodu jak proniknout do tajemství přírody. Když nebylo možné uskutečnit jeho záměry ve skutečnosti, vytvořil příběh o ostrově Atlantida, na kterém si představil Šalamounův dům schopný odhalit tajemství celé přírody. Zdá se, že nyní se anglický král rozhodl tento dům vytvořit ve svém vlastním království. Zdá se, že se o něco podobného pokoušejí i v Německu a nazývají se

---

⁵⁶¹ Nicolaus Cabeus vyjádřil v roce 1629 názor téměř shodný s pozdějším Kircherovým, že země sice není obří magnet, jak tvrdil Gilbert, ale zcela jistě je to magnetické těleso držené v centru vesmíru magnetickou silou. NICOLAUS CABEUS, *Philosophia magnetica*, Colonia 1629.

Balthasar Conrad Athanasii Kircherovi z Prahy 13. ledna 1646, APUG 561/266r.

⁵⁶² Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 25. února 1645, APUG 557/f.111r.

⁵⁶³ G. A. Kinner von Löwenturm Athanasii Kircherovi z Prahy 4. března 1665, APUG 562/f. 85r.

Naturae Curiosos. Jako by však létali bez křídel a jejich studia nepovedou k pokroku vědění a poznání přírody.⁵⁶⁴

Jako poslední odvětví přírodních věd zařadíme témata lékařsko-alchymistická. Nejvýznamější postavou a také jedním z nejčastějších Kircherových korespondentů byl lékař Jan Marek Marci z Kronlandu (1595 Lanškroun – 1667 Praha). Marci byl mimořádným profesorem lékařství a také fyzikem království českého. V roce 1640 se v doprovodu Františka Matyáše Karla ze Šternberka (1605–1648) vydal na cestu do Itálie, kde se seznámil s Athanasiem Kircherem. V průběhu sporů o pražskou univerzitu hájil práva lékařské fakulty a v roce 1650 zaslal císaři návrh na *Statuta facultatis medicinae renovata*, ve kterých fakulta převzala dozor nad ostatními nelékařskými profesemi. Skrze hájení práv své fakulty a také kvůli své prvotně *Idearum operatritium idea*, která se zabývala problematikou rozmnožování a růstem plodu, se dostal s jezuitou do sporu a do jezuitského řádu vstoupil až na smrtelné posteli.⁵⁶⁵ V mnohém na jeho dílo navázal William Harvey, který se s Marcim osobně setkal jako lékař diplomatické mise lorda Arundela k císaři Ferdinandu II. v roce 1636.⁵⁶⁶ Marek mu při té příležitosti věnoval svou knihu. Marci také okamžitě pochopil význam Harveyova učení o krevním oběhu.

Stejně jako jeho přátelé Balbín, Caramuel, Kinner a další se i Marci účastnil obrany města před Švédy v roce 1648, zároveň však byl povolán k léčbě manželky švédského generála Wittenberga. V roce 1658 se stal osobním lékařem císaře, s jehož dvorem pobýval ve Frankfurtu nad Mohanem. O čtyři roky později je zvolen rektorem univerzity. V šedesátých letech obdržel nabídku vyučovat v Oxfordu a stát se členem Royal Society, kterou již ale nestihl přijmout. Marci byl autorem nejen mnoha lékařských spisů, ale také pojednání o duze, zeměpisné délce, kvadratuře kruhu nebo purpurovém dešti. O jeho matematických a fyzikálních zájmech jsme pojednali výše. I jeho lékařská bádání ohledně embryologie,

---

⁵⁶⁴ G.A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 4. ledna 1666, APUG 562/f. 138r/f. 138v.

⁵⁶⁵ Zdeněk Servít ve své knize *Jan Marek Marci z Kronlandu* uvádí, že v té době již z důvodu nemoci nebyl schopen sliby vědomě vykonat. (Servít 1989, s. 57–60.)

⁵⁶⁶ SERVÍT 1989, s. 35.

lokalizace psychických funkcí v mozku a souvislosti orgánů s funkcí měla mimořádnou úroveň. Skrze Francisse Glissona snad ovlivnil i Spinozu.⁵⁶⁷

Kupodivu však o lékařských tématech v jeho korespondenci s Kircherem nepadne ani zmínka. Zato alchymii zmiňuje hned v několika dopisech. Připomeňme však nejprve ten, ve kterém Marci představuje Jiřího Bareše jako svého přítele a výborného muže znalého chemie, která ho zajímá ne kvůli zlatu, ale kvůli medicíně.⁵⁶⁸ Ve své knize *Philosophia vetus restituta* pak Marci označuje za horlivého chemika i Martina Santiniho S.J.⁵⁶⁹ (1575 Trento – 1655 Praha). Toto potvrzuje nejenom v poznámce dopisu Theodora Moreta, kde se Santini ptá na Kircherův názor ohledně chemického experimentu⁵⁷⁰, ale i v dopise z roku 1645, ve kterém mu nabízí chemické hádanky, za jejichž rozluštění je nabízena cena 1000 florénů.⁵⁷¹ A otec Santini i Bareš zdraví Kirchera v dalším Marciho dopise.⁵⁷²

Vraťme se však k Jiřímu Barešovi (Georgius Baresch, Barschius), o kterém toho víme velmi málo. Byl přítelem Jana Marka Marci, kterého uvedl do alchymistických studií, a na smrtelné posteli mu také odkázal svou chemickou knihovnu. V záznamech Klementina je uváděn v roce 1602 jako bakalář a už o rok později jako magistr. V závěru jediného dochovaného dopisu Kircherovi Bareš uvádí, že studoval v roce 1605 v Římě na univerzitě La Sapienza medicínu, ale studia zřejmě nedokončil. V roce 1624 byl jistý magistr Jiří Bareš z Častolovic skrze výhostný list usazen v Praze, což by souhlasilo s přídomkem Sinkoviensis u záznamů Barešova studia v Klementinu, vzhledem k tomu, že obec Synkov se nachází nedaleko Častolovic.⁵⁷³ Nicméně se nabízí otázka, kde by Bareš ze Synkova na svá studia v Římě vzal peníze.

---

⁵⁶⁷B. BAUMAN, Filosofické názory Jana Marka Marci (Příspěvek k dějinám našeho myšlení v 17. stol.), in: *Rozpravy Československé akademie věd* 67, 1957, s. 75 a 77.

⁵⁶⁸ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 12. září 1640, APUG 557/f. 127r.

⁵⁶⁹ Marci, *Philosophia Vetus Restituta*, 280 f.(EVANS 1979, s. 379.)

⁵⁷⁰ Theodor Moretus Athanasii Kircherovi z Prahy 22. února 1642, APUG 567/f. 55r.

⁵⁷¹ Martino Santini Athanasii Kircherovi z Prahy 14. října 1645, APUG 567/f. 089r.

⁵⁷² Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 12. ledna 1641, APUG 557/f. 64.

⁵⁷³ J. SMOLKA, R. ZANDBERGEN, Athanasius Kircher und seine ersten Prager Korrespondenten, in: P. Cemus (ed.), *Bohemia Jesuitica 1556–2006*, vol. II, Praha 2010, s. 685–686.

Kircherovi zaslal jistě dva dopisy. Dochovaný je však pouze ten z 27. dubna 1637.⁵⁷⁴ V úvodu dopisu naráží na Kircherovo nedávno vydané dílo *Prodromus Coptus*, ve kterém Kircher objasňuje nečitelné písmo sfing a říká, že má ve své knihovně taky jednu sfingu – knihu v neznámém písmu. Z tohoto dopisu pochází informace o prvním dopise, ve kterém mu poslal před rokem a půl vzor písma z knihy k rozluštění, které by mohl být prospěšné obecně i pro jeho práci na díle *Oedipus*. Nedostal však zpět zprávu, jen informaci od Moreta, že dopis došel, a ptá se tedy znovu, co si o neznámém písmu myslí. Domnívá se, že se vzhledem ke kresbám rostlin, různých zobrazení a hvězd jedná o spis obsahující chemická tajemství nejspíše lékařská, a proto prospěšná celému lidstvu. Zdá se mu pravděpodobné, že někdo milující medicínu odešel do Orientu, aby tam získal lékařské znalosti Egypťanů a ukryl je do tohoto spisu už jen proto, že rostliny v něm znázorněné jsou v německých krajích neznámé.

Tento dopis i všechny okolnosti k němu přináležející byly v literatuře a především na internetu mnohokrát popsány a nebudu se tedy k této problematice vracet.⁵⁷⁵ Bareš poslal Kircherovi ukázkou z dosud nerozluštěného tzv. Voynichova manuskriptu. Je třeba ho na tomto místě alespoň krátce zmínit, protože se pravděpodobně jedná o spis lékařský, botanický či alchymický. Marci Kircherovi v roce 1665 zaslal celý rukopis, o kterém píše, že mu ho daroval přítel a že nemůže být přečten nikým jiným než Kircherem. Tento přítel se kdysi ptal na Kircherův názor, ale nechtěl posílat samotnou knihu a vložil veškeré úsilí do jejího rozluštění. Až do smrti se nevzdal, ale marně, taková kniha může být rozluštěna jen Kircherem a nyní mu ji s Barešovými poznámkami posílá. Doktor Raphael, učitel češtiny krále Ferdinanda III., mu jednou řekl, že kniha patřila Rudolfovi II. a že za ni zaplatil 600

⁵⁷⁴ Jiří Bareš Athanasii Kircherovi z Prahy 27. dubna 1637, APUG 557/535r./535v./534r./534v.

Transkripci dopisu uveřejnili Josef Smolka a René Zandbergen: J. SMOLKA, R. ZANDBERGEN, Athanasius Kircher und seine ersten Prager Korrespondenten, in: P. Cemus (ed.), *Bohemia Jesuitica 1556–2006*, vol. II, Praha 2010, s. 684–685.

⁵⁷⁵ René Zandbergen, *The Voynich Manuscript*, <http://www.voynich.nu/>, 13.2.2011.

Nick Pelling's *Cipher Mysteries. The latest news, views, research and reviews on uncracked historical ciphers...*, <http://www.ciphermysteries.com/>, 13.2.2011.

Voynich Central, <http://voynichcentral.com/access.htm>, 13.2.2011.

Philip Neal's *Voynich Manuscript Pages*, <http://www.voynichcentral.com/users/philipneal/>, 13. 2. 2011.

dukátů. Raphael si myslel, že kniha byla dílem Angličana Rogera Bacona. Marci se v té otázce zdržuje úsudku.⁵⁷⁶ Nakonec poprvé v roce 1666⁵⁷⁷ a pak ještě v roce 1667 prosí za nemocného přítele Kirchera Alois Kinner, aby se vyjádřil k tajemnému spisu, který mu Marci poslal.⁵⁷⁸ Dnes je zřejmé, že Kircher naděje, které do něho výše uvedení vkládali, nenaplnil, stejně jako nikdo jiný. Dosud nerozluštěný rukopis se dnes i s výše citovaným Marciho dopisem nachází v knihovně Yale University.⁵⁷⁹

Voynichův manuskript však rozhodně nebylo jediné alchymistické téma tohoto období. Kircherova korespondence dokládá velmi živý zájem o tuto oblast vědění. V roce 1646 se Santiniho a Marciho alchymický zájem týkal hlavně Glauberovy alchymické pece. Nevíme, co se jim podařilo vlastně získat, pravděpodobně její nákres. Marci v dopise píše, že to, co psal Santinus o alchymické peci Glauberově, je pravda, jak tvrdí i doktor Michelius, profesor medicíny v Lipsku v dopise. Posílá ji Lanovi⁵⁸⁰, sběhlému v alchymickém umění. Ta podivuhodná pec by se hodila do jeho díla *Mundus subterraneus*.⁵⁸¹

V dalším dopise o téměř deset let později v roce 1655 píše Marci kromě toho, že na vlastní oči viděl, že se v baňce vylíhl had, také o nevelké úspěšnosti jeho pokusu extrahovat bismut. Zato experiment s terpentýnem byl podle něho úspěšnější. Snad už ví Kircher od Kinnera, že Marci od rektora Lipské akademie Michaelise dostal tu amsterdamskou Glauberovu pec.⁵⁸² Druh toho hada, co se vylíhl v baňce, nezná, protože se vylíhl ze spermatické síly.⁵⁸³ Zdá se tedy, že nakonec získal Marci pec i fyzicky. I v dalším dopise

---

⁵⁷⁶ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 19. srpna 1665, Beinecke 408A (Beinecke Rare Book and Manuscript Library at Yale University)

⁵⁷⁷ G.A. Kinner von Löwenturm Athanasii Kircherovi z Prahy 4. ledna 1666, APUG 562/f. 138r/f. 138v.

⁵⁷⁸ G.A. Kinner von Löwenturm Athanasii Kircherovi z Prahy 5. ledna 1667, APUG 562/f. 151r/f.151v.

⁵⁷⁹ *Yale University. Beinecke Rare Book and Manuscript Library. Voynich Manuscript*, <http://beinecke.library.yale.edu/digitallibrary/voynich.html>, 13. 2. 2011.

⁵⁸⁰ Snad Francesco Lana Terzi?

⁵⁸¹ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 2. ledna 1646, APUG 557/f.424r.

⁵⁸² Johann Rudolf Glauber (1604?–1670)

⁵⁸³ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 7. srpna 1655, APUG 557/f.94r.

rozebírá některé alchymické experimenty samotného císaře, ale i Rudolfa II., Kellyho nebo saského kurfiřta.⁵⁸⁴

Stejně tak dva alchymické experimenty, ale především doporučení Jakuba Václava Dobřenského, který se chystal do Říma a přál si Kirchera vidět, přidává i Kinner.⁵⁸⁵ Dále se ptá Kirchera na experiment s bismutem.⁵⁸⁶ V dalším dopise píše o tom, že konečně získal *Mundus subterraneus* a že tímto dílem alchymistům radost neudělá. Co však na to říkají knížata, která podlehla svodům alchymie? Co by na to říkal samotný císař Ferdinand III., který alchymistovi udělil šlechtický titul a ještě ho učinil správcem mincovny (baron von Chaos)?⁵⁸⁷

Kinner tu znovu stejně jako v případě soumraku matematiky v Českých zemích naráží na jádro problému. Athanasius Kircher v jedenácté knize svého díla *Mundus subterraneus*, nazvané *Chymiotenicus*, mimo jiné popisuje všechny chemické přístroje, umění a metody a také vyvrací kořeny pseudochemie.⁵⁸⁸ Rozděluje chemii do tří částí – jsou to alchemia metallurgica, chymia medica a nakonec alchemia transmutatoria, která vede buď k získání kamene mudrců, nebo panacey.⁵⁸⁹ Taková snažení však Kircher považuje za podvod a neužitečný k tomu. Transmutace je možná ovšem pouze přirozenými prostředky s pomocí čtyř elementů podle tří principů, rtuti, síry a soli. Navíc se dosti nevybíravě opírá do Paracelsa, Fluda, Rosenkruciánů i Sendivogia a nejvíce mu vadí, že mluví o démonech a satanských silách tam, kde jde o přírodní jevy.⁵⁹⁰ Na otázku, zda nějaký kov může transmutovat v jiný, odpovídá, že v teorii je to možné, ovšem v praxi jen pomocí ďáblů

---

⁵⁸⁴ Jan Marek Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 11. prosince 1655, APUG 557/f.96r.

⁵⁸⁵ G.A. Kinner von Löwenturm Athanasii Kircherovi z Prahy 5. prosince 1654, APUG 557/f. 244r/f. 244v.

⁵⁸⁶ G.A. Kinner von Löwenturm Athanasii Kircherovi z Prahy 1. května 1655, APUG 555/f. 279r/f. 279v.

⁵⁸⁷ G.A. Kinner von Löwenturm Athanasii Kircherovi z Prahy 4. ledna 1666, APUG 562/f. 138r/f. 138v. Baron von Chaos – Johann Konrad Richthausen.

⁵⁸⁸ ATHANASIIUS KIRCHER, *Mundus subterraneus*, Amsterodami 1664–1665, Tom. II, Liber XI-Chymiotenicus.

⁵⁸⁹ Tamt., *De lapide philosophorum*, s. 268.

⁵⁹⁰ Tamt., s. 298.

nebo andělů, jejichž intervenci tak mocně kritizuje. Zabývá se také identifikováním alchymických podvodů a nesrozumitelných výrazů v oddíle *De alchymia sophistica*. Odmítá také jakýkoli vliv planet na alchymické snažení s tvrzením, že příroda pracuje vždy stejně bez ohledu na to, co dělají planety.⁵⁹¹ Pravá alchymie se podle Kirchera zdráhá popisu a je jakousi metaforou mezi aktem stvoření a transmutací, procesem, který byl podle něho nejlépe popsán v hieroglyfických zápisech.

Není divu, že tři roky po publikování *Mundus subterraneus* píše Kinner Kircherovi, že se objevila knížečka proti dílu *Mundus subterraneus* od autora smyšleného jména de Blauenstein⁵⁹², hájícího kámen mudrců.⁵⁹³

Zřejmě v reakci na rozhovor s Kinnerem, *Mundus subterraneus* a Blawensteinovu knihu napsal Kircherovi i další lékař Václav Maximilián Ardensbach z Ardensdorfu.⁵⁹⁴ Ardensbach se narodil v Opoli ve slezském Polsku, studoval v Praze u Marciho a roku 1648 dosáhl doktorátu filozofie a lékařství. V roce 1667 je uveden v záznamech promoci v Bologni jako doktor lékařství.⁵⁹⁵ Byl nejprve fyzikem opolského knížectví. 31. října 1671 byl jmenován nadpočetným zemským lékařem moravským. Roku 1677 se stal přísežným lékařem v olomouckém kraji a tělesným lékařem olomouckého biskupa Karla z Lichtensteinu. Ardensbach byl Marciho žák a Kircherův čtenář. Jeho spis *Tartaro Clypeus* je celý polemikou

---

⁵⁹¹ J. GODWIN, Athanasius Kircher and the Occult, in: J. Fletcher (ed.), *A.K. und seine Beziehungen zum Gelehrten Europa seiner Zeit*, Wiesbaden 1988, s. 26.

⁵⁹² SALOMON DE BLAWENSTEIN, *Interpellatio brevis...pro lapide philosophorum contra anti-Chymisticum Mundum subterraneum P. Athanasii Kircherii...*, Viena 1667.

⁵⁹³ G.A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 22. prosinec 1668, APUG 564/f. 1r/f.1v.

⁵⁹⁴ Václav Pumprla, *Olomoucký kraj podle autorů*, http://www.vkol.cz/data/soubory/import/ol_autori.pdf, 10.1.2011, s. 3.

⁵⁹⁵ S názvem disertace: *De macie infantum ex facino...*Jena 1667. (M. KOMOROWSKI, *Silesia academica, Promotionen, Inauguraldissertationen, Biographien schlesischer Ärzte und Juristen im 17. Jahrhundert*, in: K. Garber (ed.) *Kulturgeschichte Schlesiens in der Frühen Neuzeit*, Band I., Tübingen 2005, s. 337.)

C. ZONTA, *Schlesier an italienischen Universitäten der Frühen Neuzeit 1526-1740*, disertace, Stuttgart 2000, s. 156.

se spisem *Tartaro-Mastix* dalšího lékaře Jana Ferdinanda Hertodta, původně brněnského městského a později moravského zemského lékaře, s nímž vedl také spor o podstatu transmutace.⁵⁹⁶ Oba jsou také autory spisků o moru a prevenci jeho šíření.⁵⁹⁷ Zatímco Hertodt ve své práci hned přistupuje k preventivním opatřením, nabízí Ardensbach i teorii nemoci.⁵⁹⁸ Ardensbach uvádí i řadu receptů na boj s morem. Jeden z těchto receptů pak popisuje jako Kircherův⁵⁹⁹ i na několika dalších místech Kirchera cituje, přesto připisuje vznik moru spíše špatnému ovzduší a nepříznivé konstelaci planet. Červíky, které pod mikroskopem v krvi nakažených pozoroval Kircher, považuje spíše za následek než příčinu nemoci.⁶⁰⁰

Cenzuru jeho spisu *Tartaro Clypeus* udělil Jakub Jan Václav Dobřenský z Černého mostu, který ho také spolu s Marcim a dr. Kinnerem vybízel, aby Kircherovi napsal. K tomu ho také nedlouho před smrtí vybídl i otec Behm.⁶⁰¹ Ve svém prvním dopise z roku 1668 se snaží Kirchera, který se jednoznačně stavěl proti jiné než přirozené možnosti transmutovat kovy, přesvědčit o možnosti transmutace.⁶⁰² Diví se, že „*virorum doctissimorum Principe*“

---

⁵⁹⁶ JOHANN FERDINAD HERTODT VON TODTENFELD, *Tartaro-Mastix Moraviae...*, Viennae Austriae 1669.

VÁCLAV MAXMILIÁN ARDENSBACH Z ARDENSDORFU, *Tartaro Clypeus excipiens Tartaro Mastigem Hertodianum...*, Pragea 1671.

⁵⁹⁷ VÁCLAV MAXMILIÁN ARDENSBACH Z ARDENSDORFU, *Armamentorum antiloimicum*, Holomouc 1679.

JOHANN FERDINAD HERTODT VON TODTENFELD, *Kurz Verfasste Pest-Ordnung Philosophiae*, Ollmütz 1680.

⁵⁹⁸ E. KUČERŇÁKOVÁ, Mor 1680 v protimorových spisech dvou moravských zemských fysiků Jana Ferdinanda Hertodta z Todtenfeldu a Václava Maxmiliána Ardensbacha z Ardensdorfu, in: *Sborník prací Filozofické Fakulty Brněnské Univerzity 49*, 2002 [Vyd. 2004], s. 148.

⁵⁹⁹ VÁCLAV MAXMILIÁN ARDENSBACH Z ARDENSDORFU, *Armamentorum antiloimicum*, Holomouc 1679, s. 58–59.

⁶⁰⁰ Tamt., s. 2–3.

Kircher je autorem spisu o moru, v němž se pokouší odhalit jeho příčinu pozorováním krvinek nakažených pod mikroskopem: ATHANASIUS KIRCHER, *Scrutinium pestis...*, Romae 1658.

⁶⁰¹ Václav Ardensbach z Ardensdorfu Athanasii Kircherovi z Brna 12. října 1668, APUG 564/f. 95r.

⁶⁰² Tamt., APUG 564/f. 95r./f. 95v/f. 96r.

považuje transmutaci za nemožnou. Uvádí přitom řadu příkladů, kdy k transmutaci došlo před zraky vážených osob. Recept na jistou tinkturu měl vlastnit i jeho učitel Marci, kterému dělal sekretáře. Dokonce i Misseroni (zřejmě švagr? Marka Marciho) byl svědkem transmutace, kterou provedl samotný císař, když proměnil rtuť ve 40 000 fl. zlata. Zmiňuje také slavného Sendivoje nebo Johanna Zwelfera a Conrada von Richthausena, kterému císař udělil titul baron von Chaos. Ve snaze přesvědčit Kirchera o možnosti transmutace kovů polemizuje v dalším dopise i s Helmontem.⁶⁰³ Jeho dlouholetý spor s Hertodtem se odrazil i v Ardensbachově korespondenci s Kircherem. V posledním dochovaném dopise z roku 1671 zpravuje Kirchera nejenom o svém přesunu do Olomouce, ale především právě o Hertodtově kritice jeho spisu, která nabyla nejen akademických, ale i osobních rozměrů. Ardensbach si stěžuje, že je nazýván „*idiotam, stultu asinu, bulice, haeriticu, blasphemu...*“ a že Hertodt dokonce žádá, aby shořel se svou knihou.⁶⁰⁴ Ardensbach je rád, že se může v obraně svého dobrého jména zaštitit Kircherovým dopisem, a zároveň sděluje, kdo všechno ho ve sporu podpořil, přičemž jmenuje nejen profesora lékařství nebo císařského lékaře, ale dokonce upozorňuje, že jeho kniha potěšila i samotného císaře. A tak lokální spor dvou moravských lékařů přerostl hranice země. Zároveň je Ardensbachova korespondence dokladem, že moravský lékař neztratil kontakt s pražským univerzitním prostředím, ze kterého vyšel.

Dalším lékařem, který Ardensbacha přesvědčoval, aby Kircherovi napsal, byl Jakub Jan Václav Dobřenský z Černého mostu (1623–1697).

Dobřenský vystudoval filozofii a lékařství, kde byl žákem Jana Marka Marciho, a stejně jako on byl velkým přítelem Balbínovým. Již víme, že v dopise z roku 1654 doporučil Kinner Dobřenského Kircherovi v Římě, a můžeme z toho vyvozovat, že někdy v té době odešel do Itálie.⁶⁰⁵ Roku 1657 publikoval ve Feraře *Nova er amoenior de admirando fontium genio*,⁶⁰⁶

Plné znění dopisu včetně jeho českého překladu lze nalézt v: J. SMOLKA, Joannes Marcus Marci a jeho okruh, in: I. Purš, V. Karpenko (edd.), *Alchymie a Rudolf II. Hledání tajemství přírody ve střední Evropě v 16. a 17. století*, Praha 2011, s. 752–757.

⁶⁰³ Václav Ardensbach z Ardensdorfu Athanasiu Kircherovi z Brna 22. března 1669, APUG 558/f. 14v.

⁶⁰⁴ Václav Ardensbach z Ardensdorfu Athanasiu Kircherovi z Olomouce 20. července 1672, APUG 565/f. 98r./f. 98v.

⁶⁰⁵ G.A. Kinner von Löwenturm Athanasiu Kircherovi z Prahy 5. prosince 1654, APUG 557/f.244r/f.244v.

keré vyšlo znovu o dva roky později tamtéž. Ve spise kombinoval experimentování s přírodní magií. Poskytl v něm tabulku s relativní vahou kovů, ale především se zabýval vodními hodinami a fontánami a také vodními perpetui mobile, přičemž jmenoval jak Stansela, tak Bettina nebo Cabea.⁶⁰⁷ Jediný dopis Dobřenského Kircherovi pochází z dubna 1658 a byl napsán v Parmě.⁶⁰⁸ Tam se, jak také vyplývá z níže uvedeného dopisu, věnoval především alchymii. V roce 1662 se vrátil do Prahy a o rok později se stal doktorem lékařství. Po Marciho smrti byl několikrát děkanem lékařské fakulty a dvakrát rektorem univerzity (v letech 1670 a 1685). Kromě toho, že občas přispíval do prvního lékařského časopisu *Ephemerides Academiae natura curiosorum*, ať už o možnosti umělého stvoření pygmeje nebo zkameněném mozku býka v Padově,⁶⁰⁹ vydával v letech 1665–1692 také každoročně český kalendář s pranostikami, zprávami a událostmi. Připravil také k vydání dvě Marciho díla *Liturgii mentis* a *Otho-Sophii seu Philosophia impulsus generalit*. Mimo *Nova philosophia de fontibus* zůstala jeho díla v rukopisné formě. V námi uváděné souvislosti lze zmínit *Miscelanea chymica* (1671–1677) nebo dva *Institutiones medicae* (1683–1693), což je pravděpodobně nárys učebnice základů medicíny, které bychom označili názvem fyziologie.⁶¹⁰ Vydra také uvádí, že měl Dobřenský ve zvláštní oblibě Dyonisia Aeropagitu, jehož sochu s přípisem věnoval matematickému muzeu v Klementinu.⁶¹¹

V dopise Kircherovi z Parmy roku 1658 píše, že si s radostí přečetl jeho dopis zaslaný pátého dubna. Přeje si s ním být v častějším kontaktu, pokud ne osobním. Nabízí, že ho bude zpravovat o rozhovorech s lidmi, kteří mohou prospět literárnímu světu a kteří teď na Velikonoce do Parmy přicházejí. Ostatně v Parmě získává zkušenosti s experimenty spagirickými, matematickými i lékařskými a může také sehnat suroviny, které jsou jinde

---

⁶⁰⁶ JAKUB JAN VÁCLAV DOBŘENSKÝ, *Nova et amoenior de admirando fontium genio...philosophia*, Ferrara 1657.

JAKUB JAN VÁCLAV DOBŘENSKÝ, *Nova philosophia de fontibus*, Ferrara 1659.

⁶⁰⁷ L. THORNDIKE, *History of Magic and Experimental Science*, vol. VIII, New York 1958, s. 202–204.

⁶⁰⁸ Jakub Václav Dobřenský Athanasiu Kircherovi z Parmy 22. dubna 1658, APUG 562/f. 132r/f. 132v.

⁶⁰⁹ Viz pozn.

⁶¹⁰ SERVÍT 1989, s. 104–105.

⁶¹¹ STANISLAV VYDRA, *Historia Matheseos in Bohemia et Moravia cultae*, Pragae 1778, s. 48–49.

těžko k sehnání. Že nemohl sehnat vitriol, kterým měl léčit jednoho Boloňana, ale nakonec měl štěstí, podařilo se mu získat čtyři libry, ze kterých udělal olej a chystá se ho Kircherovi zaslat a jistě mu pošle, cokoli jiného bude mít. Do těch i oněch tajemství proniká ne vždy s úspěchem, protože není pochybnějšího podniku, kdy často chudákovi přebývá, po čem filozof touží. Závěrečná zkouška *Metamorphosa medica* přesvědčí všechny nevěřící a on ji provede s jednou osminou. Při přeměně rtuti ve stříbro stačí smíchat borax se stříbrným práškem a odstranit krustu, která se vytvoří nad tekutinou, a dále pokračuje popisem alchymického experimentu, ke kterému používá i rostlinné složky. Nemýlí-li se, chce Kircher ve svém *Oedipus Aegyptiacus* předestřít egyptskou alchymii a způsob získávání zlata a stříbra.

Alchymie však nebyla výsadou pouze lékařů. Kircherova korespondence dokládá i jednoho velmi praktického chemika.

Maximilián Valentin z Martinic (–1677), mladší bratr zemského místodržícího Bernarda Ignáce Martinice, nejenže se s Kircherem setkal v průběhu své kavalírské cesty, při které navštívil také Řím,⁶¹² ale roku 1642 povýšil na nejvyššího komorníka nad stříbrem. Nakonec to dotáhl až na nejvyššího zemského soudce a nejvyššího hofmistra Českého království.

V dopise Kircherovi z března 1660 potvrzuje své kompetence, když mu děkuje za knihu *Iter extaticum*, kterou obdržel od otce Johanna Wrby⁶¹³, sám však přiznává větší zálibu ve zkoumání skrytých míst českých hor a podzemí.⁶¹⁴ Uvádí svůj zájem o rudné žíly a získávání a ražení kvalitního kovu z nich a na toto téma předkládá Kircherovi několik bodů. Rád by věděl, co Kircher ví a soudí o tavení, zlepšování a mísení kovů. Jaký je nejlepší způsob získávání oceli ze železa? Kde se dá získat dobrá a čistá běloba olovná (cerussa)? Maximilián Martinic sice píše, že se nedaleko běloba olovná dá získat, ale je plná nečistot a není ji možné nalézt nepoškozenou v plátech či prutech. Co dalšího je mu známo o získávání,

---

⁶¹² A. CATALANO, K. KELLER (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*, Kurzbiographien, Bd. 1, Wien–Köln–Weimar 2010, s. 203–204.

⁶¹³ Rektor pražské univerzity – viz ČORNEJOVÁ, FECHTNEROVÁ 1986, s. 527–528.

⁶¹⁴ Maximilián Valentin Martinic Athanasiu Kircherovi z Prahy 20. března 1660, APUG 654 /f. 172r/f. 172v/173r.

zkoušení, přípravování a zvláště oddělování kovů? Co si myslí o dvouramenné virguli, kterou používají hledači kovů. Jakou jí přiřkládat cenu a účinnost?

Zde se setkáváme s chemií zcela jiného typu. I ve třetím dopise Kircherovi, kde mu mimo jiné děkuje za to, že se v Římě stará o jeho syna Jaroslava, který v Římě studoval, se v druhé polovině dopisu věnuje otázkám jak změkčit kov a jak odvádět vodu z důlních šachet.⁶¹⁵

Na Kircherově korespondenci s „pražským matematickým kroužkem“ je pozoruhodné především to, že se v podstatě vůbec nevěnuje matematice, zároveň je jeho vliv na tuto skupinu zřejmý. Organizace měření magnetické deklinace v roce 1639 a pozorování zatmění Měsíce v roce 1642 bylo prokazatelně vykonáno na Kircherův podnět. Stejně tak bylo dostatečně upozorněno na inspiraci Kircherovým *Iter extaticum* ve Stanselove knize *Legatus Uranicus* a dalších.

Pozoruhodná je také míra, v jaké se Kircherovi korespondenti věnují alchymii přesto, že sám Kircher transmutační alchymii odmítal.

Dalšími dvěma zásadními tématy byl magnetismus a astronomická pozorování především zatmění a komet. Nakolik byla volba témat ovlivněna Kircherovými projekty na zjištění zeměpisné délky, je obtížné odpovědět, poněvadž šlo o témata obecně aktuální. Zdá se však, že kontak s Kircherem skutečně měl vliv na přírodně-filosofická bádání v Českých zemích.

Posledním korespondentem z Českých zemí, který si s Kircherem dopisoval, byl Philipp Jakob Sachs von Löwenheim. Ačkoli jejich vzájemná korespondence nebyla přírodně filosofická, byla velmi důležitá pro organizaci učené komunity v oblasti. Sachsův význam a role se totiž podobala roli Henryho Oldenburga, který organizoval a vytvářel korespondenční síť pro Royal Society, a stejně jako Sachs byl i on zodpovědný za vydávání časopisu, ve kterém byla publikována nejnovější pozorování, experimenty a teorie. Philipp Jakob Sachs zastával tuto centrální úlohu pro *Academia naturae curiosorum*. Jaký byl jeho vztah ke Kircherovi a jeho dalším korespondentům bude námětem další kapitoly.

---

⁶¹⁵ Maximilián Valentin Martinic Athanasiu Kircherovi z Prahy 25. srpna 1667, APUG 564/f. 123r/123v/124r.

7. Philipp Jakob Sachs von Löwenheim (1627–1672)

Základním pramenem k biografii Philippa Jakoba Sachse von Löwenheim⁶¹⁶ je kniha Sachsova kolegy lékaře, korespondenta a přítele Johanna Daniela Majora *Memoria Sachsiانا*.⁶¹⁷ Sachs se narodil podle Majorových údajů 26. srpna 1627 ve Vratislavi Tobiáši Sachsovi à Lewenheim a Uršule, dceři Daniela Rindfleische (Bucretia), osobního lékaře vratislavského biskupa, arcivévody Karla Habsburského.⁶¹⁸ Lékařská dráha tak byla Sachsovi určena od narození. Nejprve studoval v Lipsku, kde v roce 1647 dosáhl titulu bakaláře a o rok později v roce 1648 titulu magistra. Po dosažení titulu se vydal na cestu po Evropě, kterou dokládá nejenom Johann Daniel Major, ale také Sachsovy vlastní rukou psané deníkové záznamy z této tři roky trvající cesty, při které procestoval a studoval v Nizozemí, Štrasburku, Paříži nebo Montpellier.⁶¹⁹

27. 3. 1651 získal v Padově doktorský titul.⁶²⁰ Předtím, než se vrátil do Vratislavi, navštívil i Řím. Není však žádný doklad toho, že by se tam setkal s Kircherem nebo navštívil jeho muzeum, a dá se předpokládat, že se tak skutečně nestalo, protože dopisy, které Kircherovi zaslal, pocházejí až z počátku sedmdesátých let a není v nich žádná zmínka o dřívějším setkání.

V době, kdy se Sachs vracel ze svých studií, vznikla z iniciativy čtyř Schweinfurtských lékařů (Johanna Laurentia Bausche, Johanna Michaela Fehra, Georga Balthasara Wohlfartha a

---

⁶¹⁶ Přídomek má mnoho verzí. V dobové literatuře je uváděn jako Philipp Jakob Sachs von Lewenheim nebo Lewenheimb. Je možné setkat se ale také s podobou Löwenheimb či Löwenheim, kterou jsme se zde rozhodli používat.

⁶¹⁷ JOHANN DANIEL MAJOR, *Memoria Sachsiانا, Imperiali Naturae Curiosorum Societati ac Posteris commendata*, Lipsiae 1690, s. 1–79. K citacím jsem použila exemplář z historických fondů Vědecké knihovny v Olomouci, sign. 31345. Na titulním listu knihy se nachází Sachsův portrét. Další biografické informace je možné nalézt v: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. XXX (1890), s. 142–143.

⁶¹⁸ JOHANN DANIEL MAJOR, *Memoria Sachsiانا*, Lipsiae 1690, s. 4. Daniel Rindfleisch (Bucretius) (1562–1621).

⁶¹⁹ Cestovní deník z let 1646–1651: *Kurtzer Entwurf meiner Reisen 1646–1651*, Oddział Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, sign. R 2829.

⁶²⁰ JOHANN DANIEL MAJOR, *Memoria Sachsiانا*, Lipsiae 1690, s. 19.

Georga Balthasara Metzgera) učená společnost Academia naturae curiosorum, známá později také jako Leopoldina. Sachs se stal členem této společnosti v roce 1658 a zvolil si přezdívku *Phosphorus*. Cílem společnosti bylo ve spolupráci a předem daným způsobem zkoumat zázraky přírody pro dobro medicíny a lidstva obecně. Výsledky tohoto bádání měly být publikovány v monografiích. Do Bauschovy smrti v roce 1665 však byly publikovány jen tři: Sachsova *Ampelographia* 1661⁶²¹ a *Gammarologia* 1665⁶²² a Bauschova *Haematite et Aetite* 1665.⁶²³

Skrze kritické zkoumání činnosti učených akademií v jiných zemích a také Sachsovu korespondenci s jejími členy došlo k přehodnocení programu společnosti podle vzoru Royal Society. V roce 1665 navázal Sachs korespondenci s Henry Oldenburgem. Nejen na jejím základě poté vytvořil nové statuty společnosti i žádost o císařskou záštitu. Místo v monografiích začaly být výsledky bádání publikovány ve vůbec prvním lékařském časopise na světě. První vydání tohoto časopisu vyšlo ve Vratislavi v roce 1670 s titulem *Miscellanea curiosa medico-physica Academiae Naturae Curiosorum sive Ephemeridum medico-physicarum Germanicarum curiosarum annus primus*. Časopis vychází dodnes pod názvem *Nova Acta Leopoldina*. V roce 1687 poskytl císař Leopold společnosti svou záštitu a ta změnila své jméno na Sacri Romani Imperii Academia Caesareo-Leopoldina Naturae Curiosorum.⁶²⁴

---

⁶²¹ PHILIPP JAKOB SACHS VON LÖWENHEIM, *Ampelographia sive Vitis vineferae ejusque Partium Consideratio physico-philologico-historico-medico-chymica, in qua tam de Vite in genere, quam specie de ejus Pampinis, Flore, Lachryma, Sarmentis, Fructu...curiosa notata plurima ad normam Collegii Naturae Curiosorum instituta plurimis Secretis Naturae locuplutata*, Lipsiae 1661.

⁶²² PHILIPP JAKOB SACHS VON LÖWENHEIM, *Gammarologia sive Gammarorum, vulgo Cancrorum Consideratio physico-philologico-historico-medico-chymica, in qua praeter Gammacorum singularem Naturam, indolem et multivarium usum non minus reliquorum Crustatorum instituitur tractatio ad Normam Collegii Naturae Curiosorum, plurimis Inventis Secretioribus Naturae...*, Francofurti et Lipsiae 1665

⁶²³ JOHANNES LAURENTIUS BAUSCH, *Joh. Laurentii Bauschii med. D. etc. Schediasmata bina curiosa de lapide Haematite et Aetite ad mentem Academia Naturae curiosorum congesta*, Lipsiae 1665.

⁶²⁴ U. MÜLLER, Johann Laurentius Bausch und Philipp Jakob Sachs von Lewenheim: Von der Gründung der Academia Naturae Curiosorum zur Reichsakademie, in: *Acta historica Leopoldina* 49 (2008), s. 13–41)

Již pár let po svém přijetí do společnosti měl Sachs rozsáhlou síť korespondentů, jak dokládá další pramen z archivu Univerzitní knihovny ve Vratislavi. Jedná se o písářské kopie Sachsových dopisů z let 1660–1665.⁶²⁵ Zde také poprvé nacházíme jednoznačné Sachsovo spojení a komunikaci s učenými z Čech a Moravy. Mezi téměř osmdesáti dopisy se nacházejí i dopisy zaslané Jakubovi Václavovi Dobřenskému z Černého mostu, Václavovi Ardensbachovi z Ardensdorfu nebo Theodorovi Moretovi. Z dalších korespondentů z tohoto souboru můžeme jmenovat například Carola Sponia, lékaře Ludvíka XIV., Andrease Gryphia nebo právě Henryho Oldenburga. Psal si také s Thomasem Bartholinem (1616–1680), kodaňským lékařem známým především pro své studium a popis lymfatického systému. Bartholinovým žákem byl Niels Stensen (Steno), který si živě dopisoval s Kircherem. Bartholinus Sachse ovlivnil při psaní díla, kterému se budeme věnovat podrobněji – *Oceanus Macro-microcosmicus*.⁶²⁶ Dalšími Sachsovými korespondenty byli Petr à Castro – lékař mantovského vévody; Johann Michael Fehr (1610-1688) – člen a od roku 1666 předseda Akademie, schweinfurtský a později také císařský lékař; Johannes Jonstonius Scoto-Polonius (Johannes Jonston 1603–1675) – lékař, botanik a Komenského korespondent; Georg Balthasar Metzger (1623–1687) – člen Akademie a profesor na univerzitě v Tübingen, kde měl za úkol nejen zlepšit úroveň výuky anatomie a chirurgie, ale také spravovat univerzitní botanickou zahradu; Johann Jakob Wepfer (1620–1695) – švýcarský patolog a farmakolog, který se zabýval především onemocněními mozkových cév; Martin Kerger – lehnický lékař; Johann Theodor Schenken – profesor v Jeně; Johann Daniel Horst – lékař lankraběte von Hesse-Darmstadt, který si psal také například s Harveyem; Nicolas Witte – řížský lékař; který napsal Oldenburgovi o tom, jak objednávat víno a uchovávat ho před mrazem⁶²⁷ nebo Johann Daniel Major (1634–1693) – Sachsův biograf, ale především polyhistor, lékař a sběratel.

---

⁶²⁵ *Philipi Jacobi Sachsii a Löwenhamb Epistola litterario-Medicae ad doctissimos passim in Germania Viros datae ex autographo autoris collectae a Christiano Ezechiele Silesio A. C:1714*, Oddział Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, sign. R 405.

⁶²⁶ PHILIPP JAKOB SACHS VON LÖWENHEIM, *Oceanus Macro-microcosmicus, seu Dissertatio epistolica de analogo motu aquarum ex et ad oceanum, sanguinis ex et ad Cor. ad... Thomam Bartholinum, Medicum etc.*, Vratislaviae 1664.

⁶²⁷ THOMAS BIRCH, *History of the Royal Society of London*, vol. II, London 1756, s. 400. (Mr. Oldenburg produced a paper in Latin sent to Mr. Hill from Riga by Nicolas Witte, an ingenious

Major v Sachsově biografii popisuje nejenom základní údaje o původu a vzdělání, ale přináší také zprávu o průběhu Sachsovy velké studijní cesty, o které se dozvídáme z jeho deníků, a také o jeho korespondenci s učiteli celé Evropy. Ke korespondentům, kteří se objevili v Sachsových dopisech mezi lety 1660–1665, tak přibývají další jména, která dokládají Sachsovo spojení nejen s Kircherem, ale také s Českými zeměmi obecně. K výše zmíněnému Dobřenskému, Moretovi (kterého kupodivu Major neuvádí) a Ardensbachovi můžeme přičíst i Ardensbachova úhlavního nepřítele Johanna Ferdinanda Hertodta à Todenfeld, který byl členem Akademie a měl přezdívku *Orpheus*, jeho bratrance Matthiase Francisca Hetodta, znojenského a později zemského moravského lékaře,⁶²⁸ Adama Adamanda Kochaňského, dalšího Kircherova korespondenta, a také doposud nezmiňovaného Filippa Talducciho, vrchního vojenského architekta českého království.⁶²⁹ Mimoto uvádí Major mezi Sachsovými korespondenty např. Otta von Guericke, ale pro nás také zajímavého zpovědníka císaře Leopolda I. Philippa Müllera nebo augsburské lékaře Lukase Schröcka a Georga Welsche,⁶³⁰ kteří znovu propojují Sachsovu korespondenční síť s Kircherovou. Kircherovu reakci na Sachsovy dopisy známe například z jeho dopisu Lucasi Schröckovi mladšímu z července 1671.⁶³¹

Předtím, než se začneme Sachsovými dopisy Kircherovi zabývat, se však ještě zmíníme o jeho o poznání zajímavější korespondenci s Henry Oldenburgem. První dochovaný dopis je totiž nesmírně zajímavým svědectvím nejenom snah o reformu Academia naturae

---

doctor of physic concerning a way of ordering wines so as to preserve them from the injuries of frost.)

⁶²⁸ MAJOR, JOHANN DANIEL, *Memoria Sachsiana*, Lipsiae 1690, s. 57.

⁶²⁹ Tamt., s. 51.

⁶³⁰ Tamt., s. 50 a 58.

⁶³¹ Athanasius Kircher Lucasi Schröckovi mladšímu z Říma 24. července 1671. „*Ephemerides Vratislavienses vidi, easque non possum satis laudare & approbare; Dignissimum sane institutum, & quod existimationi Germanicae Nationis plurimùm profuturum sperem; Scripsit praeterea septimana ad me ejus Senatus Philosophici Praeses D. Philippus Jacobus Sachs, Philosophiae & Medicinae Doctor, hoc unicum à me contendendo, ut ex Italis, Gallis, Hispanis Viros curiosioris Doctrinae illustres, me praeunte dicto Collegio Philologico adsciscerem, quod & me facturum pollicitus sum*“; (LANGENMANTEL (ed.), *Fasciculus epistolarum*, Augusta Vindelicorum 1684, s. 20)

curiosorum, ale jsou v něm uváděny také důvody, které brání tomu, aby v Německu vznikla učená společnost podobně silná jako Royal Society.

V dopise Oldenburgovi z 12. ledna 1664/1665 oceňuje Sachs především „anglický“ způsob experimentování a uvádí nedostatky, se kterými se potýká experimentování Academia naturae curiosorum. Za největší problém považuje geografickou roztržitost členů jeho společnosti a říká, že tak jako jsou tělesa natažená mezi vzdálenými body slabší než ta menší a kompaktnější, tak je i Academia naturae curiosorum slabší než Royal Society. Navíc podle Sachse otevírá mořeplavba Royal Society širší horizonty, než jsou ty německé. Patroni jsou chudší a velkých patronů je málo. Členy společnosti jsou navíc lékaři provozující své praxe a mající jen velmi málo času na experimenty a to nemluvě o katastrofách, které potkávají dopisy skrze válku, špatné cesty atd. Spolu s tímto dopisem poslal Sachs i své dílo *Oceanus macro-microscopicus* a nové statuty společnosti. Tušil však, že ne vše v nich bude anglickému čtenáři po chuti. Píše, že rozvoj jejich společnosti byl kvůli různým okolnostem zbrzděn, ale že lze doufat v budoucnost a v to, že mořský vítr experimentování z Anglie přivane tyto myšlenky i do Německa.⁶³²

Podobné dopisy, jako je tento Sachsův, dokládají, že si byli učenci Evropy velmi dobře vědomi výjimečnosti programu a praxe Royal Society. A Sachs zcela jistě tuto společnost považoval za hodnou následování a bral si z ní vzor. Můžeme však znovu zopakovat skeptické stanovisko Aloise Kinnera von Löwenthurmu z předchozí kapitoly, který v dopise

---

⁶³² R. HALL, M. BOAS HALL (edd.), *The Correspondence of Henry Oldenburg II*, Madison-Milwaukee-London 1966, s. 342–347.

Ve Vratislavském rukopisu je ten samý dopis uveden s datem 16. ledna 1665. (*Philipi Jacobi Sachsi a Löwenhamb Epistola litterario-Medicae ad doctissimos passim in Germania Viros datae ex autographo autoris collectae a Christiano Ezechiele Silesio A. C.1714*, Oddział Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, sign. R 405, s. 243–249.)

Major pak podává informaci o existenci dopisu ze 14. 9. 1668 bez bližšího určení obsahu a dále o dopise z 2. 2. 1671, ve kterém Oldenburg děkuje za zasláné *Efemeridy*. Další dopis měl být zaslán 4. dubna téhož roku a 22. prosince zaslal Oldenburg Sachsovi pozorování, která byla zveřejněna ve druhém ročníku *Efemerid*. (Ann II Ephem. Obser. 125 de Tuba stentorophonica, obs. 126 de stipenda ossium per alvum excretionem) 22. 6. 1672 už jen zaslal kondolenci k Sachsovu úmrtí. (Memoria Sachsiana 1690, s. 43-44.)

Kircherovi sice schvaluje způsob odhalování tajemství přírody pomocí učené společnosti, zároveň ale považuje za pošetilé pokoušet se ohýbat přírodu podle něčích snů a fantazií. Těžko říci, co tímto Kinner myslel. Snad odvození celého programu z Baconovy utopie *Nova Atlantis* a nebo přizpůsobování experimentů a jejich výkladu očekávanému výsledku. Zároveň je však velmi rezervovaný vůči snahám Academia naturae curiosorum napodobit počínání Royal Society a přirovnává je k pokusu létat bez křídel.⁶³³ Snad k jeho skepsi přispělo i to, že dopis odeslal v roce 1666, tedy v době, kdy teprve docházelo k reformě *Academia naturae curiosorum*.

Na tomto místě bych ráda zmínila názor ještě jednoho Kircherova současníka, který s ním však nikdy nepřišel do styku, snad jen tak, že sdíleli některé společné korespondenty jako třeba Cypriána Kinnera, o jehož možném příbuzenství s Aloisem Godefriedem Kinnerem se spekuluje. Jan Amos Komenský vyjádřil svůj názor na Royal Society v dedikačním dopise z roku 1668, kterým věnoval své dílo *Via lucis* Royal Society.⁶³⁴ V dopise podává náčrt svých pansofických snah a oslavuje Royal Society. Zároveň však nepřekvapí, že připojuje doušku, že existují různé školy moudrosti: škola přírody (fyzika), boží obraz v lidské mysli poznávaný rozumem a mysl sama (metafyzika) a třetí škola zkoumající Boha pomocí vnuknutí patriarchů, proroků apoštolů a Bible (hyperfyzika). Až si Královská společnost osvojí a podmaní přírodní vědy, bude teprve na začátku poznání. Nepokročí-li bádání Královské

---

⁶³³ Viz pozn. 563. G.A. Kinner von Löwenturm Athanasio Kircherovi z Prahy 4. ledna 1666, APUG 562/f. 138r/f. 138v. Kinner píše Kircherovi, že se o anglické společnosti, která byla před nedávnem založena samotným králem, mluví jako o zázraku. Kinnerovi se to zdá jako správný způsob jak odhalit tajemství přírody, pokud někdo bude následovat jejich způsob experimentování. Zdá se mu však pošetilé chtít ohýbat přírodu podle něčích snů a fantazií. Před mnoha lety navrhl podobnou metodu odhalování tajemství přírody Francis Bacon, který - když nebylo možné jeho záměry uskutečnit - vytvořil příběh o ostrově Atlantida, na kterém si představil Šalamounův dům schopný odhalit tajemství celé přírody, aby své myšlenky vysvětlil světu. Zdá se, že nyní se anglický král rozhodl tento dům vytvořit ve svém vlastním království. O něco podobného se pokouší i mnozí v Německu, kteří se nazývají Naturae Curiosos a kterým již vyšlo i několik knih. Jako by však létali bez křídel a jejich studia nepřispějí k pokroku poznání.

⁶³⁴ J. BORSKÁ, J. NOVÁKOVÁ (edd.), *Via lucis*, in: *Dílo Jana Ámose Komenského 14*, Praha 1974, s. 285–292, dopis Jana Ámose Komenského Royal Society z Amsterdamu 13. dubna 1668. Regest dopisu, který citujeme, vytvořila Markéta Klosová.

společnosti dále, bude marné a směšné. Nicméně Komenský v závěru uznává, že přírodovědné výzkumy jsou podstatné právě proto, že jsou cestou k jiné části pravdy.

Ze tří výše zmíněných názorů lze sledovat, že se vznik a praxe Royal Society těšila pozornosti učenců mnoha vyznání a kulturních okruhů. Je z toho zřejmé, že tento projekt byl vnímán jako něco mimořádného (a toto hodnocení tedy rozhodně není něčím zpětně vnášeným historiky) a že na něj současníci živě reagovali a zvažovali všechna pro a proti.

V roce 1670 se Sachs stal Vratislavským městským lékařem a po dva roky až do své smrti řídil vydávání *Efemerid*. Zvláště v prvním vydání se mu podařilo zúročit své známosti z předchozích let a řada korespondentů z let 1660–1665 se objevuje mezi jmény autorů příspěvků do tohoto prvního čísla.⁶³⁵ To ve svém úvodu mimo věnování Leopoldovi I., které bylo součástí nové strategie společnosti získat silného garanta, obsahuje také pozvání lékařům Evropy ke společnému pátrání po tajemstvích přírody.⁶³⁶ Uvádí také, že *Academia naturae curiosorum* byla založena po vzoru a inspiraci dalších, které jsou v této výzvě vyjmenovány, a stejně tak vzniklý časopis *Ephemerides* je inspirován časopisem Royal Society *Philosophical Transactions* a časopisem Académie des sciences *Journal des Sçavans*. Tento se však chce specializovat na medicínu, fyziku, botaniku, anatomii, patologii, chirurgii a chemii.

Je zřejmé, že nestačilo pouze zveřejnit výzvu v prvním čísle nového časopisu. Sachs tak toto první číslo spolu s některým ze svých děl, nejčastěji s *Oceanus macro-microscopicus*, rozesílal na všechny strany a veřejnou výzvu doplňoval osobní žádostí o angažovanost. To, že přikládal své dílo, nebylo jen věcí osobní prezentace, ale v tomto případě prezentací celé společnosti, neboť před reformou v polovině šedesátých let byly monografie zásadním produktem společnosti.⁶³⁷

---

⁶³⁵ K citacím z prvního vydání bylo použito: *Miscellanea curiosa medico-physica Academiae naturae curiosorum, sive Ephemeridum medico-physicarum germanicarum curiosarum Anni X*, Lipsiae–Norimbergae–Francofurti 1670, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 26999/1.

⁶³⁶ *Miscellanea curiosa*, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 26999/1., s. 1–8.

⁶³⁷ Kromě zmiňovaných monografií publikoval Sachs v prvním vydání *Efemerid* následující příspěvky: *Messis observ. Microscopicarum, Aurum Chymicum, Ren petrefactus, Rapa monstrosa, Gammari Amari, Aloe Silesiaca, Aloe salitiana, Mira alvi stipticitas, Foetus extra uterum inventus, Radix miranda cum iucundis, Lac arthriticorum solatium, Emplastr. Antipodagricum, Aurum vegetabilia* –

Doklad o jeho korespondenci s Českými zeměmi však máme již z let 1660–1665 z výše zmiňovaného vratislavského rukopisu. Pravděpodobně z roku 1664 pochází jeho dopis Dobřenskému.⁶³⁸ Z dopisu je patrné, že se Sachs již v této době soustředil na šíření informací o společnosti a získávání nových členů a informací z učenecké sítě. Sachs zde poučeně navazuje na svou znalost Dobřenského díla *Nova et amoenior de admirando fontium genio...philosophi*⁶³⁹ a zasílá mu své dílo *Oceanus macro-microscopicus*. Zároveň ho také informuje o společnosti, jejím vzniku a inspiraci novou experimentální praxí Royal Society a Florentské učené společnosti tak, jak to popsal ve svých dílech *Ampelographia* a jak se to brzy objeví v připravované *Gammarologii*. Zároveň ho informuje o nových statutech společnosti upravených právě po vzoru zmiňovaných společností v roce 1662 a o hlavním smyslu její existence, kterou je „...ut Natura intimata candantur et materia aliqua medica vel ex minerali vel vegetabili vel animali specialiori cura investigetur proprii“⁶⁴⁰ a také ověřování pozorování a experimentů. Hlavním důvodem dopisu je však žádost o to,

---

v tomto příspěvku přináší informaci o kontroverzi Kirchera se Salomonem Blawensteinem ohledně kamene mudrců aneb přeměny kovů ve zlato a cituje Kircherovo *Mundus subterraneus*. Zcela jednoznačně stojí Sachs v tomto sporu na Kircherově straně. V příspěvku líčí v podstatě slavné transmutace stejně jako Ardensbach ve svém dopise Kircherovi a je možné, že měl řadu informací na toto téma přímo od něho.

Ve druhém a svém posledním vydání *Efemerid* publikoval *Suppressip urinae diuturna non lethalis, opium venereum, Epilepsia periodica, Splendores epilepticorum funesti, Spica hordei foecundissima, Vulnus capitis cum cranii fractura curium, Calculus e scroto prolapsus, Poma hyberna Silesiaes*.

⁶³⁸ *Philipi Jacobi Sachsi a Löwenhaimb Epistola litterario-Medicae ad doctissimos passim in Germania Viros datae ex autographo autoris collectae a Christiano Ezechiele Silesio A. C:1714*, Oddział Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, sign. R 405, s. 217–224, dopis číslo 61.

⁶³⁹ JAKUB JAN VÁCLAV DOBŘENSKÝ, *Nova et amoenior de admirando fontium genio...philosophia*, Ferrara 1657.

JAKUB JAN VÁCLAV DOBŘENSKÝ, *Nova philosophia de fontibus*, Ferrara 1659.

⁶⁴⁰ *Philipi Jacobi Sachsi a Löwenhamb Epistola litterario-Medicae ad doctissimos passim in Germania Viros datae ex autographo autoris collectae a Christiano Ezechiele Silesio A. C:1714*, Oddział Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, sign. R 405, s. 223.

aby se Dobřenský se společností podělil o svá zkoumání. O tom, že se tato Sachsova žádost neminula účinkem, svědčí Dobřenského příspěvky v prvním a druhém čísle *Efemerid*.⁶⁴¹

Z dopisu Václavovi Ardensbachovi z Ardensdorffu vyplývá, že se s Dobřenským seznámil právě skrze něho.⁶⁴² Píše totiž, že poté, co byly vody jeho pozornosti zčeřeny Dobřenským, spěchá, aby odpověděl na jeho dopis. V dopise navíc není ani zmínka o jeho díle *Oceanus macro-microscopicus*, který Sachs běžně posílal spolu s prvním dopisem novému korespondentovi. Z toho lze usuzovat, že známost obou lékařů byla delší než Sachsova známost s Dobřenským.

V dopise se Ardensbacha táže, zda se nechce stát členem jejich společnosti. Zdá se však, že k tomu nikdy nedošlo. Pravděpodobně za to mohl Ardensbachův spor s Janem Ferdinandem Hertodtem, který je možné doložit kolem roku 1669, ale je možné, že započal již dříve. Hertodt byl navíc řádným členem společnosti. Ani v prvních dvou číslech *Efemerid* se neobjevuje žádný Ardensbachův příspěvek a zdá se tak, že spor dvou moravských lékařů byl hlubší než běžná zdvořilá učená kontroverze, jakou můžeme pozorovat například mezi Ardensbachem a Kircherem nebo Kircherem a Redim.

I v dopise Ardensbachovi upozorňuje Sachs na nový způsob bádání a experimentování Royal Society, který položil hranice novým stanovám *Academia naturae curiosorum*. A říká, že pokud by nebyly múzy rušeny válkou s Holandskem, bylo by možné očekávat od této společnosti mnohé.

---

⁶⁴¹ *Miscellanea curiosa medico-physica Academiae naturae curiosorum, sive Ephemeridum medico-physicarum germanicarum curiosarum Anni X, Lipsiae-Norimbergae-Francofurti 1670*, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 26999/1. Dobřenský publikoval v prvním ročníku příspěvky: *Mors horrida rustici in Febre maligna, Effformatio Pygmaeorum, Hypochondriaci mors ab Ungu. Mercurii, Calculi cystitis felleri, Anatome celebri bovis petrefacti*.

Ve druhém ročníku (*Miscelanea curiosa*, Vědecká knihovna v Olomouci sign. 26999, Jenae 1671) pak následující:

De Calce Podagricorum, Analogia terrae motus cum affectione Hypochondriaca, Epilepsia foeminae parturientis, Mors repentina ex morbo caduco, Partus ob abscessum impeditus, Calculi pulmonum et ventriculi, Mors ex esu hellebori albi, Perlarum maturatio.

⁶⁴² *Philipi Jacobi Sachsi a Löwenhamb Epistola litterario-Medicae ad doctissimos passim in Germania Viros datae ex autographo autoris collectae a Christiano Ezechiele Silesio A. C:1714*, Oddział Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, sign. R 405, s. 249-254, dopis číslo 66.

Stejně jako v případě dopisu Dobřenskému připojuje dotaz týkající se generace štírů a důvodu změny barvy langusty ve vroucí vodě pro své připravované dílo *Gammarologia*, které vyšlo rok po napsání obou dopisů.⁶⁴³

Snad téměř všichni členové Academia naturae curiosorum a někteří další připojili své pochvalné recenze v úvodu *Gammarologie*. Nebyl mezi nimi sice Jan Ferdinand Hertodt, ale zato svou doušku ve verších připojil i Ardensbach.⁶⁴⁴ I z toho se snad dá vyvodit, že Ardensbachova neúčast na činnosti Academie neměla co do činění se Sachsem osobně, ale že důvody k ní byly zřejmě, jak je zmíněno výše, jiné.

Posledním dopisem korespondentovi z českých zemí v souboru Sachsových dopisů z let 1660–1665 je dopis jezuitovi a především matematikovi Theodoru Moretovi.⁶⁴⁵ Ačkoli dopis následuje v souboru bezprostředně po dopisu Dobřenskému a předchází dopis Ardensbachovi, zařadili jsme ho kvůli tématu nakonec. Vzhledem k tomu, že po něm následuje dopis Danielu Majorovi z 20. října 1664, je možné také dovodit, kdy byl dopis přibližně napsán.

I v tomto případě z dopisu vyplývá, že se nejedná o první dopis, který Sachs Moretovi poslal. Moretus měl zřejmě značné pochybnosti o pseudonymech členů Academia naturae curiosorum. Každý člen společnosti si při vstupu do ní zvolil svůj pseudonym. Sachsův pseudonym byl „Phosphorus“. V dopise Moretovi však Sachs osvětluje pseudonym „Hesperus“, který patřil právě jeho životopisci lékaři a sběrateli Johannu Danielu Majorovi. Sachs tak Moretovi v dopise vysvětluje tuto praxi a zmiňuje, že někteří kolegové mají jména Argonautů⁶⁴⁶ anebo třeba bájného Pegase.⁶⁴⁷

---

⁶⁴³ PHILIPP JAKOB SACHS VON LÖWENHEIM, *Gammarologia* 1665.

⁶⁴⁴ PHILIPP JAKOB SACHS VON LÖWENHEIM, *Gammarologia* 1665, *Applaus votivi clarissimorum medicorum ad Gammarologiam curiosam*.

⁶⁴⁵ *Philipi Jacobi Sachsii a Löwenhamb Epistola litterario-Medicae ad doctissimos passim in Germania Viros datae ex autographo autoris collectae a Christiano Ezechiele Silesio A. C:1714*, Oddział Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, sign. R 405, Responsoria tria ad Theodorum Moretum, s. 225–230, dopis číslo 62.

⁶⁴⁶ Pseudonym Argonauta měl Johann Michael Fehr.

⁶⁴⁷ Toto jméno patřilo lékaři z Halle Valentinu Andreasovi Moellenbrockovi.

Hlavním důvodem, proč ale Sachs píše, je Moretovo dílo týkající se pohybu mořských vod. Sachs dílo přečetl během několika dní a děkuje za ně.⁶⁴⁸ Chce se k Moretově práci vyjádřit mnohem více než-li po novoluní, pak po Novém roce.

Sachs si v dopise s pomocí odkazů na Moretovo dílo vyjasňuje své porozumění Moretovu textu. Nesdílí úplně s Moretem názor, že slapové jevy jsou zcela určovány magnetickou silou Měsíce, což ale považuje za pravděpodobnější, než že jsou způsobovány nějakým vtěleným spířem, jak tvrdí Cabeus.⁶⁴⁹ Spíše však vstoupí do jeho tábora než do tábora Isaaca Vossia,⁶⁵⁰ který přiznal tuto všemocnou schopnost pouze Slunci a pohyb mořských vod chápe jako řízený zředňováním a zhušťováním vody v teplé a studené proudy.

Odkazuje také na to, že v bodě 85 své práce Moretus tvrdí, že lidské šťávy se tvoří z magnetického éteru a jejich pohyb není závislý čistě na fermentaci, ale i na magnetismu. Což uvádí podobně i Sachs ve svém díle.

Sachs na závěr svého dopisu komentuje také Moretovu tezi z bodu 92 jeho díla, že lidé stejného ustrojení se často mění zároveň, přičemž odkazuje i na P. Borelliho.⁶⁵¹

V případě korespondence s Moretem se jedná zjevně o mnohem více než jen o navázání komunikace s uznávaným učencem a jeho získání pro projekt vědeckého časopisu. Oba autory pojila díla věnovaná pohybu mořských vod, v případě Sachse obohacená navíc o aspekt analogie s pohybem tekutin v lidském těle. Z výše uvedeného dopisu je zřejmé, že to bylo také téma, které ho na Moretově díle zajímalo nejvíce, protože z celého jeho díla komentuje body, které se nějakým způsobem dotýkají souvislosti lidských šťáv s pohybem moří.⁶⁵²

---

⁶⁴⁸ THEODOR MORETUS, *Tractatus physico-mathematicus de aestu maris*, Antverpiae 1665.

⁶⁴⁹ Odkazuje na bod 87 v Moretově práci a následující. Pravěpodobně se jedná o NICOLASE CABEA, *Philosophia magnetica*, Colonia 1629.

⁶⁵⁰ ISAAC VOSSIUS, *De motu marium et ventorum liber*, Amsterodami 1663. (Přeloženo do angličtiny jako ISAAC VOSSIUS, *A treatise concerning the motion of the sea and winds*, London 1677.

⁶⁵¹ PIERRE BOREL, *Observationes medico-physicae*, Castris 1653, Cent II, observ. 47.

Od Sachse se však dochovaly také tři dopisy Athanasiu Kircherovi, který je stejně jako Sachs a Moretus autorem pojednání o pohybu zemských vod, jež je součástí jeho díla *Mundus subterraneus*.⁶⁵³

Sachs je jeden z mála Kircherových korespondentů, který mu psal opravdu dlouhé dopisy v květnaté latině. Taková výřečnost byla jistě nezbytná pro vedení obsáhlé korespondence, jejímž prostřednictvím se snažil Sachs získat nové členy Academia Naturae Curiosorum. Jeho první dochovaný dopis Kircherovi z června 1671 dosvědčuje výše řečené. Sachs se v něm snaží Kirchera získat pro svůj projekt *Efemerid*. Píše Kircherovi, že založili Collegium Naturae Curiosorum, aby se učenci dozvěděli, na čem pracují jiní. On sám napsal *Grammarologii seu Cancrorum Historia, Oceanus Macro-microcosmicus*, které mu na znamení přízně posílá po Rivovi. Napodobuje jiné národy, vytvořil *Ephemeridum medicorum Germanicarum curioso*, v jehož prvním ročníku byl Kircher nezřídka vzpomínán. První svazek mu posílá do Říma po Elsnerovi a jeho díla Rivovi. Nyní se připravuje druhý ročník, který ozdobí lékaři němečtí, angličtí, čeští, polští, částečně i italské. Kardinál Medici přislíbil dát k dispozici experimenty. Pokud budou ostatní učenci následovat jeho příkladu, budou tím obohaceni nejen Němci, ale všichni. Nepochybuje, že by v tom mohl Kircher mnoho prospět nejen v Římě či Itálii, ale v celém světě, že kdyby římské a další lékaře v tom podpořil, jistě by ho i budoucnost soudila lépe. Dále líčí Sachs další organizaci podniku. A prosí ho, že má-li co zajímavého či vzácného, aby to poslal po Rivovi. Další může být posláno po vyslancích budoucího arcibiskupa vratislavského. Prosí také o poslání čehokoli zajímavého z italských časopisů.⁶⁵⁴

Giovanni Guiglielmo Riva (1627–1677), kterého Sachs tolikrát zmiňuje jako svou hlavní římskou spojku, byl lékařem papeže Klementa IX. a také významným anatomem a chirurgem, který založil zvláštní společnost zabývající se patologickou anatomií. Není zcela jasné, jak Sachs k takovému kontaktu přišel.

---

⁶⁵³ ATHANASIUS KIRCHER, *Mundus subterraneus*, tom I, Amsterodami 1678, Liber II, *De Aquis sive Oceanum Geocosmum ambiente Mariumque per oculos meatus communicatione*, s. 85–89, Liber III, *Hydrographicus*, s. 132–178, Liber V, *De Lacuum, Fontium, Fuminumque origine*, s. 247–315.

ATHANASIUS KIRCHER, *Iter extaticum II*, Herbipoli 1660, Dialogus III, *Iter extaticum in Mundum subterraneum*, s. 614–684.

⁶⁵⁴ Philipp Sachs von Löwenheim Athanasiu Kircherovi z Vratislavi 21. června 1671, APUG 560/f. 157r/f.157v/f.158r.

V dalším dopise Kircherovi mu posílá nějaké zajímavosti ohledně raků a krabů. Informuje ho také, že před pár měsíci v dopise oslovil členy Royal Society prostřednictvím Oldenburga. Přes Kochaňského z Prahy se naskytla příležitost jak poslat exemplář kardinálu Medici do Florencie a že Redi, Malpighi, Steno či Belinus byli srdečně pozváni, aby se podělili o bohatství vědění Academia del Cimento.

Víme již, že Kochaňski působil v letech 1667–1669 na Medicejském dvoře jako učitel matematiky vévodů Ferdinanda a Leopolda a jeho kontakty na florentský dvůr tak byly stále živé.⁶⁵⁵

Další část dopisu je věnovaná tomu, jak zajistit plynulost jejich komunikace skrze kanovníka Vratislavského, agenta kardinála Hessenského ve Vídni, a Georga Schapiana, lékaře z Vídně. Naskytla se však skvělá příležitost, kdy po volbě nového vratislavského arcibiskupa budou do Říma odesláni dva kanovníci, aby přinesli potvrzení o volbě. Sachs tak nabízí, že by po nich poslal vydání *Efemerid*. Nabízí i druhé vydání, ale to bude stěží dříve než v říjnu. Zasílat může i přes nějaké příbuzné kardinála hessenského žijící ve Vratislavi. Je zvědavý, jaký budou mít ohlas. Na konci *Efemerid* jsou recenze nových knih i té Rediho o pokusech se zmijím jedem.⁶⁵⁶

V posledním dochovaném dopise z Vratislavi ze září 1671 píše, že posílá Kircherovi druhé vydání *Efemerid*. Gratuluje si k tomu, stejně jako celé Německo, že získali Kircherovu podporu. Píše, jak se jejich společenství každým dnem rozrůstá a stejně tak okruh patronů. Před pár dny přispěl Fr. Bouchard z burgundského dvora. Doufají v podporu z Paříže, Lionu, Polska, Čech. Dále popisuje organizaci korespondence a zasílání těžších věcí skrze kanovníka vratislavské kapituly Schürfa a dalších často cestujících do Říma. Napsal i Francescovi Redimu do Florencie, který je jejich věci příznivě nakloněn. Chystá se publikovat nový spis o zmijích a také o hadím kamenu, o kterém, pokud se nemýlí, Kircher

---

⁶⁵⁵ ČORNEJOVÁ, FECHTNEROVÁ 1986, s. 213.

⁶⁵⁶ Philipp Sachs von Löwenheim Athanasiu Kircherovi z Vratislavi 16. srpna 1671, APUG 565/f. 319r/f. 319v/f.320r.

psal v *China Illustrata*. Očekává, že mu dá vědět, když přijde na něco zajímavého kolem kamene. Přidává ještě pozorování, která mu předá Riva, a posílá mu svůj obrázek.⁶⁵⁷

O své korespondenci s Kircherem se zmínil Sachs v dopise Oldenburgovi z roku 1671. V dopise píše, že mu otec Kircher v dopise přislíbil, že zařídí, aby s nimi italští učenci vstoupili v korespondenci o vědeckých otázkách. Sachs nepochybuje, že to bude pro akademii nesmírně užitečné, jelikož byl tento slib dán Němcem jak důvěryhodností, tak rodem.⁶⁵⁸ Snad je ti tato malá douška dokladem, že se Res publica litteraria nestavěla čistě na intelektuální spřízněnosti, ale také na osobních kontaktech a kulturní sounáležitosti.

Korespondence, kterou jsme výše probrali, nabízí možnosti uvažovat o otázce homogenosti či jednoty res publica litteraria. Zamyslíme-li se totiž nad skladbou Sachsovy korespondenční sítě, tak je sice několika osobnostmi propojena s Kircherovou, a to ať už se jedná o augsburské lékaře nebo Kircherovy české korespondenty, zároveň má sama o sobě zcela jiný charakter, daný právě především tím, že jejími členy byli v podstatě výhradně lékaři. Ze všech výše uvedených důvodů považujeme vliv, který na jeho knihu o analogii mezi pohybem zemských vod a cirkulací krve v lidském těle mělo dílo Athanasia Kirchera, za mimořádně zajímavý. V další kapitole se tak právě skrze osobnost Philippa Jakoba Sachse von Löwenheim přesuneme z oblasti kontaktu a vlivu přenášeného osobním setkáním a korespondencí k vlivu, který se projevil jako působení myšlenek a myšlenkových rámců.

8. Analogie pohybu zemských vod a pohybu krve v lidském těle

Je s podivem, jak málo pozornosti bylo věnováno renesanční a raně novověké literatuře zabývající se pohybem mořských vod, zvláště když si uvědomíme, kolik knih se v poslední době zabývalo hledáním spolehlivé metody určení zeměpisné délky.⁶⁵⁹ Přitom porozumění

---

⁶⁵⁷ Philipp Sachs von Löwenheim Athanasio Kircherovi z Vratislavi 7. září 1671, APUG 560/f. 155r/f.155v.

⁶⁵⁸ P. FINDLEN, Scientific Spectacle in Baroque Rome: Athanasius Kircher and the Roman College Museum, in: M. Feindgold (ed.), Jesuit Science nad the Republic of Letters, Cambridge–London 2003, s. 268.

⁶⁵⁹ Uvedme pro základní přehled alespoň:

těmto složitým procesům bylo pro mořeplavbu neméně důležité, například pro zvolení vhodné doby k přistání v závislosti na výšce a době přílivu či odlivu v určité oblasti. Stejně tak je známo, že mořeplavci využívali teplých mořských proudů k urychlení plavby. V případě severoamerického pobřeží se jednalo o využívání poměrně rychlého proudění golfského proudu. Porozumění vztahu mezi teplotou vody a rychlostí jejího proudění stejně jako prozkoumání často nebezpečného pohybu vody v klíčových průlivech, jako je Magalhaesův, mohlo být pro námořníky často užitečnější než schopnost přesně určit zeměpisnou délku.

Kolem poloviny sedmnáctého století vzniklo mnoho děl, která se těmto problémům věnovala.

Mezi jedna z nejranějších pojednání tohoto typu, na která se mi podařilo narazit, patří dílo Antonia Galatea, který ve své knize⁶⁶⁰ přirovnává příliv a odliv k dýchání moře. Giulio Cesare Scaliger vysvětluje stejný jev jako sympatii, kterou pociťuje Luna k mořským vodám.⁶⁶¹ Pandolfo Sfondrato zase připisuje příliv a odliv neschopnosti obrovské masy vody Atlantského oceánu projít Magalhaesovou úžinou.⁶⁶² Johannes Kepler vysvětloval slapové jevy pomocí myšlenky, kterou bychom mohli označit za gravitační sílu, tedy společné působení jak Měsíce, tak i Slunce.⁶⁶³ William Gilbert přišel s vysvětlením pomocí magnetické přitažlivosti mezi Měsícem a Zemí.

Ještě před Galileem Galileim se problematikou zabýval Francis Bacon, který slapové jevy připisoval dennímu pohybu nebes a tedy tomu, že moře má obecnou tendenci pohybovat

---

D. E. CARTWRITH, *Tides: A Scientific history*, Cambridge 1999.

M. S. REIDY, *Tides of History. Ocean Science and Her Majesty's Navy*, Chicago 2008.

T. KOPPEL, *Ebb and Flow. Tides and Life on Our Once and Future Planet*, Toronto 2007.

W. HOOPER, Seventeenth-Century theories of the Tides as a Gauge of a Scientific Change, in: C.R. Palmerino, J.M.M.H. THIJSEN (edd.), *The Reception of the Galilean Science of Motion in the Seventeenth-Century Europe*, Boston Studies in the Philosophy of Science 239, Dordrecht 2004.

⁶⁶⁰ ANTONIO GALATEO, *De situ elementorum, De situ terrarum, and De mari et aquis et fluviorum origine*, Basilia 1558.

⁶⁶¹ JULIUS CAESAR SCALIGER, *Exercitationes exoticae*, Parisii 1557.

⁶⁶² PANDULFO SFONDRATO, *Causa aestu maris*, Ferrariae 1590.

⁶⁶³ A. HADRAVOVÁ, P. HADRAVA (edd.), JOHANNES KEPLER: Sen neboli Měsíční astronomie, Praha–Litomyšl 2004.

se od východu na západ, v čemž mu brání americký kontinent, od kterého se odráží.⁶⁶⁴ Galilei zřejmě ve snaze podpořit Koperníkův systém vysvětloval příliv a odliv na základě denního a ročního pohybu Země, aniž by učinil jediný odkaz k měsíčním fázím. Podle něho se příliv zpomalil, byla-li Země blízko Slunci, a naopak se s rostoucí vzdáleností Země od Slunce zrychloval. Z tohoto vysvětlení však bylo možné dovodit pouze jediný příliv denně, zatímco oblasti středozemního moře mají jednoznačné a poměrně pravidelné dva přílivy denně.⁶⁶⁵

Nicolaus Cabeus Galileiho vysvětlení slapových jevů odmítal a přisuzoval je působení Měsíce a jeho zvláštní schopnosti přitahovat sirné a solné spirity (výpary duchovní podstaty) ze dna moře.⁶⁶⁶ Tato jeho teorie byla zřejmě inspirována Cardanem, který spirity považoval za bezprostřední příčinu pohybu moří. Zásadní roli Měsíci a podpůrnou Slunci připisoval i Libertus Fromondus, kterého Sachs stejně jako Cabea cituje.⁶⁶⁷ Na tomto místě jen poznamenejme, že ve svém díle ani jednou necituje Galileiho.

Galileiho teorii se sice pokoušel zachránit například Pierre Gassendi tím, že pro pohyb planet použil eliptické dráhy; to ovšem – jelikož zároveň obhajoval Tychonský systém – k vylepšení Galileiho teorie, která sice vycházela z Koperníkova systému, ale byla neslučitelná s pozorovanými jevy, nevedlo.⁶⁶⁸

René Descartes vysvětloval slapové jevy pomocí své teorie vírů. Podle něho je Měsíc unášen vírem kolem centra, které neleží v centru Země, ale je umístěno excentricky. Země, která se otáčí velmi rychle kolem své osy, vytváří svůj vlastní vír v místním éteru. Ten má být zároveň tím, který unáší Měsíc. Tření, které tak vzniká mezi povrchem Země a étherem, vede ke slapovým jevům. Tlak, který Měsíc na lokální éther kolem Země vytváří, je periodický, protože centrum orbity Měsíce je mírně vychýleno od centra Země. To

---

⁶⁶⁴ FRANCIS BACON, *Historia naturalis et experimentalis ad condendam philosophiam: siue, phænomena uniuersi: quæ est Instaurationis Magnæ pars tertia, Historia ventorum*, Londini 1622; *Scripta in naturali et universali philosophia, De fluxu et refluxu maris*, Amstelodami 1653.

⁶⁶⁵ GALILEO GALILEI, *Dialogo sopra due massimi sistemi del Mondo*, Firenze 1632, dialogo quarto.

⁶⁶⁶ NICOLAUS CABEUS, *Comentarius in Meterologica Aristotelis*, Roma 1646.

⁶⁶⁷ LIBERTUS FROMONDUS, *Metorologicorum libri sex*, Antverpiae 1627.

⁶⁶⁸ PIERRE GASSENDI, *Petri Gassendi...Opera omnia in sex tomos divisa...*, *Syntagma philosophicum*, vol. 1-2, Lugduni 1658.

znamená, že tlak je zvýšen nejen na straně přikloněné k Měsíci, ale vzhledem k posunutému centru i na straně odvrácené.⁶⁶⁹

Tato teorie se ukázala jako daleko úspěšnější než Galileiho a přetrvávala až do Newtonovy teorie. John Wallis se svou teorií Newtonově gravitační přiblížil ještě více, když přišel s myšlenkou, že je třeba se na Měsíc a Zemi dívat jako na jedno těleso s jedním gravitačním centrem. Za tohoto předpokladu a za předpokladu denního a ročního pohybu Země bylo možné slapové jevy vysvětlit.⁶⁷⁰ Wallis však rozhodně nebyl pro Sachse zásadním zdrojem informací týkajících se pohybu mořských vod. Tím byl totiž jednoznačně Isaac Vossius,⁶⁷¹ který připisoval zásadní vliv na příliv a odliv, ale i mořské proudy a větry, ohřívání vzduchu a oceánské vody, Slunci. Sachs tuto teorii sice nepřebírá, ale cituje ho ze všech autorů, kteří se zabývali těmito jevy, nejčastěji, což je opět důkazem, že množství citací ještě nemusí znamenat přebírání či inspiraci autorovou myšlenkou. Vossius také kritizoval Kircherovu teorii, kterou Sachs prezentuje, a to tu, že voda z řek pochází z podzemních kanálů a je do vysokých hor vytlačována mimořádně silným přílivem. Podle Vossia totiž voda řek pochází především z dešťových srážek.

8.1. Theodor Moretus (1602-1667) a jeho *Tractatus physico-mathematicus de aestu maris*⁶⁷²

Je otázka, jaké dílo bylo zásadní inspirací a zdrojem informací pro Theodora Moreta. Jeho jméno se sice ani jednou neobjeví v Sachsově knize, ale jak víme, Sachs s ním problematiku diskutoval v korespondenci. Snad stojí za to podotknout, že kniha Liberta Fromonda, kterou jsme uvedli výše, byla v Antverpách vydána v tiskárně Moretových příbuzných a je docela dobře možné, že ji Moretus právě proto dobře znal. Koneckonců ve stejné dílně vyšlo o třicet let později i jeho dílo. Nicméně ho nikde necituje a jiné autory cituje jen výjimečně. Moretus použil pro vysvětlení přílivu a odlivu podobné schéma jako Descartes nebo Wallis.

⁶⁶⁹ RENÉ DESCARTES, *Le Monde ou Traite de la lumiere*, Paris 1664, kapitola 12.

⁶⁷⁰ JOHN WALLIS, Hypothesis on Flux and Reflux of the Sea, in: *Philosophical Transactions I* 1666, s. 263–298.

⁶⁷¹ ISAAC VOSSIUS, *De motu marium et ventorum liber*, Amsterodami 1663. (Přeloženo do angličtiny jako: ISAAC VOSSIUS, *A treatise concerning the motion of the sea and winds*, London 1677.)

⁶⁷² THEODOR MORETUS, *Tractatus physico-mathematicus de aestu maris*, Antverpiae 1665.

Tedy myšlenku vychýleného centra Země, které způsobuje dvojí příliv. Descartovo, Wallisovo i Moretovo dílo vyšlo v podstatě v jednom roce. To sice přinejmenším v případě Descarta a Moreta není údaj skutečného vzniku díla, nicméně jistě dokumentuje zvýšený zájem o toto téma v tomto období, což navíc dokládá i kniha Vossiova nebo Sachsova.

Theodor Moretus věnoval svou knihu Kryštofu Leopoldu Schaffgotschovi, viceprezidentovi slezské komory, nejspíše i proto, že se v době jejího napsání a vydání nacházel ve Vratislavi. Imprimatura byla vydána 6. 11. 1660 a dedikace pochází ze 4. května 1661.

Pohyb mořských vod podle Moreta nelze vysvětlit fermentací jako v případě vína, ale magnetickou silou Měsíce. Pokud však příliv způsobuje Luna, pak je třeba vysvětlit jak to, že se hladina zvedá i na opačné straně zeměkoule, kde Luna není? Cituje přitom Simona Stevina a Kirchera, který je toho názoru, že Luna vody odpuzuje, a nikoli přitahuje.⁶⁷³ Dílo Simona Stevina přitom bylo zřejmě zcela přehlédnuto jak Baconem, tak i Galileim. Stevin jako jeden z prvních přikládá zásadní roli Měsíci, nicméně jeho účinek popisuje spíše jako sání oceánských vod než tlak, který by na ně Měsíc vytvářel.⁶⁷⁴ Stevin také navrhl způsob zjištění zeměpisné délky pomocí magnetické deklinace. Tuto metodu potom na konci třicátých a počátku čtyřicátých let navrhoval i Kircher, který kvůli odpovídajícímu geografickému rozptylu měření kontaktoval jezuitské koleje po celém světě. Nakonec však zřejmě zjistil, že je tento způsob slepou uličkou a projektu se vzdal.

Moretus vysvětluje slapové jevy následovně. Luna přitáhne na jedné straně Země nejen vody, ale i Zemi samotnou, která se lehce vychýlí ze svého centra směrem k Luně, a vody na druhé straně Země tak zůstanou zdvižené, protože na ně skrze Zemi nepůsobí přitažlivá síla Luny, která by je přitáhla k zemi.⁶⁷⁵

Vraťme se však ke struktuře díla. Z předmluvy se dozvídáme, jak spis vznikl. Brzy po uzavření vestfálského míru se rozhořela švédsko-polská válka. Leopold I. při té příležitosti vyslal na dvůr brandenburského kurfiřta svobodného pána, generála dělostřelectva a zemského hejtmana z Hlohova Johanna Franze von Fernemont. Toho chválí Moretus, který byl jeho zpovědníkem, jako nejenom zběhlého ve věcech válečných, ale i jako milovníka věd. Fernemont se na dvoře brandenburského kurfiřta zabýval otázkami týkajícími se

---

⁶⁷³ THEODOR MORETUS, *Tractatus physico-mathematicus de aestu maris*, Antverpiae 1665, s. 50.

⁶⁷⁴ SIMON STEVIN, *Wiskonstighe Ghedachtenissen, Van de spiegheling der ebbenvloe*, Leiden 1608.

⁶⁷⁵ THEODOR MORETUS, *Tractatus physico-mathematicus de aestu maris*, Antverpiae 1665, s. 52.

zemského magnetismu a přílivu a odlivu, které mu předložil lankrabě Hermann von Hessen a které zodpověděl frankfurtský profesor Johann Placentinus ve vlastním spise. Fernemont s otázkami seznámil Moreta a to se stalo příčinou vzniku spisu, který je rozdělen do 26 kapitol a 312 bodů.

Na příkladě Moretova díla můžeme ilustrovat, jaké byly základní otázky a problémy, které se opakovaly v literatuře týkající se pohybu mořských vod. Podíváme-li se na názvy kapitol, pak Moretus nejprve rozebere problematiku z pohledu Písma a teprve poté z profánního hlediska. Dále určí za základní hybnou sílu Měsíc, zároveň se však táže, jaký je vliv Slunce na tekutiny. Ptá se, jak se v této souvislosti projevují čtyři období lunárního roku a jak solárního. Moretus uvádí, že Luna nezvedá hladiny moří fermentační silou a hned v další kapitole se ptá, proč je fermentace méně důležitá pro vodu než pro víno. Z těchto dvou bodů vyplývá, že se nehledala pouze teorie vysvětlující pohyb moří, ale cosi jako obecný zákon, tedy pravidlo, podle kterého se chovají všechny tekutiny. Je však otázka, zda se měly v tomto případě chovat podle obecného zákona, anebo zda šlo o chování na základě analogie. Přitom jev vysvětluje tak, že víno má příčinu fermentace již obsaženu v sobě, zatímco vodě je vnější.⁶⁷⁶ V deváté kapitole Moretus odhaluje principy, kterými Luna zvedá vodu, a to silou magnetickou a zářením. Další kapitola se zabývá právě vysvětlením, proč k přílivu dochází i na straně země, která je od Luny odvrácena. To, že příliv a odliv nastává dvakrát za lunární den, je způsobeno tvarem zemských břehů. V kapitole dvanáct se pak Moretus zabývá vysvětlením, proč je příliv vyšší v novoluních a úplňcích v období jarní a podzimní rovnodennosti než v období letního a zimního slunovratu. Dále se věnuje zvláštnostem slapových jevů ve středozeší a důvodům, proč je středozeší příliv menší než přílivy otevřených oceánů. Zabývá se také přílivem a odlivem v oblasti delt řek, nepravidelnostmi přílivu a odlivu na různých místech Země nebo otázkou, zda je možné, aby se opakovala potopa světa, zda moře vyvrhne stejné množství písku, jako pozře, jaké jsou důvody zpomalení nástupu přílivu nebo kde na Zemi dojde k prvnímu plnému přílivu. Dokonce učiní i krátké několikavěté srovnání přílivu a odlivu s prací srdce, které skrze systolu a diastolu nasává krev z jater a žil a distribuuje ji aortami do celého těla. Stejně tak moře nasává vody z východních částí a vylévá je na západních.⁶⁷⁷

---

⁶⁷⁶ Tamt., s. 39.

⁶⁷⁷ Tamt. s. 108.

8.2. William Harvey (1578-1657) - krevní oběh - cirkulace - analogie

Moretus velmi málo ve svém díle cituje a tak lze jen těžko odhadovat jeho zdroje, pomineme-li již zmiňovaného Stevina a Kirchera. Stejně jako Kircher několik desetiletí po publikaci *Exercitatio anatomica de motu cordis et sanguinis in animalibus*⁶⁷⁸ od Williama Harveye stále ještě považuje za základní pohyb krve Galénovo schéma, ve kterém se krev tvoří z potravy v játrech a po jejím převaření v srdci je jednorázově distribuována do celého těla.

Harvey sice nebyl prvním, kdo o krevním oběhu uvažoval, ale jednoznačně byl první, kdo ho svými experimenty prokázal. Považoval jednosměrné Galénovo vysvětlení za nemožné vzhledem k tomu, že ho jeho kvantitativní měření vedla ke zjištění, že průtok krve jednotlivými oblastmi lidského těla za určitou dobu je takový, že zcela jednoznačně převyšuje množství tekutin a potravy, které člověk za měřené období přijme. Spolu s pozorováním práce srdečních komor ho jeho kvantitativní experimenty vedly k závěru, že krev musí v těle cirkulovat.

Cirkulární analogie nebyla v raném novověku tak docela novou myšlenkou, ale do jisté míry změnila v tomto období svůj charakter a vedla k řadě objevů a nových teorií. Tedy nejen toho o cirkulaci krve v lidském těle, ale například i o oběhu peněz.⁶⁷⁹ V podstatě by se dalo říci, že schéma cirkulace jako vysvětlující model v mnoha oblastech vycházelo z analogie a následně ji zastínilo. Jakým způsobem se tak stalo, není zřejmé, a vyžadovalo by si mnohem hlubší analýzu, než je ta, o kterou se zde pokoušíme.

Myšlenka cirkulace krve je do jisté míry znovuoživením aristotelského vlivu v medicíně, neboť Aristoteles za základní orgán považoval srdce oproti Galénovi, který upřednostňoval játra.

Harvey přirovnává srdce ke Slunci a srdce se tak stává Sluncem mikrokosmu.⁶⁸⁰ Jistě nebyl první, kdo přišel s myšlenkou kruhového pohybu srdce. Před ním tak učinili například

---

⁶⁷⁸ WILLIAM HARVEY, *Exercitatio anatomica de motu cordis et sanguinis in animalibus*, Frankfurt 1628.

⁶⁷⁹ J. CHOTAŠ, Z. MASOPUST, M. Barabas (edd.), *Thomas Hobbes, Leviathan*, Praha 2009, s. 175.

⁶⁸⁰ Následující pasáž čerpá z: W. PAGEL, *William Harvey's Biological Ideas*, New York 1967, s. 83.

Tomáš Akvinský v *De motu cordis* nebo Stefan Rodericus Castro v *De meteoris microcosmi* o atmosférických jevech. Kruhovou metaforu také bohatě užíval i Mikuláš Kusánský nebo Giordano Bruno.

Kruh je podle Kusánského symbolem jednoty, je maximem i minimem, obvodem i centrem. Bruno v *De immenso et innumerabilibus* srovnává krev se všemi tekutinami a jejich prouděním.⁶⁸¹ Byl to tedy on, kdo spojil proudění krve se symbolismem kruhu.

Doslovně však analogii formuloval Robert Fludd, Harveyův přítel, ve svém díle z roku 1629 *Medicina catholica*, kdy vyslovil myšlenku, že krev se pohybuje v cévách následujíc systolu a diastolu, připomínajíc příliv a odliv moří a pohybujíc se při tom stejně jako svět kolem své osy.⁶⁸²

Analogie kruhu zůstala významnou pro vysvětlení biologických procesů i po Harveyem a byla aplikovaná i na další tekutiny než pouze krev. Mauritz van Reverhost popsal například cirkulaci žluči v lidském těle.

Následuje Aristotela, který v *De generatione et corruptione* popisoval cirkulaci vody z výparů země v déšť, uváděl Harvey jako základní makrokosmický vzor pro pohyb krve přeměnu vody v páru a páry zpět ve vodu. Tato analogie se stala i základním kamenem díla Philippa Jakoba Sachse von Lewenheimb *Oceanus macro-microcosmicus* věnovaného lékaři a objeviteli lymfatického systému Thomasi Bartholinovi. Sachs zde pojednal o pohybu vody z a do moře analogicky k pohybu krve v lidském těle.

A nebyl zdaleka posledním, kdo tuto analogii použil k vytvoření biologické teorie. Ernst Stahl (1660–1734) ve svém díle *Positiones de aestu Maris microcosmici*⁶⁸³ klade důraz na roli, kterou hraje tonus pórovitých částí organismu v přílivu a odlivu krve. Jde o jakousi obranu role periferie s vlastním vláknitým a nervosvalovým vybavením oproti pumpujícímu a vše ovlivňujícímu srdci. Mezi tepny a žíly tak vkládá pórovitou substanci orgánů a tkání, jejichž tonus ovlivňuje příliv a odliv krve. Stahování a roztahování pórů je tak analogické přílivu a odlivu moří.⁶⁸⁴

---

⁶⁸¹ Tamt., s. 107.

⁶⁸² Tamt., s. 115.

⁶⁸³ ERNST STAHL, *Positiones de aestu maris microcosmici*, Halae Magdeburgicae 1707.

⁶⁸⁴ W. PAGEL, *William Harvey's Biological Ideas*, New York 1967, s. 123.

Vraťme se však k původu námi sledované analogie. Philipp Jakob Sachs píše hned v úvodu svojí knihy, že když si nedávno krátce oddychl od své praxe a otevřel Kircherovo dílo, ve kterém sám Kircher následoval Hydrielova průzkumu tajemství oceánu, podívoval se neproniknutelné moudrosti Stvořitele, který vše stvořené uzavřel do kruhů a sféře udělil kruhový pohyb. Stejně tak i krev v lidském těle věčně cirkuluje. Chce tak načrtnout myšlenku analogie věčného pohybu vod v geokosmu a pohybu krve v lidském těle. Již mnozí před ním psali o makro- a mikrokosmu a zmiňuje v této souvislosti Herma Trismegista a poselství zapsané v *Tabula Smaragdina* přeložitelné jako: „co je nahoře, je i dole“. Z předchozího století pak uvádí dílo Antoina Mizaulda⁶⁸⁵ a ze současného dílo Nicolase Nancelia⁶⁸⁶, Francisca Tidicaea⁶⁸⁷, Fortunio Licetiho⁶⁸⁸ a Stephana Roderica Castrensise.⁶⁸⁹ Tito autoři se podle Sachse ale omezili pouze na popis harmonie mezi makro- a mikrokosmem. Sachs se chce naproti tomu ve své práci zaměřit právě na podobnost pohybu vod s krevním oběhem, který byl v tomto století objeven a Sachsovo dílo má tento objev ilustrovat.

Sachs uvádí, že podle Giovanniho Nardiho (který jako Ital opomenul Sennerta) byl prvním, kdo s myšlenkou krevního oběhu přišel, Cesalpinus, a Harvey se o ní dozvěděl od Benátčana Paola Sarpioho, zároveň však uznává, že byl Harvey první, kdo tezi potvrdil četnými argumenty a experimenty.⁶⁹⁰ Zmiňuje také Harveyho bezprostřední následovníky včetně Thomase Bartholina, kterého v díle často oslovuje a ke kterému je primárně směřováno. S tímto objevitelem lymfatického systému a metody znecitlivění zmražením si Sachs velmi čile dopisoval, jak dokládají již zmiňované kopie jeho dopisů. Zajímavý je význam, který pro studium krevního oběhu připisuje Luisi de Bils, který se zabýval balzamováním a způsoby jak uchovat mrtvoly v dokonalém stavu. Zacházel přitom dále než staří Egypťané a pokoušel se uchovávat tělo v kondici „jako živé“ a tedy v kterémkoli okamžiku zcela vhodné pro pitvu

---

⁶⁸⁵ ANTOINE MIZAULD, *Harmonia superioris naturae mundi et inferioris. Una cum admirabili foedere & sympathia reru utriusq*, Parisi 1577.

⁶⁸⁶ NICOLAS NANCELIIUS: *Analogia microcosmi ad macrocosmum*, Parisi 1611.

⁶⁸⁷ FRANCISCUS TIDICAEUS, *Microcosmus, hoc est descriptio hominis et mundus*, Lipsiae 1615.

⁶⁸⁸ FORTUNIO LICETI, *De mundi et hominis analogia*, Udine 1635.

⁶⁸⁹ STEPHANUS RODERICUS CASTRENSIS, *De meteoris microcosmi libri quattuor*, Florentiae 1621.

⁶⁹⁰ PHILIPP JAKOB SACHS VON LÖWENHEIM, *Oceanus Macro-microcosmicus*, Vratislaviae 1664, s. 6–7.

i vnitřních orgánů. De Bils experimentoval s metodami jak pitvat člověka, aniž by při tom ztratil jakékoli tělesné tekutiny. Zároveň nikdy neprozradil své postupy a tak jeho pokusy vyvolávaly kolem poloviny století řadu otázek a kontroverzí.⁶⁹¹ Proto se Sachs obrátil k dílu Thomase Bartholina pro většinu svých informací.

Zatímco bádání o tajemství moří pokročilo s mořeplavbou, znalosti o lidském těle se rozšířily s nahlédnutím do jeho nitra. Sachs dokládá příklady z dějin pokusy na živých lidech, které zcela odsuzuje, ale pokusy na zvířatech, zvláště pak psech, považuje za tolerovatelné.⁶⁹² Podle Sachse by pro studium krevního oběhu byla nejvhodnější právě De Bilsova metoda pitvy bez ztráty krve.

Ačkoli Sachs cituje Kirchera poměrně málo, přesto je nejenom z jeho úvodního prohlášení zřejmé, že Kircherovo dílo poskytlo základní rámec Sachsově analogii. I když je Sachsovým hlavním zdrojem informací a referenčním bodem pro otázky týkající se pohybu vod dílo Isaaca Vossia a pro medicínské otázky krevního oběhu především dílo Thomase Bartholina. Přesto motorem srovnání těchto dvou oblastí zůstává Kircher.

8.3. Athanasius Kircher a jeho zpodobnění geokosmu

Athanasius Kircher publikoval své v mnoha směrech výjimečné dílo *Itinerarium extaticum* v Římě v roce 1656 a bylo věnováno královně Kristýně.⁶⁹³ Dílo je v podstatě dvoudílným dialogem, jehož druhá část byla vydána taktéž v Římě o rok později a byla věnována českému a uherskému králi Leopoldovi.⁶⁹⁴ Druhé vydání obou dílů knihy pod novým názvem *Iter extaticum coeleste* a *Iter extaticum terrestre* vyšlo v roce 1660 ve Würzburgu a třetí v roce 1671 tamtéž.⁶⁹⁵ Druhé i třetí vydání je věnováno Joachimovi von Gravenegg,

---

⁶⁹¹ H. J. COOK, Time's Bodies. Crafting the Preparations and Preservations of Naturalia, in: P. H. Smith, P. Findlen (edd.), *Merchants & Marvels. Commerce, Science and Art in Early Modern Europe*, New York 2002, s. 223–247.

⁶⁹² PHILIPP JAKOB SACHS VON LÖWENHEIM, *Oceanus Macro-microcosmicus*, Vratislaviae 1664, s. 18.

⁶⁹³ ATHANASIVS KIRCHER, *Itinerarium extaticum*, Romae 1656.

⁶⁹⁴ ATHANASIVS KIRCHER, *Iter extaticum II*, Romae 1657.

⁶⁹⁵ ATHANASIVS KIRCHER, *Iter extaticum coeleste...accessit...Iter extaticum terrestre*, Herbipoli, 1660.

opatu Fuldskému, a je, jak hlásá titulní list, očištěno od omylů vydání prvního a doplněno o vysvětlující komentáře Kircherova žáka a přítele Gaspara Schotta.

V první části díla, které je výjimečné tím, že je jediným Kircherovým dílem, ve kterém použil žánr téměř románového dialogu, se nechal inspirovat tradicí snových cest do vesmíru.

Po té, co Kircher upadne do snu v průběhu odpoledního koncertu, Kircherovo alter ego Theodidactus cestuje ve snu spolu s andělem Cosmielem sluneční soustavou až ke sféře stálic. Při této cestě jsou přitom v rozhovorech obou aktérů odhalovány Kircherovy kosmologické názory.⁶⁹⁶

Pokračováním této cesty bylo *Iter extaticum II* (1657), ve kterém anděl Hydriel zavede Theodidacta tentokrát pod povrch Země a na dno oceánů.

Nejen první, ale i druhé vydání bylo podrobena cenzuře a doporučeny úpravy, které Kircher buď obešel, nebo ignoroval. V případě *Iter extaticum II* tak již cenzoři nekritizovali jen nesprávné zpodobnění mořských proudů, ale také neznalost, dětinskost, vychloubačnost a především neposlušnost.⁶⁹⁷

Iter extaticum II představovalo hlavní osu a první ochutnávku mnohem většího projektu, pozdějšího díla *Mundus subterraneus* (1664–1665).⁶⁹⁸

Kircherovo *Iter extaticum II* a *Mundus subterraneus* se pak jeví jako cíl, ke kterému Kircher napsáním *Itinerarium extaticum* směřoval. Zemi jako celku se Kircher věnuje jako jeden z prvních a jeho model je třeba nahlížet v širších souvislostech jeho kosmologického díla, které význam a důležitost studia geologických procesů ještě posilují. I proto nazývá Kircher Zemi geokosmem, navazuje tak na neoplatonské tradice a dílo Mikuláše Kusánského. Země je mu na základě těchto tradic minimem, které spadá v jedno s maximem, sférou v níž

ATHANASIUS KIRCHER, *Iter exstaticum coeleste...accessit... Iter exstaticum terrestre*, Herbipoli, 1671.

⁶⁹⁶ Viz první kapitola. Podrobný rozbor první části dvoudialogu podal HARALD SIEBERT: *Die Große kosmologische Kontroverse. Rekonstruktionsversuche anhand des Itinerarium extaticum von Athanasius Kircher SJ (1602–1680)*, Stuttgart 2006.

⁶⁹⁷ H. SIEBERT, Kircher and His Critics. Censorial Practice and Pragmatic Disregard in the Society of Jesus, in: Paula Findlen (ed.), *The Last Man Who Knew Everything*, New York and London 2004, s. 83.

⁶⁹⁸ ATHANASIUS KIRCHER, *Mundus subterraneus in XII libros digestus*, tom. I–II, Amsterodami 1664–1665.

centrum spadá v jedno s obvodem, a tím pádem není možné určit v celku žádnou část, která by byla důstojnější než jiná. Podzemní svět je tak analogický k celému vesmíru, kde Bůh je bezrozměrný střed a Země dokonalá sféra.⁶⁹⁹

Šíře témat, kterými se Kircher ve svém díle zabývá, je přitom zarážející a sahá od sopečné činnosti a tepelného hospodaření Země, systému rovnováhy vody a ohně v koloběhu Země, přes teorie vzniku kamenů a kovů, zkameněliny, hornictví, metalurgii, alchymii až k podzemním živočichům a démonům. Mimo obecných otázek však obsahuje také řadu případových studií, grafů, nákresů a ilustrací, které ještě rozšiřují záběr díla.

Základním principem, který podle Kirchera řídí geologické procesy, je rovnováha vody a ohně, zajišťující, aby teplota země nebyla příliš vysoká nebo nízká.⁷⁰⁰ V centru Země se tak podle něho nachází věčný oheň, který vystupuje na zemský povrch četnými komíny a pod povrchem Země vytváří síť ohnivých žil a výdutí. Celý model tak připomíná lidské tělo se sítí žil a tepen.⁷⁰¹ K. P. Kelber a Martin Okrusch ve svém článku upozornili na to, kolik toho má Kircherův obraz Země společného s teorií Gaia Jamese Lovelocka.⁷⁰² Zpětné ovlivňování organického a anorganického světa spolu s chápáním Země jako seberegulujícího systému podobným úvahám rozhodně nahrávají.

---

⁶⁹⁹ Další úvahy k neoplatonským a kusánovským motivům v Kircherově *Mundus subterraneus* lze nalézt v: THOMAS LEINKAUF, *Mundus combinatus, Studien zur Struktur der barocken Universalwissenschaft am Beispiel A.K. SJ (1602–1680)*, Berlin 1993.

⁷⁰⁰ Pro citace budu nadále používat vydání *Iter extaticum* z roku 1660 a *Mundus subterraneus* z roku 1678: *Mundus subterraneus* I, Liber III *Hydrographicus*, Caput II *De Oceani Pericycloi seu Circulatione*, s. 169.

⁷⁰¹ ATHANASIIUS KIRCHER, *Mundus subterraneus I*, Amsterodami 1678, Liber II *De Opificio Globi Terreni*, Caput XIX *De interiori geocosmi constitutione officinis et analogia ad humani corpori membra*, s. 110–120.

⁷⁰² K.-P. KELBER, M. OKRUSCH, Athanasius Kircher retrospektiv: Pendelschläge geowissenschaftlicher Erkenntnis., in: H. Beinlich, C. Daxelmüller, H.-J. Vollrath, K. Wittstadt (edd.), *Spurensuche: Wege zu Athanasius Kircher*, Würzburg 2002, s. 137–162.

Centrální oheň je živěný vzduchem vháněným ke středu Země působením přílivu a odlivu a postupujícím ohnivými komíny. Přebytečný vzduch se pak zpětně uvolňuje v sopkách.⁷⁰³ K výbuchu vulkánu dojde, když se vznítí jedna z podzemních komor naplněná vzduchem a oheň si tak vyrazí cestu na povrch. Komíny, které takto vzniknou, pak zpětně přivádí do centra Země vzduch, který živí centrální oheň.⁷⁰⁴ Celá sopečná aktivita je tak jakýmsi pojistným systémem proti přehřátí Země. Kircherův model je nejspíše první životaschopnou teorií sopečné aktivity.

Podobně je voda po zemském povrchu distribuována silou přílivu a odlivu a sítí podzemních kanálů, aby se při přílivu, který vytlačí vodu nahoru, objevila na vrcholcích hor v podobě pramenů a řek. Kircherovo vysvětlení pohybu mořských vod se spolu s jeho neposlušností a vychloubačností stalo příčinou censorské kritiky už při vydání *Iter extaticum II*.⁷⁰⁵ Kircher totiž předložil až příliš velkorysý obraz pohybu mořské vody. Ta se podle něho obrovským mořským výrem v blízkosti severního pólu propadá do nitra země, aby se na jižním pólu znovu vynořila. Námořní plavba je tak v blízkosti obou pólů vysoce nebezpečná. Jednotlivá moře jsou pak spolu propojena sítí podzemních kanálů. Jeden takový vede například i pod Českými zeměmi a spojuje Baltské moře se Středozemním. V Kircherově díle se také objevuje představa, že řeky jsou napájeny z obrovských podzemních jezer uložených pod nejvyššími pohořími. Tak jsou například podzemní nádrže Himalájí zdrojem vody pro řeku Gangu, podzemní rezervoáry And pro Amazonku, Měsíčních hor⁷⁰⁶ pro Nil nebo Alp pro Pád.

Celý systém je cyklický a soběstačný. Vzduch vháněný do centra země se objevuje znovu v podobě vulkánů a prameny z hor neomylně míří zpět do moře. Někdy se však podzemní

---

⁷⁰³ Části *Mundus subterraneus* týkající se pozorování sopečné činnosti byly již v roce 1669 přeloženy do angličtiny a vydány v Londýně: ATHANASIUS KIRCHER, *The Vulcanos or Burning and Fire-vomiting Mountains*, London 1669.

⁷⁰⁴ ATHANASIUS KIRCHER, *Mundus subterraneus* I, Amsterdam 1678, Liber IV *Pyrologus.*, s. 179–247 a ATHANASIUS KIRCHER, *Iter extaticum coeleste* II, Heriboli 1660, Dialogus III, Caput IV, *Intoductio intra ignea subterranei Mundi*, s. 658–669.

⁷⁰⁵ H. SIEBERT, Kircher and His Critics, Censorial Practice and Pragmatic Disregard in the Society of Jesus, in: *Athanasius Kircher, The last Man Who Knew Everything*, New York 2004.

⁷⁰⁶ Montes lunae – dnes pohoří Rwenzori.

cesty ohně a vody setkají a následkem blízkosti těchto podzemních kanálů vzniknou horké prameny.

8.4. *Oceanus macro-microcosmicus* a Sachsova verze analogie

Vraťme se však nyní k tomu, jakým způsobem Sachs toto základní Kircherovo schéma zužitkoval a propojil s poznatky o krevním oběhu.

Poté, co Sachs ve svém díle zhodnotí dokonalost uspořádání země a lidského těla, srovnává různorodost zemských hor a pohoří s rozličností kostí v lidském těle⁷⁰⁷ a vlasy s lesními porosty. Ani země ani lidské tělo není plné, ale protkané nesčetnými kanály a kanálky. Řeky a potoky jsou tak podobné žílám a tepnám. Země má stejně jako lidské tělo své póry a otvory, kterými je vypuzován kouř a další látky. Při srovnávání jednotlivých lidských orgánů se zemí se drží Kircherovy terminologie: žíly a tepny jsou hydrophylacie, tedy kanály vedoucí vodu, plíce aerophylacie, které vedou vzduch, a srdce pyrophylacie, tedy rezervoáry a kanály, kterými proudí oheň z centrálního krbu. Následně se Sachs dostává ke srovnání cirkulace vody a krve. Upozorňuje však, že kruh není matematicky dokonalý, ale že se jedná spíše o princip návratu.

Když tedy již dostatečně naznačil analogii mezi mořskými vodami a krevním oběhem, vytyčil si Sachs základní otázky týkající se pohybu tekutin: tedy co je příčinou pohybu, jaký je způsob pohybu a jaký je čas a účel pohybu. V zásadě se tedy ve vytyčení základních problémů přidržuje schématu aristotelských příčin.

Oceán je mu pro zemi tím, čím je srdce pro lidské tělo. Z oceánu jsou vody vháněny do všech částí země a mísí se s dalšími prvky a vytváří různé typy půdy. Stejně tak krev vháněná do arterií ze srdce bere s sebou sůl, rtuť a síru, které v různých poměrech ovlivňují chod a stavbu lidského těla. Další část komunikuje skrze kapiláry s povrchem těla. Oblasti lidského těla, které potřebují regeneraci nebo výživu, část krve absorbují a zbytek se vrací žíly do srdce.

---

⁷⁰⁷ PHILIPP JAKOB SACHS VON LÖWENHEIM, *Oceanus Macro-microcosmicus, seu Dissertatio epistolica de analogo motu aquarum ex et ad oceanum, sanguinis ex et ad Cor. ad... Thomam Bartholinum, Medicum etc.*, Vratislaviae 1664, s. 11.

Stejně tak se podzemními kanály za pomoci tepla šíří životodárná síla do všech částí země, stejně jako se tepnami a žilami distribuuje do celého těla potrava. Části vzdálené od životodárného centra, tedy dále od rovníku a od srdce, životodárné látky z těchto oblastí aktivně nasávají.

Sachs opakuje Kircherovu teorii, podle které vody z oceánu proudí kanály a vytvářejí pod velkými pohořími rezervoáry, které jsou následně zdrojem vody pro velké říční toky. Kirchera navíc cituje, když se zabývá horkem, které se nachází na dně oceánu a uvolňuje se podmořskými komínky, a stejně tak srdce je primárním zdrojem horka pro lidské tělo.⁷⁰⁸ Přebírá i jeho teorii o tom, že se oceán na severním pólu propadá do nitra země a na jižním znovu vyvěrá.

I srdce má tyto dva póly a stejně jako je nemožné prozkoumat oceán u pólů, je i nemožné prozkoumat srdeční komory a síně bez ohrožení na životě. Jak známo, poranění srdce zabíjí rychleji než cokoli jiného. Uvádí ale několik vzácných případů zranění srdce, která pacient přežil.

Opět cituje Kirchera, když argumentuje, že na dně oceánů nemůže kvůli silným vírům žádný živočich přežít, tak jako nemůže nic přežít ve víru přicházející a odcházející krve v srdci. Přesto uvádí Sachs vzácný případ, kdy se v srdci objevili červi.⁷⁰⁹

Podle Sachse je pouze jedna voda, ať už se nachází v mořích či řekách, stejně jako je pouze jedna krev, ať už pochází z žíly nebo tepny. Je však smíchaná z různého množství soli, síry, asfaltu a ropy, které se do ní dostanou skrze pyrophilie, a voda tak může být v některých situacích i hořlavá. Ani lidská krev není homogenní a je složena ze síry, soli a rtuti.

Voda získává svou sladkost filtrováním přes půdu a ohříváním, kterým se zbavuje slanosti. Jinde jsou však slané a horké prameny. Stejně tak krev, když se přefiltruje přes orgány, nabude na sladkosti.

Moře pracuje podobně jako srdce, ze kterého zředěná krev vychází do orgánů, kde je přeměňována a absorbována, aby se vrátila zpět do srdce a byla znovu zředěna, jako se vody vracejí zředěné do moře. Nejenom, že je krev do orgánů pumpována, ale je také orgány nasávána stejně jako voda rostlinami. Rozličnost rostlin tak závisí na kvalitě vody, kterou přijímají, a horkosti slunečních paprsků. Části živočišných těl se pak tvoří v závislosti

---

⁷⁰⁸ Tamt., s. 31.

⁷⁰⁹ Tamt., s. 38.

na krvi, která je vyživuje a tvoří. Je to také krev, kterou se přenáší nepřírozené tartarické soli. Harvey taktéž poukazoval na význam krevního oběhu pro šíření nemoci. Sachs dále tvrdí, že sice žádný živočich nemůže přežít v hloubi moře stejně jako v nitru srdce, ale že je možné, aby vznikl život ve vypuštěné krvi nebo stojaté vodě, kde vznikají červi. Tak jako podzemní oheň udržuje pohyb vod, tak i srdce pohání pohyb krve. Tak jako Měsíc pohybuje vodami moří, tak se i mozek podílí na pohybu krve.

Nepřírozené množství solí způsobuje jak ve vodě, tak v krvi tvorbu kamenů jako v případě artritidy. Poté se Sachs znovu vrací ke Kircherovu schématu hlavního severo-j jižního kanálu, kterým na severním pólu voda padá do centra země a na jižním znovu vystupuje. Stejně tak v lidském těle je severním kanálem, kterým krev padá do srdce, horní dutá žíla a jižním kanálem arterie. Ve chvíli, kdy se voda vynoří na jižním pólu, začne být vháněna do všech částí země a přitahována k severnímu magnetickou silou, stejnou, kterou pak padá ze severního k jižnímu pólu, a tím je zajištěn koloběh vody. I krev je rozháněna z arterií do celého těla, posléze se navrácí horní dutou žílou do srdce.

Nejrychleji se vody pohybují poblíž oceánu v kanálech ve směru od něj. I krev je nejrychlejší v arteriích poblíž srdce a zase se zpomalí v žilách, když se navrácí do srdce.

Jako jsou různá moře propojena podzemními kanály, jsou i arterie propojeny lymfatickým systémem.

Sachs také cituje Hippokrata, který přirovnával žíly k řekám.⁷¹⁰ Jako jsou skryté prameny některých řek, tak je v lidském těle složité najít prameny cév. Sachs uvádí stručnou historii jejich objevování.

Základní uspořádání tepen a žil se v lidském těle nemění, stejně jako se nemění toky velkých řek. Mění se však vlasečnice, stejně jako jsou proměnlivé prameny řek.⁷¹¹

Příliv a odliv reguluje přítok vody z řek do oceánu a na stejném principu fungují chlopně, které regulují přítok a odtok krve do a ze srdce. Řeky, tak jako cévy, tečou všemi směry nezávisle na světových stranách.

Záhadu, jak se krev dostane proti své přirozenosti vzhůru do srdce či hlavy, vysvětluje srovnáním s tím, že řeky a vody taktéž občas postupují proti své přirozenosti k vyšší nadmořské výšce. Sachs vidí oboje jako problém hydrostatiky podobné hydrostatice

---

⁷¹⁰ Tamt., s. 64.

⁷¹¹ Tamt., s. 69.

akvaduktů.⁷¹² Voda stoupá do hor z důvodu opakovaného silného přílivu, ke kterému dojde na jednom místě, a v podstatě je tak do vyšší výšky vtačena. Snad jen připomeňme, že Harvey také přirovnával práci srdečního svalu k pumpě nebo hasičské stříkačce.⁷¹³

Vnitřní oheň země, který není umístěn v přesném centru, ale v útrokách země, ohřívá vodu a vytváří tak výpary, ze kterých později vznikne déšť. Stejně tak lidské tělo ohříváním zevnitř vytváří pot. Není jisté, zda se Sachs excentrickým umístěním vnitřního ohně země chce přiblížit analogii s výstředním umístěním srdce v lidském těle, anebo zda je toto umístění motivováno vysvětlením slapových jevů pomocí excentrického umístění magnetického centra Země a Měsíce, tak jak se objevilo u Moreta či Descarta.

Fontánám jsou podobné lymfatické uzliny, jejichž objevení připisuje Sachs Thomasi Bartholinovi. Tak jako Magellan objevil úžinu nebo Kolumbus Hispaniolu, objevil Bartholin dosud neznámou tekutinu a její rozvodí v lidském těle.⁷¹⁴ Lymfatický systém však může přinést v Sachsově analogii i komplikace vzhledem k tomu, že lymfa v lidském těle necirkuluje, ale poté, co je vyprodukována, se pouze zúčastní krevního oběhu.

Zkoumat pohyb moří je podle Sachse složité. Výška přílivu se často liší oblast od oblasti a nastává v různém čase a různých časových intervalech. Stejně tak je těžké určit, kolik krve proteče tělem za určitý čas.⁷¹⁵ Sachs uvádí několik teorií krevního oběhu. První je od Fortunio Licetiho, který si představuje dvojí cirkulaci, jednu v žilách a jednu v arteriích, přičemž navrhuje zpětný pohyb krve v cévách. Další patří Riolanovi, který tvrdí, že ne všechna krev cirkuluje.

Pak se však vrací zpět ke Kircherovi a jeho teorii pohybu vod, které mají podle něho čtyři druhy a příčiny. První je od východu na západ řízená denním pohybem nebes, druhá je sluneční záření. Dalším pohybem vod je pohyb od severu na jih, tedy od oblasti s nedostatkem slunečního svitu k oblasti sluneční. Sachs však cituje v této části často Vossia, který s touto teorií nesouhlasí a podle něhož se vody pohybují od západu na východ nakláněny na severu i na jihu doprava.

---

⁷¹² Tamt., s. 73.

⁷¹³ W. PAGEL, William Harvey's Biological Ideas, New York 1967, s. 80.

⁷¹⁴ PHILIPP JAKOB SACHS VON LÖWENHEIM, *Oceanus Macro-microcosmicus, seu Dissertatio epistolica de analogo motu aquarum ex et ad oceanum, sanguinis ex et ad Cor. ad... Thomam Bartholinum, Medicum etc.*, Vratislaviae 1664, s. 78.

⁷¹⁵ Tamt., s. 84.

Třetím pohybem je příliv a odliv. Stejně jako v případě krevního oběhu uvádí různé názory na pohyb vod. Nejčastěji při tom zmiňuje Kirchera a Vossia.⁷¹⁶

Koloběh vody probíhá následovně. Voda z hor stéká do moře, z moře do útrob země, odkud je pomocí centrálního ohně vháněna zpět do hor. Voda z řek i moří se sráží a vytváří mraky, z nichž prší déšť.⁷¹⁷

Sachs dále uvádí několik různých příčin pohybu vody. Mezi nimi i Vossiův názor, že pohyb vody je způsoben slunečním zářením, a nejčastější názor, že je ovlivňován Měsícem, nebo názor Andrea Libavia o prapůvodní imanentní síle moří, která jimi hýbe od nepaměti.

V případě pohybu krve je zásadní příčinou vrozená pulsační síla systoly a diastoly.⁷¹⁸ Stejně jako existují různé názory na pohyb vod, jsou i různé názory na pohyb krve, a Sachs uvádí například Descartův názor o tom, že kapičky krve se zředí a tedy zároveň zvětší svůj objem natolik, že vyvolají puls a tedy vstříknutí krve do arterií.⁷¹⁹ Další se domnívají, že je to jakýmsi varem krve, a další zase, že se krev uvádí do pohybu naplněním srdečních komor. Podle Harveye je pohyb krve dán vlastnostmi krve, a nikoli pouze pulsem. Krev se hýbe sama od sebe. Johannes Waleus se domnívá, že je pohyb způsoben stažením stěn arterií. Thomas Willis vysvětluje pohyb krve chemickými vlastnostmi a fermentací a tak se jeho vysvětlení podle Sachse podobá Cabeovu vysvětlení pohybu mořských vod. Herman Conring stejně jako mnozí další vysvětluje pohyb krve sací a pulsační silou srdce.

Příliv a odliv moří je ovlivňován silou Měsíce. Pulsační pohyb srdce je ovlivňován činností mozku.⁷²⁰ Slunce, podzemní oheň a vítr napomáhá pohybu vod stejně jako teplota srdce pohybu krve. Všechny elementy jsou třeba k fungování makrokosmu. Je třeba kanálů vedoucích vzduch, aby zapalovaly podzemní oheň, a stejně je třeba, aby i lidské tělo mělo

---

⁷¹⁶ Tamt., s. 89.

⁷¹⁷ Tamt., s. 94.

⁷¹⁸ Tamts., s. 103.

⁷¹⁹ Rozbor Descartovy teorie pohybu srdce: P. ANSTEY, *Descartes' cardiology and its reception in English fysiology*, in: S. Gaukroger, J. Schuster, J. Sutton (edd.), *Descartes' Natural Philosophy*, London-New York 2000, s. 420–445.

⁷²⁰ PHILIPP JAKOB SACHS VON LÖWENHEIM, *Oceanus Macro-microcosmicus, seu Dissertatio epistolica de analogo motu aquarum ex et ad oceanum, sanguinis ex et ad Cor. ad... Thomam Bartholinum, Medicum etc.*, Vratislaviae 1664, s. 108.

dostatek vzduchu. Oceány se vzdušnými otvory ochlazují stejně jako teplota krve. Následuje několik teorií týkajících se role dýchání pro krevní oběh.

Dále Sachs líčí souvislost dýchání s krevním oběhem. Podle Bartholina, kterého často cituje, se krev při nadechnutí zahustí a promíchá před tím, než vstoupí do levé síně. Při výdechu krev vychází ze srdce arterií a odnáší nečistoty ze srdce.⁷²¹

Množství krve, která proteče lidským tělem během hodiny, je možné spočítat na základě srdečního tepu, neboť při každém pulsu se do těla vstříkne stejné množství krve. Rychlost pohybu krve se však liší v závislosti na věku, pohlaví, temperamentu, roční době, náladě člověka.

Finální příčinou pohybu vod je zvlhčování a vyživování. Slunce a Luna se vzájemně doplňují ve své ohřívací a ochlazovací funkci stejně jako voda a oheň. I v lidském mikrokosmu je důležitá rovnováha horkosti a vlhka.

Každá část lidského těla má odlišné vlastnosti. V živočišném těle jsou to životní duchové (spiritus)⁷²², kteří zapřičiňují změnu částí těla a jejich pohyb. Jsou do těchto částí nesení ze srdce a zapřičiňují impuls k pohybu a jejich vyšší teplotu i vlhkost, která se činností odpařuje.

Spolu s vodou se šíří i univerzální semena, která jsou ukrytá v nejzákladnějších částech vody. Je to duch všech věcí, který probouzí potence, aby jedinečným kombinováním vznikla jednotlivá jsoucna, která tvoří rozmanitost geokosmu. Stejně tak dochází k pohybu srdce nejenom proto, aby se krev zahřála, ale také proto, aby byl spiritus a tedy život šířen do celého těla.

---

⁷²¹ Tamt., s. 117.

⁷²² Zde používám českou terminologii zavedenou Emanuelem Rádlem v jeho Dějinách biologických teorií: E. RÁDL, *Dějiny biologických teorií novověku I*, Praha 2006, s. 144. „Životními duchy je tu třeba rozumět docela zvláštní, naší terminologií stěží vyjádřitelnou podstatu. Představují uchopitelnou životní sílu, něco mezi silou a látkou, něco příbuzného dechu, tzn. vzdušnému vzduchu, vydechnutým plynům a dýchání samému, jakýsi druh jemné, duchové potravy, obsahující energii. Teorie se tedy vyjadřovala k tomu, co dnes nazýváme okysličováním krve a tkání.

Zároveň má pohyb vod i krve také očištnou funkci.⁷²³ Ze stojaté vody i krve se rodí červi. Ti pak připlují krevním oběhem do srdce, kde rostou a následně srdce ničí. Takový příklad přináší i Kircher v *Ars magna lucis et umbrae* nebo *Scrutinium pestis*.⁷²⁴

Obecná povodeň přináší smrt všemu na zemi, stejně jako vnitřní krvácení přináší smrt organismu. Občas se vody ženou nesprávnými kanály v nezvyklém množství a způsobí jejich protržení a záplavy. Sachs rozebírá, čím jsou takové záplavy způsobovány jak v makro- tak mikrokosmu. Zemětřesení může způsobit přerušení podzemních kanálů a zánik pramenů a změnu toku řek.⁷²⁵ Podobné změny může v lidském těle způsobit například mrtvice.

Porovnáme-li například knihu Theodora Moreta s tou Sachsovou, zjistíme, že Sachs nesrovnatelně více cituje. Občas je několik stránek jen řadou citací názorů nejrůznějších autorů, a to především členů *Academia naturae curiosorum*. Do jisté míry se tak skutečně nejedná čistě o dílo Philippa Sachse, ale o kolektivní monografii, ve které často figurují názory členů. Jako reprezentační výstup celé společnosti také Sachs rozesílal *Oceanus macro- microscopicus* učencům po celé Evropě v době, kdy se snažil získat nové korespondenty a členy společnosti po její reformě v polovině šedesátých let. S jistou mírou nadsázky je tak možné tvrdit, že kniha měla být reprezentačním produktem a ukázkou vědění celé společnosti, a proto je nesmírně zajímavé pokoušet se vystopovat základní vlivy a autory, kteří měli na její podobu zásadní vliv.

Domnívám se přitom, že jde o nesmírně zajímavou ukázkou směsi v podstatě renesančního analogického přístupu s nejnovějšími experimentálními poznatky a zároveň i těžko uchopitelné transformace analogie v cirkulační schéma.

Když srovnáme Sachsovo dílo s kapitolou z Kircherova díla *Mundus subterraneus*, které mu nejvíce odpovídá, vyjdou najevo rozdíly.

V Kircherově *Mundus subterraneus* se mimo mnohastránkového popisu a rozboru pohybu vod nachází také desetistránková kapitola, která ve svém názvu obsahuje analogii mezi

---

⁷²³ PHILIPP JAKOB SACHS VON LÖWENHEIM, *Oceanus Macro-microcosmicus, seu Dissertatio epistolica de analogo motu aquarum ex et ad oceanum, sanguinis ex et ad Cor. ad... Thomam Bartholinum, Medicum etc.*, Vratislaviae 1664, s. 126.

⁷²⁴ Tamt., s. 136.

⁷²⁵ Tamt., s. 142.

nitrem země a nitrem lidského těla, nazvaná *De interiori geocosmi constitutione officinis et analogia ad humani corpori membra*.⁷²⁶

Kircher v ní prezentuje tezi, že nitro lidského těla je analogické nitru země.

Ve vnitřních orgánech lidského těla se různým způsobem zpracovávají čtyři druhy lidských tekutin a jsou vedeny kanálky, kterými mezi sebou orgány komunikují. Žaludek zpracovává potravu získanou zvenčí a mění ji na šťávy a skrze žíly putuje do jater, kde se potrava přeměňuje na krev a kde vzniká životní duch, který je skrze systolu a diastolu pumpován do celého těla a je pak předáván svalům.

Lidské tělo má dva principy, pomocí nichž se udržuje – externí a interní. Externí je vliv nebeských těles na interní orgány. Nebe dodává potravu a plodnost zemi, která živiny zpracuje, převaží a distribuuje kanály. Podobně v mikrokosmu jsou orgány bohaté na živiny, které jsou převaženy centrálním ohněm a dále distribuovány.

8.5. Aristotelské a platónské pojetí analogie

Thomas Leinkauf ve své ojediné práci upozornil na základní metodu Kircherova bádání, kterou bylo propojení analogie a kombinatoriky. Zatímco analogie patřila mezi tradiční renesanční způsoby popisu světa a v Kircherově případě byla inspirována především učením Mikuláše Kusánského, kombinatorika vycházela z interpretace díla Raimunda Lulla a také zvýšeného zájmu o matematický popis reality.⁷²⁷

Analogie stejně jako kombinatorika jsou v Kircherově podání nejenom základními mody poznávání světa, ale i zároveň způsobem existence všech věcí. Jsou tedy jak ontologickou, tak i noetickou kategorií. Analogie je v jeho díle vyjadřována jako *catena rerum, omnia in omnibus, micro a macrocosmos* nebo *discors concordia*.⁷²⁸

---

⁷²⁶ ATHANASIUS KIRCHER, *Mundus subterraneus I*, Amsterodami 1678, Liber II De Opificio Globi Terreni, Caput XIX *De interiori geocosmi constitutione officinis et analogia ad humani corpori membra*, s. 110–120.

⁷²⁷ T. LEINKAUF, *Mundus combinatus, Studien zur Struktur der barocken Universalwissenschaft am Beispiel A.K. SJ.*, Berlin 1993, s. 161–190.

⁷²⁸ Příklad fungování analogie makro- a mikrokosmu se nachází v: ATHANASIUS KIRCHER, *Iter extaticum coeleste*, Herbipoli 1660, s. 311. Kircher srovnává sedm nejdůležitějších lidských orgánů se sedmi planetami. Tak jako planety plní ve vesmíru svou funkci a působí rozličnými kladnými nebo

Tyto výrazy odpovídají čtyřem typům podobností, které považuje za základní způsob organizace vědění renesanční epistémé Michel Foucault. První z nich je *convenientia*, tedy jakási podobnost dotykem, podobnost místa a věci v něm, která vytváří zřetězení podobností ve světě. Další podobností je *aemulatio*, která působí na dálku na způsob odrazu a zrcadla. Třetí je *analogie*, ve které se *convenientia* a *aemulatio* setkávají. Analogie je podobnost napříč prostorem a zároveň hovoří o skloubení věcí. Jejím jediným referenčním bodem je člověk. Poslední a nejsvobodnější kategorií podobnosti je podle Foucaulta *sympatie*, která není závislá ani na řetězci příčin ani na prostoru a působí napříč celým světem. Je principem pohybu a přitažlivosti a směřuje k asimilaci a identitě, kterou vyvažuje její protipól *antipatie*. *Sympatii* považuje Foucault za podobnost nejvýsošnější a snad i proto má největší potíže s její definicí.⁷²⁹ V podstatě se tedy jedná o pouze dva druhy podobnosti analogie a *sympatie*, přičemž *sympatii* se zde nebudeme zabývat, neboť je spjata především s renesančními okultními vědami, které zde nejsou naším zájmem.⁷³⁰

---

zápornými vlivy, tak i sedm lidských orgánů plní své funkce a jejich vliv na chod těla je podobný jako vliv planet na vesmír. Mozek působí analogicky k Luně, žaludek k Zemi, srdce ke Slunci, plíce k Merkuru, ledviny k Venuši, žlučník k Marsu, játra k Jupiteru a slezina k Saturnu. To, čím jsou orgány pro lidské tělo, jsou planety pro vesmír. Vzájemná vyváženost kladných a záporných vlivů pak zajišťuje harmonii celého systému. Dále viz Příloha.

Na s. 390 téhož díla je pak vyjádřeno, že harmonie světa je zajištěna tím, že vnější slouží vnitřnímu a vnitřní je na vnějším závislé. Duše světa přitom zajišťuje propojení všech částí.

⁷²⁹ M. FOUCAULT, *Slova a věci*, Brno 2007, kapitola Čtyři podobnosti, s. 19–26.

⁷³⁰ Viz T. NEJESCHLEBA, *Analogie v okultních vědách v renesanci*, in: P. Dvořák (ed.), *Analogie ve filosofii a teologii*, Brno 2007, s. 163–176.

Okultní kvality jsou takové kvality, jejichž účinky jsou známé a smysly postižitelné, příčiny však nikoli. Není tedy možné mít o nich vědění, protože to se vztahuje k příčinám. Jistý způsob vysvětlení vztahu postižitelných účinků a neznámých příčin představuje teorie *sympatie*, která vychází ze stoického chápání světa jako jednotného jsoucna, v němž jsou příčiny zřetězeny. Každá změna jednotliviny se odrazí na celku a vše působí na sebe navzájem. Novoplatonici teorii *sympatie* přejali, ale její působnost vysvětlovali skrze světovou duši, která zajišťuje *sympatii* mezi jsoucny. *Sympatie* je úzce spjata s podobností a pouze podobné věci mohou stát v *sympatetickém* vztahu. Analogie totiž zde slouží jako princip, skrze který lze dospět k poznání příčiny jevů v případě, kdy metodologie vycházející z poznání smyslově vnímatelných kvalit selhává.

Analogie v Kircherově díle podporuje kategorii vztahovosti a zahrnutosti v celek. Svět je jí představován jako univerzální analogický řetězec bytí, ve kterém každá částice vykazuje stejnou strukturu, je stvořen analogicky k Bohu, člověk analogicky ke světu atd.

Kombinatorika pak není principem opačným, ale komplementárním k analogii. Zatímco analogie vyjadřuje momenty ve vztazích, kombinatorika momenty, které vztahy tvoří. Je důrazem na jednotlivost mimo vztahy. Bůh sám sebe kombinatoricky zmnožuje na vnímatelné a chápatelné jednotky.

Tyto dva základní principy zcela korespondují se středověkou platónskou tradicí Diviše Areopagity nebo s myšlenkami Mikuláše Kusánského. Kombinatorika je rozvinutím Boha do světa a analogie zpětným zavinutím světa do Boha. Analogie představuje jednotu, příčinu, syntézu. Kombinatorika proti tomu mnohost, účinek a analýzu.⁷³¹ Analogie s kombinatorikou tvoří komplexní obraz vesmíru a zároveň možnost jeho komplexního poznání. Je to zároveň spojení dvou tradic, platónské, pokud jde o analogii, hermetické, pokud jde o kombinatoriku. Zřejmou inspirací byl na tomto místě právě Raimundus Lullus.

Spolu s výše zmíněnými filozofickými motivy, ze kterých vznikla Kircherova metoda, se na úspěchu analogie jako způsobu poznávání světa podílela do značné míry také hermetická tradice.

Je proto překvapující, že děl, jako je to Sachsovo, opírající svou základní strukturu o analogii mezi geokosmem a lidským organismem, nevzniklo více. Zdá se tak, že *Oceanus macro-microcosmicus* je do značné míry ztělesněním jedinečnosti, která vznikla spojením renesanční metodologie a nejnovějších experimentálních poznatků.⁷³² Podobné analogie se v různých podobách objevovaly již před Harveyho experimenty, stály však na jiných základech, jak dokládá výše uvedený případ.

Analogie, kterou oba autoři využívají jako svou hlavní metodu, je v podání každého z nich odlišná a akcentuje jiné tóny. To je dáno nejenom odlišným přístupem k popisu lidského těla – Kircherův obraz lidského těla je na rozdíl od toho, které prezentuje Sachs, zcela galénovský, – ale také principiálně odlišnými přístupy k celkovému výkladu obrazu světa.

---

⁷³¹ T. LEINKAUF, *Mundus combinatus, Studien zur Struktur der barocken Universalwissenschaft am Beispiel A.K. SJ.*, Berlin 1993, s. 181.

⁷³² PHILIPP JAKOB SACHS VON LÖWENHEIM, *Oceanus Macro-microcosmicus, seu Dissertatio epistolica de analogo motu aquarum ex et ad oceanum, sanguinis ex et ad Cor. ad... Thomam Bartholinum, Medicum etc.*, Vratislaviae 1664.

Zatímco ten Kircherův je jednoznačně ovlivněn především platónskými a novoplatónskými prvky, Sachsův směřuje k aristotelskému pojetí a to především díky Harveyho vlivu, který je neodlučitelnou součástí jeho díla.

Pokud šlo o výklad funkcí a stavby lidského těla, odpovídaly tyto dva základní přístupy buď Galénově, nebo Aristotelově výkladu. Podle Aristotela je nejdůležitějším orgánem lidského těla srdce a také vzniká v lidském těle jako první. Galénos přisoudil roli nejdůležitějšího orgánu játrům, z nichž vznikají žíly, aorta a teprve z ní srdce a nakonec mozek a ostatní orgány. Jak jsme již zmínili výše, podle Galéna vzniká krev v trávicí trubici z potravy, dospívá skrze vrátnicovou žílu do jater, kde se podruhé tráví, proudí žilami, které všechny pocházejí z jater do pravé srdeční komory. V srdci se krev znovu pročišťuje, výpary jsou odtud vedeny do plic, jimiž jsou vdechnuty, a vyčištěná krev proniká jemnými póry v přepážce mezi komorami do levé srdeční komory a odtud do těla.⁷³³ Základní funkcí srdce je spolu s dýcháním regulace teploty. Podle Galéna je při diastole krev aktivně nasávána, zatímco při systole se pasivně vylévá do těla.

Podle Galéna, ale i podle Aristotela, procházela krev vytvořená v trávicí trubici srdcem pouze jednou a končila svou pouť ve svalových tkáních těla.⁷³⁴

Malý krevní oběh byl znám a jeho přijetí nebylo natolik komplikované jako přijetí velkého krevního oběhu právě proto, že se tolik nedotýkalo vyživování těla. K přijetí velkého krevního oběhu bylo třeba nejen přehodnotit vztah mezi dýcháním a tepem, ale také způsob, jakým krev vyživuje tělo, stavbu a pohyby srdce a jeho částí. Harvey ukázal na skutečnost, že se rytmus dýchání liší od rytmu tepu a že životní duchové nejsou do krve přimíseni mechanicky, nýbrž chemicky. Zároveň se snažil dokázat, že srdce je pasivní při diastole a aktivní při systole a že směr krevního oběhu je jediný správný kvůli nepropustnosti stěny mezi komorami. Emanuel Rádl upozornil, že oproti svým

---

⁷³³ RÁDL 2006, s. 144.

⁷³⁴ Připomeňme si na tomto místě zjednodušené schéma krevního oběhu. Malý krevní oběh začíná v pravé srdeční komoře, ze které plicní tepna odvádí odkysličenou krev do plic, tam dojde k okysličení a krev se z vlásečnicové sítě sbírá do plicních žil, které ji vedou do levé předsíně. Velký krevní oběh začíná z levé předsíně, odkud vede okysličená krev do levé komory a odtud aortou do celého těla, kde odevzdá živiny a kyslík do tkání a buněk, do krve se vrací produkty látkové přeměny a oxid uhličitý, tato odkysličená krev se vrací z jednotlivých orgánů přední a zadní dutou žílou do pravé předsíně.

předchůdcům, kteří v souvislosti s distribucí krve používali analogii mořského příboje, Harvey srovnává krevní oběh s oběhem vody v atmosféře.⁷³⁵

Problematika antických a renesančních vlivů na vznik nové vědy je však v případě nejen biologických teorií (chceme-li se pro toto období vyhnout ahistorickému termínu biologie) mimořádně komplexní. Snad se zde můžeme pouze pokusit o analýzu.

Vitalistický přístup, který je typický pro Kirchera a renesanční platoniky, jako byl Giordano Bruno, Bernardo Telesio, Tomaso Campanella nebo Johannes Kepler, chápe univerzum jako oduševnělou bytost a člověka jako jeho nedílnou součást. Člověk je v tomto univerzu zároveň mírou všech věcí. K mechanicismu vede cesta ovšem opět přes platonismus a novoplatonismus v tom smyslu, že se do popředí interpretace dostává zdůraznění toho, že tento oduševnělý kosmos je uspořádán a jedná podle matematických principů. Přes tuto pouhou změnu důrazu a upřednostnění jednoho prvku před druhým vede cesta od oduševnělého vesmíru k mechanisticky uspořádané a fungující res extensa.

Galénovo učení, které zde rozhodně nespojujeme s platonismem, však podporovalo mechanicismus v tom smyslu, že jeho pojetí považovalo stavbu těla za základ všeho, zatímco aristotelský a tedy i Harveyův přístup zdůrazňoval chování tedy funkci organismu před jeho stavbou.

Vrátíme-li se zpět k základní otázce analogie, tak mechanistická filozofie používá často analogii hodinového stroje a vesmíru nebo lidského těla. Podle ní, známe-li jeho strukturu, známe i jeho chod. Známe-li tedy stavbu, známe i funkci.

V žádném případě však na základě výše řečeného nechceme vyvozovat, že moderní věda má v podstatě platónský či novoplatónský charakter. Právě úvahy týkající se vývoje věd o životě ukazují, že považovat novověkou vědu za jednotný fenomén následující v podstatě stejné vzorce by byl velký omyl. Do jisté míry je toto hledání antických vzorů a inspirací v raně novověké vědě scestné právě proto, že byly v průběhu předchozího vývoje zkresleny a reinterpretovány. Koneckonců hledání metody, analýzu a logické uspořádání poznatků, které hrálo při vzniku moderní vědy jistě neméně důležitou roli, bychom na základě posouzení antických vzorů mohli připsat právě Aristotelovi.

Vraťme se však k odlišnému pojetí analogie u Kirchera a Sachse.

---

⁷³⁵ RÁDL 2006, s. 146.

Štěpán Špínka se ve svém článku o pojetí analogie v Platónově filozofii pokouší ukázat, že Platón vychází z poměrně velmi přesného matematického pojetí analogie chápané jako totožnost číselných poměrů a že zároveň na těchto základech rozvíjí širší a volnější pojetí analogie.⁷³⁶ Analogie je podle Platóna nejkrásnější způsob, jímž může být mnohost spojena v jednotu. Matematizace a geometrizace živlů z prapůvodního substrátu má za úkol především vysvětlit způsob, jakým se jeden živel proměňuje ve druhý. Analogické uspořádání trojúhelníků a jejich poměrů má sloužit k tomuto vysvětlení. Tělo kosmu je přitom strukturováno kosmickou duší, jejíž látkou je analogická struktura totožnosti, diference a bytí a formou prostorová pohyblivá struktura poměrů osmi obíhajících kruhů a jejich rychlostí. Pro člověka je důležité této analogické struktuře porozumět a pokoušet se připodobnit svou duši duši světové a získat tak podíl na nejlepším možném životě a blaženosti.⁷³⁷ Analogie je pro Platóna nejenom principem uspořádání viditelného kosmu, ale také obecným ontologickým principem, protože viditelný svět se podobá světu vzorovému, který je svázán stejným předivem analogií. Analogie je tak principem, kterým je svět svázán v jednotu.

Aristoteles chápe analogii jako rovnost poměrů, která v sobě zahrnuje nejméně 4 členy, a můžeme ji vyjádřit jako $a:b=c:d$ a v podstatě podobně postupuje v případě vysvětlení metafory, když říká: „O analogickém mluvím tehdy, když druhé se má k prvnímu stejně jako čtvrté k třetímu; člověk pak (při tvoření metafory) řekne místo druhého čtvrté a místo čtvrtého druhé.“⁷³⁸ Vysvětlení podobná tomuto schématu se pak vyskytují i v Aristotelově metafyzice, kdy například říká, že někdy se má skutečnost k možnosti jako pohyb k mohoucnosti, někdy jako podstata k určité látce.⁷³⁹ Aristotelova analogie nesměřuje k ontologickému a noetickému sjednocení, jako je tomu u Platóna, jedná se spíše o způsob, jakým zvládnout mnohoznačnost a mnohovýznamovost jsoucna.

Zatímco Kircher analogii skutečně chápe v platónském smyslu, tedy jako ontologickou i noetickou kategorii zajišťující jednotu světa a našeho pochopení světa, která vychází z

---

⁷³⁶ Š. ŠPÍNKA, Pouto nejkrásnější: Několik poznámek k pojetí analogie v Platónově filosofii, in: P. Dvořák (ed.), *Analogie ve filosofii a teologii*, Brno 2007, s. 7–18.

⁷³⁷ Tamt., s. 11.

⁷³⁸ M. MRÁZ, Analogie v Aristotelově filosofii, in: P. Dvořák (ed.), *Analogie ve filosofii a teologii*, Brno 2007, s. 21.

⁷³⁹ Tamt., s. 25.

centrálního postavení člověka, jenž tento svět vnímá, Sachs ji používá jako metodu v aristotelském smyslu, tedy jako propojení jsoucnen nekauzálního charakteru, když například říká, že tak jako Měsíc pohybuje vodami moří, tak se i mozek podílí na pohybu krve. To samozřejmě neznamena, že by se vzdával například makro-mikrokosmického pojetí světa, které je v základě jeho analogie. Přesto je rozdíl mezi jeho analogií a Kircherovou evidentní.

Uchopit tyto drobné nuance je často velmi obtížné. Další otázkou navíc v případě Sachsovy analogie zůstává, co se přizpůsobuje čemu – zda obraz lidského těla obrazu Země anebo naopak.

Jako jednu z možností, jak danou rozdílnost v chápání a užití analogie uchopit, považujeme analýzu epistémé, tedy dobových struktur myšlení, na základě knihy Michela Foucaulta *Slova a věci*. Jeho dílo jsme již krátce zmínili při pokusu definovat analogii, kterou považuje za základ organizace vědění a podmínku renesanční epistémy. Rozdíl mezi renesanční a klasickou epistémé, jejíž časový předěl klade do první poloviny sedmnáctého století, vidí především v odlišném chápání znaku a jeho vztahu k označovanému. Zatímco v renesanční epistémé je tento vztah třímístný a spojuje znak, označovaný a jejich spojení, které je dáno právě podobností, ukazuje na analýze logiky z Port-Royal, že se v tomto období začalo prosazovat chápání vztahu znaku a označovaného dvoumístně, přičemž znak zahrnuje dvě ideje, ideu věci, již reprezentuje, a ideu věci, jež je reprezentována, a jeho povaha spočívá v tom, že druhá podněcuje první.⁷⁴⁰ Oproti podobnosti, trojitosti a ontologickému ukotvení znaku zde vystupuje reprezentace, dualita, vztah identity a difference a ukotvení znaku v systému jazyka a konvenci.

Zatímco Kircher chápe svoji analogii jako ontologicky svázanou podobnost, u Sachse můžeme pozorovat, že analogii používá jako metodu reprezentace, kdy pohyb mořských vod a pohyb tekutin v lidském těle již není svázán ontologickým poutem, ale stává se pouhou podobností jedné části vesmíru s druhou. Ačkoli tuto tezi nelze v tomto přísném znění nikde v Sachsovi nalézt, zároveň je z celého jeho srovnání patrné, že se jedná právě jen o srovnání, a ačkoli na několika místech mluví o makro a mikrokosmu, nelze z jeho srovnávací analýzy dovodit ontologický základ a třetí prvek, který by oblast makro a mikrokosmickou spojoval. Přesto není možné jednoznačně určit, zda se u Sachse jedná o

---

⁷⁴⁰ FOUCAULT 2007, s. 54.

vědomou alegorickou hru používající podobnost jako podklad k ustavení identity, difference a řádu spadající spíše do klasické epistémy nebo o podání makro-mikrokosmického obrazu světa patřícího do epistémy renesanční.

Sachs je tak jedním z mezních příkladů, který lze sice pomocí Foucaultových nástrojů analyzovat, ale již ho nelze jednoznačně zařadit do jedné z epistém. Navíc se ukazuje, že je-li v základu analogie podobnost, nachází se podobnost i v základu analýzy identity a difference, kterou by, jak Foucault připouští, nebylo možné bez podobnosti vůbec zahájit.⁷⁴¹

Dalo by se tedy říci, že analogie nezmizela ani v klasické epistémě. To, co zmizelo, bylo její ontologické zdůvodnění, které bylo nahrazeno psychologickým v podobě imaginace.

Harveyho analogii krevního oběhu a oběhu vody v atmosféře, stejně tak jako připodobnění, že moře pracuje stejně jako srdce, bychom mohli zařadit mezi analogie funkcí, zatímco pro klasickou epistémě by měla být typičtější analogie struktur, k níž často ovšem opět velmi nejednoznačně směřuje Sachs například excentrickým umístěním vnitřního ohně země tak, aby odpovídalo excentrickému umístění srdce v lidském těle.

Zatímco v případě Kircherově nemáme problém jeho analogii zařadit do epistémy renesanční, Sachs i Harvey sám se podobnému zařazení vzpírají a analýza Sachsovy analogie poukazuje na existenci fluidních hranic epistém a na nejasný způsob, jakým se ustavují. To ostatně potvrzuje i dílo Kircherovo. Odhlédneme-li od probírané analogie, používá Kircher často kombinatoriku jako metodu k organizaci vědění. Tu však Foucault řadí do klasické epistémě jako analýzu podobného rozkladem na jednotky a určení identity, difference a vztahů, do kterých jednotka vstupuje. Kircher by tak se svou kombinovanou metodou analogie a kombinatoriky stál na pomezí epistém, i když v trochu jiném smyslu než Sachs.

Sachsova inspirace Kircherem je tedy evidentní, a to nejen díky tomu, že se k ní v předmluvě hlásí, ale především proto, že ji využívá ve své paralelně srovnávací analogii aristotelského typu. Kirchera v podstatě necituje, což je znovu dokladem toho, že citace či zmínky nemusí být žádným důkazem vlivu či inspirace. Ačkoli tedy v Sachsově případě považujeme Kircherovo *Iter extaticum II* za zásadní zdroj Sachsovy inspirace, snad se nám zároveň podařilo ukázat, že se Kircher svým dílem podílel na dobovém diskurzu a že téma vysvětlení pohybu zemských vod bylo tématem v podstatě obecným. Zároveň se na

---

⁷⁴¹ FOUCAULT 2007, s. 57–59.

způsobu, s jakým jednotliví autoři v průběhu prvních sedmdesáti let sedmnáctého století k tomuto obecnému tématu přistupovali, na jeho řešení a vysvětlení ukazuje myšlenkový posun, který se v této době odehrál. Na tomto posunu má svůj podíl i změna v chápání analogie, která se postupně v experimentální praxi i teorii mění v model, který není s realitou jednotný, ale k ní paralelní.

Zároveň je třeba upozornit na opuštění tohoto tématu snad i proto, že bylo tak úzce spojeno s pozorováním a porozuměním přírodě v její komplexitě. Zájem o hledání zeměpisné délky byl se zájmem o výklad pohybu vod souběžný a časově jej o několik desítek let přesahuje. Zároveň ho začal nejen časově, ale i tematicky překračovat právě v době, kdy se ukázalo, že pozorování (magnetické deklinace, zatmění Měsíce, Jupiterových měsíců) není pro vyřešení problému zeměpisné délky rozhodující, a když pozorování ustoupilo konstrukci vhodného hodinového stroje, přestal být pohyb zemských vod jedním ze zásadních témat učenecké produkce.

Foucaultovi čtenáři by mohli dojít k mylnému závěru, že analogie jako metoda poznávání světa je záležitostí renesanční a díky předělu mezi epistémami je v podstatě mrtvá. Analogie kulečnickových koulí či atomového jádra, používání modelů a metafor ve vědě však potvrzuje hodnotu, kterou tato metoda má pro poznání nejen v renesanci a raném novověku, ale také v současnosti. Podle Marka Johnsona je analogie podobně jako metafora nezbytnou vše pronikající formou chápání založenou na strukturním izomorfismu naší mnohotvárné zkušenosti se světem. Navíc nám usuzování podle analogie umožňuje přenášet poznatky ze známé a dobře vysvětlené situace na méně známou a dosud neznámou situaci.⁷⁴²

9. Závěr

Na rozdíl od Evanse, který vidí příčinu úspěchu Kircherova působení ve střední Evropě především ve spřízněnosti jeho způsobu myšlení se způsobem myšlení běžným právě v této oblasti, se nám podařilo prokázat význam osobních vazeb, které mezi Kircherem a touto oblastí vznikaly.

---

⁷⁴² J. STACHOVÁ, Analogie, model, metafora, in: J. Stachová (ed.), *Model a analogie ve vědě, umění a filozofii*, Praha 1994, s. 92–93.

Ačkoli Evans geograficky svou studii vymezuje oblastmi habsburské monarchie této doby, často nechává, a to především v kapitole *The Intellectual foundations*, stranou oblasti uherské a slezské, které vzhledem k protestantskému charakteru již s Kircherovým způsobem myšlení tak těsně nerezonovaly. To sice v žádném případě nevyklučovalo vliv nebo inspiraci jeho dílem, jak jsme ukázali právě na studii díla Philippa Jakoba Sachs von Löwenheim, zároveň se domníváme, že typ Kircherova vlivu se měnil v závislosti na vzdálenosti od center a sídel střeoevropských dvorů, v našem případě od Vídně a Prahy především, kvůli jeho osobní navázanosti na struktury těchto dvorů.

Naše teze o podmíněnosti Kircherova úspěchu úspěchem v rámci habsburského dvora musí být zároveň korigována tím, že více než třetina jeho korespondence směřovala jeho jezuitským kolegům a v Českých zemích tomu nebylo jinak – z 37 korespondentů jich bylo 17 členů jezuitského řádu. Kromě jezuitů, kteří působili jako zpovědníci u dvora, tak komunikoval s řadou jezuitů, kteří se zabývali přírodní filozofií anebo jenom hráli důležitou správní a organizační roli v rámci svého řádu a pro Kirchera plnili především roli transportérů a distributorů jeho knih. I v tomto případě se jednalo o vztah reciproční. Jezuitský řád totiž využíval Kirchera jako vhodné čtení nejen pro žáky jezuitských gymnázií a škol, ale také pro potenciální konvertity.

V případě jezuitské korespondence je však vzhledem k vysoké mobilitě členů řádu teze o periférii a centru oslabena.

Zvláštní postavení Českých zemí v rámci Kircherovy korespondence vyplyne na povrch, až když se na ni podíváme jako na celek. Pokud budeme sledovat pouze deset nejfrekventovanějších míst, ze kterých Kircherovi korespondence přicházela, a Praha se nachází na druhém místě za Vídní, pak se ukáže zajímavý vzorec, který nám může mnohé osvětlit a zároveň nám pomůže definovat centrum a periférii v rámci Kircherovy korespondence.⁷⁴³ Poměr mezi počtem dopisů odeslaných z určitého místa a počtem osob, které je odeslaly totiž roste v závislosti na vzdálenosti od centra. Například v Římě, Vídni, ale i dalších italských městech je počet korespondentů na počet odeslaných dopisů vysoký, což si vysvětlujeme množstvím zájmových skupin, které jsou typické právě pro běžný chod center. Kupodivu velké množství dopisů z Bologne či Prahy bylo odeslané malou skupinou korespondentů. Navíc z charakteru korespondence víme, že bychom s jistou mírou

---

⁷⁴³ Viz tabulka prvních deseti měst a poměr počtu dopisů a počtu korespondentů

nadsázky mohli označit boloňskou a pražskou korespondenci za převážně učeneckou. Teze týkající se vztahů mezi periferií a centrem v rámci korespondenční sítě by tak mohla znít, že centrum je definováno vysokým počtem korespondentů na počet dopisů a korespondence s centry je do značné míry záležitostí navázání a udržování kontaktů důležitých pro nejen finanční podporu, a naopak periferie se vyznačuje menším počtem korespondentů na počet odeslaných dopisů a charakter korespondence je převážně zájmový a učenecký. Tuto tezi by bylo třeba ověřit na dalších velkých korespondenčních souborech, kde sice není problém zjistit poměr mezi korespondenty a odeslanými dopisy, ale je problém určit převažující charakter korespondence v daných místech.

Přestože je Praha na druhém místě za Vídní v pořadí měst, ze kterých Kircherovi přicházela korespondence nejčastěji, což potvrzuje důležitost této oblasti pro Kirchera a zároveň to, jak byl Kircher důležitý pro ni, musíme ji na základě výše navržené teze v rámci této korespondence považovat za periferii.

Za ni musíme považovat zároveň České země jako celek, protože i v případě analýzy korespondence celé vymezené oblasti spolu s Prahou zůstává počet korespondentů vůči počtu napsaných dopisů nízký. Zde by bylo třeba provést srovnání s dalšími územními celky, které je však komplikované právě vzhledem k jejich časovému a geografickému vymezení.

Právě blízkost Prahy a Vídně a jejich eminentní význam v rámci Kircherovy korespondence nám umožnil provést srovnání, které je v případě italského poloostrova daleko náročnější, ačkoli podobné trendy lze sledovat i tam.

Znamená to tedy, že zatímco v centrech byla daleko vyšší pravděpodobnost, aby Kircher získal podporu a působil v rovině osobních vazeb, na periferii jeho korespondenční sítě byla daleko větší šance, že Kircherův vliv bude ve vyšší míře vlivem učeneckým, tedy že častěji dojde k inspiraci či přenosu myšlenek z jeho děl.

Tuto tezi se nám zdá potvrzovat nejen zcela prokazatelný a silný vliv Kirchera na přírodní filozofii a experimentální praxi v Českých zemích, ale i případ Philippa Sachse von Löwenheimb.

Zároveň se ukazuje, že ačkoli byl Sachs zjevně inspirován základní myšlenkou obsaženou v Kircherově díle *Iter extaticum II*, jeho profesní zaměření, vzdělání, ale také to, že byl hlavou a zároveň součástí korespondenční sítě zcela jiného typu, než je ta Kircherova, vedlo k propojení Kircherova díla s dílem Wiliama Harveye a k odlišnému pojetí analogie mezi pohybem zemských vod a pohybem krve v lidském těle.

Naši tezi se zdá potvrzovat i Kircherova autobiografie zasláná v dopisech několik let před smrtí augsburskému právníkovi Langenmantelovi. Proč právě jemu do Augsburgu, který bychom v rámci jeho korespondenční sítě rozhodně za centrum nepovažovali, zůstává otázkou k dalšímu studiu. Je však zřejmé, že na konci jeho života nezaslal životopis proto, aby u některého ze středoevropských dvorů získal podporu. Daleko spíše šlo o snahu vytvořit svůj obraz pro budoucnost a obhájit své přírodně filosofické myšlenky. Pro tento účel v této době by se periferie jevila jako nejvhodnější místo.

Pokud tedy bylo jedním z našich cílů přehodnotit Roberta J. W. Evanse, pak s ním nelze než souhlasit, že Kircherův vliv a zároveň vliv jeho korespondentů na něj byl v oblasti habsburské monarchie a Českých zemí zvláště nepopíratelně významný. Zároveň se domníváme, že tento vliv měl různý charakter, který se měnil v závislosti na vzdálenosti od centra a který jsme se v této práci pokusili lépe podložit a popsat.

10. Přílohy

10.1. Stručná synopse Kircherovy autobiografie

Vzhledem k dostupnosti autobiografie v několika jazycích – kromě výše uvedených také v němčině – nepovažuji za nutné dílo překládat. Pokusíme se však stručně načrtnout jeho překlad a zprostředkovat některé zásadní momenty.

První kapitola – Od narození do dvanácti let

Mimo nejasností týkajících se Kircherova roku narození a okolností prvních let jeho života, které jsme se pokusili uvést na pravou míru v předchozí kapitole, můžeme hned na počátku Kircherovy autobiografie pozorovat jeho snahu ne snad vědomě měnit informace, ale zcela jistě je nastavovat v určitém světle.

Kircher představuje svého otce jako oddaného služebníka vynikajícího knížecího opata Balthasara von Dermbacha. Podle Kirchera přišel otec o své místo proto, že funkce zbaveného opata bránil před jeho nekatolickými nepřáteli.⁷⁴⁴ Všechny úřady, které mu opat po svém znovudosažení nabízel, odmítl, aby se mohl věnovat studiu a povznášení svého ducha. Johann Kircher měl vystudovat v Míšni filozofii a teologii a dokonce být později profesorem teologie v Seiligenstadtu.

Jak vyplývá z pramenů uvedených v předcházející kapitole, nelze výše uvedené informace prokázat. K Johannově odchodu z Haselsteinu do Geisy vedly navíc zřejmě zcela jiné důvody.

Kircher vysvětluje, že jméno Athanasius mu bylo dáno nejen proto, že se na svatého Athanasia narodil, ale také proto, že jeho otec, zakoušející ústrky ze strany novověrců, chtěl dát svému synovi pravé katolické jméno, představující odvahu a vytrvalost v boji s Ariány.⁷⁴⁵

Druhá kapitola – Pobyť na nižších školách ve Fuldě

---

⁷⁴⁴ HIERONYMUS AMBROSIUS LANGENMANTEL (ed.), *Fasciculus epistolarum adm. R.P. A.K. S.J., viri in mathematicis et variorum idiomatum scientiis celebratissimi, Vita*, Augusta Vindelicorum 1684, s 2–3.

⁷⁴⁵ Tamt., s. 4.

Na jezuitském gymnáziu pak nad jeho duchovním vývojem bděl otec Johann Altinek, který se staral o to, aby se chlapec stýkal se správnými kamarády a rozvíjel nejen studia, ale i zbožnost. Bůh mu však svou dobrotu projevil nejméně třikrát, kdy ho vytrhl ze spárů jisté smrti.⁷⁴⁶

V prvním případě se při koupání v řece dostal příliš blízko k náhonu mlýnského kola. Vtažen proudem na náhon volal jméno Ježíše Krista a Panny Marie a zcela zázračně propadl mezerou mezi mlýnským kolem a náhonem, aniž by na něm zůstalo škrábnutí.⁷⁴⁷

V druhém případě se Kircher chtěl dostat do přední řady, aby mohl pohodlně pozorovat dostihy. Přihlížející dav ho však vytlačil do dostihové dráhy těsně před kopyta koní. Zatímco se odporoučel do rukou Božích a Matky Boží a stočil se co nejvíce do klubíčka, celé pole koní se přes něho přehnal. Všichni považovali za mimořádný zázrak, že se chlapci nic nestalo.⁷⁴⁸

Potřetí se Kircher vypravil s kamarády do dva dny vzdáleného města na divadelní hru. Po jejím skončení se rozhodl jít domů sám. Musel však přitom projít skrze dravou zvěř a loupežníky proslavený Spessartský les. Jakmile však do lesa vstoupil, ztratil se a byl nucen v modlitbách přenocovat ve větvích stromu. Druhý den v hladu a zoufalství činil sliby Bohu za záchranu a krátce nato se ocitl na louce, kde právě ženci žali trávu. Od nich se dozvěděl, že je vzdálen dva dny od domova. Pod příslibem odměny ho však naložili na koně a dovezli k jeho rodičům, kteří je také odměnili. Všechny tři tyto události a důkazy milosti Boží byly Kircherovi pobídkou ke vstupu do řádu.⁷⁴⁹

Třetí kapitola – Přijetí a vstup do jezuitského řádu

Ani vstup do řádu se však neobešel bez zkoušek osudu. Kircher si v zimě roku 1617 zlomil při bruslení nohu a navíc se u něho objevila i ošklivá vyrážka na noze a velké nachlazení. Protože ale věděl, že i jedna jediná z těchto tří nemocí by ho mohla připravit o možnost nastoupit do řádu, své zranění skrýval, neléčil se a tak se postupně zhoršovalo. S důvěrou,

---

⁷⁴⁶ Tamt., s. 6–7.

⁷⁴⁷ Tamt., s.8.

⁷⁴⁸ Tamt., s. 9–10.

⁷⁴⁹ Tamt., s. 10–13.

že Bůh ho vyléčí, až sám uzná za vhodné, a s obrovskými obtížemi nakonec nastoupil do noviciátu v Paderbornu, kde se však jeho zranění již nedalo déle tajit. Lékaři ho považovali za nevléčitelné a Kircherovi bylo oznámeno, že pokud se do měsíce jeho zdravotní stav nezlepší, bude z řádu propuštěn. V zoufalství se Kircher modlil a úpěnlivě prosil o pomoc Panu Marii a brzy zjistil, že jeho prosby byly vyslyšeny. Již druhý den nebylo po zraněních ani památky a lékaři i představení se podívovali tomu zázračnému vyléčení.⁷⁵⁰

Čtvrtá kapitola – Od noviciátu do třetího probačního roku

Ze strachu, aby mu nebyla kvůli ješitnosti odepřena další Boží milost, snažil se Kircher při svých studiích skrývat své skutečné nadání a dovednosti a činil to tak přesvědčivě, že ho jeho představení i spolužáci považovali za slabomyslného a neschopného studia filozofie. Jeho studia však byla přerušena vpádem vojsk Christiana von Braunschweig do Vestfálska. Více než osmdesát osob žijících v kolegiu se dalo na útěk před obávaným vojevůdcem. Kircher zamířil spolu s dalšími třemi kolegy jen lehce oděn v tuhé zimě a sněhu do Münsteru. Po obtížné cestě dorazili do Münsteru, kde bylo rozhodnuto, že svá filozofická studia dokončí v Kolíně nad Rýnem.⁷⁵¹

Cestou do Kolína se však měl Kircher znovu přesvědčit o Boží milosti. Při pokusu o překročení zamrzlého Rýna u Düsseldorfu se s ním utrhla kra a tu začal unášet proud. Jeho společníci se stihli vrátit na břeh a modlili se za jeho záchranu. Bylo to právě na Hromnice. S důvěrou, že kde je lidská pomoc nemožná, Bůh svou pomoc neodřekne, mu nezbylo nic jiného, než skočit do vody a přeplavat vzdálenost asi 24 stop. I když ho šaty táhly pod vodu, nakonec dosáhl nohama na zem a došel na břeh. Setřásl ze sebe zimničný spánek a za tři hodiny na to dorazil do Neußu, kde již jeho přátelé, kteří překročili Rýn na pevném ledu, ohlásili jeho smrt. Byl přijat s obrovskou radostí a po třech dnech zcela zdrav pokračoval v cestě do Kolína.⁷⁵²

Po dokončení studií filozofie v Kolíně byl poslán do Koblenze, kde se věnoval studiu matematiky a jazyků, stavě tak na základech, které získal již před vstupem do řádu.⁷⁵³

---

⁷⁵⁰ Tamt., s. 13–19.

⁷⁵¹ Tamt., s. 19–22.

⁷⁵² Tamt., s. 22–27.

⁷⁵³ Tamt., s. 28.

Zároveň byl povolán na místo profesora řečtiny, takže již nemohl své nadání a dovednosti déle skrývat. Odhalení jeho talentu mu však přineslo nepřátele a byl proto nadřizovanými poslán do Heiligenstadtu, aby tam učil základy gramatiky. Ani tato cesta se však neobešla bez nehod. Cestou z Fuldý do Heiligenstadtu musel projít mnoha nekatolickými územími. Všichni mu radili, aby cestu podnikl ve světském oblečení, ale Kircher, že raději zemře v řádovém, než aby šel dál ve světském. Brzy se však ocitl v obklíčení jezdců, kteří ho oloupili o vše, co měl, vysvlékli z oblečení a chystali se ho jako nenáviděného jezuitu pověsit. Kircher v slzách odevzdával svou duši Bohu a děkoval, že mohl svůj život položit pro čest svého řádu. Náhle ho všechna hrůza opustila a on cítil jen obrovskou připravenost odevzdat svůj život ve jménu Božím. Jeho slzy však obměkčili jednoho z vojáků, který apeloval na své kolegy a docílil, že Kirchera nechali naživu a vrátili mu jeho věci. Voják ho pak poprosil o odpuštění a věnoval mu spolu se dvěma císařskými tolary i dobrou radu, aby hned odešel. Kircher děkoval Bohu za záchranu, ale zároveň litoval, že nemohl zemřít v jeho jménu.⁷⁵⁴

V Heiligenstadtu se poslušně věnoval výkonu svého povolání a také studiu jazyků a matematiky. Přihodilo se však, že město mělo navštívit poselstvo míšeňského arcibiskupa Johanna Schweickarda a Kircher byl při této příležitosti pověřen zorganizováním scénické hry. To se mu podařilo do takové míry, že byl dokonce obviněn z čarodějnictví a donucen své postupy vyložit. Poselstvo bylo jeho výkladem tak potěšeno, že si přálo mít Kirchera stále ve své blízkosti a po svém návratu zpravilo o Kircherových mimořádných schopnostech samotného arcibiskupa. Ten pak pověřil Kirchera vyměřováním cesty z Míšeň do Říšské Falce. Podle Kirchera byl arcibiskup s jeho nákresem velmi spokojen a dokonce mu zadal další práci. Jeho smrt však naplnění těchto plánů zabránila a Kircher se vrátil ke studiu teologie a orientálních jazyků v Míšni.⁷⁵⁵

Pátá kapitola – Třetí probační rok a zbytek let strávených v Německu

V roce 1628 byl Kircher vysvěcen na kněze a poslán na třetí zkušební rok do Špýru. Zde se mu možná náhodou nebo božím řízením dostala do rukou kniha s popisem obelisků. Kircher ze zvědavosti zkoušel, co by mohly hieroglyfy znamenat. Připomínaly mu ze začátku

---

⁷⁵⁴ Tamt., s 28–33.

⁷⁵⁵ Tamt., s. 34–35 .

zednická znamení, a když zjistil, že v nich je ukrytá zapomenutá moudrost Egyptanů, kterou se již nikomu nepodařilo rozluštit, pohánělo ho to k tomu, aby se o to pokusil a věřil, že uspěje. Říkal si totiž, že zůstaly-li zachovány obelisky, jistě zůstaly hieroglyfy zachovány i v dílech starých Řeků a Římanů a když ne jich, tak jistě orientálních národů. Řízením Božím se mu také dostalo příležitostí na taková díla narazit a z kousků poskládat mozaiku, jejímž plodem je jeho pozdější dílo *Oedipus*.⁷⁵⁶

Po dokončení třetího zkušebního roku byl poslán do Würzburgu, aby tam vyučoval matematiku, morální filozofii, hebrejštinu a syrštinu. Zde také poprvé ve formě teze vyšla jeho *Ars magnetica*, která se u mnoha dočkala uznání. V té době se však začala blížít švédská vojska krále Gustava a Kircher popisuje, co se mu přihodilo půl roku před jejich nečekaným vpádem, kdy ještě celá země byla podřízena císaři. Uprostřed noci ho probudil neobvyklý lomoz a světlo procházející oknem. Když vyhlédl z okna, zjistil, že je dvůr kolegia plný vojáků a koní. Běžel si pro svědky svého vidění, ale než stihl někoho vzbudit, obraz zmizel. Několik následujících dní byl stíhán velkým vnitřním strachem a na dotazy představených, co že ho tak trápí, odpovídal: „Můj otče, modleme se k Bohu, neboť cítím, že mnohá neštěstí stihnou nejen naše kolegium, ale celé Franky a Německo. Postarejte se proto, ať jsou všechny cennosti včas ukryty. Ani stavba, kterou jste započali, nebude dokončena.“⁷⁵⁷

Jeho řeč nebrali vážně, ale že byla oprávněná, se ukázalo o několik měsíců později. Mysleli si, že to předpověděl pomocí astrologie, ale Kircher se ponořil do hlubokého mlčení a nechal na každém, aby o jeho vidění smýšlel, co sám chce. Sám pak uprchl spolu s ostatními v obrovském zmatku těsně před příchodem Švédů nejprve do Míšně a pak do Špýru.⁷⁵⁸

Šestá kapitola – Život od pobytu ve Francích do příchodu do Říma

Když nebylo pro válečné zmatky žádné naděje, že by se Kircher mohl vrátit, byl poslán do Francie, kde nejprve v Lyonu a pak v Avignonu učil jak soukromě, tak veřejně ty samé předměty jako ve Würzburgu. Nadřízení ho poslali do provincie Narbonne, aby vytvořil mapu toho území, a při vyměřovacích pracích se náhodou seznámil s Nicolasem Peirescem.

---

⁷⁵⁶ Tamt., s. 35–37.

⁷⁵⁷ Tamt., s. 37–39 .

⁷⁵⁸ Tamt., s. 40–41.

Ten mu projevoval mimořádnou náklonnost po tom, co se dozvěděl o jeho zájmu o orientální jazyky. Kircher ho přesvědčil o svých znalostech hebrejštiny, chaldejštiny, arabštiny a samrarántštiny. Zbývalo ho ještě přesvědčit, že je schopen rozluštit hieroglyfy. Peiresc mu dal na zkoušku přeložit nápis pořízený z egyptské sochy. Kircher pracoval celou noc a ráno mu svůj překlad odevzdal. Když Peiresc zjistil, že text obsahuje narážky na egyptské světlo (lucerna egyptiaca), padl mu kolem krku a zahrnul ho takovou chválou, že ji není možné zopakovat.⁷⁵⁹

Peiresc za ním do Avignonu poslal mnoho knih, ale mezitím se Kircher dozvěděl, že byl povolán jako dvorní matematik na císařský dvůr. Když tohle Peiresc zjistil, nasadil všechny páky, aby tomu zabránil a napsal papeži Urbanovi VIII. a kardinálu Francescovi Barberinimu, aby byl odvolán do Říma. Ještě předtím mu však Bůh znovu prokázal svou milost, když se zamyšlen dostal do zavlažovacího soukolí poháněného koněm. Když však bylo nebezpečí nejvyšší a hrozilo, že se Kircher utopí, volal Matku Boží a kolo se náhle zastavilo. Kirchera to pobídlo po přestátém nebezpečí ještě horlivěji sloužit Bohu.⁷⁶⁰

Brzy se však vypravil na cestu z Marseille přes Janov do Německa. Neměl ani nejmenší tušení o tom, že Peiresc podnikl kroky, aby Kirchera dostal do Říma. Nedlouho poté, co se vypravili na moře, zastavili na malém ostrůvku, aby vyčkali příhodného větru. Lehli si na slunce, a když se probudili, zjistili, že loď je pryč! V zoufalství se tak uchýlili k modlitbám a záhy se u ostrůvku objevili rybáři a jeden z nich je za nemalou sumu zavezl zpět do Marseille. Odtud nasedli na novou loď a vypravili se směrem k Janovu. Počasí však bylo zlé a po třech dnech na den narození Panny Marie se ocitli v ohrožení života v silné bouři. Všichni se snažili lodi odlehčit od pronikající vody a zároveň se modlili k Bohu a činili sliby, že pokud bouři přestojí, vykonají pouť do Loreta. Kapitánovi se uprostřed bouře podařilo loď navigovat do jeskyně, kdy všichni z lodi vyskákali a hledali východ. Nakonec se jim podařilo překonat útesy a uprostřed noci po souši dorazit do přístavu. Druhého dne nasedli do vyspravené lodi a za osm dní dopluli s pomocí Boží do Janova.⁷⁶¹ Tam zůstali čtrnáct dní a najali si loď do Livorna s myšlenkou podniknout odtamtud slibovanou pouť do Loreta.

---

⁷⁵⁹ Tamt., s. 41–43.

⁷⁶⁰ Tamt., s. 43–45.

⁷⁶¹ Tamt., s. 45–51.

Z Loreta se zamýšleli vypravit do Benátek a pak do Německa. Ale řízení Boží prozřetelnosti bylo jiné. Špatné počasí zaválo loď dvakrát k ostrovům poblíž Korsiky a všechny větry se proti nim spikly. Nakonec se jim však přece podařilo dorazit do přístavu Civita Vecchia a odtud vyrazit pěšky do Říma.⁷⁶² Vyhladovělí a unavení dorazili v roce 1634 do Říma, kde byl Kircher, aniž by o tom měl ponětí, již očekáván. Kardinál Barberini nakonec přemluvil řádového generála Vitteleschiho, aby Kirchera umístil v Římě, a zde se Kircher věnoval luštění hieroglyfů. Toto dílo bylo dokončeno s Boží pomocí až po dvaceti letech v *Oedipus aegyptiacus*.⁷⁶³

Kapitola sedmá – Život v Římě

Dva roky po jeho příchodu do Říma obdržel od lankraběte hessenského nabídku dělat mu doprovod na cestě po Itálii, kterou přijal s ohledem na možnost naklonit ho ke katolické víře. Z cesty byl však kardinálem Barberinim odvolán a dosazen na místo matematika v Collegiu Romanu, kde vydal na toto téma díla, která již svět zná. Bůh ho však na zpáteční cestě z Malty vystavil ještě četným nebezpečím. V roce 1638 při jeho cestě zpět byla celá Kalábrie stižena silným zemětřesením. Z jak velkého nebezpečí ho Bůh zachránil při jeho prohlídce Etny a Stromboli, popisuje ve svém „Podzemním světě“, na který tímto odkazuje.⁷⁶⁴

Jak jen nejlépe uměl, snažil se tu trochu talentu, co mu Pán Bůh nadělil, využít k povýšení a slávě jeho jména. Ne vždy však byl jeho dobrý úsudek bez chyb. Občas ztratil z dohledu ten správný cíl a uznání, které mu lidé vyjadřovali a které náleželo jen Bohu samotnému, vztahoval do určité míry na sebe. Předměty jeho studia byly různorodé a vyžadovaly často důkladné studium a přece byly těžko přístupné a nad jeho síly. Ale přece ten, který ho od jeho narození pro tuto dráhu určil, dával mu nahlédnout řešení často neuvěřitelnými způsoby a zavedl ho do Říma, toho divadla světa, aby tam rozluštil obelisky. A přece naději na možnou slávu vyrovnával útoky, které musel snášet ze strany učenců. Ti často vzhledem k novosti a obtížnosti podniku a jeho mládí zpochybňovali jeho spolehlivost a označili ho za

---

⁷⁶² Tamt., s. 51–52.

⁷⁶³ Tamt., s. 52–54

⁷⁶⁴ Tamt., s. 54–55. V Sengovi následuje pasáž z Brischara a překlad z *Mundus subterraneus* až po stranu 48.

podvodníka a snažili se ho připravit o jméno, které získal studiem orientálních jazyků, matematiky a tajemství přírody. Aby nevystavoval celé kolegium špatné pověsti, vydal pod ochranou kardinála Barberiniho na svou obranu *Prodromus coptus*, kterým prokázal, že nevedl prázdné řeči. S pomocí Pietra della Valle vydal slovník koptštiny.⁷⁶⁵

Vzhledem k tomu, že měl v Římě na starosti katedru matematiky, považoval také za nutné zveřejnit něco k tomuto oboru, také proto, že byly jeho schopnosti v této oblasti zpochybňovány. Během své profesury tak vydal tři díla – *O magnetickém umění*, *O umění světla a stínu* a *Musurgii*. Všechna díla se dočkala nemalého uznání, a přece vyvolala i další řadu útoků a pomluv, že se nejspíš začal věnovat matematice, protože narazil na problémy při luštění hieroglyfů. Bůh mu však poskytl příležitost takové řeči umlčet. Papež Inocenc X. se rozhodl znovu vztyčit Caracallův obelisk nyní rozpadlý na pět kusů a přizval Kirchera k rekonstrukci jako znalce. Dostal za úkol doplnit chybějící místa na obelisku. Jejich útržky byly v moci obchodníků se starožitnostmi a ti se těšili, jak budou moci porovnat skutečné odštěpky s Kircherovou rekonstrukcí a poukázat tak na jeho neschopnost. Nakonec se ale ukázalo, že jeho rekonstrukce odpovídala originálu a tak všichni poukazovali na mimořádnou Boží milost, v níž se Kircher nacházel. Kircher však především děkoval Bohu, že mu dal takovou příležitost zbavit se pomlouvačů. Kardinál Capponi, který řídil celou stavbu, si přál, aby příběh nezůstal v zapomnění, a tak ho Kircher zpodobnil ve svém díle *Oedipus*, na které odkazuje.⁷⁶⁶

Bůh mu však prokázal další milost, když jeho dílo o obelisku zaujalo císaře Ferdinanda III. natolik, že Kirchera povzbudil k vydání jeho díla *Oedipus*, které nebylo do té doby možné, protože po smrti papeže Inocence X. nemohl Kircher najít pro toto dílo patrona. Ferdinand mu na vydání díla věnoval 3000 scudi a nechal mu vyplácet každoroční rentu 100 scudi. Proto si Kircher přál, aby i jeho dříve vydaná díla byla věnována velkorysému císaři Ferdinandu III. a jeho synovi Leopoldovi.⁷⁶⁷

V roce 1661, když se zotavoval v Tivoli a v jeho okolí hledal informace pro své dílo „*Latium*“, objevil zříceniny kostela svatého Eustacha a v jeho ruinách sošku Panny Marie. Na místě

---

⁷⁶⁵ Tamt., s. 55.

⁷⁶⁶ Tamt., s. 56–59.

⁷⁶⁷ Tamt., s. 60–62.

přislíbil, že kostel obnoví k její slávě. Když se navrátil domů, očekával ho již dopis, ve kterém mu vévoda Braunschweig-Lüneburgský přislíbil 400 římských tolarů na podporu jeho studií. V tom rozpoznal znamení od Panny Marie a k její oslavě vydal *Historia Eustachio-Mariana*. Dílo zaslal svému patronu císaři Leopoldu, který mu obratem na stavbu kostela poslal tisíc římských tolarů. Příklad císařův následovali kurfiřt Bavorský se 400 toлары ve zlatě, hrabě Johann Friedrich Valdštejn se 700 toлары a vícekrát neapolský Petr Aragonský se 100 toлары. Když viděl, že přispívají i urození jiné víry, uzřel v tom mimořádnou náklonnost Matky Boží. Kostel tak nechal vystavět a vyzdobit malbami Johanna Paula Schora z Innsbrucku a zařídil také konání každoroční poutě na sv. Michala.⁷⁶⁸

V roce 1666 byl při kopání základů nového kostela objeven další egyptský obelisk. Alexandr VII., tehdejší papež, povolal k celé věci Kirchera jako odborníka. Protože byl však zrovna svátek svatého Michala a Kircher se musel účastnit poutě ke kostelu svatého Eustacha, pověřil opisem a obkreslením nalezeného obelisku Josepha Petrucciho, který mu tyto náčrty dovezl do Tivoli. Protože bylo těžké obelisk převrátit, byly známé jen tři jeho strany. Po jejich přečtení však Kircher rozuměl nápisům tak dokonale, že byl schopen sestavit nápisy tehdy ještě neznámé čtvrté strany. Petrucciho pak poslal s těmito nápisy a překlady zpět do Říma, aby je ukázal dominikánům, na jejichž pozemku se obelisk nacházel, a dalším učencům. Po převrácení obelisku se ukázalo, že Kircherův předpoklad zcela souhlasil s originálem. Mnozí považovali Kircherovy znalosti za dar Boží. Další ho podezřívali ze sprážením s démonickými silami. Když se to dozvěděl papež Alexander VII., přikázal, aby Kircher o obelisku sepsal zprávu, což také záhy udělal.⁷⁶⁹ Kircher dokonce Alexaneda VII. v jeho volných chvílích vyučoval znalostem o hieroglyfech a papež dělal v tomto studiu tak velké pokroky, že byl dokonce před kruhem učenců schopen doložit Kircherovu správnou interpretaci hieroglyfů. Přál si ho také náležitě za jeho práci odměnit, ale protože Kircherovi nedovolovaly řádové sliby takový dar přijmout, požádal papeže, zdali by svůj dar nemohl věnovat kostelu sv. Eustacha, což papež s radostí udělal a věnoval 900 římských tolarů.⁷⁷⁰ Po Alexandrovi VII. přišli papežové Klement IX. a Klement X., kterému Kirchel věnoval nové vydání *Latia* a *Historia Eustachio Mariana*. Papež se ho tázal, jak ho může za takové

---

⁷⁶⁸ Tamt., s. 62–68.

⁷⁶⁹ Tamt., s. 68–72.

⁷⁷⁰ Tamt., s. 72–74.

věnování odměnit a Kircher nežádal nic pro sebe, ale pro svůj kostel. Klement X. věnoval kostelu 180 římských tolarů, což spolu s 900 od Alexandra VII. Stačilo na založení apoštolské misie na hoře sv. Eustacha.⁷⁷¹ Za to vše lze však děkovat jen a pouze Bohu a Matce Boží, která Kirchera uchránila z různých nebezpečí, aby mohl šířit její slávu.⁷⁷²

---

⁷⁷¹ Tamt., s. 74–76.

⁷⁷² Ve fuldském tisku následují Kircherovy sliby Panně Marii Mentorellské. V Sengovi dovětek ke konci Kircherova života a dopis fuldskému faráři.

10.2. Tabulka poměru počtu odeslaných dopisů a počtu korespondentů v Českých zemích a deseti nejfrekventovanějších městech Kircherovy korespondence

<u>Město</u>	<u>Počet dopisů:</u>	<u>Počet korespondentů:</u>	<u>Poměr:</u>
Vídeň	177	54	3, 3 dopisu na korespondenta
Praha	116	21	5, 7
Florence	81	34	2, 4
Řezno	63	17	3, 7
Neapol	59	21	2, 8
Amsterdam	59	16	3, 7
Bologna	53	7	7, 6
Řím	51	38	1, 3
Benátky	41	19	2, 2
Janov	37	14	2, 6
České země	168	37	4, 5

**10.3. Tabulka Kircherovy korespondence z Českých zemí – chronologicky
(doplněna o dopisy Dobřenského a Stansela)**

- 1. Théodore Moret to Kircher, Prague, 25 December 1638**
2. Théodore Moret to Kircher, Prague, 8 January 1639
- 3. Georg Barschius to Kircher, Prague, 27 April 1639**
- 4. Bernhard Ignaz von Martinitz to Kircher, Prague, 17 March 1640**
- 5. Martino Santini to Kircher, Prague, 20 July 1640**
6. Bernhard Ignaz von Martinitz to Kircher, Prague, 1 September 1640
- 7. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 12 September 1640**
8. Bernhard Ignaz von Martinitz to Kircher, Prague, 22 September 1640
9. Bernhard Ignaz von Martinitz to Kircher, Prague, 20 October 1640
10. Bernhard Ignaz von Martinitz to Kircher, Prague, 7 December 1640
11. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 12 January 1641
12. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 2 March 1641
- 13. Franz von Sternberg to Kircher, Prague, 17 April 1641**
14. Bernhard Ignaz von Martinitz to Kircher, Prague, 5 October 1641
15. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 5 October 1641
16. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 25 January 1642
17. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 8 February 1642
18. Théodore Moret to Kircher, Prague, 22 February 1642
19. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 25 March 1642
20. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 25 March 1642
21. Théodore Moret to Kircher, Prague, 10 May 1642
22. Théodore Moret to Kircher, Bresnitij (nr. Prague), 30 July 1642
23. Théodore Moret to Kircher, Bresnitij (nr. Prague), 9 October 1642
- 24. Balthasar Conrad to Kircher, Prague, 1 November 1642 (copy)**
25. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 6 December 1642
26. Bernhard Ignaz von Martinitz to Kircher, Prague, 22 March 1643
27. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 28 March 1643
28. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 19 September 1643

29. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 7 November 1643
30. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 28 November 1643
31. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 26 December 1643
32. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 13 February 1644
33. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 19 March 1644
34. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 9 July 1644
35. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 3 September 1644
36. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 29 October 1644
- 37. Johann Gans to Kircher, Prague, 3 February 1645**
38. Balthasar Conrad to Kircher, no place, 18 February 1645
39. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 25 February 1645
40. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 10 June 1645
41. Martino Santini to Kircher, Prague, 14 October 1645
42. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 2 January 1646
43. Balthasar Conrad to Kircher, Prague, 13 January 1646
44. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 10 March 1646
45. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 10 March 1646
46. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague. 15 August 1647
- 47. Juan Caramuel Lobkovic to Kircher, Prague, 2 November 1647**
48. Johann Gans to Kircher, Prague, 27 November 1647
49. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 11 July 1648
50. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 23 July 1650
51. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 5 August 1650
52. Bernhard Ignaz von Martinitz to an unknown recipient, Prague, 1 December 1650
53. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 10 December 1650
54. Bernhard Ignaz von Martinitz to Kircher, Prague, 17 December 1650
- 55. Ferdinand Johann, Prince of Lichtenstein, to Kircher, Prague, 3 April 1651**
- 56. Jodocus Kedd (Theodor Berck) to Kircher, Prague, 20 November, no year**
57. Jodocus Kedd (Theodor Berck) to Kircher, Prague, 28 August, no year
58. Jodocus Kedd (Theodor Berck) to Kircher, Prague, 23 October 1651
59. Jodocus Kedd (Theodor Berck) to Kircher, Prague, 27 July, no year

60. Jodocus Kedd (Theodor Berck) to Kircher, Prague, 19 October, no year
61. Jodocus Kedd (Theodor Berck) to Kircher, Prague, 26 November, no year
62. Jodocus Kedd (Theodor Berck) to Kircher, Prague, 16 October, no year
63. Jodocus Kedd (Theodor Berck) to Kircher, Prague, November, no day, no year
64. Jodocus Kedd (Theodor Berck) to Kircher, Prague, 11 September, no year
65. Balthasar Conrad to Kircher, Breslau, 3 December 1651
66. Bernhard Ignaz von Martinitz to Kircher, Prague, 17 August 1652
- 67. Simon Schürer to Kircher, Prague, 31 August 1652**
- 68. Godefrid Alois Kinner von Löwenturm to Kircher, Prague, 9 November 1652**
69. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 8 March 1653
70. Godefrid Alois Kinner von Löwenturm to Kircher, Prague, 15 February 1654
71. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 23 February 1654
72. Godefrid Alois Kinner von Löwenturm to Kircher, Prague, 3 June 1654
73. Ferdinand Johann, Prince of Lichtenstein, to Kircher, Ceske Krumlov, 4 June 1654
74. Godefrid Alois Kinner von Löwenturm to Kircher, Prague, 16 September 1654
75. Godefrid Alois Kinner von Löwenturm to Kircher, Prague, 5 December 1654
76. Godefrid Alois Kinner von Löwenturm to Kircher, Prague, 13 March 1655
77. Godefrid Alois Kinner von Löwenturm to Kircher, Prague, 1 May 1655
78. Bernhard Ignaz von Martinitz to Kircher, Prague, 3 July 1655
79. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 7 August 1655
80. Bernhard Ignaz von Martinitz to Kircher, Prague, 1 September 1655
81. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, October 1655
82. Bernhard Ignaz von Martinitz to Kircher, Prague, 4 November 1655
83. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 11 December 1655
84. Godefrid Alois Kinner von Löwenturm to Kircher, Reichenbach, 4 January 1656
85. Bernhard Ignaz von Martinitz to Kircher, Prague, 5 January 1656
- 86. Johann Schega to Kircher, Prague, 1 September 1657**
87. Johann Schega to Kircher, Prague, 26 December 1657
- 88. Philipp Müller (Miller) to Kircher, Prague, 29 December 1657**
- 89. Lodewijk Kras (Crasius) to Kircher, Breslau, 4 February 1659**
90. Bernhard Ignaz von Martinitz to Kircher, Prague, 28 February 1660

91. Marcus Martinitz to Kircher, Prague, 20 March 1660
92. Maximilian Guidobald von Martinitz to Kircher, Prague, 1 May 1660
93. Ferdinand Johann, Prince of Lichtenstein, to Kircher, Ceske Krumlov, 24 September 1662
- 94. Christian Augustin Flader to Kircher, Brno (Brünn), 14 October, 1662**
95. Ferdinand Johann, Prince of Lichtenstein, to Kircher, Ceske Krumlov, 11 March 1663
96. Ferdinand Johann, Prince of Lichtenstein, to Kircher, Ceske Krumlov, 15 March 1663
- 97. Dorothea, Princess of Lichtenstein, to Kircher, Ceske Krumlov, 22 March 1663**
98. Ferdinand Johann, Prince of Lichtenstein, to Kircher, Ceske Krumlov, 29 April 1663
- 99. Ferdinand Slavata to Kircher, Neuhaus, 9 November 1663**
- 100. Ernst Adalbert von Harrach to Kircher, Prague, 21 November 1663**
101. Bernard Ignaz von Martinitz to Kircher, Prague, 5 January 1664
102. Bernard Ignaz von Martinitz to Kircher, Prague, 15 March 1664
103. Bernard Ignaz von Martinitz to Kircher, Smecna, 18 September 1664
- 104. Johannes Grueber to Kircher, Breslau, 9 October 1664**
105. Godefrid Alois Kinner von Löwenturm to Kircher, Prague, 11 October 1664
106. Godefrid Alois Kinner von Löwenturm to Kircher, Prague, 20 December 1664
107. Godefrid Alois Kinner von Löwenturm to Kircher, Prague, 4 March 1665
108. Ferdinand Johann, Prince of Lichtenstein, to Kircher, Krumlov, 29 April 1665
109. Bernard Ignaz von Martinitz to Kircher, Prague, 25 July 1665
110. Jan Marcus Marci of Kronland to Kircher, Prague, 10 September 1665
111. Godefrid Alois Kinner von Löwenturm to Kircher, Prague, 4 January 1666
- 112. Jacobus Gratz to Kircher, Brno (Brünn), 26 March 1666**
113. Godefrid Alois Kinner von Löwenturm to Kircher, Prague, 5 January 1667
- 114. Gotthard Franz von Schaffgotsch to Kircher, Breslau, 5 July 1667**
- 115. Maximilian Guidobald von Martinitz to Kircher, Prague, 25 August 1667**
- 116. Wenzel (Wenceslaus) Ardensbach von Ardendorff to Kircher, Brno (Brünn), 16 October 1667**
117. Gotthard Franz von Schaffgotsch to Kircher, Breslau, 27 March 1668
- 118. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Teplitz (Dux, Duchovcov), 18 May 1668**
119. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Neuhaus, 28 June 1668
120. Wenzel (Wenceslaus) Ardensbach von Ardendorff to Kircher, Brno (Brünn), 25 August

1668

- 121. Christian Augustin Flader to Kircher, Brno (Brünn), 14 October 1668
- 122. Godefrid Alois Kinner von Löwenturm to Kircher, Prague, 22 December 1668
- 123. Christian Augustin Flader to Kircher, Brno (Brünn), 8 February 1669
- 124. Wenzel (Wenceslaus) Ardensbach von Ardensdorff to Kircher, Brno (Brünn), 22 March 1669

125. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Olmütz, 21 May 1669

126. Andreas Sixtus Hörrer to Kircher, Olmütz, 13 June 1669

127. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Olmütz, 13 June 1669

128. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Olmütz, 11 July 1669

129. Karl Soll to Kircher, Breslau, 30 July 1669

130. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Olmütz, 22 August 1669

131. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Olmütz, 11 September 1669

132. Andreas Sixtus Hörrer to Kircher, Olmütz, 5 September 1669

133. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Olmütz, 26 September 1669

134. Godefrid Alois Kinner von Löwenturm to Kircher, Prague, 28 September 1669

135. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Olmütz, 3 October 1669

136. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Prague, 21 January 1670

137. Wenzel (Wenceslaus) Ardensbach von Ardensdorff to Kircher, Brno (Brünn), 4 April 1670

138. Siegmund Ferdinand Hartmann to Kircher, with a postscript from Ignaz Karl von Sternberg, Prague, 1670

139. Philipp Jakob Sachs von Löwenheim to Kircher, Breslau, 21 June 1671

140. Simon Schürer to Kircher, Stramberg (Moravia), 23 July 1671

141. Philipp Jakob Sachs von Löwenheim to Kircher, Breslau, 16 August 1671

142. Philipp Jakob Sachs von Löwenheim to Kircher, Breslau, 7 September 1671

143. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Olmütz, 17 December 1671

144. Melchior Balthasar Hanel to Kircher, Krems, 15 March 1672

145. Johann Ferdinand Körning to Kircher, Sagan, 5 June 1672

146. Wenzel (Wenceslaus) Ardensbach von Ardensdorff to Kircher, Olmütz, 20 July 1672

147. Heinrich Julius von Blume to Kircher, Prague, 20 October 1672

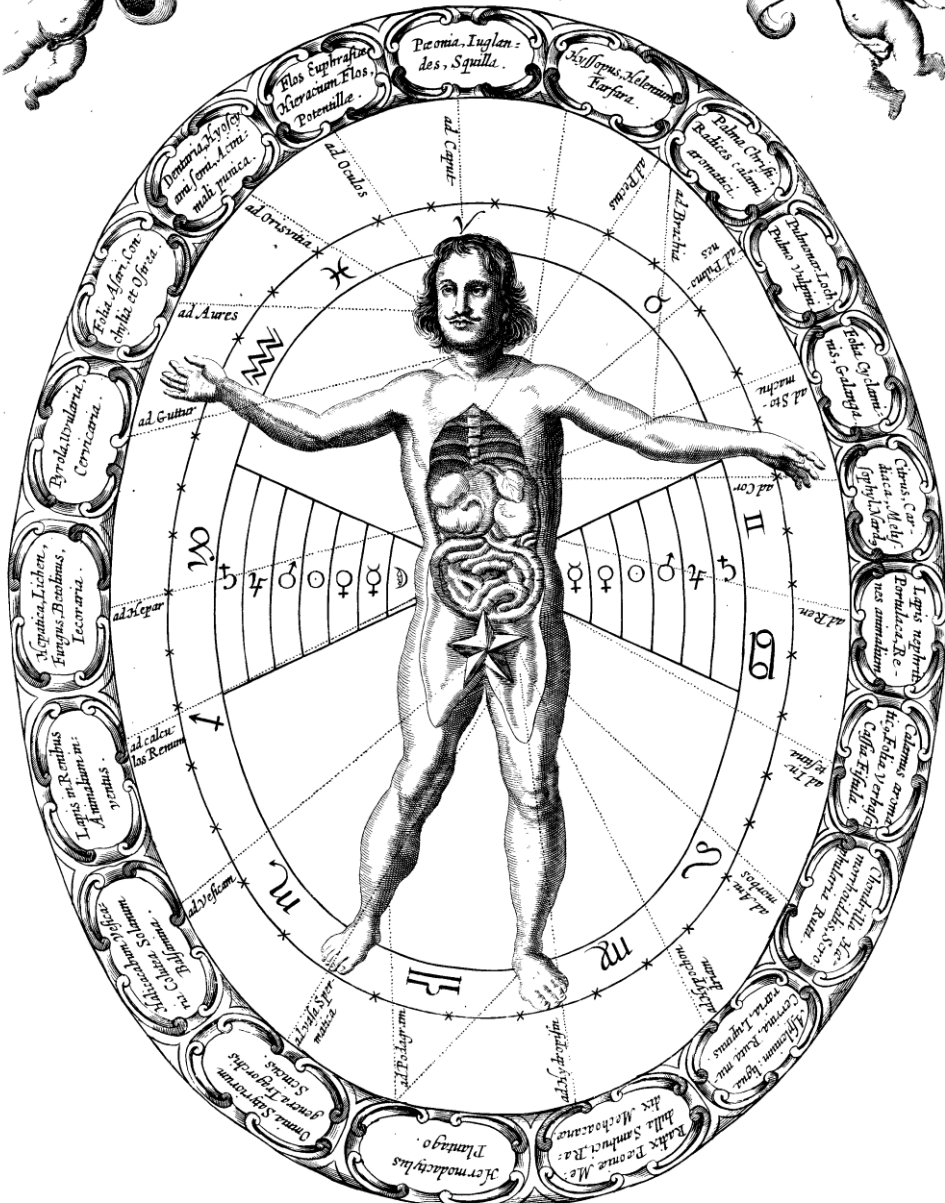
148. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Olmütz, 16 December 1672

149. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Olmütz, 8 January 1673
150. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Prague, 8 May 1673
151. Bernhard Ignaz von Martinitz to Kircher, Prague, 7 July 1673
152. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Prague, 18 December 1673
153. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Prague, 16 August 1674
- 154. Johann Ferdinand (abbot of Sagan) to Kircher, Sagan, 17 December 1674**
- 155. Johann Franz von Kollowrath to Kircher, Prague, 29 December 1674**
156. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Prague, 29 June 1675
- 157. Adam Adamandus Kochanski to Kircher, Olmütz, 11 August 1675**
158. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Prague, 18 July 1676
159. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Prague, 7 November 1676
160. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Prague, 18 November 1676
161. Johann Julius von Kollowrath to Kircher, Kulm, 18 December 1676
162. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Prague, 19 december 1676
163. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Prague, 13 March 1677
164. Andreas Müller to Kircher, Teplitz (Dux, Duchovcov), 28 May 1677
165. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Prague, 10 July 1677
166. Johann Friedrich von Waldstein to Kircher, Prague, 10 September 1678
167. Andreas Sixtus Hörrer to Kircher, Duchovcov, March, no year
- 168. Albrecht Tylkowski to Kircher, Neiße, undated**
169. Melchior Balthasar Hanel to Kircher, Krems, 15 March 1672
- 170. Jakob Johann Wenzel Dobrzanski de Nigro Ponte, to Kircher, Parma, 22 April 1658**
- 171. Valentin Stansel (Estansel) de Castro to Kircher, Lisbon, 25 June 1658**
172. Valentin Stansel (Estansel) de Castro to Kircher, Lisbon, 26 March 1659
173. Valentin Stansel (Estansel) de Castro to Kircher, Salvador da Bahia, 21 July 1664
174. Valentin Stansel (Estansel) de Castro to Kircher, Salvador da Bahia, 4 August 1664
175. Valentin Stansel (Estansel) de Castro to Kircher, Salvador da Bahia, 10 August 1668
176. Valentin Stansel (Estansel) de Castro to Kircher, Salvador da Bahia, June 1669
177. Valentin Stansel (Estansel) de Castro to Kircher, Salvador da Bahia, 9 June 1670

178. Valentin Stansel (Estansel) de Castro to Kircher, Salvador da Bahia, 20 April 1674

179. Valentin Stansel (Estansel) de Castro to Kircher, no place, undated

usus huius figuræ
 In Ambitu figuræ Plantæ unicuique membro Corporis humani disponuntur: quæ per lineas ad dicta membra ductas indicantur.
 V. g. si nosse Cupias capitis infirmitatibus quæ plantæ conveniunt. sequere lineam à vertice ductam, et illa tibi monstrabit in ambitu, Peoniam, Iuglandem, Squillam, quæ uti capitis Signaturam expriment: ita quæque potentissima contra capitis morbos à Medicis censentur remedia. Pari pacto in cæteris procedes: quæ cum facillima sunt, ea amplius exponenda non duxi.

10.4. Znáznornění sympatie mezi makro- a mikrokosmem (Athanasius Kircher, *Mundus subterraneus*, vol. 2, Amsterodami 1665, s. 406.), www.kircher.stanford.edu.

10.5. Díla Athanasia Kirchera v chronologickém pořadí podle data prvního vydání

***Ars magnesia**, Hoc est Disquisitio Bipartita empirica seu experimentalis, Physico-Mathematica de Natura, Viribus et prodigiosis effectibus magnetis, quam Cum theorematice, tum problematice propositam, novaque metodo ac apodictica seu demonstrativa traditam, variisque usibus ac diuturna experientiam comprobata, favete Deo, tuebitur, Herbipoli 1631.*

***Primitiae gnomonicae** catoptricae hoc est Horologigraphiae nouae specularis, in qua breuiter noua, certa, exacta, et facilis demonstratur horologiorum per reflexi luminis radium construendorum methodus; Item qua ratione praedicto reflexi luminis radio, in qualibet quantumuis irregulari muri superficie, in interioribus domorum, aliisque locis obscuris, et umbrosis, cum horologia omnis generis, tum omnium circulorum, qui in primo mobili considerari possunt, proiecturae, et curuae sectorum conorum lineae, processus solis, & lunae in planis indices, aliáque plurima scitu digna repraesentari possint, variè docentur, Avenione 1633.*

***Prodromus Coptus** sive Aegyptiacus. Ad Eminentiss: Principem S.R.E. Cardinalem Franciscum Barberinum in quo Cum linguae Coptæ, siue Aegyptiacæ, quondam Pharaonicae, origo, aetas, vicissitudo, inclinatio; tum hieroglyphicae literaturae instauratio, vti per varia variarum eruditionum, interpretationumque difficillimarum specimina, ita nova quoque & insolita metodo exhibentur, Romae 1636.*

SALVATORE IMBROLL (pseudonym Athanasia Kirchera), ***Specula Melitensis** encyclica, hoc est, Syntagma novum instrumentorum physico-mathematicorum; in quo Quicquid vel ad Astronomicas, aut Physicas ijs adnexas disciplinas, pertinet, novo ordine, metodo, et summa facilitate iuxta, atq. breuitate per rotas, ciclosq. artificiose dispositos, digestum, repraesentatumque spectator. In gratiam generosissimorum equitum Hierosolymitanorum explicata, & in 125 propositiones digesta ab illustrissimo, ac reverendissimo F. Salvatore Imbroll, sacrae religionis Hierosolymitanae priore generali, Neapoli 1638.*

***Magnes sive de arte magnetica** opus tripartitum quo praeterquam quo universa magnetis natura, eiusque in omnibus artibus & scientijs usus nova methodo explicetur, e viribus*

quoque & prodigiosis effectibus magneticarum, aliarumque abditarum naturae motionum in elementis, lapidibus, plantis & animalibus elucescentium, multa hucusque incognita naturae arcane per physica, medica, chymica et mathematica omnis generis experimenta recluduntur, Romae 1641.

Lingua Aegyptiaca Restituta *Opus tripartitum. Quo Linguae coptae sive Idiomatis illius primaeui Aegyptiorum Pharaonici, vetustate temporum paene collapsi, ex abstrusis Arabum monumentis, plena Instauratio continetur. Cui adnectitur Supplementum earum rerum, quae in prodromo Copto & opere hoc tripartito, vel omissa, vel obscurius tradita sunt, nova, & peregrine erudition contextum ad instauratae linguae usum speciminis loco declarandum, Romae 1643.*

Ars magna lucis et umbrae *in decem libros digesta. Quibus admirandae lucis et umbrae in mundo, atque adeo universa natura, vires effectusq. uti nova, ita varia novrum reconditorumque speciminum exhibitione, ad varios mortalit usus, panduntur, 2 vols., Romae 1645.*

Rituale ecclesiae Aegyptiacae *sive cophitarum, quod, iussu Cardinalium S. Congregationis de propaganda fide, ex lingua Copta et Arabica in Latinam transtulit Athanasius Kircherus, 1647.*

Musurgia universalis *sive ars magna consoni et dissoni in X libros digesta. Qua universa sonorum doctrina & philosophia, musicaeque tam theoreticae, quam practicae scientia, summa varietate traditur, 2. vols, Romae 1650.*

Obeliscus Pamphilius, *h. e. Interpretatio nova & hucusque intentata obelisci hieroglyphici, quem non ita pridem ex veteri hippodromo Antonini Caracallae Caesaris, in Agonale forum transtulit, integritati restituit & in urbis aeternae ornamentum eremit Innocentius X Pontifex Maximus in quo post varia aegyptiacae, chaldaicae, hebraicae, graecanicae antiquitatis doctrinaeque qua sacrae, qua profanae monumenta veterum tandem theologia, hieroglyphicis evoluta symbolis detecta e tenebris in lucem asseritur, Romae 1650.*

Oedipus aegyptiacus. *Hoc est Universalis Hieroglyphicae Veterum doctrinae temporum iniuria abolice instauratio. Opus ex omni orientalium doctrina & sapientia conditum, nec*

non viginti diversarum linguarum autoritate stabilitum, 3 Vols., IV Tom., Romae 1652-1654.

Itinerarium exstaticum quo mundi opificium id est coelestis expansi, siderumque tam errantium, quam fixorum natura, vires, proprietates, singulorumque compositio & structura, ab infimo telluris globo, usque ad ultima mundi confinia, per ficti raptus integumentum explorata, nova hypothesi exponitur ad veritatem interlocutoribus Cosmiele et Theodidacto..., Romae 1656. Druhý díl: ***Iter exstaticum II***. Qui et Mundi Subterranei Prodromus dicitur. Quo Geocosmi opificium sive terrestris globi Structura, una cum abditis in ea constitutis arcanioris Naturae Reconditorijs, per ficti raptus integumentum exponitur ad veritatem, In III Dialogos distinctum., Romae 1657. (Další edice: ***Iter exstaticum coeleste***, quo mundi opificium, id est, coelestis expandi siderumque tam errantium quam fixorum natura, vires, proprietates, singulorumque compositio & struktura, ab infimo telluris globo, usque ad ultima mundi confinia, per ficti raptus integumentum explorata, nova hzpothesi exponitur ad veritatem, interlocutoribus Cosmiele et Theodidacto... Accessit ejusdem auctoris *Iter exstaticum terrestre, et Synopsis mundi subterranei. Hac secunda editione praelusionibus & scholiis illustratum...ipso autore annuente, a P. Gaspare Schotto...*, Herbipoli, 1660.

Scrutinium physico-medicum contagiosae luis, quae ***pestis*** dicitur. Quo origo, causae, signa, prognostica *Pestis*, nec non insolentes malignantis Naturae effectus, qui statis temporibus, coelestium influxum virtute et efficacia, tum in Elementis; tum in epidemijs hominum animatumque morbis elucescunt unà cum appropriatis remediorum antidotis nova doctrina in lucem eruuntur, Romae 1658.

Diatrabe, De prodigiosis crucibus quae tam supra vestes hominum, quam res alias, non pridem post ultimo incendium Vesuvij montis Neapoli comparuerunt, Herbipoli 1659. (Další edice: Romae 1661; ***loco-seriorum*** naturae et artis, sive magicae naturalis centurie tres, autore Aspasio Caramuelio. Accesit *Diatrabe de prodigiosis crucibus*, Herbipoli 1664.

CASPAR SCHOTT (ed.), ***Pantometrum Kircherianum***, hoc est, instrumentum geometricum novum, a celeberrimo viro P. Athanasio Kirchero ante hac inventum, nunc decem libris, universam paene practicam geometriam complectentibus explicatum, perspicuisque demonstrationibus illustratum. A Gaspare Schotto. Hoc instrumento, quidquid alii variis

organis, intricatissimis demonstrationibus, laboriosissimis calculationibus praestant ad geometriam practicam spectans, summâ facilitate, brevitate, ac certitudine perficitur, Herbipoli 1660.

Polygraphia nova et universalis, ex combinatoria arte detecta. Qua divis etiam liguarum quamtumvis imperitus triplici metodo prima, vera & reali, sine ulla latentis arcani suspicione, manifeste; secunda, per technologiam quandam artificiose dispositam; tertia, per steganographiam impenetrabili scribendi genere adorantam, unius vernaculae lingua subsidio, omnibus populis & linguis clam, aperte; obscure, & dilucide scribere & respondere posse docetur, & demonstrantur. In 3 syntagmata distribute in principum gratiam ac recreationem inventa & in lucem edita, Romae 1661.

Sententia de unguento Armario, in: SYLVESTER RATTRAY, *Theatrum sympatheticum auctum, exhibens varios authores. De pulvere sympathetic quidem: Digbaeum, Straussium, Papinium, et Mohyum. De unguento vero armario: Goclenium, Robertum, hermontium, Robertum Fluddum, Beckerum, Borellum, Bartholinum, Servium Kircherum, Matthum Sennertum, Wechtlerum, Nardium, Freitagium, Conringium, Burlinum, Fracastorium, et Weckerum. Praemittitur his Sylvestri Rattray, Aditus ad sympatiam et antipathiam, Norimbergae 1662.*

Mundus Subterraneus *In XII Libros digestus; Quo Divinum Subterrestris Mundi Opificium, mira Ergasteriorum Naturae in eo distributio, verbo πανταμορφον Protei Regnum, Universae denique Naturae Majestas & divitiae summa rerum varietate exponuntur. Abditorum effectuum causae acri indagine inquisitae demonstrantur; cognitae per Artis & Naturae conjugium ad humanae vitae necessarium usum vario experimentorum apparatu, necnon novo modo, & ratione applicatur, 2.vols., Amsterodami 1664-1665.*

Iter cometae anni 1664 a 14 Decemb. usque ad 30 Romae observatum. Ad Serenissimum Principem Augustum, Ducem Brunsvic. Et Luneburg. Datum Romae 3. Januar 1665.

Historia Eustachio Mariana, qua admiranda D. Eustachii, sociorumque vita ex variis Authoribus collecta; locus in quo eidem in Monte Vulturello Christus inter cornua Cervi apparuit, noviter detectus; Ecclesia quoque B. M. Virginis, quam eodem in loco a Constantino Magno conditam, S. Sylvester Papa I. solemniter consecrasset traditur, summo

studio inquisita, necnon varijs Antiquitatum Monumentis illustrata, e densis, quibus hucusque delituerunt, tenebris, in publicae lucis bonum educuntur, Romae 1665.

Arithmologia sive de abditis numerorum mysteriis, qua Origo, Antiquitas et fabrica Numerorum exponitur; abditae eorundem proprietates demonstrantur; fontes superstitionum in Amuletorum fabrica aperiuntur; denique post Cabalistarum, Arabum, Gnosticorum, aliorumque magicas impietates detectas, vera et licita numerorum mystica significatio ostenditur, Romae 1665.

*Ad Alexandrum VII. Pont. Max. **Obelisci Aegyptiaci** nuper inter Isaei Romani rudera effosi interpretatio hieroglyphica, Romae 1666.*

CASPAR SCHOTT (ed.), **Organum mathematicum** Libris IX explicatum a P. Gaspare Schotto, soc. Jesu. Quo per paucas lime parabios Tabellas, intra cistulam ad modum Organi pneumatici constructam reconditas, pleraeque Mathematicae Disciplinae, modo novo ac facili traduntur...Opus posthumum, Herbipoli 1668.

China Monumentis, Qua Sacris qua Profanis, Nec non variis Naturae & Artis Spectaculis, Aliarumque rerum memorabilium Argumentis **Illustrata**, auspiciis Leopold Primi, Roman., Imper. semper Augusti, Munificentissimi Mecaenatis, Amstelodami 1667; Antwerpiae 1667; Romae 1667.

Magneticum Naturae Regnum sive Disceptatio physiologica de triplici in Natura rerum Magnete juxta triplicem ejusdem Naturae gradum digesto Inanimato, Animato, Sensitivo, qua occultae prodigiosarum quarundam motionum vires et proprietates, quae in triplici Naturae Oeconomia nonnullis in corporibus noviter detectis observantur, in apertam lucem eruuntur, et luculentis argumentis, experientia duce, demonstrantur, Amstelodami 1667.

Ars magna sciendi in XII libros digesta qua nova et universali methodo per artificiosum combinationum contextum de omni re proposita pluribus et prope infinitis rationibus disputari, omniumque summaria quaedam cognitio comparari potest, Amstelodami 1669.

Latium. Id Est, Nova & Parallela Latii tum Veteris tum Novi Descriptio : qua Quaecunque vel Natura, vel Veterum Romanorum Ingenium admiranda effecit, Geographico-Historico-Physico Ratiocinio; juxta rerum gestarum, Temporumque seriem exponitur & enucleatur, Amstelodami 1671.

*Principis Christiani **Archetypon politicum** sive Sapientia regnatricis; quam Regiis instructam documentis ex antiquo Numismate Honorati Joannii Caroli V imp. & Philippi II aulici Caroli Hispaniarum principi magistri nec non Oxonensi ecclesiae antistitis. Symbolicis obvelatam integumentis, Amstelodami 1672. (Vydáno spolu s: *Splendor et Gloria domus Joanniae*, Amstelodami 1672.)*

***Phonurgia nova** Sive Conjugium Mechanico-physicum artis & naturae paranymphe phonosophia concinnatum; qua universa sonorum natura, proprietates, vires effectuumque prodigiosorum causae, nova & multipliciter experimentorum exhibitione enucleantur; Instrumentorum Acusticorum, machinarumque ad naturae prototypum adaptandarum, tum ad sonos ad remotissima spatia propagandos, tum in abditis domorum recessibus per occultioris ingenii machinamenta clam palamve sermocinandi modus et ratio traditur, tum denique in bellorum tumultibus singularia hujusmodi organorum usus, & praxis per novam phonologiam describuntur, Campidonae 1673.*

***Arca Noë**, in tres libros digesta, quorum I. De rebus quae ante diluvium, II. De iis, quae ipso diluvio ejusque duratione, III. De iis, quae post diluvium a Noëmo gesta sunt. Quae omnia Nova Methodo, nec non Summa Argumentorum varietate, explicatur, et demonstrantur, Amstelodami 1675.*

***Sphinx Mystagoga**, sive Diatribe hieroglyphica, qua Mumiae ex Memphiticis Pyramidum adytis erutae et non ita pridem in Galliam transmissae iuxta veterum Hieromystarum mentem intentionemque, plena fide et exacta exhibetur interpretatio, Amstelodami 1676; Romae 1676.*

***Tariffa Kircheriana** id est Inventum auctoris novum expedita, & mira arte combinata metodo, universalem geometriae, & arithmeticae practicae summam continens, Romae 1679. (Vydáno spolu s: *Tariffa Kircheriana sive mensa Pythagorica expansa; Ad Matheseos quaesita accommodata per quinque columnas, quarum numeri in fronte sunt multiplicantes et in prima columna dicuntur multiplicandi. R. Q. C. ubicumque occurrunt significant Radices, Quadrata, et Cubes in traversa numerorum serie*, Romae 1679.)*

***Turris Babel**, sive archontologia qua primo Priscorum post diluvium hominum vita, mores rerumque gestarum magnitudo, secundo Turris fabrica civitatumque exstructio, confusio*

linguarum, & inde gentium transmigrationis, cum principalium inde enatorum idiomatum historia, multiplici eruditione describuntur & explicantur, Amstelodami 1679.

JOANNES STEPHANUS KESTLER (ed.), ***Physiologia Kircheriana experimentalis***, *qua summa argumentorum multitudine & varietate naturalium rerum scientia per experimenta physica, mathematica, medica, chymica, musica, magnetica, mechanica comprobatur atque stabilitur* quam ex vastis operibus Adm. Revdi. Kircheri extraxit & in hunc ordinem per classes redegit Romae, anno M.DC. LXXV, Amstelodami 1680.

Vita Admodum Reverendi P. Athanasii Kircheri, Societ. Jesu, viri toto orbe celebratissimi, In: HIERONYMUS LANGENMANTEL (ed.), *Fasciculus epistolarum Adm. R. P. Athanasii Kircheri Soc. Jesu, viri in Mathematicis et variorum Idiomatum Scientis Celebratissimi, Complectentium Materias Philosophico-Mathematico-Medicas: Exaratae sunt ad Nobiles Eruditos atq. Excellentissimos viros d.D. Lucas Schökios, Seniore & Juniore, D. Hieronymum Velschium, Trigam Illustrem Medicorum, D. Ankelium, Theophilum Spitzelum, & ad Autorem ipsum. Nunc primo in publicam lucem prodire...*, Augustae Vindelicorum 1684.

11. Seznam použitých pramenů, literatury a zkratek:

Prameny nevydané (rukopisy):

KNIHOVNA NÁRODNÍHO MUZEA:

Mauritius Vogt: *Bohemia subterranea* 1729, sign. VII. D 4 (koncept) a VI. D 10 (čistopis).

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY:

Vita P. Athanasii Kircheri a semet ipso conscripta, UK MS sign. XIV C 12 (Y. III. 6. n. 12), (Truhlář 2478).

Theodori Moreti S.J. *Exercitationes mathematicae, physicae, poeticae atque Sermones*, sign. VI B 12a et b (Truhlář 1045 a 1046).

Praelectiones naturales Theodori Moreti S.J., sign. XIV G 7 (Truhlář 2615).

YALE UNIVERSITY- BEINECKE RARE BOOK AND MANUSCRIPT LIBRARY:

Dopis Jana Marka Marci Athanasii Kircherovi z Prahy 19. srpna 1665, sign. Beinecke 408A.

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA WE WROCŁAWIU - ODDZIAŁ RĘKOPISÓW BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ WE WROCŁAWIU:

Kurtzer Entwurf meiner Reisen 1646-1651, sign. R 2829.

Philipi Jacobi Sachsii a Löwenhamb *Epistola litterario-Medicae ad doctissimos passim in Germania Viros datae ex autographo autoris collectae a Christiano Ezechiele Silesio A. C:1714*, sign. R 405.

Prameny vydané do roku 1800:

Journal des Savants, Paris 1682, Národní knihovna České republiky, sign. D III 42.

Acta eruditorum, Lipsiae 1682, Národní knihovna České republiky, sign. 38 H 1.

Miscellanea curiosa medico-physica Academiae naturae curiosorum, sive Ephemeridum medico-physicarum germanicarum curiosarum Anni X, Lipsiae-Norimbergae-Francofurti 1670, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 26999/1.

CHRISTOVAL DE ACUNA, *Nuevo Descubrimiento del Gran Río de las Amazonas*, Madrid 1641, Národní knihovna České republiky, sign. 19 K 1130.

VÁCLAV MAXMILIÁN ARDENSBACH Z ARDENSDORFU, *Tartaro Clypeus excipiens Tartaro Mastigem Hertodianum in quo praecer Sententiarum ab Huthore prolatarum discussionem et examen; nova et rava de Caclo Igne Aëre, Sole Grandine, Pluoia Calore ... insperguntur*, Pragea 1671, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 14.795

VÁCLAV MAXMILIÁN ARDENSBACH Z ARDENSDORFU, *Armamentarium antiloimicum, das ist, ein eingerichtetes Pest=haus in welchem unterschiedliche Waffen, den grausamen Menschenheind die Pest, zu vertilligen, sich zu verfechten auffbehalten werden. Dem gantzen Hochlöbl. Marggrafthumb Mähren, also denen Hochlöbl. Herren, Herren Ständen, wie auch dero Unterthanen, zu einer Gegenwehr aufgericht, vom Mentzel Max. Ardensbach von Ardensdorff, Rittern und Comite Palatino, Philosoph: et Medicinae Doctore et geschwornen Landes Physico im Marggraffthumb Mähren et. C.L.O*, Olmütz 1679, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 35.236.

FRANCIS BACON, *Historia naturalis et experimentalis ad condendam philosophiam: siue, phænomena uniuersi: quæ est Instaurationis Magnæ pars tertia, Historia ventorum*, Londini 1622, British Library, sign. 535. a. 4.

FRANCIS BACON, *Scripta in naturali et universali philosophia, De fluxu et refluxu maris*, Amstelodami 1653, British Library, sign. 524. a. 7.

JEAN-JACQUES BARTHELÉMY, *Réflexions générales sur les rapports des langur Egyptienne, Phénicienne, & Greque*. In: *Mémoires de Littérature, tirez des registres de cette Académie*, Paris 1736–1808, vol. 32, 1768, s. 212-233: <http://www.archive.org/stream/mmoiresdelitt32acad#page/n7/mode/2up>.

JOHANNES LAURENTIUS BAUSCH, *De Lapide Aetite Sehediasma ad modum et mentem Academia Naturae Curiosorum congestum a Joh. Laurent Bauschio M. D. etc.*, Lipsiae 1665, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 14.790.

BENEDIKT BAYER, *Caelum Philosophicum Ad contemplandum philosopho propositum. Seu universa philosophia quinquaginta questiones philosophicas, Et totidem uranosophicas...Praeside P. Benedicto Bayer ...solemni Disputationi proposita ab...Ernesto Wilhelmo Schaff: gotsch*, Pragae 1721, Národní knihovna České republiky, sign. 49 A 34

MARIUS BETTINUS, *Apiaria universae Philosophiae Mathematicae...*, Ferroni 1642, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 9.851/1-3.

THOMAS BIRCH, *History of the Royal Society of London*, vol. II, London 1756, www.books.google.com.

SALOMON DE BLAWENSTEIN, *Interpellatio brevis... pro lapide philosophorum contra anti-Chymisticum Mundum subterraneum P. Athanasii Kircheri jesuitae*, Wien 1667, VD17.

CHRISTIAN GOTTHELF BLUMBERG, *Fundamenta linguae copticae*, Lipsiae 1716, www.books.google.com.

PIERRE BOREL, *Observationes medico-physicae*, Castris 1653, Parigi 1656, www.books.google.com.

NICOLAUS CABEUS, *Philosophia magnetica in qua Magnetis natura penitus explicatur, et omnium quae hoc lapide cernuntur causae propriae afferuntur: Nova etiam Pyxis construitur, quae propriam Poli elevationem, cum suo meridiano demonstrant*, Ferrariae 1629, Vědecká knihovna v Olomouci, sig. 11.402.

NICOLAUS CABEUS, *Comentarius in Meterologica Aristotelis*, Romae 1646, Národní knihovna České republiky, sign. 15 A 40.

STEPHANUS RODERICUS CASTRENSIS (ESTEVAO RODRIGUES DE CASTRO), *De meteoris microcosmi libri quattuor*, Florentiae 1621, British Library, sign. 548. m. 7.

BALTHASAR CONRAD, *Propositiones physico-mathematicae de natura iridos propriis experimentis tandem elucidata*, Pragae 1646, Národní knihovna České republiky, sign. 49 G 8.

HONORIUS CZECHURA, *Mare philosophicum thalassophilis ad perscrutandumpropositum seu universa philosophiaAristotelico-Neutristica, universi anatomia maris Interjectis*

quibusdamPhilosophico-PoliticusAxiomatibus adornata; ac inthesibus triginta quinetotidemque Axiomatibus, et Discursibus Thalassologis complexa, Pragae 1724, Národní knihovna České republiky, sign. 49 A 40.

RENÉ DESCARTES, *Le Monde ou Traite de la lumiere*, Paris 1664, www.books.google.com

JAKUB JAN VÁCLAV DOBŘENSKÝ, *Nova et amoenior de admirando fontium genio (ex abditis naturae claustris, in orbis lucem emanace)philosophia...*, Ferrariae 1657, Národní knihovna České republiky, sign. 49 A 55.

JAKUB JAN VÁCLAV DOBŘENSKÝ, *Nova philosophia de fontibus*, Ferrariae 1659, Strahovská knihovna, sign. EC I 16.

RAFAELLE FABRETTI, *Dissertazione sopra alcune correzioni del Lazio del P. Atanasio*. In: *Sagi di dissertazioni accademiche*, Tomo III, Roma 1741, s. 221-236: www.books.google.com.

LIBERTUS FROMONDUS, *Metorologicorum libri sex*, Antverpiae 1627, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 10.856.

ANTONIO GALATEO (DE FERRARI), *De situ elementorum, De situ terrarum et De mari et aquis et fluviorum origine*, Basileae 1558. Österreichische Nationalbibliothek, sign. 71. Z. 45.

GALILEO GALILEI, *Dialogo...sopra i due massimi sistemi del mondo tolemaico, e copernicano; proponent indeterminatamente le ragioni filosofiche, e naturali tanto per l'una, quanto per l'altra parte*, Fiorenza 1632, Národní knihovna České republiky, sign. 15 H 10.

GALILEO GALILEI, *Discorsi e Dimonstrazioni Matematiche à due nuove Scienze*, Leida 1638, Národní knihovna České republiky, sign. 15 H 36.

MELCHIOR HANEL, *Parabolaevulpium Rabbi Barachiae Nikdani ; Translatae ex Hebraica in Linguam Latinam*, Pragae 1665, Národní knihovna České republiky, sign. 9 H 130.

WILLIAM HARVEY, *Exercitatio anatomica de motu cordis et sanguinis in animalibus*, Frankofurti 1628, www.books.google.com.

PIERRE GASSENDI, Petri Gassendi...Opera omnia in sex tomos divisa., *Syntagma philosophicum*, vol. 1-2, Lugduni 1658, Národní knihovna České republiky, sign. 37 A 29.

SIEGMUND FERDINAND HARTMANN, *Observatio cometae anno 1664*, in: Valentin Stansel: *Legato Uranico*, Pragae 1683, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 9.503.

SIEGMUND FERDINAND HARTMANN, *Catoptrica illustrata propositionibus physico-matematicis de Speculorum...*, Pragae 1668, Národní knihovna České republiky, sign. 49 A 30.

SIEGMUND FERDINAND HARTMANN, *Lob- und Ehren-Rede...des...Hans Fridrich von Waldstein...*, Pragae 1668, Národní knihovna České republiky, sign. 46 A 90.

JOHANN FERDINAND HERTODT VON TODTENFELD, *Tartaro-Mastix Moraviae per quem rariora et Admiranda a natura in faecundo hujus regionis gremio effusa, comprimis tartarus, illiusque effectus morborum curiose examinantur, et cura tam therapeutica quam prophylactica proponitur*, Viennae Austriae 1669, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 14.806.

JOHANN FERDINAND HERTODT VON TODTENFELD, *Kurz Verfasste Pest-Ordnung*, Ollmütz 1680, Moravská zemská knihovna v Brně, sign. STS - 0036.858.

ANDREAS SIXTUS HÖRRER, *Propositiones Selenographicae Sive De Luna, Quas In Alma Caesarea Et Episcopali Universitate Olomucensi, Societatis Jesu Defendet ac demonstrabit / R. ac Eruditus D. Andreas Sixtus Hörrer, Sacri Ordinis Canonic: Regul: S. Avgvstini, Congregationis Lateranensis, Sagani ad D. V. Professor, AA. LL. et Phil. Baccal: Matheseos et Physicae auditor; Praeside R. P. Valentino Stansel, e Soc: Jesv, AA LL et Philosoph: Magistro, nec non Matheseos Professore Ordinario*, Olomutii 1655, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 9.817-9.820.

PAUL ERNST JABLONSKI, *Pantheon Aegyptiorum sive de Diis eorum Commentarius, cum prolegomenis de Religione et Theologia Aegyptiorum*, Francofurti ad Viadrum 1750–1752, Národní knihovna České republiky, sign. 23 G 19.

THOMAS BALTHASAR JANOVKA, *Clavis ad thesaurum magnae artis musicae...*, Pragae 1701, Národní knihovna České republiky sign. 52 G 28.

JOHANN STEPHAN KESTLER, *Physiologia Kircheriana experimentalis, ... / Joannes Stephanus Kestlerus Alsata, authoris discipulus, et in re litteraria assecla et coadjutor ; Ex vastis operibus Adm. Rev. P. Athanasii Kircheri extraxit et in hunc ordinem per classes redegit Romae, anno MDCLXXV*, Amstelodami 1680, Vědecká knihovna v Olomouci, sig. 10.609.

GODEFRIED ALOIS KINNER VON LÖWENTHURM, *Elucidatio Geomtrica Problematis Avstiaci Sive Quadratvrae Circvli Feliciter Tandem Detectae Per R. P. Gregorivm A S. Vincentio S. J. Clarissimem et subtilissimum Aevo nostro Geometram, In defensionem proposita et Publico Matheseos amatorum Iudicio exposita*, Pragae 1653, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 9.516.

ATHANASIVS KIRCHER, *Magnes sive de arte magnetica opus tripartitum quo praeterquam quo universa magnetis natura, eiusque in omnibus artibus & scientijs usus nova methodo explicetur, e viribus quoque & prodigiosis effectibus magneticarum, aliarumque abditarum naturae motionum in elementis, lapidibus, plantis & animalibus elucescentium, multa hucusque incognita naturae arcane per physica, medica, chymica et mathematica omnis generis experimenta recluduntur*, Romae 1641, [www. echo.mpiwg-berlin.mpg.de](http://www.echo.mpiwg-berlin.mpg.de).

ATHANASIVS KIRCHER, *Ars magna lucis et umbrae in decem libros digesta. Quibus admirandae lucis et umbrae in mundo, atque adeo universa natura, vires effectusq. uti nova, ita varia novrum reconditorumque speciminum exhibitione, ad varios mortalit usus, panduntur*, 2 vols., Romae 1646, [www. echo.mpiwg-berlin.mpg.de](http://www.echo.mpiwg-berlin.mpg.de).

ATHANASIVS KIRCHER, *Oedipus aegyptiacus. Hoc est Universalis Hieroglyphicae Veterum doctrinae temporum iniuria abolice instauratio. Opus ex omni orientalium doctrina & sapientia conditum, nec non viginti diversarum linguarum autoritate stabilitum*, 3 Vols., IV Tom., Romae 1652-1654, [www. echo.mpiwg-berlin.mpg.de](http://www.echo.mpiwg-berlin.mpg.de).

ATHANASIVS KIRCHER, *Itinerarium exstaticum quo mundi opificium id est coelestis expansi, siderumque tam errantium, quam fixorum natura, vires, proprietates, singulorumque compositio & structura, ab infimo telluris globo, usque ad ultima mundi confinia, per ficti raptus integumentum explorata, nova hypothesi exponitur ad veritatem interlocutoribus Cosmie et Theodidacto...*, Romae 1656, Národní knihovna České republiky, sign. D III 55.

ATHANASIUS KIRCHER, *Iter extaticum II. Qui et Mundi Subterranei Prodromus dicitur. Quo Geocosmi opificium sive terrestris globi Structura, una cum abditis in ea constitutis arcanioris Naturae Reconditorijs, per ficti raptus integumentum exponitur ad veritatem, In III Dialogos distinctum.*, Romae 1657, Národní knihovna České republiky, sign. D III 55.

ATHANASIUS KIRCHER, *Scrutinium physico-medicum contagiosae luis, quae pestis dicitur: quo origo, causae, signa, prognostica pestis, ... unà cum appropriatis remediorum antidotis nova doctrina in lucem eruuntur*, Romae 1658, [www. echo.mpiwg-berlin.mpg.de](http://www.echo.mpiwg-berlin.mpg.de).

ATHANASIUS KIRCHER, *Iter extaticum coeleste, quo mundi opificium, id est, coelestis expandi...Accessit ejusdem auctoris Iter extaticum terrestre, et Synopsis mundi subterranei. Hac secunda editione praelusionibus & scholiis illustratum...ipso autore annuente, a P. Gaspare Schotto...*, Herbipoli, 1660, Národní knihovna České republiky, sign. 14 H 179.

ATHANASIUS KIRCHER, *Diatrabe, De prodigiosus crucibus quae tam supra vestes hominum, quam res alias, non pridem post ultimo incendium Vesuvij montis Neapoli comparuerunt*, Romae 1661, Národní knihovna České republiky, sign. 21 J 43.

ATHANASIUS KIRCHER, *Iter exstaticum coeleste, quo mundi opificium, id est, coelestis expandi...Accessit ejusdem auctoris Iter extaticum terrestre, et Synopsis mundi subterranei. Hac secunda editione praelusionibus & scholiis illustratum...ipso autore annuente, a P. Gaspare Schotto...*, Herbipoli, 1671, Národní knihovna České republiky, sign. 14 E 17.

ATHANASIUS KIRCHER, *Mundus Subterraneus In XII Libros digestus; Quo Divinum Subterrestris Mundi Opificium, mira Ergasteriorum Naturae in eo distributio, verbo πανταμορφον Protei Regnum, Universae denique Naturae Majestas & divitiae summa rerum varietate exponuntur. Abditorum effectuum causae acri indagine inquisitae demonstrantur; cognitae per Artis & Naturae conjugium ad humanae vitae necessarium usum vario .... Tom. I. Tom. II.*, Amsterodami 1664-1665, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 640.167.

ATHANASIUS KIRCHER, *The Vulcanos or Burning and Fire-vomiting Mountains, famous in the world, with their remarkables : collected for the most part out of Kircher's Subterraneous world, and exposed to more general view in English : upon the relation of the late wonderful and prodigious eruptions of Aetna, thereby to occasion greater admirations*

of the wonders of nature (and of the God of nature) in the mighty element of fire, London 1669, www.books.google.com.

ATHANASIUS KIRCHER, *Mundus subterraneus*, Amsterodami 1678, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 14.852.

CASPAR KNITTEL, *Via regia ad omnes scientias et artes. Hoc est: ars universalis Scientiarum omnium Artiùmque ARcana faciliùs penetrandi, Et de quoconque proposito themate expeditiùs disserendi. practice, clare, succincte / curioso ac studioso lectori conscripta à R.P. Casparo Knittel è Societate Jesu. Mantissa Thesium Curiosarum Philosophicarum Pro Suprema Philosophiae Laurea Propugnatarum A Praefato Perillvstri Domino Defendente In Aula Carolina Pragensi; à ... D.ioanne Francisco Morak, Equite de Mörensfeldt, AA. LL. & Phil. Baccalaureo, Boëmo, Pragensi. Praeside auctore*, Pragae 1682, Národní knihovna České republiky, sign. 45 F 10.

PETER KIRSTEN, *Gramatices Arabicae liber...*, Breslae 1608, Národní knihovna České republiky, sign. 8 B 28.

HIERONYMUS AMBROSIUS LANGENMANTEL (ed.), *Fasciculus epistolarum adm. R.P. A.K. S.J., viri in mathematicis et variorum idiomatum scientiis celebratissimi*, Augusta Vindelicorum 1684, Hochschul- und Landesbibliothek Fulda, sign. K 105.

MIGUEL FLORENCIO VAN LANGREN, *La verdadera longitud por mar y tierra demostrada y dedicada a su Magd. Catholica Philippo IV*, 1644. British Library, sign. 716. i. 6. (2).

FORTUNIO LICETI, *De mundi et hominis analogia*, Utini 1635, Österreichische Nationalbibliothek, sign. 72. G. 36.

JUAN CARAMUEL LOBKOWITZ, *Steganographiae nec non claviculae Salomonis Germani, Ioannis Trithemii Abbatis Spanheimensis Ordinis S. Benedicti (quae hucusque a nemine intellectae, a multis fuerunt condemnatae, et Necromantiae nota inustae) genuina, facilis dilucidatio, declaratio etc.*, Coloniae Agrippinae 1635, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 21.460.

JUAN CARAMUEL LOBKOWITZ, *Novem stellæ circa Jovem, circa Saturnum sex, circa Martem nonnullæ, a P. A. Reita detectæ et Satellitibus adiudicate. De primis (et si mavelis de*

universis) *P. Gassendi Judicium. I. Caramuel Lobkowitz eiusdem Iudicii Censura ... Publicabat F. Penneman. (Perpendicularum inconstantia ab A. Calignono ... excogitata; a P. Gassendo bona fide tradita, & ... commentario exornata, a I. Caramuel Lobkowitz examinata, & falsa reperta.)*, Lovanii 1643, British Library, sign. 533. a. 15. (1-2).

JUAN CARAMUEL LOBKOWITZ, *Pax licita demonstrata*, 1648, Národní knihovna České republiky, sign. 24 G 25.

JOHANN DANIEL MAJOR, *Dissertatio epistolica de cancris et serpentibus petrifactis cui accessit responsoria dissertatio historico-medica P. J. Sachs de miranda lapidum natura*, lenae 1664, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 14.803.

JOHANN DANIEL MAJOR, *Memoria Sachsiانا, Imperiali Naturae Curiosorum Societati ac Posteris commendata, Kiliae Holsatorum a J. D. M. D.*, Lipsiae 1690, Vědecké knihovna v Olomouci, sign. 31345.

JOHANNES MARCUS MARCI, *De proportione motus figurarum rectilienarum et cibuli quadratura ea motu*, Praegae 1648, Národní knihovna České republiky, sign. 14 E 7.

JOHANNES MARCUS MARCI, *Thaumantias seu liber de arcu coelesti deque colorum apparentium natura, ortu et causis. In quo pellucidi opticae fontes a sua scaturigine, ab his vero colorigeni rivi derivantur...*, Praegae 1648, Národní knihovna České republiky, sign. 14 E 5.

JOHANNES MARCUS MARCI, *Anatomia demonstrationis habitae in promotione Academica die 30. May. per R.P. Conradum Soc. Jesu Matheseos Profesorem*, Praegae 1650, Národní knihovna České republiky, sign. 14 K 160.

JOHANNES MARCUS MARCI, *De longitudine seu differentia inter duos meridianos una cum motu vero lunae ad tempus datae observationis*, Praegae 1650, Národní knihovna České republiky, sign. 49 F 45.

JOHANNES MARCUS MARCI, *Labyrinthus in quo via ad Circuli quadraturam pluribus modis exhibetur*, Praegae 1654, Národní knihovna České republiky, sign. 14 E 8.

JOHANNES MARCUS MARCI, *Philosophia vetus restituta*, Praegae 1662, Národní knihovna České republiky, sign. 49 E 21.

PETRUS METOSCITAE, *Institutiones linguae Arabicae ex diversis Arabum monumentis collectae...*, Romae 1624, Národní knihovna České republiky, sign. 8 I 89.

ANTOINE MIZAUD, *Harmonia superioris naturae mundi et inferioris. Una cum admirabili foedere & sympathia reru utriusq*, Parisi 1577, British Library, sign. 536. d. 16 (2.).

THEODOR MORETUS, *Propositiones mathematicae ex harmonica de soni magnitudine...*, Vratislaviae 1664, VD17.

THEODOR MORETUS, *Tractatus physico-mathematicus de aestu maris*, Antverpiae 1665, Národní knihovna České republiky, sign. 49 B 71.

THEODOR MORETUS, *Propositiones mathematicae ex Geographia de aestu Maris, propositae Honori ... Leopoldi comitis a Schafgotsche, ... ; A ... D. Joanne Henrico Josepho a Schenckendorff et Milgast, Ohilosophiae et Matheseos auditore ... In gymnasio Caes. Regüque Collegii Vratislaviensis in Burgo Societatis Jesu*, Vratislaviae 1665, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. II 10.772.

ANDREAS MÜLLER, *Disquisition geographica et historica de Chataja*, Coloniae Brandenburgicae 1671, Národní knihovna České republiky, sign. 19 G 69.

ANDREAS MÜLLER, *Hebdomas observationum de rebus Sinicis*, Coloniae Brandenburgicae 1674, VD17.

NICOLAS NANCEL, *Analogia microcosmi ad macrocosmum*, Parisi 1611, Österreichische Nationalbibliothek, sign. 69. D. 17.

GIOSEFO PETRUCCI, *Prodromo apologetico alli studi chircheriani*, Amsterodami 1677, Národní knihovna České republiky, sign. D III 93.

FRANÇOISE RAPHELENG, *Lexique arabe*, Leidae 1613, Národní knihovna České republiky, sign. 8 F 7.

FRANCESCO REDI, *Esperienze intorno a diverse cose naturali e particolarmente a quelle, che ci son portate dall' Indie*, Firenze 1671, Národní knihovna České republiky, sign. D III 56.

FRANCESCO REDI, *Esperienze intorno alla generazione degli'insetti...*, Firenze 1668, Österreichische Nationalbibliothek, sign. 70. Q. 14.

PHILIPP JAKOB SACHS VON LÖWENHEIM, *Ampelographia sive Vitis vineferae ejusque Partium Consideratio physico-philologico-historico-medico-chymica, in qua tam de Vite in genere, quam specie de ejus Pampinis, Flore, Lachryma, Sarmentis, Fructu...curiosa notata plurima ad normam Collegii Naturae Curiosorum instituta plurimis Secretis Naturae locuplutata a Philippo Jacobo Sachs a Lewenhaimb Siles. Phil. et Med. D. etc*, Lipsiae 1661, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 14.715.

PHILIPP JAKOB SACHS VON LÖWENHEIM, *Oceanus Macro-microcosmicus, seu Dissertatio epistolica de analogo motu aquarum ex et ad oceanum, sanguinis ex et ad Cor. ad...Thomam Bartholinum, Medicum etc.*, Vratislaviae 1664, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 17.022.

PHILIPP JAKOB SACHS VON LÖWENHEIM, *Gammarologia sive Gammarorum, vulgo Cancrorum Consideratio physico-philologico-historico-medico-chymica, in qua praeter Gammacorū singularem Naturam, indolem et multivarium usum non minus reliquorum Crustatorum instituitur tractatio ad Normam Collegii Naturae Curiosorum, plurimis Inventis Secretioribus Naturae artisque locupletata Philipp Jacob Sachs a Lewenheimb etc. Med. D. etc.*, Francofurti et Lipsiae 1665, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 14.640.

JULIUS CAESAR SCALIGER, *Exotericarum exercitationum Liber quintus*, Lutetiae Parisii 1557, Národní knihovna České republiky, sign. 15 A 35.

CASPAR SCHOTT, *Technica curiosa sive mirabilias artis libris XII.* , Norimbergae 1664, Národní knihovna České republiky, sign. D VI 26.

CASPAR SCHOTT, *Organum mathematicum libris IX explicatum à P. Gaspare Schotto, e Societate Jesu quo per paucas ac facillimè parabiles tabellas, intra cistulam ad modum organi pnevmatici constructam reconditas, pleraeque mathematicae disciplinae modo novo ac facili traduntur*, Herbipoli 1668, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 9.284.

ANTONIUS MARIA SCHYRLAEUS DE REITA, *Novem stellæ circa Jovem, circa Saturnum sex, circa Martem nonnullæ, a P. A. Reita detectæ et Satellitibus adiudicate. De primis (et si mavelis de universis) P. Gassendi Judicium. I. Caramuel Lobkowitz eiusdem Judicii Censura ... Publicabat F. Penneman. (Perpendicularum inconstantia ab A. Calignono ... excogitata; a P.*

Gassendo bona fide tradita, & ... commentario exornata, a I. Caramuel Lobkowitz examinata, & falsa reperta.), Lovanii 1643, British Library, sign. 533. a. 15. (1-2).

GIORGIO SEPI (ed.), *Romani collegii Soc. Jesu Musaeum celeberrimum, cujus magnum antiquariae rei... ; Partem ex legato Alphonsi Donini etc. ... relictum P. Athanasius Kircherus Soc. Jesu novis... conventis... instruxit... / Publicae luci exponit Georgius de Sepibus Valesius etc.*, Amstelodami 1678, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. III. 26.396.

PANDULFO SFONDRATO, *Causa aestu maris*, Ferrariae 1590: www.books.google.com

ERNST STAHL, *Positiones de aestu maris microcosmici*, Halae Magdeburgicae 1707, VD17 14:029040D.

VALENTIN STANSEL, *Legatus uranicus ex orbe novo in veterem, hoc est. observationes americanae comatarum factae, conscriptae ac in Evropam missae a R. P. Valentino Stansel e Societate Jesu, ... et a Mathesi Pragensi in Collegio Societatis Jesu ad S. Clementem cum Auctario Observationum Evropearum Strophilorum bono majorique lumini in lucem datae*, Pragae 1683, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 9.503.

VALENTIN STANSEL, *Uranophilus caelestis peregrinus*, Gandavi 1685, Národní knihovna České republiky, sign. 49 B 1.

SIMON STEVIN, *Wiskonstighe Ghedachtenissen, Van de spiegheling der ebbenvloe*, Leiden 1608, British Library, sign. C. 80. e. 10.

FRANCISCUS TIDICAEUS, *Microcosmus, Hoc Est: Descriptio Hominis Et Mundi Parallēlos : In qua, quomodo in homine, ex singulari, infinita & plus quam excellenti Dei Creatoris sapientia, universa rerum natura, per imaginem quasi expressa sit .*, Lipsiae 1615, VD17.

ADALBERT TYLKOWSKI, *Philosophia curiosa seu universa Aristotelis philosophia iuxta communes sententias exposita, et primo quidem sub compendio proposita: deinde ad usum civilem reducta ac rebus in particulari applicata curiose*, Monasterii Olivensis 1680, Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 11.811.

MATURINUS VEYSSIÈRE LA CROZE, *Lexicon aegyptiaco-latinum: ex veteribus illius linguae monumentis summo studio collectum et elaboratum...*, Oxonii 1775, Österreichische Nationalbibliothek, sign. 73. S. 47.(Adl).

MAURITIUS VOGT, *Conclave thesauri magnae artis musicae. In Quo Tractatur Praecipue de Compositione pura, Musicae Theoria, Anatomia sonori, Musica Enharmonica, Chromatica, Diatonica, mixta, nova & antiqua...Liber curiosus, & rem musicam penetrare volentibus absolute necessarius.*, Pragae 1719, Národní knihovna České republiky, sign. 52 A 7.

ISAAC VOSSIUS, *De motu marium et ventorum liber*, Hagae 1663, Národní knihovna České republiky, sign. B V 164.

ISAAC VOSSIUS, *A treatise concerning the motion of the sea and winds*, London 1677, British Library, sign. 8755. aa. 8.

STANISLAV VYDRA, *Historia Matheseos in Bohemia et Moravia cultae*, Pragae 1778, Národní knihovna České republiky, sign. 45 B 22.

JOHN WALLIS, *Hypothesis on Flux and Reflux of the Sea*, in: *Philosophical Transactions I* 1666, s. 263- 298, www.books.google.com.

WILLIAM WARBURTON, *The divine legation of Moses demonstrated in nine books*. The fourth edition, London 1765, vol. IV, <http://www.archive.org/details/divinelegationm01warbgoog>.

JOHN WEBSTER, *Metallographia*, London 1671, www.books.google.com

DAVID WILKINS, *Dissertatio de lingua Coptica*, in: John Chamberlayne: *Oratio Dominica in diversas omnium fere Pentium linguae versa*, Amsteleadami 1715, Österreichische Nationalbibliothek, sign. 1. F. 28.

EUGENIUS WOREL, *Mundus Philosophicus disputationi traditus; sive universa philosophia scholastico-peripatetica, quinquies denis erotematibus philosophicis in thesi resolutis comprehensa, totidem syntagmatibus physiologicis de Mundo, et universis Mundi rebus... / Praeside P. Eugenio Worel, Sac. ord. cisterc. Monasterii B. V. Mariae de osseco professo, ... Philosophiae Professore, ordinario; Solemni disputationi proposita: ab illustriss DD. Wenc. Ernesto et Francisco Wilhelmo Schaff: Gotsch, S. R. J. Comitibus*, Pragae 1719, Národní knihovna České republiky, sign. 49 A 32.

OLAF WORM, *Danicorum monumentorum libri sex*, Hafniae 1643, Národní knihovna České republiky, sign. 23 H 22.

Prameny vydané (moderní edice):

T. BIRCH (ed.), *The Works of Honourable Robert Boyle*, 6 vols., London 1772.

J. BORSKÁ, J. Nováková (edd.), *Via lucis*, in: *Dílo Jana Amose Komenského 14*, Praha 1974.

W. BRAY (ed.), *The Diary of John Evelyn from 1641 to 1706*, London 1891.

A. CATALANO, K. KELLER (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667)*, Wien-Köln-Weimar 2010.

A. FAVARO (ed.), *Le opere di Galileo Galilei*, 21 vols., Firenze 1890-1909.

A. HADRAVOVÁ, P. HADRAVA (edd.), *JOHANNES KEPLER: Sen neboli Měsíční astronomie*, Praha-Litomyšl 2004.

R. HALL, M. BOAS HALL (edd.), *The Correspondence of Henry Oldenburg*, 13 vols., Madison-Milwaukee-London 1966.

J. HEJNIC (ed.), *Bohuslav Balbín: Pamětní nápis Bernardu Ignácovi z Martinic*, Praha 1988.

J. CHOTAŠ, Z. MASOPUST, M. BARABAS (edd.), *Thomas Hobbes, Leviathan*, Praha 2009.

K. MÜLLER, E. AMBURGER (edd.), *Gottfried Wilhelm Leibnitz, Sämtliche Schriften und Briefe (1687-1690)*, Berlin 1990.

J. POLIŠENSKÝ, S. BINKOVÁ (edd.), *Jana Ferdinanda Körninga relace o posláni do země laponské, 1659-1660*. In: *Česká touha cestovatelská: cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989.

L. ROTH (ed.), *Correspondence of Descartes and Constantyn Huygens (1635–1647)*, Oxford 1926.

N. SENG (ed.), *Selbstbiographie des P. Athanasius Kircher aus der Gesellschaft Jesu*, Fulda 1901.

J. N. TYLEDA, S.J. (ed.), *A Pilgrim's Journey. The Autobiography of Ignatius of Loyola*, San Francisco 2001.

Seznam literatury:

P. ANSTEY, Descartes'cardiology and its reception in English fysiology, in: S. Gaukroger, J. Schuster, J. Sutton (edd.), *Descartes'Natural Philosophy*, London-New York 2000, s. 420-445.

L. ANTONÍN, Kircheriana in der Schlossbibliothek Mnichovo Hradiště, in: *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny* 15 (1998), s. 346-356.

M. BALDWIN, The *Snakestone* Experiments: An Early Modern Medical Debate, in: *Isis*, 86, n. 3 (1995), s. 394-418.

J. BALTRUŠAITIS, *Anamorphoses au magie artificielle des effets merveilleux*, Paris 1969.

A. BARTÒLA, Alessandro VII e Athanasius Kircher S.J. Richercher e appunti sulla loro corrispondenza erudita e sulla stororia di Alani codici chigiani, in: *Miscelanea Bibliothecae Apostolicae Vaticanae*, 3 (1989), s. 7-105.

B. BAUMAN, Filosofické názory Jana Marka Marci (Příspěvek k dějinám našeho myšlení v 17. stol.), in: *Rozpravy Československé akademie věd*, 67 (1957).

A. BEHLAU, Athanasius Kircher, eine Lebensskizze, in: *Programm des Königlichen Katholischen Gymnasius zu Heiligenstadt*, Heiligenstadt 1874, s. 1-18.

H. BEINLICH, C. DAXELMÜLLER, H.-J. VOLLRATH, K. WITTSTADT (edd.), *Magie des Wissens. Athanasius Kircher 1602 – 1680: Universalgelehrter – Sammler- Visionär*, Dettelbach 2002.

R. BIRELEY, *The Jesuits and the Thirty Years War, Kings, Courts, and Confessors*, Cambridge 2003.

J. - M. BLAS DE ROBLÈS, *Tam kde jsou tygři domovem*, Brno 2010.

H. BOHATTA, *Katalog der in den Bibliotheken der regierenden Linnie des fürstlichen Hanses von und zu Liechtenstein befindlichen Bücher aus dem XVI-XX Jahrhundert*, Wien 1931.

- H. BOSMANS, Théodore Moretus de la Compagnie de Jésus, mathématicien, (1602-1667). D'après sa correspondance et ses manuscrits, in: *De Gulden Passer. Driemaandelijksch Bulletin van de Vereniging der Antwerpische Bibliophilen*, Nieuwe reeks, 6 (1928), s. 57-163.
- K. BRISCHAR, Pater A. K. Ein Lebensbild, in: *Katholische Studie*, III (1877), s. 249-339.
- D. E. CARTWRITH, *Tides: A Scientific history*, Cambridge 1999.
- A. CATALANO, Juan Caramuel Lobkowitz (1602-1682) e la riconquista delle coscienze in Boemia, in: *Römische Historische Mitteilungen*, 44 (2002), s. 339-392.
- A. CATALANO, *Zápas o svědomí, Kardinál Arnošt vojtěch z Harrachu (1598-1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008.
- P. CEMUS (ed.), *Bohemia Jesuitica 1556 – 2006*, 2 sv., Praha 2010.
- R. CENAL, Juan Caramuel. Su epistolaria con Athanasius Kircher, in: *Revista de Filosofia*, XII (1953), s. 101-147.
- H. J. COOK, Time's Bodies. Crafting the Preparations and Preservations of Naturalia, in: P. H. Smith, P. Findlen (edd.), *Merchants & Marvels. Commerce, Science and Art in Early Modern Europe*, New York 2002, s. 223-247.
- A. CORETH, *Pietas Austriaca*, West Laayette 2004.
- A. E. COVINGTON, T. R. ROBINSON, The partial acceptance of the copernican Theory by Athanasius Kircher 1646, in: *Journal of the Royal Astronomical Society of Canada*, Toronto 1973, s. 311-317.
- I. ČORNEJOVÁ, A. FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity, Filozofická a Teologická fakulta 1654-1773*, Praha 1986.
- I. ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*, Praha 1995.
- I. ČORNEJOVÁ, Jezuité a reforma pražské univerzity. Spory s kardinálem Arnoštem Vojtěchem Harrachem, In: *Bohemia Jesuitica 1556-2006*, Praha 2010.

- M. - V. DAVID, *Le débat sur les écritures et l'hiéroglyphe aux XVIIe et XVIIIe siècles, et l'application de la notion de déchiffrement aux écritures mortes*, Paris 1965.
- W. DILTHEY, Das Erleben und die Selbstbiographie, in: Günter Niggel (ed.), *Die Autobiographie, zu Form und Geschichte einer Literarischen Gattung*, Darmstadt 1989, s. 21-39.
- B. J. DOBBS, *The Foundations of Newtons Alchemy, or the Hunting of the Green Lyon*, Cambridge 1975.
- B. J. DOBBS, *The Janus Faces of Genius: The Role of Alchemy in Newton's Thought*, Cambridge 1998.
- R. VAN DÜLMEN, Ein unbekannter Brief von Athanasius Kircher (1648 an Cyprian Kinner), in: *Studia Leibnitiana*, IV (1972), s. 141-145.
- P. DVOŘÁK, J. SCHMUTZ (edd.), *Juan Caramuel Lobkowitz: The Last Scholastic Polymath*, Praha 2008.
- U. ECO, *L'isola del giorno prima*, Milano 1994.
- S. ELIT, S. KRAFT, A. RUTZ (edd.), Das „Ich“ in der Frühen Neuzeit. Autobiographien – Selbstzeugnisse – Ego-Dokumente in geschichts- und literaturwissenschaftlicher Perspektive, in: *Zeitenblicke. Online-Journal für die Geschichtswissenschaften*, 1, n. 2 (2002).
- A. W. EVANS, *Warburton and the Warburtonians. A Study in Some Eighteenth-Century Controversies*, Oxford 1932.
- R. J. W. EVANS, *The Making of the Habsburg Monarchy 1550 – 1700*, Oxford 1979.
- M. FEINGOLD, Jesuits: Savants, in: M. Feingold (ed.), *Jesuit Science and the Republic of Letters*, Cambridge, MA, 2003, s. 1-47.
- P. FINDLEN, *Possessing Nature, Museums, Collecting, and Scientific Culture in Early Modern Italy*, Berkley-Los Angeles- London 1994.

P. FINDLEN, Scientific Spectacle in Baroque Rome: Athanasius Kircher and the Roman College Museum, in: M. Feindgold (ed.), *Jesuit Science nad the Republic of Letters*, Cambridge-London 2003, s. 225-285.

P. FINDLEN (ed.), *Athanasius Kircher, The Last Man Who Knew Everything*, New York-London 2004.

P. FINDLEN, The Last Man Who Knew Everything...or Did He?: Athanasius Kircher, S. J. (1602-1680) and His World, in: P. Findlen (ed.), *Athanasius Kircher. The Last Man Who Knew Everything*, New York, London 2004, s. 1-48.

P. FINDLEN, *A Jesuit's Books in the New World: Athanasius Kircher and His American Readers*, in: P. Findlen (ed.), *Athanasius Kircher, The Last Man Who Knew Everything*, New York-London 2004, s. 329-364.

J. E. FLETCHER, Fulda und der röm. Phönix (A. K.), in: *Fuldaer Geschichtsblätter*, XLIII (1967), s. 126-133.

J. E. FLETCHER, A brief survey of the unpublished correspondence of A. K., in: *Manuscripta*, XIII (1969), s. 150-160.

J. E. FLETCHER, Medical men and medicine in the correspondence of A. K., in: *Janus*, LVI (1969), s. 259-277,

J. E. FLETCHER, A. K. and the distribution of his books, in: *The Library*, 5th series, XXIII (1969), s. 108-117.

J. E. FLETCHER, Astronomy in the life and correspondence of A. K., in: *Isis*, LXI (1970), s. 52-67.

J. E. FLETCHER, Johann Marcus writes to Athanasius Kircher, in: *Janus*, LIX (1972), s. 95-118.

J. E. FLETCHER, *Claude Fabri de Peiresc and the other French Correspondents of Athanasius Kircher (1602-1680)*, in: *Australian Journal of French Studies*, 9 (1972), s. 250-273.

J. E. FLETCHER, Georg Philipp Harsdörffer, Nürnberg und Athanasius Kircher, in: *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg*, LIX (1972), s. 203-210.

J. E. FLETCHER, Athanasius Kircher – Versuch eines Porträts, in: U. Scharlau (ed.), *Universale Bildung im Barock – Der Gelehrte Athanasius Kircher*, Rastatt, Karlsruhe 1981, s. 15-30.

J. E. FLETCHER, Athanasius Kircher und die deutsche Literatur, in: U. Scharlau – R. Diederle – J. E. Fletcher – W. Reiss – Ch. Römer – G. Römer (edd.), *Universale Bildung im Barock, der Gelehrte Athanasius Kircher*, Rastatt 1981.

J. E. FLETCHER, Drei unbekannte Briefe Athanasius Kircher an Fürstabt Joachim von Gravenegg (mit Übersetzungen von Eduard Krieg), in: *Fuldaer Geschichtsblätter*, LXIII (1982), s. 92-104.

J. E. FLETCHER, Kircher and Duke August of Wolfenbüttel: Museal Thoughts, in: M. Casciato, M. G. Ianniello, M. Vitale (edd.), *Enciclopedia in Roma barocca. Athanasius Kircher e il Museo del Collegio romano tra Wunderkammer e museo scientifico*, Venezia 1986, s. 282-294.

J. E. FLETCHER, Athanasius Kircher: a man under pressure, in: *Athanasius Kircher und seine Beziehungen zum gelehrten Europa seiner Zeit*, Wiesbaden 1988, s. 1-15.

J. E. FLETCHER, Athanasius Kircher and Duke August of Brunswick-Lüneburg. A chronical of friendship, in: J. E. Fletcher (ed.), *Athanasius Kircher und seine Beziehungen zum gelehrten Europa seiner Zeit*. Wiesbaden 1988, s. 99-138.

M. FOUCAULT, Slova a věci, Brno 2007.

P. FRIELÄNDER, Die Melodie zu Pindars erstem Pythischen Gedicht, in: *Berichte über die Verhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig*, 86, n. 4 (1934), s. 6-11.

P. FRIELÄNDER, Pindar oder Kircher, in: *Hermes*, 70 (1935), s. 463-471.

P. FRIELÄNDER, Athanasius Kircher und Leibniz. Ein Beitrag zur Polyhistorie im 17. Jh., in: *Atti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia*, 13, n. 3 (1937), s. 229-247.

F. H. GARRISON, Fracastorius, Athanasius Kircher and the Germ Theory of Disease, in: *Science*, New Series, 31, n. 796 (Apr. 1, 1910), s. 500-502.

- F. H. GARRISON, Source, Athanasius Kircher and the Germ Theory of Disease, in: *Science*, New Series, 31, n. 805 (Jun. 3, 1910), s. 857-859.
- J. GODWIN, Athanasius Kircher and the Occult, in: J. Fletcher (ed.), *A.K. und seine Beziehungen zum Gelehrten Europa seiner Zeit*, Wiesbaden 1988, s. 17-36.
- J. GODWIN, *Athanasius Kircher's Theatre of the World*, Rochester 2009.
- J. W. GOETHE, *Zur Farbenlehre*, Band II, Tübingen 1810.
- M. J. GORMAN, The Angel and the Compass: Athanasius Kircher's Magnetic Geography, in: Paula Findlen (ed.), *The Lat Man Who Knew Everything*, New York-London 2004, s. 239-259.
- W. GRAMATOWSKI (S.J.), M. REBERNIK, *Epistolae Kircherianae. Index alphabeticus, index geographicus*, Rom, 2001.
- K. VON GREYERZ, H. MEDICK, P. VEIT (edd.), Von der dargestellten Person zum erinnerten Ich. Europäische Selbstzeugnisse als historische Quelle 1500-1800, in: *Selbstzeugnisse der Neuzeit*, 9 (2001).
- J. GUTMANN, *Athanasius Kircher (1602–1680) und das Schöpfungs- und Entwicklungsproblem*. (dis.), Würzburg 1938.
- ANTON HAAKMAN, *De onderaardse wereld van Athanasius Kircher*, Amsterdam 1991
- O. HEIN, *Die Drucker und Verleger der Werke des Polyhistor Athanasius Kircher S.J.*, Böhlau 1993.
- O. HEIN, *Athanasius Kircher S.J. in Malta*, Berlin 1997.
- R. A. HATCH, Between Erudition and Science: The Archive and Correspondence Network of Ismael Boulliau, in: M. Hunter (ed.), *Archives of The Scientific Revolution, The Formation and Exchange of Ideas in Seventeenth-Century Europe*, Woodbridge 1998, s. 51-55.
- S. J. HARRIS, Mapping Jesuit Science: The Role of Travel and the Geography of Knowledge, in: J. W. O'Malley S.J., G. A. Bailey, S. J. Harris, T. F. Kennedy S.J. (edd.), *The Jesuits: Culture, Learning and Arts*, Toronto-Buffalo-London 1999, s. 212-240.

- H. HOFFMAN, Der Breslauer Mathematiker Theodor Moretus S.J. (1601-1667), in: *Jahresbericht der schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur*, 107 (1934), s. 118-155.
- W. HOOPER, Seventeenth-Century theories of the Tides as a Gauge of a Scientific Change, in: C. R. Palmerino, J.M.M.H. Thijssen (edd.), *The Reception of the Galilean Science of Motion in the Seventeenth-Century Europe*, Boston Studies in the Philosophy of Science 239, Dordrecht 2004, s. 199-242.
- M. HUNTER, Introduction, in: M. Hunter (ed.), *Archives of The Scientific Revolution The Formation and Exchange of Ideas in Seventeenth-Century Europe*, Woodbridge 1998, s. 1-21.
- J.-F. CHAMPOLLION, *Précis du système hiéroglyphique des anciens Égyptiens...*, Paris 1824.
- R. CHARTIER, Intellectual History or Sociocultural History?, in: D. La Capra, S. L. Kaplan (edd.), *Modern European Intellectual History. Reappraisals & New Perspectives*, New York 1982, s. 13-45.
- E. IVERSEN, *The Myth of Egypt and its Hieroglyphs in European Tradition*, New Jersey 1993.
- B. JÄGER, *Athanasius Kircher, Geisa und Fulda. Zur Herkunft der Familie, zur Geschichte der Vaterstadt und zur politisch-religiösen Situation im Stift Fulda um die Wende vom 16. zum 17. Jahrhundert*, in: H. Beinlich, C. Daxelmüller, H.-J. Vollrath, K. Wittstadt (edd.), *Spurensuche, Wege zu Athanasius Kircher*, Dettelbach 2002, s. 9-40.
- O. KAUL, Athanasius Kircher als Musikgelehrter, in: *Aus der Vergangenheit der Universität Würzburg*, in: *Festschrift zum 350jährigen Bestehen der Universität Würzburg*, Würzburg 1932, s. 363-370.
- K.-P. KELBER, M. OKRUSCH, Athanasius Kircher retrospektiv: Pendelschläge geowissenschaftlicher Erkenntnis., in: *Spurensuche: Wege zu Athanasius Kircher*, Würzburg 2002, s. 137-162.
- W. E. KNOWLES MIDDLETON, Archimedes, Kircher, Buffon and the Burning Mirrors, in: *Isis*, 52, n. 4 (Dec., 1961), 533-543.

J. KOLÁČEK, S.J., *Stříbrný a černý*, Řím 1994.

M. KOMOROWSKI, *Silesia academica, Promotionen, Inauguraldissertationen, Biographien schlesischer Ärzte und Juristen im 17. Jahrhundert*, in: K. Garber (ed.) *Kulturgeschichte Schlesiens in der Frühen Neuzeit*, Band I, Tübingen 2005, s. 321-361.

T. KOPPEL, *Ebb and Flow. Tides and Life on Our Once and Future Planet*, Toronto 2007.

B. VON KRUSENSTJERN, *Was sind Selbstzeugnisse? Begriffskritische und quellenkundliche Überlegungen anhand von Beispielen aus dem 17. Jahrhundert*, in: *Historische Anthropologie. Kultur. Gesellschaft. Alltag*, 2 (1994), s. 462–471.

J. KUCZYNSKI, *Probleme der Autobiographie*, Berlin-Weimar 1983.

E. KUČERŇÁKOVÁ, *Mor 1680 v protimorových spisech dvou moravských zemských fysiků Jana Ferdinanda Hertodta z Todtenfeldu a Václava Maxmiliána Ardensbacha z Ardensdorfu*, in: *Sborník prací Filozofické Fakulty Brněnské Univerzity*, 49, 2002 (vyd. 2004), s. 145-154.

R. LACHMAN, *Zwei Weisen der Wissensdarstellung im 17. Jahrhundert oder: Kircher und Comenius als Wissensverwalter*, in: *Diskussionsbeiträge / Universität Konstanz, Kulturwissenschaftliches Forschungskolleg. Norm und Symbol – die kulturelle Dimension sozialer und politischer Integration*, Konstanz 2003, s. 1- 20.

V. LANGROVÁ, *Mauritius Vogt a jeho dílo „Bohemia et Moravia Subterranea“*. Spisy vydávané PŘF Karlovy University, č. 139, Praha 1935.

B. LATOUR, *The Pasteurization of France*, Cambridge 1988.

T. LEINKAUF, *Die Centrosophia des Athanasius Kircher SJ: Geometrisches Paradigma und geozentrisches Interesse*, in: *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte*, 14 (1991), s. 217-229.

T. LEINKAUF, *Mundus combinatus. Studien zur Struktur der barocken Universalwissenschaft am Beispiel Athanasius Kircher SJ (1602–1680)*, Berlin 1993.

P. LEJEUNE, *L'Autobiographie en France*, Paris 1971

P. LEJEUNE, *Le Pacte autobiographique*, Paris 1974.

- I. LELKOVÁ, Poslední polyhistor? Přehled literatury k životu a dílu Athanasia Kirchera, in: *Studia Comeniana et historica*, 40, č. 83-84, (2010), s. 46-68.
- B. LEVIN, Andreas Müller und sein „Japanisches Syllabar“, in: K.H. Menges, N. Neumann (edd.), *Language and Literature - Japanese and the Other Altaic Languages*, Wiesbaden 1999, s. 91-108.
- H. LOUTHAN, Popular Piety and the Autobiography of Athanasius Kircher, SJ, in: R. Robinson, J. Benniston (edd.), *Catholicism and Austrian Culture*, Edinburgh 1999, s. 3-15.
- E. LO SARDO (ed.), *Athanasius Kircher: il museo del mondo*, Rome 2001.
- H. LUDWIG, M. Mersenne und seine Musiklehre, in: *Beiträge zur Musikforschung*, IV (1935), s. 50-53.
- B. MAHLMAN-BAUER, Copernicanische Astronomie und cusanische Kosmologie in Athanasius Kirchers 'Iter exstaticum coeleste' (1656/1660), in: *Willibald-Pirckheimer-Jahrbuch* (1989/90), s. 69-107.
- N. MALCOLM, Private and Public Knowledge: Kircher, Esotericism, and the Republic of Letters, in: Paula Findlen (ed.), *The Lat Man Who Knew Everything*, New York - London 2004, s. 279-308.
- P. MAŤA, Svět české aristokracie (1500-1700), Praha 2004.
- J. MAREK, Neznámé dopisy Jana Marka Marci z Kronlandu, in: *Dějiny vědy a techniky* 1 (1970), s. 37-51.
- J. MAREK, Athanasius Kircher und die „neue“ Physik im 17. Jahrhundert, in: J. E. Fletcher (ed.), *A. K. und seine Beziehungen zum gelehrten Europa seiner Zeit*, Wiesbaden 1988, s. 45-49.
- P. MARESTAING, Un égyptologue du XVIIe siècle: le père Kircher, in: *Recueil de travaux relatifs à la filologie et à l'archéologie égyptiennes*, 30 (1908), s. 23-38.
- J. MATL, P. Mauritius Vogt a jeho Conclave thesauri artes magna musicae v kontextu dobové hudebně teoretické produkce, in: *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro*

kulturní dějiny, Sborník příspěvků ze semináře, konaného v Plasích a Mariánské Týnici ve dnech 11. - 13. května 2005, s. 119-127.

J. MATL (ed.), *Thomas Balthasar Janovka, Clavis ad thesaurum magnae artis musicae - Tomáš Balthasar Janovka, Klíč k pokladu velikého umění hudebního*, Praha 2006.

J. MATL, De miro authorum concursu. Vogtovo Conclave thesauri magnae artis musicae a jeho charakteristiky autorů, s jejichž díly pracoval, in: Z. Silanová, H. Šedinová, P. Kitzler (edd.), *Donum Magistrae. Ad honorem Dana Martínková*, Praha 2007, s. 265-279.

G. E. MCCRACKEN, Athanasius Kircher's Universal Polygraphy, in: *Isis*, 39, n. 4 (Nov., 1948), s. 215-228.

A. MIRTO, Le lettere di Athanasius Kircher della Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze, in: *Atti e memorie dell'Accademia toscana di scienze e lettere La Colombaria*, 54 (1998), s. 125-165.

A. MIRTO, Lettere di Athanasius Kircher dell'Archivio di Stato di Firenze, in: *Atti e memorie dell'Accademia toscana di scienze e lettere La Colombaria*. 65 (2000), s. 217-240.

G. MISCH, *Geschichte der Autobiographie*, 4 vol., Leipzig- Berlin-Bern-München-Frankfurt am M., 1907-1969.

G. MISCH, Begriff und Ursprung der Autobiographie, in: Günter Niggli (ed.), *Die Autobiographie, zu Form und Geschichte einer Literarischen Gattung*, Darmstadt 1989, s. 33-54.

M. MRÁZ, Analogie v Aristotelově filosofii, in: P. Dvořák (ed.) *Analogie ve filosofii a teologii*, Brno 2007, s. 19-33.

U. MÜLLER, Johann Laurentius Bausch und Philipp Jakob Sachs von Lewenheim: Von der Gründung der Academia Naturae Curiosorum zur Reichsakademie, in: *Acta historica Leopoldina*, 49 (2008), 13-41.

D .E. MUNGELLO, *Curious Land: Jesuit Accomodation and the Origins of Sinology*, Honolulu 1989.

M. MURATA, Music History in the *Musurgia universalis* of Athanasius Kircher, in: J. W. O'Malley S.J., G. A. Bailey, S. J. Harris, T. F. Kennedy S.J. (edd.), *The Jesuits: Culture, Learning and Arts*, Toronto-Buffalo-London 1999, s. 190-207.

T. NEJESCHLEBA, Analogie v okultních vědách v renesanci, in: P. Dvořák (ed.) *Analogie ve filosofii a teologii*, Brno 2007, s. 163-176.

L. NOVÝ (ed.), *Dějiny exaktních věd v českých zemích do konce 19. století*, Praha 1961.

J. W. O'MALLEY S.J., G. A. BAILEY, S. J. HARRIS, T. F. KENNEDY S.J. (edd.), *The Jesuits: Culture, Learning and Arts, 1540 – 1773*, Toronto-Buffalo-London 1999.

W. PAGEL, *William Harvey's Biological Ideas*, New York 1967.

R. PASCAL, *Design and Truth in Autobiography*, Cambridge 1960.

J. L. PFAFF, Vita Athanasii Kircheri, Geisani, insignis sui temporis Philosophi et Mathematici er Orientalium linguarum peritissimi, in: *Examina Autumnalia in Lyceo et Gymnasio Fuldensi*, 1831.

Z. POKORNÝ, Dopis Jana Marka Marci Galileimu, in: *Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky*, č. 9 (1964), s. 7-10.

E.-M. QUATREMÈRE: *Recherches critiques et historiques sur la langue et la littérature de l'Égypte*, Paris 1808.

E. RÁDL, *Dějiny biologických teorií novověku I*, Praha 2006.

M. S. REIDY, *Tides of History. Ocean Science and Her Majesty's Navy*, Chicago 2008.

C. REILLY. S.J., *Athanasius Kircher, S.J., Master of Hundred Arts (1602–1680)*, Wiesbaden 1974.

W. A. RILEY, Kircher and the Germ Theory of Disease, in: *Science*, New Series, 31, n. 800 (Apr. 29, 1910), s. 666.

R. RITTER, Kurze Geschichte und Stammbaum des fürstlichen Hauses Liechtenstein, in: *Jahrbuch des Historischen Vereins für das Fürstentum Liechtenstein*, 43 (1943), s. 43-70.

- A. ROMANO, Understanding Kircher in Context, in: P. Findlen (ed.), *Athanasius Kircher, The Last Man Who Knew Everything*, New York-London 2004, s. 405-419.
- A. ROME, L'origine de la prétendue melodie de Pindare, in: *Etudes Classiques*, n. 1. (1932), s. 3-11.
- A. ROME, Pindare ou Kircher, in: *Etudes Classiques*, n. 4 (1932), s. 337-350.
- I. D. ROWLAND, *The Ecstatic Journey: Athanasius Kircher in Baroque Rome*, Chicago 2000.
- U. SCHARLAU, R. DIEDERLE, J. E. FLETCHER, W. REISS, CH. RÖMER, G. RÖMER (edd.), *Universale Bildung im Barock, der Gelehrte Athanasius Kircher*, Rastatt 1981.
- G. SCHUPPENER, K. MAČÁK, *Matematika v jezuitském Klementinu v letech 1600-1740*, Praha 2001.
- G. SCHUPPENER, Theodor Moretus (1602-1667) – ein Prager Jesuiten-Mathematiker, in: P. Cemus (ed.), *Bohemia Jesuitica 1556-2006*, Praha 2010, sv. II, s. 661-675.
- Z. SERVÍT, Jan Marek Marci z Kronlandu, Bratislava-Praha, 1989.
- H. SIEBERT, Kircher and His Critics: Censorial Practice and Pragmatic Disregard in the Society of Jesus, in: P. Findlen (ed.), *Athanasius Kircher, The Last Man Who Knew Everything*, New York-London 2004, s. 79-104.
- H. SIEBERT, *Die große kosmologische Kontroverse, Rekonstruktionversuche anhand des Itinerarium extaticum von Athanasius Kircher SJ (1602–1680)*, Stuttgart 2006.
- H. SIEBERT, *Flucht, Aufstieg und Galilei-Affäre, Drei Jahre im Leben de Athanasius Kircher, Eine Mikrohistoria (1631–1633)*, Norderstedt 2008.
- J. SMOLKA, Nové pohledy na J. Marka Marci a jeho dobu? (K objevu jeho korespondence s A. Kircherem), in: *Dějiny vědy a techniky*, 1 (1970), s. 45-49.
- J. SMOLKA, Juan Caramuel und Marcus Marci, in: P. Dvořák, J. Schmutz (edd.), *Juan Caramuel Lobkowitz: The Last Scholastic Polymath*, Praha 2008, s. 329-352.
- J. SMOLKA – R. Zandbergen, Athanasius Kircher und seine ersten Prager Korrespondenten, in: P. Cemus (ed.), *Bohemia Jeuitica 1556 – 2006*, Praha 2010, sv. II, s. 677-705.

- J. SMOLKA, Joannes Marcus Marci a jeho okruh, in: I. Purš, V. Karpenko (edd.), *Alchymie a Rudolf II. Hledání tajemství přírody ve střední Evropě v 16. a 17. století*, Praha 2011, s. 727-758.
- C. SOMMERVOGEL, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, Paris-Brussels 1890-1898.
- S. SOUSEDÍK, Nevyužitý pramen k problematice pronikání karteziánství do Českých zemí v 17. Století, in: *Studia neoaristotelica*, 1-2 (2004), s. 185-190.
- S. SOUSEDÍK, *Philosophie der frühen Neuzeit in den böhmischen Ländern*, Stuttgart-Bad Cannstatt 2009.
- J. STACHOVÁ, Analogie, model, metafora, in: J. Stachová (ed.), *Model a analogie ve vědě, umění a filozofii*, Praha 1994, s. 88-101.
- D. STOLZENBERG, Utility, Edification, and Superstition: Jesuit Censorship and Athanasius Kircher's Oedipus Aegyptiacus, in: J. W. O'Malley S.J., G. A. Bailey, S. J. Harris, T. F. Kennedy S.J. (edd.), *The Jesuits: Culture, Learning and Arts, 1540 – 1773*, Toronto-Buffalo-London 1999, s. 336-354.
- D. STOLZENBERG (ed.), *The Great Art of Knowing: The Baroque Encyclopedia of Athanasius Kircher*, Palo Alto 2001, s. 115-125.
- D. STOLZENBERG, *Egyptian Oedipus – Antiquarianism, Oriental Studies and Occult Philosophy in the Work of Athanasius Kircher*, (dis.), Stanford 2003.
- G. F. STRASSER, Athanasius Kirchers Verbindungen mit Herzog August und dem Haus Braunschweig-Lüneburg, in: John Fletcher (ed.), *Athanasius Kircher und seine Beziehungen zum gelehrten Europa seiner Zeit*, Wiesbaden 1988, s. 69-78.
- B. SZCZESNIAK, *The Origin of the Chinese Language According to Athanasius Kircher's Theory*, in: *Journal of the American Oriental Society*, 72, n. 1 (Jan. - Mar., 1952), s. 21-29.
- B. SZCZESNIAK, Athanasius Kircher's: China Illustrata, in: *Osiris*, 10 (1952), s. 385-411.
- S. SHAPIN , S. SCHAFFER, *Leviathan and the Air-Pump, Hobbes, Boyle, and the Experimental Life*, Princeton 1985.

- D. ŠPELDA, *Proměny historiografie vědy*, Praha 2009
- Š. ŠPINKA, Pouto nejkrásnější: Několik poznámek k pojetí analogie v Platónově filosofii, in: P. Dvořák (ed.) *Analogie ve filosofii a teologii*, Brno 2007, s. 7-18.
- L. THORNDIKE, *The Underground World of Kircher and Becher. A History of Magic and Experimental Science*, New York – London 1958.
- H. B. TORREY, Athanasius Kircher and the Progress of *Medicine*, in: *Osiris*, 5 (1938), s. 246-275.
- G. TOTARO, *L'Autobiographie d'Athanasius Kircher. L'écriture d'un jésuite entre vérité et invention au seuil de l'oeuvre, Introduction et traduction française et italienne*, Bern 2009.
- J. TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in C. R. Bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur*, Pragae 1906.
- J. TRÍŠKA, *Disertace pražské university 16.-18. století*, Praha, 1977.
- F. TUTENBERG, Musurgia universalis. Zum 350. Geburtstag des A. K., in: *Zeitschrift für Musikwissenschaft*, CXIII (1952), 278 a násl.
- F. X. VILHUM, *Hydrografie na pražské universitě na poč. 18. stol.* (Misterský disput P.H.M. Czechury O. Cis. *Mare philosophicum* z. r. 1724). Věstník Královské české společnosti nauk. Třída pro filosofii, historii a filologii, 1944.
- C. WESSELS, S.J., *Early Jesuit Travellers in Central Asia (1603-1721)*, The Hague 1924.
- K. WITTSTADT, Athanasius Kircher – Ein Jesuit des 17. Jahrhunderts, in: H. Beinlich (ed.), *Spurensuche, Wege zu Athanasius Kircher*, Dettelbach 2002, s. 41-57.
- R. WURZER, Athanasius Kircher, in: *Buchonia* 4 (1829), s. 137-154.
- F. A. YATES, *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*, Chicago 1964.
- T. YOUNG, *An account of some recent discoveries in hieroglyphical literature and Egyptian antiquities*, London 1823.

C. ZILLER CAMENIETZKI, Baroque Science between the Old and the New World, Father Kircher and His Colleague Valentin Stansel (1621-1705), in: P. Findlen (ed.), Athanasius Kircher, *The Last Man Who Knew Everything*, New York, London 2004, s. 311-328.

C. ZONTA, *Schlesische Studenten an italienischen Universitäten, Eine prosopographische Studie zur frühneuzeitlichen Bildungsgeschichtes*, Stuttgart 2004.

Příručky:

Allgemeine Deutsche Biographie, 56 vols., Leipzig 1875-1912.

Encyclopaedia Britannica, 29 vols., New York 1911.

Ottův slovník naučný, 28 vols., Praha 1888-1909.

J. Mittelstraß (ed.), *Enzyklopädie Philosophie und Wissenschaftstheorie*, Stuttgart 1995.

Internetové zdroje:

The Correspondence of Athanasius Kircher. The Word of a Seventeenth Century Jesuit-An International Research Project, <http://archimede.imss.fi.it/kircher/>, 18. 8. 2010.

Mapping the Republic of Letters. Exploring Correspondence and Intellectual Community in Early Modern Period (1500-1800), <http://republicofletters.stanford.edu/>, 18. 8. 2010.

Philip Neal's *Voynich Manuscript Pages*, <http://www.voynichcentral.com/users/philipneal/>, 5. 10. 2010.

René Zandbergen, *The Voynich Manuscript*, <http://www.voynich.nu/>, 5.11.2010.

Athanasius Kircher an Herzog August den Jüngeren. Lateinische Briefe der Jahre 1650-1666 aus den Sammlungen der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel - Transkription und Übersetzung, <http://diglib.hab.de/edoc/ed000005/start.htm>, 30.1.2011.

Nick Pelling's *Cipher Mysteries. The latest news, views, research and reviews on uncracked historical ciphers...*, <http://www.ciphermysteries.com/>, 13.2.2011.

Voynich Central, <http://voynichcentral.com/access.htm>, 13.2.2011.

Yale University. Beinecke Rare Book and Manuscript Library. Voynich Manuscript, <http://beinecke.library.yale.edu/digitalibrary/voynich.html>, 13. 2. 2011.

Yale University. Beinecke Rare Book and Manuscript Library. Autograph letter of Johannes Marcus Marci of Cronland to Athanasius Kircher, http://beinecke.library.yale.edu/dl_crosscollex/brbldl/oneITEM.asp?pid=2041454&iid=1170955&srctype, 13.2. 2011.

Václav Pumpřla. *Olomoucký kraj podle autorů*, http://www.vkol.cz/data/soubory/import/ol_autori.pdf, 10.1.2011

P. Vondruška, *Crypto-World*, 9, č. 6 (2007), <http://crypto-world.info/index2.php>, 13.2. 2011.

J. W. Goethe, *Zahme Xenien* IX, http://www.odysseetheater.com/goethe/texte/gedichte_zahme_xenien4.htm, 13.2. 2011.

Athanasius Kircher at Stanford, <http://kircher.stanford.edu/>, 20.4.2011.

Seznam použitých zkratek:

APUG - Archivio Pontificia Università Gregoriana

ARSI – Archivum Romanum Societatis Iesu

OGG – Le Opere di Galileo Galilei (A. FAVARO (ed.), *Le opere di Galileo Galilei*, 21 vols., Firenze 1890-1909.)

ADB – Allgemeine Deutsche Biographie

Resumé:

Disertační práce mapuje různé úrovně vlivu, který měl barokní polyhistor a jezuita Athanasius Kircher (1602-1680) na vývoj přírodní filosofie v Českých zemích kolem poloviny sedmnáctého století.

Jedna z vrstev tohoto vlivu je pozorována v jeho korespondenci s Českými zeměmi ať už se jedná o korespondenci převážně dvorského charakteru, mající za cíl upevnit sociální vztahy vedoucí k finanční a jiné podpoře a získání patrona nebo korespondenci učeneckou sloužící k získávání a výměně informací, přírodně-filosofických zajímavostí a dat z pozorování a experimentů.

Mimo vlivu korespondenčního se práce zabývá vlivem diachronickým – tedy způsobem jakým bylo Kircherovo dílo vnímáno v průběhu dějin a také vlivem zamýšleným, který se pokoušel Kircher usměrňovat pomocí své vlastní autobiografie a její distribuce.

Další úrovní vlivu, která je v této práci zkoumána je úroveň vlivu ideového a to na příkladu analogie pohybu mořských vod s pohybem tekutin v lidském těle. Srovnáván je zde obraz geokosmu vycházející z Kircherova díla *Mundus subterraneus* (Amsterdam 1664-1665) a *Iter extaticum II* (Romae 1657) s díly Kircherových korespondentů jezuitského matematika Theodora Moreta *Tractatus physico-mathematicus de aestu maris* (Antveripae 1665) a především s dílem v Bratislavě lékaře, jednoho ze zakladatelů Academia naturae curiosorum a editora prvního lékařského periodika vůbec Philippa Jakoba Sachse von Löwenheim *Oceanus Macro-microcosmicus* (Vratislaviae 1664), které reflektuje objev velkého krevního oběhu Williama Harveye. Na základě srovnání Kircherova a Sachsova díla dochází také k analýze různých typů analogie, kterou oba autoři používají a tím i ke konstatování fluidnosti hranic epistém.

Kircherův vliv na přírodní filosofii v Českých zemích byl nepopíratelně významný, mnohvrstevnatý a zároveň odlišný v závislosti na vzdálenosti od Kircherových korespondenčních center, jak se tato práce pokusila dokumentovat.

Resumé:

The dissertation deals with various layers of influence that Athanasius Kircher and his work had on the development of natural philosophy in the Czech lands around the half of the seventeenth century.

It is possible to observe one such layer of this influence in his correspondence with the Czech lands, which often had patronage seeking character but was also a source of natural philosophic knowledge, observations and interests.

Besides the correspondence influence, a diachronic influence and changing evaluation of Athanasius Kircher's work in the course of time is explored in one chapter. Another chapter introduces his own autobiography, which provides evidence of Kircher's conscious effort to shape the opinion of his person and his work to be made by his contemporaries and next generation of scholars.

The last layer of influence being in focus of this work regards the influence of ideas based on an analogy between the movement of sea waters and movement of fluids in human body. Kircher's ideas on geocosmos expressed in his *Mundus subterraneus* (1664-1665) and *Iter extaticum II* (1657) are compared with the work of his correspondent, physician from Wroclaw and editor of the first medicine journal, Philipp Jacob Sachs von Löwenheim's *Oceanus macro-microcosmicus* (1664). Sachs reflects William Harvey's discoveries of blood-circulation in his work. Both authors use the analogy between the sea waters movement and movement of fluids in human body in different ways, which leads to the analysis of Aristotelic and Platonic approach to analogy in their works and question of shift of renaissance episteme to modern.

The dissertation demonstrates that Kircher's influence on the natural philosophy in Czech lands had undeniably significant impact and it appeared diverse in its expressions. A hypothesis is proposed in the conclusion of the dissertation that the nature of Kircher's influence was changing with the distance from centers of his correspondence.